

Prefață

A sosit vremea unor sinteze referitoare la influența mediului modern de comunicare asupra minții umane. Cercetările efectuate, majoritatea fiind americane, prefigurau o asemenea lucrare. Unele cărți precum aceea a lui McLuhan (tradusă și în românește: *Mass-media sau mediul invizibil*, 1997), dar și aceea a lui Jerry Mander (*Four Arguments for the Elimination of Television*, 1978), și a lui Jane M. Healy (*Endangered Minds*, 1990) se înscriu în această categorie, dar o sinteză la zi încă nu exista. Cartea de față este, mi se pare, o asemenea lucrare de sinteză, prin care noi citim și un strălucitor triumf al noologiei creștine în explicarea crizei omului modern. Ea se individualizează între lucrările similare și prin perspectiva din care este întreprinsă cercetarea, aceea a influenței culturii nihiliste asupra omului modern. Ipoteza autorului este că „mediul comunicării”, al cărei centru este, pentru lumea modernă, comunicarea audio-video, are un efect copleșitor asupra minții umane, asupra întregului sistem de viață al omului contemporan.

Efectele televiziunii merg până acolo, încât remodelează omul în întregime. În locul omului natural, al omului religios, al omului narativ, al omului oral, al omului ascetic, al omului interiorizat etc, apare un tip uman care și-a pierdut toate aceste capacități, funcții și puteri. Mai exact spus, în lumina cercetărilor lui McLuhan, televiziunea i le-a amputat. Omul televizual suferă de un sindrom în care se combină infirmități multiple, ceea ce ne arată în tipul acesta nou purtătorul unor terifiante

mutații, a căror notă dominantă este *negativul omului* creat de Dumnezeu.

Trebuie precizat că autorul nu este singur în acest demers, ci se întâlnește cu o familie de spirite neoconservatoare, intelectuali creștini, dar și oameni de alte religii, chiar specialiști liber-cuge-tători, care împărtășesc aceeași alarmă asupra unui fenomen nou: transformarea mediului comunicării televizuale într-o adevărată armă logistică, probabil una dintre marile amenințări la adresa omului, într-atât de gravă încât autorul propune pentru mediul noii comunicări un concept nou, cel de *cultură nihilistă*. Este una dintre cele mai importante contribuții ale cărții: elaborarea unui concept nou, preluat deopotrivă în studiile focalizate asupra mediilor de comunicare, dar și într-un demers de antropologie, și, mi-aș îngădui să spun, de noologie, dat fiind faptul că acest concept are puterea de a oglindi starea ordinii spirituale a lumii moderne.

Autorul se întâlnește în demersurile sale cu un alt front de cercetări asupra chestiunii, deschis de cei care s-au preocupat de problema manipulării și a persuasiunii, cu care împarte aceleași frământări și neliniști legate de efectele teribile ale noilor medii de comunicare generate de afirmarea televiziunii, în genere, a mijloacelor comunicării de masă, în principal, a celor centrate pe imagine. Ideea centrală a acestor cercetări este aceea că manipularea și persuasiunea, întreaga comunicare audio-video intervin în procesele modelării conștiinței colective a unei societăți.

Destinul unei societăți, șansa unei viețuiri firești și a unei cunoașteri adecvate la scara acesteia depind, mai mult decât ne putem imagina, de starea ei de conștiință, de influențările mediatice la care acea societate este supusă, de vreme ce categoriile gândirii colective sunt singura osatură a unei bune cunoașteri și a unei orientări adecvate în mediul încercărilor cu care oamenii se confruntă.

Tulburător este faptul că, precum dovedesc neuropsihologii Emery și Peper, plonjarea individului în mediul comunicării video este similară intrării într-o „stare semi-hipnotică”, ceea ce antrenează o „diminuare a cenzorului rațional al judecății” și, deopotrivă, „deschiderea porților subconștientului și pătrunderea necenzurată a mesajelor TV în adâncul acestuia. Efectul subliminal al

6

televiziunii explică de ce oamenii nu pot înțelege că, prin simpla vizionare, poate să le fie înrâurită într-o măsură definitorie existența”.

Televiziunea, mediul de comunicare în genere, afectează, deopotrivă, ne spune autorul, *activitatea corticală* și *puterea sufletească* a indivizilor din cuprinsul acelei societăți care a îmbrățișat o cultură de tip mediatic. Prima parte a lucrării examinează cu de-amănuntul influența comunicării audio-video asupra cortexului și concluziile extrase par a prefigura un deznodământ de alarmă antropologică: condiția umană este grav afectată. Expunerea îndelungată și sistematică la efectele directe și indirecte ale televiziunii modifică

structural și funcțional activitatea cortexului, iar această modificare este întreținută pe durata reproducerii culturii mediatice ca mediu de comunicare și, implicit, de viață al omului.

În al doilea rând, autorul ne previne prin concluziile și măsurătorile unor savanți americani, neuropsihologi în special, televiziunea, întreaga cultură legată de televizual, creează mediul de apariție a unor anomalii neurologice în ceea ce privește emisfera stângă a creierului, a cărei activitate pare a fi masiv inhibată pe toată durata privirii la televizor. Apariția acestei anomalii neurologice în timpul vizionării TV induce o radicală diminuare a capacităților critice, a creativității, a răspunsului și deci a reactivității cortexului la stimulii primiți pe cale televizuală.

Ne putem întreba desigur, de unde are televizorul atâta putere încât îi robește pe toți, miliarde de oameni intră de bunăvoie sub robia lui primind totul „orbește”, cum se zice. Iată că tocmai vorbirea poporului o spune.

Există moduri de a fi, de a te manifesta, care orbesc.

Televizorul este un atare mod: el îi robește pe oameni.

McLuhan a spus și el lucrul acesta când s-a referit la ciudățenia că orice înlesnire excesivă adusă în serviciul unui simț, al unei funcții, al unui organ atrage după sine un efect de amputare a acelui simț, a acelei funcții, a acelui organ. Televizorul induce aceasta exact

7

asupra simțului vederii, asupra imaginației. Din moment ce omul și-a procurat o așa de mare înlesnire pentru funcția imaginației, capacitatea lui de „a vedea”, adică

de a avea propriile „vederi”, în sens larg, a suferit o fatală amputare. E ca și cum funcția nemai-fiind folosită s-a slăbănogit, ca și mușchii nefolosiți, ca și vorbirea nefolosită, ca toate cele lăsate în paragină, tot astfel și viziunea omului, imaginația lui, ca funcție cu rădăcini în adâncul ființei lui, s-a slăbănogit și ea prin efectul de amputare al televizualului.

De fapt ce-i oferă televizorul omului? Hrană pentru suflet? Se pare că tot ceea ce obține omul din partea televizorului se referă la corpul său exterior, la simțualitate, la satisfacerea privirii „fizice”, nu a celei interioare. Limbajul interior se diminuează, funcția analitică, de selecție a mesajelor și a semnelor cu rădăcini în emisfera stângă este și ea amputată, corpul calos, acea rețea de sinapse care fac legătura între cele două emisfere cerebrale, este și el blocat, undele beta, ale activismului, cedează în fața undelor alfa ale somnolenței și reveriei etc, încât omul televizual este o altă realitate antropologică, un mutant aproape.

Televiziunea remodelează radical lumea. Lumea cea nouă, în care omul nu se mai regăsește, căci și-a pierdut centrul, adică pe Dumnezeu, este o lume care se livrează hipnotic idolatriei televiziunii. Biografia insului și istoria societăților moderne L-au pierdut pe Dumnezeu, iar lucrul acesta face din ființa individuală și colectivă victime sigure ale unei lumi dominate de hipnoza televiziunii. Biografia și istoria fără de Dumnezeu, fără de ritmul factorilor prin care se propagă intervenția proniatoare a lui Dumnezeu sunt derulări haotice, haos și anarhie, rătăcire și teribilă oboseală, din care decurge

cu necesitate ideea că viața este fără sens și istoria este absurdă. Ieșirea din oboseală, evadare din lumea fără de sens sunt cele două promisiuni ale televizualului, ne spune autorul acestei minunate, dar tragice cărți.

8

Capitole excelente sunt dedicate fenomenului dependenței de televizor, și chestiunea este examinată în orizontul teoriilor dependenței, în miezul căreia predomină, evident, fenomenul dependenței de droguri și de alcool. Autorul extrage dovezi irefutabile că dependența de televizor este similară celorlalte tipuri de dependență. Studiarea fenomenului dependenței în lumina teoriei fenomenelor hipnotice, ale sugestiologiei arată că expunerea la televizual induce un tip special de legătură, o adevărată legătură hipnotică. Omul televizual se comportă asemenea insului hipnotizat. Poate că modelul cel mai potrivit al insului dependent de televizor este cel propus de către G. Tarde asupra imitației sociale, care-l înfățișează pe omul social după modelul stărilor de somnambulism. Arareori și doar în situațiile de inovare socială se trezește omul din somnul social, din somnambulismul comportamentului social. Dacă undeva se potrivește acest model teoretic al lui Tarde, el se potrivește cu siguranță la cazul omului televizual, omul modelat de televizor.

Fenomenul dependenței este o maladie a voinței. Putem spune, iată, că la anomaliiile cortexului, televiziunea adaugă o gravă afectare a celeilalte componente a persoanei umane, componenta voliți-onală. Omul este deformat la praguri de alarmă antropologică în toate

componentele sale ființiale, ceea ce arată că televizualul induce grave mutații onto-antropologice.

Nu mai puțin grav este efectul dependenței de televizual asupra celei mai importante componente a ființei umane, cea emoțional-morală. Televizorul induce grave efecte represive asupra climatului afectiv al familiei și mai departe asupra unei bune dezvoltări a copilului. Am putea spune că televizorul suspendă cea mai importantă funcție a familiei: de suport emoțional și moral pentru buna dezvoltare a copilului.

Curiozitatea este să constatăm că tinerii au o bună percepție asupra circulației valorilor și anti-valorilor în societatea românească

9

și o bună judecată asupra realității televizualului.

Tinerii, aflăm dintr-un sondaj CURS, consideră că valorile sunt însușite cu precădere în familie și în școală, pe când anti-valorile sunt însușite cu precădere din emisiunile televiziunilor. „**Familia**, răspund tinerii între 15-18 ani, în proporție de 79%, are un rol decisiv în promovarea unor valori precum *adevărul și respectul* (compasiunea, generozitatea). Școala, la rândul ei, este socotită de către tineri ca având cea mai mare influență în ceea ce privește însușirea unor valori civice și socioprofesionale precum: *libertatea de expresie* (49%); *creativitatea* (67%); *competența* (61%); *comportamentul activ* (49%); *cultura civică* (83%); *spiritul de competiție* (60%); *formarea culturală* (82%); *succes* (68%); *eroism* (43%); *patriotism* (53%). Televiziunea este percepută de tineri ca având cea mai mare

influență în ceea ce privește însușirea unor anti-valori și atitudini „mediatice” precum: *vedetismul* (84%); *sexualitatea* (64%); *lipsa de scrupule* (52%); *violența* (77%); *plăcerile vieții* (42%); *vulgaritatea* (66%); *minciuna* (44%); *senzaționalul* (74%); *îmbogățirea* (46%). Influența televiziunii le apare tinerilor ca fiind orientată spre anti-valori.

Elevii din mediul urban cu vârste între 15-18 ani consideră că familia are un rol decisiv în promovarea *respectului*, școala în promovarea *competiției*, televiziunea în promovarea *minciunii*, iar cei din mediul rural acordă un rol ceva mai mare școlii în învățarea unor valori, precum *eroismul*, *patriotismul*, și consideră că televiziunea difuzează anti-valori precum *sexualismul*, *lipsa de scrupule*, *violența*, *plăcerile vieții*.” (Dorel Abraham)

În vederea tuturor elevilor, televiziunea are influențe predominant negative, iar familia, în lumina aceluiași aprecieri, contribuie predominant la promovarea valorilor moral-creștine. Circa 82% dintre elevii de 11-18 ani cred necondiționat ceea ce li se spune la orele de religie, la biserică sau în familie despre Dumnezeu.

Numai

10

3% dintre elevi nu cred deloc și tot atâtia nu știu să răspundă la o astfel de întrebare.

Descoperirile la care ne conduc concluziile cărții de față sunt alarmante: omenirea traversează astăzi una dintre cele mai grave crize dintre cele prin care a trecut vreodată. Riscul rătăcirii este uriaș. Rolul televiziunii în

această rătăcire, care va aduce moarte, nimicire și dezastre, este și el copleșitor. O astfel de carte are, de aceea, rolul unui document vizionar, constituindu-se într-o dovadă netăgăduită asupra legii triumfului spiritual perpetuu. Ea se orân-duiește între semnele încurajatoare că Dumnezeu nu Și-a întors fata de la lume.

Prof. univ. dr. Ilie Bădescu Directorul Centrului de Geopolitică și Antropologie Vizuală al Universității București

11

Cuvânt înainte la a doua ediție

În urma cercetărilor desfășurate în ultimii ani, nu mai rămâne nici o îndoială: vizionarea TV și calculatorul dăunează dezvoltării și funcționării creierului uman.

Aceasta, deoarece activitatea corticală atunci când ne așezăm în fața ecranului este complet diferită de aceea întâlnită în mod obișnuit în viața oamenilor. Cele câteva ceasuri petrecute zilnic de copii în fața televizorului și a calculatorului, încă din primii ani de viață, vor influența definitiv modul în care creierul va răspunde pe viitor la provocările lumii reale, modul în care va procesa informația.

Astfel, se demonstrează în mai multe studii, mintea tinerilor ajunge să fie dependentă de starea de pasivitate, de neconcentrare și negândire care i-a fost indusă zilnic, câteva ceasuri, prin intermediul vizionării. Emisfera stângă a creierului, a cărei activitate este inhibată când privim la televizor, nu se dezvoltă normal, ceea ce va face ca tinerii aceștia să fie deficienți în ceea ce privește

gândirea logică și analitică, în vorbire, în construirea frazei, în scris și citit - procese desfășurate în ariile acestei emisfere.

Cele mai grave sunt însă consecințele pe care televiziunea și jocurile pe calculator le au asupra funcționării părții din față a creierului - cortexul prefrontal - care îl deosebește pe om de animal.

Televiziunea și calculatorul frânând dezvoltarea și chiar vătămând lobul prefrontal, cel de care depinde desfășurarea proceselor de conștiință, a proceselor mentale superioare, afectează în mod semnificativ capacitatea de concentrare a atenției, slăbesc motivația, și favorizează comportamentele instinctive - bulimia, agresivitatea și pulsunile sexuale.

Acestea sunt doar câteva din motivele pentru care **Academia Americană de Pediatrie, recomandă ca până la doi ani copiii să nu fie lăsați să se uite la televizor, iar după această vârstă, pe loată perioada vârstei școlare, să li se limiteze timpul vizionării (cumulat televizor, video sau calculator) la una, cel mult două ore pe zi¹.** Unii autori opinează ca măcar până la 5-6 ani când se încheie prima perioadă esențială în dezvoltarea creierului, copii să I ic ținută departe de televizor și calculator.

Și pentru adulți, vizionarea constituie un important factor în intensificarea stării de nervozitate și agitație mentală, în slăbirea Capacității de concentrare, în scăderea memoriei, în apariția stării de pasivitate și a plictiselii, a depresiilor, a anxietății și tulburărilor de personalitate. Studiile realizat în ultimii ani

demonstrează că stresul generat pe parcursul și în urma vizionării poate afecta în mod serios creierul distrugând celula nervoasă din zonele cortexului prefrontal și ale emisferei stângi. Așadar, pentru persoanele care sunt deja stresate, care sunt obosite nervos, este recomandat ca în loc să-și petreacă timpul liber în fața micului ecran, agravându-și siarea, să caute destinderea prin ieșirea în natură, prin activități practice, prin lectură sau prin comunicarea cu cei apropiați.

Volumul a avut o bună primire în mediul profesorilor, al pedagogilor și al părinților, cei care prin însăși activitatea și viața lor constată cu durere că, de la cea mai fragedă vârstă, copiii zilelor noastre sunt tot mai greu de stăpânit și de educat, mulți dintre ei manifestând serioase tulburări nervoase și psihice. Mai mulți profesori ne-au spus că, dincolo de avertismentul privind pericolul pe rare îl reprezintă televiziunea în dezvoltarea minții umane, au găsit în studiile citate de-a lungul lucrării un bogat material informativ de ordin didactic, un adevărat ghid de orientare în educarea copiilor lumii în care trăim. Ni s-au relatat și cazuri în care diferite persoane au refuzat să primească această carte, să o citească, afirmând că oricum nu se pot lăsa de televizor și, ca atare, nu are rost să se streseze sau să-și încarce conștiința. În această atitudine se evidențiază cu claritate dependența pe care o poate naște televiziunea-

Ilisa Reisenberg, Director Media Matters Campaign.
Personal communication, American Academy of Pediatrics, March 25, 1998, în Jane Healy, *Failure to Connect*, Touchstone, 1998, p. 110.

nea și, într-o anumită măsură, gradul de întunecare a conștiinței pe care îl indică refuzul de a cunoaște adevărul.

Referitor la anumite întrebări care ne-au fost puse în ultima vreme, trebuie să facem următoarea precizare: în spatele acestui volum nu se află o singură persoană - semnatarul acestor rânduri -, ci un întreg colectiv format din tineri sociologi, psihologi și psiho-pedagogi, profesori, medici și teologi. Multe dintre aspectele tratate în carte au constituit subiectul a nenumărate discuții purtate de-a lungul anilor. Așadar, meritul realizării acestei lucrări revine unei întregi comunități, oameni frământați în legătură cu transformările pe care televiziunea, internetul, cultura de consum și nihilismul le induc în viața lumii contemporane și a fiecăruia dintre noi.

Ne-am propus încă dintru început să înțelegem adevărul și să găsim soluțiile cele mai potrivite pentru a ieși din criza în care ne-a introdus modul de viață bolnav pe care-l impune societatea de consum. De înțelegerea acestui lucru, de adoptarea unei atitudini responsabile în educarea copiilor noștri și în desfășurarea vieții de familie depinde viitorul acestor copii și al nostru al tuturor. Altfel vom deveni spectatorii și victimele unei revărsări de violență, al cărui debut și-a făcut deja apariția, a unei înmulțiri fără precedent a bolilor mentale, de la depresii până la schizofrenii, a generalizării la noua generație a infirmităților mentale, de la probleme de atenție și hiperactivitate până la

autism.

Copiii, oamenii în general, poporul român merită mai mult decât li se oferă astăzi, merită să cunoască adevărul, să fie eliberați de întunericul în care-i ține televiziunea, divertismentul, consuma-torismul, în esență, o cultură care luptă împotriva omului și a lui Dumnezeu.

Și de noi depinde viitorul...

14

Introducere

Vizionarea TV nu este un simplu obicei sau doar un mijloc de informare: ne așezăm zilnic câteva ceasuri în fața televizorului, ne relaxăm, aflăm ce se mai întâmplă în lume și după aceea ne continuăm activitatea. Prin caracteristicile și intensitatea experienței, prin periodicitatea cu care intervine încă din primii ani ai vieții, privitul la televizor influențează în mod definitoriu viața omului contemporan. Oamenii ajung să gândească, să se comporte, să se îmbrace după cum le sugerează televiziunea. O mare parte din modul de a fi al acestui om, din ideile, aspirațiile și sentimentele lui se datorează miilor de ore petrecute în fața celei pe care

Martin Eslin

0 numește „mașina visării”.

Televiziunea, televizionarea sau mass-media în general reconstruiesc realitatea, configurează un nou mediu de existență și de conștiință pentru omul zilelor noastre, un nou mod de a fi. Ca principalele mijloace ale promovării nihilismului și culturii divertismentului, ele influențează în mod decisiv orizontul religios al omului

t untemporan. Cu siguranță, fără televizor și publicitate lumea nu ar fi arătat așa cum o vedem astăzi. În mod cert, nu s-ar fi înaintat .ii.il de mult în direcția degradării valorilor tradiționale, a relațiilor personale și comunitare, a vieții de familie, a moralei sociale și individuale.

Această uriașă influență pe care o are televiziunea în viața 'linului modern explică volumul semnificativ de informații pe care

1 arta de față îl aduce înaintea cititorilor. Au fost tratate atât problemele ridicate de tehnologia audio-video, de obiceiul vizionării în line, cât și cele ce vizează influența mesajelor TV asupra modului de viață al oamenilor, asupra credinței acestora. S-a acordat o iienie deosebită mecanismelor care stau la baza efectului puternic ii televiziunii, acțiunii sale hipnotice, dependenței pe care o creează și a celor mai multe din procesele neuropsihologice, educaționale și culturale pe care televiziunea le pune în mișcare.

Scopul principal al cărții nu este acela de a critica sau stigmatiza televiziunea, ci de a înțelege în ce constă efectul acesteia, care este modul cum acționează ea asupra creierului și a sufletului uman. Această fidelă radiografie a obiceiului vizionării și a consecințelor sale este necesară atât pentru a putea fi contracarată acțiunea televiziunii - cel mai persuasiv mijloc de comunicare din istoria lumii -, cât și pentru a putea fi găsit drumul de întoarcere la viața firească a omului fără televizor. Renunțarea la televiziune nu este un lucru ușor de

realizat, căci imaginea video și cea publicitară au instalat o adevărată dictatură în spațiul public și privat al societății moderne, au ajuns să-l împresoare pe omul modern din toate părțile, lăsându-i o libertate tot mai mică în a vedea și înțelege lumea, neinfluențat de ele. De aceea efortul eliberării de tirania mediatică trebuie să fie corelat cu o bună cunoaștere a fenomenelor și cu adoptarea unui mod de viață care să asigure o minimă imunitate. Altfel, evadarea din spațiul concentrațional al realității mediatice (televiziune, internet), al conștiinței globale, va fi imposibilă. Lipsit de cunoștințe și de credință, omul contemporan devine cea mai ușoară victimă. El este învins înainte de a afla că împotriva minții și sufletului său se duce un adevărat război sau ajunge să fie făcut prizonier și să fie înrobit, deși cultura media îl convinge că este liber.

Mulțimea extraordinară a sistemelor de semnificație implicate în lumea TV - limbaj verbal, expresie vocală, gestică, limbaj al trupului, decor -, viteza uriașă de schimbare a cadrelor, efectele tehnice în general ce bulversează atenția telespectatorului fac ca majoritatea informațiilor transmise prin televiziune să aibă un impact subliminal, adică să nu fie complet sau deloc conștientizate de telespectator, deși ele pătrund în mintea acestuia și sunt depozitate în memorie. Acest efect eminamente subliminal al televiziunii este favorizat de inducerea în mintea telespectatorului, pe parcursul vizionării, a unui ritm cerebral alfa. După cum demonstrează neuro-

psihologii Emery și Peper, intrarea într-o stare semi-hipnotică atunci când ochii sunt fixați pe ecran indică nu numai diminuarea cenzorului rațional, a judecății, ci și deschiderea porților subconștientului și pătrunderea necenzurată a mesajelor TV în adâncul acestuia. Efectul subliminal al televiziunii explică de ce oamenii nu pot înțelege că prin simpla vizionare poate să le fie înrâurit, într-o măsură definitorie, existența.

În prima parte a volumului de față, au fost analizate efectele pe care ecranul TV și vizionarea TV ca obicei cotidian le au asupra dezvoltării și funcționării creierului uman, independent de natura mesajelor transmise prin televizor. A doua parte aduce în atenție importanța pe care o are oricare mediu de comunicare, în special mediul TV, în modelarea mesajelor ce sunt transmise prin el și în configurarea unei stări mentale specifice comunicării cu mediul respectiv. Totodată, au fost luate în considerare mesaje ce caracterizează conținutul programelor TV, natura acestora și consecințele pe termen lung ale educației în spiritul culturii TV. Pe lângă concluziile din finalul fiecărui capitol mai important, în a treia parte a acestui volum, au fost rezumate efectele pe care televiziunea le are asupra dezvoltării vieții mentale a copiilor și a vieții de familie. Considerațiile ultimului capitol se referă la mijloacele pe care omul Contemporan le are la îndemână pentru eliberarea de seducția și tirania televizorului. Concluzia generală a primului volum este aceea că atât tehnologia video, ecranul TV, cât și mesajele transmise prin televiziune defavorizează definitoriu dezvoltarea și

funcționarea normală a creierului uman.

Pentru a putea înțelege acest lucru, în primele subcapitole a fost arătat felul în care mediul, experiența lumii înconjurătoare influențează nu numai modul în care gândește copilul și comportamentul acestuia, dar și dezvoltarea structurală a creierului, modul în care se configurează rețelele neuronale. Plecând de la aceste date și analizând caracteristicile experienței TV, neuropsihologii convingându-i înțeleg că acei copii care din primii ani de viață au petrecut o parte semnificativă din timpul fiecărei zile în fața micului ecran ris-

17

că să aibă un creier diferit dezvoltat decât cei din generațiile anterioare, care au trăit fără televizor. În principal, modificările sunt proporționale cu timpul dedicat vizionării, depinzând însă și de alți factori educaționali și de mediu.

Aceste afirmații pot apărea ca exagerate pentru mulți dintre cititori, deoarece fenomenul nu poate fi identificat cu ușurință. Pe de o parte, nu se cunoaște faptul că deficiențele de ordin comportamental și cognitiv se asociază unei nedezvoltări corespunzătoare a rețelelor neuronale ce mediază acele abilități. Văzându-și copiii că nu sunt capabili să se concentreze cu atenție sau că nu pot să-și controleze comportamentul, părinții nu-și dau seama că înseși rețelele neuronale în care sunt procesate aceste abilități nu s-au dezvoltat normal, în urma timpului petrecut de-a lungul anilor în fața micului ecran.

Pe de altă parte, deficiențele încep să devină vizibile

destul de târziu, abia după clasa a III-a, când procesul de învățare solicită prezența unor abilități de ordin superior. În cazul în care copiii nu sunt puși să facă nimic, fiind permanent protejați, și când nu se iau în considerare dificultățile întâmpinate de aceștia în procesul de învățământ, în citit, în scriere, în folosirea limbii, atunci incapacitățile lor mentale vor trece neobservate, putându-se conserva și extinde în mod necontrolat. Astfel că, în timp ce părinții se arată mulțumiți de propriii copii, care par foarte avansați în mentalitate pentru vârsta lor, educația mediatică le periclitizează în mod grav mintea, marcându-i pentru întreaga viață.

Cercetările neuropsihologilor demonstrează că vizionarea TV alterează în special capacitățile cognitive ale persoanei umane. Nu numai procesul învățării este dezavantajat, ci și gândirea logică și analitică, discursivitatea, capacitatea de exprimare a ideilor, creativitatea și chiar dezvoltarea inteligenței.

Televiziunea afectează mai ales cortexul prefrontal, acea parte a creierului care este cel mai bine dezvoltată la om, unde sunt mediate procesele mentale superioare, funcțiile executive ale cortexului, ce diferențiază ființa umană de celelalte viețuitoare.

18

Vătămarea cortexului prefrontal prin vizionarea TV, prin cultivarea mentalităților și atitudinilor nihiliste ale culturii divertismentului are puternice repercusiuni în comportamentul telespectatorilor, în formularea acțiunilor, în capacitatea de decizie și în adaptarea la noi

situații de viață. Toate acestea se datorează faptului că în cortexul prefrontal sunt integrate gândurile, cu emoțiile și cu motivația, aici realizându-se conștientizarea simultană a contextului, a opțiunilor, a consecințelor, a relevanței și a perspectivelor oricărei acțiuni, a oricărui fapt cu care se confruntă individul. Afecțiunile pe care nu numai vizionarea TV, dar și jocurile pe calculator și navigatul pe internet le produc asupra cortexului prefrontal se remarcă ușor la copii și tineri în dificultățile pe care aceștia le întâmpină în concentrarea cu atenție și în susținerea motivației pentru urmărirea unei activități oarecare, în controlul emoțiilor și al comportamentului, în planificarea și organizarea programului. Inițiativa, creativitatea, curiozitatea, discernământul și judecata sunt alterate în mod semnificativ.

Una dintre concluziile esențiale ale acestui volum este aceea că nu numai vizionarea dăunează dezvoltării creierului, ci, în aceeași măsură, și toate mentalitățile și comportamentele nihiliste care sunt mediatizate în principal prin televiziune și care au inundat societatea contemporană. Cultura nihilistă este aceea căreia i se datorează dependența omului de televizor. Prin urmare, atâta timp cât oamenii nu se vor debarasa de reziduurile acestei culturi, nu se vor putea elibera cu adevărat de atracția televiziunii.

Problema nihilismului nu este atât una de natură culturală, cât una de natură religioasă, căci el se naște și se dezvoltă într-un raport polemic față de învățătura și modul de viață creștin. Astfel că, în mod evident, după

cum observa Culianu în cartea sa *Religie și putere*, reîntoarcerea la creștinism rămâne singura soluție viabilă în fața cultură sinucigașă, al cărei efect principal este distrugerea omului uman.

În încheiere trebuie făcută precizarea că, deși lucrarea este dedicată în special televiziunii, cea mai mare parte a efectelor acesteia

19

sunt valabile și în cazul calculatorului. Jocurile pe calculator, spre exemplu, sunt mult mai nocive ca vizionarea TV. Internetul, de asemenea, constituie un important factor de risc pentru dezvoltarea mentală a copiilor, dacă nu este controlat de către părinți accesul acestora la internet și zonele de navigație.

De asemenea, trebuie înțeles faptul că, deși cartea de față acordă o atenție deosebită efectelor pe care televiziunea le are asupra minții copiilor, nu numai aceștia sunt afectați de vizionare. Cercetările demonstrează că multe dintre funcțiile creierului sunt perturbate în urma vizionării și la adulți. Diferența este dată doar de faptul că la copii modificările sunt chiar de natură structurală și au un caracter patologic mult mai evident decât la adulți.

Având în vedere că vizionarea TV este strâns corelată cu criza religioasă a omului contemporan, următoarele două volume ale cărții vor fi dedicate în întregime consecințelor pe care televiziunea le are în viața religioasă a oamenilor și înțelegerii adevăratelor semnificații ale experienței vizionării TV în viața creștinului.

Cu toate că această carte aduce numeroase argumente pentru eliminarea televiziunii din casa și din viața oamenilor, probabil că nu foarte mulți vor face acest lucru, pentru că fascinația televizorului este extrem de puternică, iar dependența pe care el o creează este deosebit de mare.

Omul, liber fiind, nu trebuie constrâns să facă nimic din ceea ce este împotriva voinței sale, chiar dacă acel lucru i-ar fi folositor, dar pentru ca libertatea să poată funcționa și omul să aibă cu adevărat posibilitatea unei opțiuni, trebuie cunoscut adevărul. Acest lucru și-l propune această lucrare: a arăta care este adevărul privind viața pe care televiziunea și cultura divertismentului o fac posibilă astăzi. Nădăjduim ca măcar copiii, cei care cu atâta nevinovăție vin pe lume, să fie păziți de această mașină distrugătoare pentru mintea și sufletul uman. Măcar pentru ei să facem efortul de a ne trezi din somnul în care ne cufundă noaptea televizionării.

20

Partea I

Efectele

comunicării audio-video

asupra dezvoltării

și funcționării creierului

Caracteristicile activității corticale pe parcursul
vizionării TV

— *Cercetările efectuate în ultimele decenii arată că, indiferent de conținutul programului de televiziune urmărit, traseele electroencefalografice ale celor care*

privesc la televizor se schimbă dobândind, după numai două minute de vizionare, o configurație nouă, specifică, neîntâlnită în nici o altă activitate umană.² Se înregistrează o micșorare a nivelului activității corticale. Se constată o scădere a frecvenței undelor cerebrale care trec din starea beta în starea predominant alfa și teta. Emisfera stângă își diminuează extrem de mult activitatea, proces ce se desfășoară concomitent cu întreruperea parțială a punții de legătură dintre cele două emisfere - corpul calos. În același timp, ariile cortexului prefrontal (centrii executivi ai creierului) sunt periclitate.

Încă din anii '60, McLuhan susținea faptul că esențial într-un proces de comunicare nu este mesajul transmis, ci mediul prin care se realizează comunicarea (*the medium is the message*). Mai concret, fiecare mijloc de comunicare - vorbirea, scrisul, radioul, telefonul și televizorul - structurează într-un mod specific și definitoriu mesajele pe care le transmite. Nu este important ce vedem la televizor, spune McLuhan, ci faptul că ne uităm la televizor. Fiecare mediu - televiziunea, în special - ne face să ne raportăm într-un anumit fel la lumea care ne înconjoară, ne modelează comportamentul, percepțiile și universul de gândire. Cu toate că teoria era argumentată prin numeroase exemple din istoria culturii, din antropologie și teoria comunicării, ea părea destul de puțin credibilă pentru marea parte a comunității oamenilor de știință. În anul 1971, Herbert Krugman, un cunoscut cercetător din domeniul neuropsihologiei, pune la punct o serie de

2 Această stare este similară celor de hipnoză și de vis, care însă nu pot fi socotite activități. experimente menite să demonstreze, precum a recunoscut singur mai târziu, contrariul teoriei lui McLuhan³. El urmărea să arate că activitatea neurologică înregistrată în timpul unei comunicări, pe parcursul cititului sau al vizionării TV, nu depinde de mediul prin Care se realizează comunicarea, ci de natura mesajului. Krugman analizează mișcările oculare și electroencefalogramele realizate pe im grup de tineri, comparând activitatea neurologică a subiecților din timpul lecturii cu aceea care se înregistrează pe parcursul vizionării TV.

„O persoană citea o carte când a fost deschis televizorul. De îndată ce a devenit atentă la ecran, frecvența undelor cerebrale s-a modificat considerabil. în mai puțin de două minute subiectul se illa predominant în stare alfa - relaxat, pasiv, neconcentrat. Reacția cerebrală a subiecților la trei tipuri de conținut al programului TV a fost esentialmente identică, deși i-au mărturisit lui Krugman că unul le place, altul le displace, iar al treilea îi plictiseș-te. Ca rezultat al unei serii de asemenea experimente, Krugman ajunge la o concluzie contrară așteptărilor sale: această stare predominant alfa este caracteristică modului în care omul reacționează la televiziune, la orice program de televiziune. (...) Se pare că răspunsul la televiziune este foarte diferit de răspunsul la materiale tipărite (...); răspunsul electric al creierului este în mod evident dependent de mediu, și nu de conținut.”⁴

Câțiva ani mai târziu, la Universitatea de Stat din Canberra, Australia, se desfășura un important proiect de cercetare condus de ■oiii Emery⁵. La fel ca și Krugman, aceștia ajung la concluzia că,

I Marshall McLuhan, *Mass-media sau mediul invizibil*, Nemira, București, 1997, p. 358.

•I *Ibidem*, p. 358.

Soții Fred și Merrelyn Emery, doctori în neuropsihologie, sunt cunoscuți în lumea în-l reaggă pentru rezultatele obținute în cercetarea efectelor tehnologiei video (ecranul televizorului) asupra minții umane. Echipa de cercetători condusă de ei și-a desfășurat studiul pe o perioadă de peste 25 de ani în cadrul Universității de Stat din Canberra, Australia.

23

„indiferent de emisiunea vizionată la televizor, undele cerebrale au un răspuns caracteristic. Răspunsul ține de mediu mai degrabă decât de conținutul transmis. Odată ce televizorul este pornit, undele creierului încetinesc până când undele alfa și teta devin preponderente. Cu cât televizorul stă mai mult timp aprins, cu atât sunt mai lente undele cerebrale”⁶.

Doctorul Erich Peper, cercetător în domeniul undelor cerebrale, profesor la Universitatea din San Francisco, împreună cu un alt cunoscut cercetător din domeniul neuropsihologiei, dr. Thomas Mulholand, au realizat un experiment similar cu cel al lui H. Krugman. „S-a cerut unui grup de zece copii să privească emisiunea lor favorită. Presupunerea noastră a fost că, din moment ce aceste emisiuni erau cele preferate, copiii ar trebui să se

implice mai mult și ar trebui să înregistrăm oscilații între undele alfa cu frecvență joasă și undele beta cu o frecvență înaltă. Presupunerea a fost că undele alfa vor apărea și vor dispărea. Dar acest lucru nu s-a întâmplat. Aproape tot timpul copiii au fost în starea alfa. Asta înseamnă că, în timp ce se uitau la televizor, nu reacționau, nu se orientau, nu se concentrau, erau visători."⁷

Deoarece în mai multe rânduri, pe parcursul acestei lucrări, se vor face referiri la tipurile de activitate electrică corticală (patru la număr), ce caracterizează stările mentale sau activitatea creierului, trebuie făcută următoarea precizare: undele p (beta) care au frecvența cea mai mare - între 14 și 30 Hz - apar în creier pe parcursul proceselor de gândire, de analiză și de decizie, în majoritatea stărilor de veghe, atunci când mintea este concentrată asupra unei sarcini, activități oarecare; undele a (alfa) cu o frecvență cuprinsă între 7,6 și 13,9 Hz domină activitatea corticală în momentul în care persoana se află într-o stare de relaxare; undele 9 (teta) - 5,6-

6 Jerry Mander, *Four Arguments for the Elimination of Television*, Quill, New York, 1978, p. 206.

7 *Ibidem*, p. 210.

24

',<> Hz - sunt cele care definesc starea de somn ușor și anumite I.II i meditative, iar undele 8 (delta), cele mai lente - 4-5,6 Hz, apar în creier pe perioada somnului profund. Pe parcursul vizionă-III IV, măsurătorile au indicat o deplasare a vârfului spectrului de ICtivitate

electrică corticală dinspre undele beta, cu frecvență înaltă, către cele mai lente - undele alfa și teta -, cu o puternică preponderanță (dominanță a spectrului undelor alfa. „Modelele de emisie alfa, înregistrate în zona occipitală, apreciază dr. Peper, dispar în momentul în care o persoană dă ochii în vizuale (concentrare, acomodare), când are loc un proces de captare de informație. Orice orientare înspre lumea exterioară crește -!<■ frecvența undelor cerebrale și blochează emisia undelor alfa. Undele alfa apar în momentul în care nu te orientezi spre ceva în lume. Poți să stai pe spate și să ai niște imagini în minte, dar ești într-o stare cu totul pasivă și nu ești conștient de lumea din afara imaginilor tale. Cuvântul potrivit pentru starea alfa este «în afara puiului», fără orientare. Când o persoană se concentrează vizual și se orientează către ceva, indiferent ce, și observă ceva în afara ei, imediat are loc o creștere a frecvenței undelor cerebrale (unde beta), iar undele alfa dispar. Așadar, în loc să antreneze atenția activă, televiziunea pare să o suspende.”⁸

Toate studiile constată apariția unei anomalii neurologice în timpul privirii la televizor, și anume o inhibare a activității emisiei din stânga a creierului, care și reduce extrem de mult activitatea. Cercetările lui Herbert Krugman au dovedit că vizionarea TV imortalizează emisfera stângă și lasă emisfera dreaptă să îndeplinească toate activitățile cognitive. Acest fapt poate avea consecințe din cele mai nefaste pentru dezvoltarea și sănătatea creierului. De exemplu, emisfera stângă este regiunea critică pentru organizarea, analiza și luarea

datelor primite. Partea dreaptă a creierului tratează datele

IWdem, p. 209.

25

primite în mod necritic: nu descompune și nu decodează informația în părțile ei componente. Emisfera dreaptă procesează informația în întregul ei, determinând răspunsuri mai degrabă emoționale decât raționale (logice)⁹. Nu putem trata rațional conținutul prezentat la televiziune deoarece emisfera stângă a creierului nostru nu este operațională. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că oamenii rareori înțeleg ce văd la televizor, după cum a arătat și un studiu condus de cercetătorul J. Jacoby. El a descoperit că, „din 2 700 de oameni testați, 90% au înțeles greșit ce au privit la televizor cu câteva minute înainte”¹⁰.

Același lucru este constatat și în cercetările efectuate de soții Emery. Aceștia arată că, la adulții cărora li s-a făcut electroencefalogramă pe parcursul vizionării TV, emisfera stângă este foarte puțin activă. Ei apreciază că „vizionarea TV se situează la nivelul conștient al somnambulismului. Emisfera dreaptă înregistrează imaginile de la televizor, dar, din moment ce legăturile încrucișate dintre emisfere au fost parțial întrerupte, aceste imagini cu greu pot fi conștientizate. De aici dificultatea celor mai mulți oameni de a-și aminti multe dintre lucrurile pe care le-au vizionat anterior”.

Transferul activității creierului de pe emisfera stângă pe emisfera dreaptă, concomitent cu întreruperea parțială a punții dintre cele două emisfere, fenomen ce se

manifestă pe parcursul vizionării TV, conduce la o anomalie neurologică în contextul în care creierul, aflat într-o stare mentală pasivă (inhibiție a activității emisferei stângi), este pus în situația de a absorbi o cantitate uriașă de infor-

9 Este cunoscut faptul că emisfera cerebrală stângă se ocupă de procesele ce tin de gândirea conștientă, de analiză, logică, decizie, discursivitate, identificare, ordonare etc, în timp ce emisfera dreaptă răspunde de actele emoționale, instinctive, de receptivitate, gândire simbolică etc.

10 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor*, The Journal of Cognitive Liberties, voi. 2, 2001, p. 63.

11 Martin Large, *Out of the Box*, <http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm>.

26

mații. Minte omului în fata televizorului nu mai este un subiect deplin conștient al procesului de cunoaștere, pe care să-l poată conștientiza după capacitatea ei de înțelegere, de raționare și organizare a informației pe parcurs.

J. Mander observă, referindu-se la imaginile TV, că „această cale de nonexistență, cel puțin în formele concrete din lume, des-l alifică informația-imagini de a fi subiect al unor procese conștiente: gândirea, discernământul, analiza. Poți să te gândești la sunet, iluzie nu la imagine. Există sute de studii care arată că mișcarea ochi-toi și gândirea sunt legate în mod direct. Actul căutării informației și ochii necesită și îl obligă în

același timp pe cel care privește să I ic alert, activ, să nu accepte pasiv orice i se oferă. Există studii eoni la re care arată că atunci când ochii nu se mișcă, în schimb, se holbează ca la momâi, gândirea este diminuată"¹². I"aptul că în timpul vizionării TV activitatea corticală este complet modificată devine un lucru incontestabil odată cu experiențele prilejuite de dezvoltarea tehnologiei, a mijloacelor de investigare a ICtivity corticale. însă întrebările la care rămâne să răspundem Mini: care este, pe termen lung, efectul vizionării TV asupra cortexului? în ce măsură uitatul la televizor poate să producă i undi licări funcționale și chiar structurale la nivelul creierului, și i himbări în comportamentul uman sau în abilitățile mentale ale (toilor generații?

I 1,-uy Mander, *Four Argumente...*, p. 201.

27

Poate vizionarea TV afecta structural dezvoltarea creierului?

- *Profesorii și cercetătorii constată că, în lumea occidentală, cititul, scrisul, gândirea matematică sau abilitățile mentale superioare sunt într-un puternic declin.*

„Televiziunea și calculatorul ușurează învățarea, dezvoltă abilitățile mentale, oferă informație. Ele formează o generație mult mai bine înzestrată, capabilă să întâmpine lumea de mâine cu toate provocările ei." în spiritul acestor convingeri sau mai degrabă credințe, s-au investit în lumea întreagă miliarde de dolari în programe pentru educația, învățământul și informarea prin televizor și computer. Ecranul TV sau monitorul

calculatorului au devenit nelipsite mai întâi din laboratoare și, mai târziu, din sălile de clasă. Părinții s-au obișnuit să-și așeze copiii de la vârstele cele mai fragede în fața televizorului, pentru a putea beneficia de oferta programelor de învățare etc. În America, spre exemplu, începând de la vârsta de 2 ani, oamenii petrec în fața televizorului în medie 3 ore și 40 de minute zilnic¹³. S-a ajuns, astfel, ca ecranul să devină unul dintre cei mai buni prieteni ai copiilor, tinerilor și mai târziu ai adulților. A existat, oare, vreodată în istoria lumii o activitate, o experiență cotidiană care să ocupe atât de mult timp din ziua unui copil, adolescent sau adult, din primii ani de viață și adesea până la moarte și care să fie în același timp comună pentru sute de milioane de oameni? Televiziunea ne oferă astăzi această posibilitate.

13 La aceste ore se vor mai adăuga, mai ales în cazul celor tineri, încă 2 sau 3 ore alocate zilnic calculatorului - jocuri, internet etc. În felul acesta se ajunge la o medie de 6 ore zilnic petrecute în fața unui ecran, mai mult decât în orice activitate desfășurată pe perioada unei zile obișnuite.

Cu toate că ofertele și beneficiile miraculoase de pe urma tehnologiei video sunt puternic popularizate, rezultatele reale ale transformărilor produse în numai câteva zeci de ani în modul de gândire, în viața și chiar în sănătatea mentală a omului contemporan nu sunt atât de mediatizate. Iată care sunt concluziile la care au ajuns cercetătorii americani din domeniul educației - profesori, psihologi, sociologi etc. - în privința

procesului de învățământ, a
nivelului de pregătire și a abilităților intelectuale ale
tinerilor din
această țară.

În cadrul unei conferințe naționale desfășurate în SUA,
la care
au participat peste 300 de profesori experimentați,
majoritatea celor prezenți au afirmat că „durata pe care
elevii sunt capabili să-și concentreze atenția este notabil
mai mică; cititul, scrisul și capacitățile de comunicare
orală se arată a fi în declin - chiar și în mediile cele mai
bune”¹⁴. „Recentele rezultate ale Institutului Național de
Evaluare a Progresului Educațional din America
(NAEP) au indicat

prezența unor importante deficiențe în ceea ce privește
capacitățile cognitive de un nivel superior, mai cu
seamă cele necesare pentru o înțelegere profundă a
textului scris, în matematică și în științe. (...) Rezultatele
la matematică, în conformitate cu cercetările NAEP,
sunt foarte deprimante când studenților li se cere să-și
concentreze

atenția la probleme care necesită mai mult de o etapă.
De exemplu, doar 44% dintre absolvenții de liceu pot
calcula restul ce ar trebui

plătit de la 3\$ care au fost plătiți pentru 2 articole
comandate li o masă de prânz. (...) După Albert
Shanker, președinte al Asociației Profesorilor din
Statele Unite, doar 20% dintre tinerii de 20

ani pot scrie în mod corect o cerere de angajare,
doar 4% înțeleg structura de program de autobuze și

doar 12% pot aranja 6 fracții

■ "immc în ordinea mărimii. Doar 20-25% dintre actualii elevi, îi a dr. Shanker, pot învăța efectiv prin metodele tradiționale de

îi Inne M. Healy, *Endangered Minds*, Simon and Schuster, New York, 1990, p. 16.

29

predare. (...) Efectele acestor tendințe, universal observate, au început să devină evidente chiar și în cele mai bune colegii. Astfel că profesorii au găsit de cuviință să coboare nivelul sarcinilor pentru scris și citit, precum și așteptările în ceea ce privește gândirea analitică, însă, în ciuda efortului depus de profesorii școlilor elementare și ai liceelor pentru îmbunătățirea programei, elevii nu arată vreun câștig vizibil în deprinderile de ordin superior."¹⁵

Ce se întâmplă, oare, cu noile generații? se întreabă profesorii, părinții și cercetătorii fenomenului. Cum putem explica scăderea capacității de a asculta, de a vorbi, de a citi, de a scrie, de a raționa în mod logic și de a gândi analitic, de a rezolva probleme, de a gândi, în general? Cum poate fi explicată prăbușirea tuturor indicilor ce privesc succesul școlar, învățarea etc?

„Este de neconceput să credem că majoritatea profesorilor au devenit brusc atât de slabi"¹⁶, spune Jane Healy. Mulți dintre aceștia, educatori buni și devotați, prin mâinile cărora au trecut zeci de generații, declară astăzi cu certitudine că „metodele verificate și valabile nu-și mai au efectul scontat"¹⁷.

Ceva se întâmplă cu copiii zilelor noastre. Nu numai că

metodele vechi nu mai dau rezultate, dar nici cele mai noi inovații în domeniul metodologiilor de predare nu asigură rezultatele așteptate. Nu se poate susține faptul că majoritatea copiilor nu mai vor să învețe, deoarece mulți dintre ei urmează chiar tratamente medicamentoase pentru creșterea succesului școlar, urmează cursuri speciale pentru recuperarea deficiențelor. Mai curând, ei nu mai pot învăța și avea aceleași rezultate școlare ca ale tinerilor de acum câteva generații, pentru că nu-i mai ajută mintea. Devin copiii mai puțin inteligenți? Pot, oare, schimbările survenite în abilitățile intelectuale să reflecte modificări în însăși dezvoltarea creierului? se

15 *Ibidem*, p. 21.

16 *Ibidem*, p. 17.

17 *Ibidem*, p. 18.

30

întreabă din nou cercetătorii fenomenului. Ce se întâmplă, practic, CU creierul copiilor și al tinerilor societății mediatizate? Ce rol au vizionarea TV și calculatorul în apariția acestui fenomen? La toate acestea întrebări ne vom strădui să răspundem în cele ce urmează, nu înainte de a ne forma o imagine asupra factorilor care stau la baza dezvoltării creierului.

ROLUL MEDIULUI ÎN DEZVOLTAREA STRUCTURALĂ A CREIERULUI

- *Cercetările arată că experiența mediului în care crește copilul joacă un rol esențial în dezvoltarea structurală a cortexului.*

- *Ceea ce face copilul în fiecare zi, modul în care*

gândește, felul în care comunică, ceea ce învață, stimulii care îi atrag atenția, toate acestea au puterea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă modul în care creierul este folosit (schimbări funcționale), dar cauzează, de asemenea, și modificări structurale în sistemele traseelor neuronale.

- Dacă un copil alocă o parte semnificativă din timpul fiecărei zile numai pentru o anumită activitate, afirmă J. Healy, atunci se vor construi conexiunile pentru acest tip de activitate, dezavantajându-se concomitent dezvoltarea rețelelor neuronale ce răspund de alte activități.

În cadrul școlilor de psihologie, de-a lungul timpului, au existat două orientări complet diferite privind configurarea creierului Uman. Pe de o parte, se susținea faptul că această dezvoltare este determinată de factorii genetici, pe de altă parte, se demonstra că dezvoltarea se datorează factorilor de mediu (experiențele sau influențelor pe care îi pune la dispoziție mediul în care se dezvoltă .....II 1 respectiv). După primii, doar factorii genetici determinau

întărirea și dezvoltarea creierului, astfel că oamenii ar avea o minte mai bine dezvoltată, capabilă să învețe sau să întâmpine diferite influențe, în funcție de moștenirea genetică pe care au primit-o. ■ < Il.ili în însă susțineau că mediul este cel care, prin bogăția

31

experiențelor pe care le propune încă din primii ani de viață, va determina dezvoltarea și configurarea structurală a cortexului.

După zeci de ani de întrebări și controverse, cercetările efectuate au demonstrat că un rol esențial îl au atât factorii genetici (genele stabilesc cadrul general al dezvoltării abilităților mentale), cât și experiența avută de om, mai ales până în momentul maturizării scoarței cerebrale.

Prin urmare, o persoană care din punct de vedere genetic este normală, dacă și-a petrecut prima parte a vieții într-un mediu lipsit de stimulii necesari dezvoltării - claustrată într-o cameră întunecoasă și goală sau lipsită complet de o prezență umană sau de experiența lumii înconjurătoare - atunci nu-și va mai dezvolta normal creierul, nici din punct de vedere morfologic, nici fiziologic.¹⁸

În experimentele făcute pe animale (păsări, șoareci), s-a constatat că acelea care erau ținute în cuști goale, într-un mediu sărac în stimuli, aveau un creier diferit din punct de vedere structural de cele care erau ținute într-un mediu bogat în stimuli, în așa fel configurat încât să atragă sau să oblige la desfășurarea anumitor activități¹⁹. S-a observat apariția unei diferențe semnificative atât în greutatea creierului (care este desigur mai mare la animalele crescute în mediul bogat în provocări, care au avut posibilitatea de a se juca), cât și o diferență în structura morfologică a acestuia (o cantitate redusă sau absența unor enzime în creierul animalelor private de stimulii necesari)²⁰.

Ulterior, prin diferite experimente, s-a dovedit că și în cazul oamenilor se poate constata același fenomen. Spre exemplu, au fost observate două grupe de copii pe o

perioadă îndelungată. Din pri-

18 Sunt cunoscute mai multe cazuri în care copiii și-au petrecut o mare parte a copilăriei izolați într-o cameră de către proprii părinți, bolnavi psihic, sau când, pierduți de mici în pădure, au crescut printre animale.

19 Măria Winn, *Tr.Xsopaur] evag tsvoq aw airin*, Atena, 1996, p. 48.

20 *Ibidem*, p. 48.

32

ma grupă făceau parte copii crescuți în mediul familial, care au ivut parte de o experiență de viață obișnuită, în condițiile unei familii normale. Cealaltă grupă era alcătuită din copii crescuți în săli de spitale, în orfelinate sau claustrați în camere întunecoase, privați de stimulii sau provocările unui mediu uman și natural normal - persoane care să le acorde atenție, dragoste, dialog, contactul cu natura, jocuri etc. Observațiile făcute au arătat că acei copii care au petrecut câțiva ani în astfel de locuri sărace în experiențe de viață, CU toate că la naștere erau normali, din punct de vedere neurologic, după câțiva ani, au ajuns la un grad de înapoiere mentală similar unei nede dezvoltări structurale a encefalului²¹ (congenitală sau cauzată de anumite boli sau accidente). Astfel, studiile i-au condus pe Cercetători la concluzia că experiențele de mediu au un rol fundamental în dezvoltarea structurală a creierului.²²

Odată cu experiența și învățarea, se dezvoltă conexiunile neu-ronale. Creierul se schimbă încontinuu, spune dr. Diamond²³. „Ceea 11 face copilul în fiecare zi, modul în care gândește, felul în care comunică, ceea

*ce învață, stimulii care îi atrag atenția, toate acestea au l'uirea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă nodul în care creierul este folosit (schimbări funcționale), dar cauză, de asemenea, și modificări structurale în sistemele traseelor a raionale."*²*

Așadar, în cazul în care copiii își schimbă modul de folosire a creierului, sinapsele corticale se rearanjează corespunzător. Cu cât sunt folosite mai mult anumite forme de răspuns (la o anumită activitate care durează o mare parte a zilei), cu atât creierul va fi mai puțin flexibil pentru a răspunde în alte moduri, rămânând astfel nedezvoltate structurile neuronale ce corespund altor tipuri de

¹ *Ibidem*, p. 50.

M. Diamond, *Enriching heredity*, Free Press, New York, 1988. ² *ibidem*.

1. uic M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 51.

33

activitate. Dacă un copil alocă o parte semnificativă din timpul fiecărei zile pentru o anumită activitate, afirmă J. Healy, atunci se vor construi conexiunile pentru acest tip de activitate, însă configurarea altor conexiuni va fi dezavantajată.

O privare de stimuli corespunzători va avea consecințe dramatice asupra minții tinere ușor maleabile. Creierul,

ca și întregul organism, are nevoie să se hrănească pentru a se dezvolta normal.²⁵ Hrana creierului sunt însă stimulii mediului, provocările existențiale și mentale pe care le întâmpină omul nu numai din primii ani de viață, ci chiar din pânțele mamei. Dacă aceste experiențe sunt sărace, atunci și creierul va fi mai slab dezvoltat, deci incapabil de a se adapta, de a face față noilor provocări, de a gândi și de a rezolva problemele cu care omul se confruntă. Stimulii sau experiențele pe care trebuie să-i întâmpine un copil este necesar să aibă anumite caracteristici pentru a constitui hrana corespunzătoare dată la timpul potrivit.

Pentru a înțelege modul în care televizorul ca mediu de experiență modelează cortexul copiilor, influențând dezvoltarea sau, mai corect, nedeveloparea acestuia, vom expune în continuare criteriile generale pe care trebuie să le satisfacă mediul, pentru a se asigura o dezvoltare normală a creierului uman.

a. Perioada optimă pentru dezvoltarea cortexului uman

- O privare de stimulii corespunzători va avea consecințe dramatice asupra minții tinere, ușor maleabile. Există o perioadă optimă când organismul este pregătit să se ocupe de un anumit tip de stimul, spune dr. Jane Bernstein. Când însă acești stimuli nu apar în perioada critică, atunci este foarte probabil ca structurile creierului care îi procesează, nefuncționând, să nu se dezvolte, ci să se atrofieze.

25 Ibidem, p. 73.

Nu orice perioadă din viața unui om este la fel de propice dezvoltării creierului. Spre exemplu, primele luni și ani din viață sunt mai potriviți pentru dezvoltarea structurilor corticale ce asigură vederea, auzul, vorbirea etc. Mai târziu, începe perioada dezvoltării abilităților mentale superioare ce țin de sistemele neuronale dependente. Dacă în aceste perioade specifice lipsesc stimulii corespunzători, atunci aceste structuri sau funcții vor rămâne nedezvoltate.

Experimentele pe animale (pisici) au arătat că, atunci când li estea au fost private de lumină numai în primele 3 luni din viață, acestea pierdeau pentru totdeauna capacitatea de a vedea. Cu toate că ochii lor erau dezvoltați normal, lumina percepută de aceștia nu mai era prelucrată în ariile corticale ce răspund de vedere, fiindcă acestea și-au pierduseră pentru totdeauna posibilitatea de a se dezvoltă normal.²⁶ Aceste experiențe ne fac să înțelegem că dezvoltarea creierului necesită prezența stimulilor necesari în etapa de vârstă optimă, și nu mai târziu.²⁷

La oameni, „fereastra de oportunități” pentru dezvoltarea creierului este mult mai largă, atât pentru că dezvoltarea se face într-un timp mai îndelungat decât la animale, cât și pentru că flexibilitatea creierului uman este mult mai mare. Cu toate acestea, observațiile făcute asupra unor oameni privați de stimulii necesari dezvoltării structurilor corticale răspunzătoare de vedere, de auz sau de vorbire în perioada optimă (până în 5-6 ani), au arătat că aceștia nu au mai putut dobândi niciodată abilitățile de a vedea, a auzi și a vorbi ale

• Experimentul s-a desfășurat pe două grupe de pisici

născute de curând. La primele li IU cusut pleoapele, iar celelalte au fost lăsate să vadă normal. După trei luni, pisicilor din prima grupă li s-au deschis pleoapele, însă ele nu au mai văzut niciodată. După primele 3 luni, le-au fost cusute pleoapele pisicilor din a doua grupă și le-au fost descusute COI după 3 luni. Acestea însă nu au suferit cu nimic în urma experimentului deoarece ele ipucaseră să-și dezvolte centrii corticali ce răspund de vedere înainte de a le fi fost cu-lUte pleoapele. Vezi Măria Winn, *TtjXsopaat*]..., p. 51. *Jbidtm*, p. 183.

35

unui om normal. Cu toate că ochii, urechile, organele vorbirii erau perfect dezvoltate, creierul nedevelopându-și la timp structurile corespunzătoare, au rămas într-un stadiu inferior de dezvoltare pentru întreaga viață. Spre exemplu, glosologul J. M. Ponți, care i-a cercetat pe copiii hrăniți de animale până la o anumită vârstă, lipsiți fiind de orice experiență umană, constată că aceștia, după revenirea în societate, niciodată nu au mai putut vorbi ca niște oameni normali. Chiar dacă puteau articula cuvintele, ei întâmpinau mari dificultăți în construirea frazelor și în exprimarea ideilor²⁸. Aceleași probleme au fost constatate și în cazul copiilor care au crescut din primii ani de viață cu televizorul. În cazul acestora, dificultățile întâmpinate sunt proporționale cu timpul acordat zilnic vizionării. Foarte greu va putea fi recuperat acest handicap și, în cele mai multe cazuri, nu în mod complet. „Astăzi se știe foarte bine că există o perioadă optimă când organismul este pregătit să se ocupe de un anumit tip de stimuli, spune dr. Jane

Bernstein. Când însă acești stimuli nu apar în perioada critică, atunci este foarte probabil ca structurile creierului care îi procesează, nefuncționând, să nu se dezvolte, ci să se atrofieze."²⁹

Auzind că un mediu bogat în stimuli favorizează creșterea normală a creierului, numeroși părinți decorează exagerat camerele copiilor (obiecte, culori vii și țipătoare), le oferă multă muzică, TV sau alte provocări care să-i stimuleze. Un astfel de cadru nu numai că nu ajută, ci poate chiar inhiba mintea copilului. Când vorbesc de un mediu bogat în stimuli, cercetătorii înțeleg însă acel mediu care poate să-i asigure copilului o experiență complexă a realității, acea lume din jurul acestuia care să-i poată provoca interesul și imaginația.³⁰

28 *Ibidem*, p. 52.

29 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 73.

30 Măria Winn, *TnXeopaar]...*, p. 23.

36

b. Caracterul reflexiv al experienței

Cercetările arată că mediul în care trăiește copilul nu trebuie să fie unul agitat, construit artificial, ci, mai curând, unul liniștit. Tre-bule avut în vedere că, pentru dezvoltarea creierului, este impo-ri.niia, nu atât activitatea exterioară, cât intensitatea proceselor interioare, reflexive, vorbirea copilului cu sine însuși despre uimi-toarea lume care-l înconjoară.³¹

c. Experiența cuvântului - dialogul cu proprii părinți

Părinții constituie cea mai bună călăuză pe care copilul

o poate ■ ea pentru a înțelege lumea înconjurătoare și pentru a-și dezvolta mintea. Dialogul cu aceștia, cuvântul rostit rar, cu înțeles, răbdare || dragoste de către părinți, ocupă, după ultimele cercetări, rolul cel mai important în configurarea rețelelor neuronale, mai mult decât i 'i H.ire altă experiență.

d. Experiența trebuie să fie interactivă

O altă condiție necesară dezvoltării normale a creierului este Implicarea și participarea activă a copilului la existența sau experiența cotidiană. Copilul trebuie să aibă controlul realității, pentru a se putea implica în procesul de explorare a acesteia. Când ni nului sunt excesiv de puternici (zgomote, mișcări bruște sau puternice etc), el se poate speria sau inhiba, iar experiența respectivă, dncă se va repeta de mai multe ori, va putea crea o structură neuronală stabilă de inhibiție care să împiedice, în general, cunoaște-n II \.i implicarea în realitate.

Așadar, presiunea stimulilor mediului nu trebuie să fie atât de mare, încât să anuleze participarea copilului; aceștia trebuie doar

iic/.ească interesul sau curiozitatea. Un creier normal se

i I Vf/.i cap. *Dialogul și limbajul intern.*

37

stimulează pe el însuși prin interacțiunea activă cu ceea ce găsește provocator sau interesant în mediul înconjurător. Dacă va rămâne pasiv, neimplicat în fața unor stimuli, indiferent de natura lor, aceștia nu-i vor folosi copilului la nimic. Neuropsihologii au constatat

faptul că interacțiunea activă cu mediul, atât la nivelul fizic al atingerii și jocului, cât și la cel psihologic al reflecției și imaginației, este esențială pentru dezvoltarea normală a cortexului.³² Atât reflexivitatea, dialogul, cât și interactivitatea indică același lucru: experiența de care trebuie să se împărtășească un copil este necesar să fie una personală, în care acesta, ca și subiect, să încerce să cunoască lumea, să se raporteze personal și conștient la ea.

LUMEA TV CA MEDIU DE EXPERIENȚĂ

- *Televiziunea este un mediu total impropriu dezvoltării structurilor neuronale caracteristice unui creier normal.*
- *Copilul, în fața televizorului, nu are parte de experiența obișnuită a limbajului, de stimularea dialogică a gândirii și reflecției pe care părinții, bunicii sau mediul uman, în general, le oferă.*
- *Vizionarea TV exclude posibilitatea cunoașterii prin atingerea și manipularea fizică a lucrurilor, pasivizează mintea, sărăcește imaginația creativă.*
- *Copiii se obișnuiesc de la televizor să nu mai dorească să înțeleagă ce se întâmplă în lumea care-i înconjoară, se mulțumesc doar cu senzațiile.*
- *„Da”, răspund cercetătorii, din moment ce tinerii sunt atrași de alte tipuri de activități (privitul la televizor) decât cei aparținând altor generații, atunci și funcția, și structura creierului lor vor fi alterate.*

În urmă cu câteva zeci de ani, unii oameni de știință, bine popularizați de altfel, se entuziasmau de lărgirea posibilităților de dezvoltare a creierului uman, odată cu

diversificarea experienței

32 Experimentele făcute pe animale arătau că aceloră puse în cuști goale, de unde puteau doar să privească alte animale aflate într-o altă cușcă dotată cu diferite jocuri sau stimuli, nu li s-a dezvoltat creierul precum aceloră care erau provocate la o anumită activitate. Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 72.

38

umane prilejuite de dezvoltarea tehnologiei video și audio (TV, radio, muzică etc). Astăzi, însă, cercetările desfășurate în domeniul educației, observațiile făcute asupra copiilor care au beneficiat de „darurile civilizației” arată că, oricât de mult s-ar dezvolta tehnica ■ tehnologia, acestea nu pot pune la dispoziție un mediu mai potrivit dezvoltării minții umane decât cel pe care ni-l dăruiește natura sau lumea, așa cum a fost ea făcută de Dumnezeu, în care s-au născut și au crescut dintotdeauna copiii.

Copiii au nevoie de părinți, în special de mamă, care să le

■ alinazească fiecare pas, să le vorbească, învățându-i încet-încet

În ni să folosească limba, cum să înțeleagă realitatea, să gândească și să simtă, în general. Experiența spațiului și a timpului real, cunoașterea prin atingere și întrebuințare a lucrurilor care-l înconjoară pe copil, joaca, de asemenea, au rol deosebit de important. Copilul trebuie să se implice activ în diferite jocuri, folosindu-și imaginația și interacționând cu alți copii. Toate acestea constituie mediul ideal pentru dezvoltarea normală a

minții copilului, pentru punerea bazelor structurale și funcționale ale creierului, necesare luiuror activităților de mai târziu.

Televiziunea, din perspectiva descrisă anterior, nu poate fi con-liderată propice pentru edificarea structurilor neuronale caracteris-i n v unui creier normal, ci, dimpotrivă, poate fi văzută ca un mediu i >' împiedică sau reprimă o evoluție firească.

Copilul în fața televizorului nu are parte de experiența obișnuită a limbajului, de stimularea dialogică a gândirii și reflecției pe Care părinții, bunicii sau mediul uman, în general, le oferă. Stimuli vizuali și auditivi percepuți în fața micului ecran sunt atât de agre-llvi, se succed cu o asemenea rapiditate, încât depășesc capacitatea II cierului de a-i controla. Efectul inevitabil va fi inhibarea unor importante procese mentale.

Copiii se obișnuiesc de la televizor să nu mai dorească să înțeleagă ce se întâmplă în lumea care-i înconjoară.

Se mulțumesc

39

doar cu senzațiile.³³ Experiența vizionării TV nu este una a spațiului și a timpului real, a distanțelor și a duratelor reale, ci a unora virtuale, sugerate sau doar simulate în interiorul lumii televizualului. Copilului îi lipsește posibilitatea cunoașterii prin atingerea și manipulara fizică a materialelor, una dintre condițiile desfășurării procesului de cunoaștere și, prin urmare, de structurare a traseelor neuronale. Prin televizor cei mici sunt lipsiți de liniștea și răgazul necesare dezvoltării mecanismelor limbajului intern și ale gândirii reflexive.

Televizorul nu numai că nu favorizează o participare interactivă la procesul de cunoaștere, ci, dimpotrivă, presupune o experiență pasivă și pasivizantă pentru mintea umană. După vizionarea prelungită, copiii vor avea tendința de a rămâne în aceeași stare de pasivitate sau de neimplicare în cunoașterea lumii reale. Celor care se uită mult la televizor li se sărăcește în mod proporțional capacitatea de a imagina jocuri, le slăbește dinamismul mental.³⁴ J. Healy subliniază faptul că: „întrucât în configurarea sistemelor neuronale, conexiunile se realizează, ca răspuns la efortul presupus de o activitate mentală, a-i introduce pe copii în mediul TV, a le deprinde mintea cu plăcerea facilă a vizionării înseamnă să le punem într-un risc real dezvoltarea abilităților mentale”³⁵.

Problema fundamentală pe care o ridică vizionarea TV în ceea ce privește dezvoltarea structurilor corticale este gradul ridicat de repetitivitate (zilnic), durata și intensitatea experienței vizionării. Aceasta în situația în care studiile demonstrează că:

a) fiecare experiență mai importantă sau mai des repetată în viața unui om va genera o anumită structură corticală care va

33 Martin Large, *Out of the Box*,
<http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm>.

34 Măria Winn, *TrjĀeopaar;...*, p. 70-76.

35 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 45.

40

Influența pe viitor, în mod proporțional, interacțiunea

acestui cu n .ilit.it ea;

11) „atunci când copiii sunt prinși într-un anumit tip de activitate câteva ore pe zi, conexiunile neuronale specifice acelui tip de activitate se vor configura, dar altceva este pe cale să fie diminuat”.

c) „atunci când anumite abilități rămân nefolosite pe perioada copilăriei lor în stadiul de dezvoltare a creierului, fundamentele ne-

.....ia de dezvoltării acestora pot să se «veștească», pierzându-

și potențialitatea³⁷”. Având în vedere aceste constatări, devine interesantă întrebarea pe care și-o pun tot mai mulți cercetători din lumea occidentală atunci când constată declinul principalelor abilități intelectuale la tinerii noii generații:

Este posibil ca ritmul vieții contemporane, când mulți copii sunt în mod constant stimulați din afară, când ei nu mai au timp să stea

• să se izoleze, să reflecteze, să vorbească cu ei înșiși (limbaj intern) să

simțască apariția unor schimbări structurale (morfofologice) în cre-

ierul noii generații?” (...) „Este posibil ca tinerii care petrec zilnic un

moment îndelungat în fața televizorului să aibă creierul dezvoltat diferit

■ față de acele care se implică în activități fizice, interpersonale și fizice?³⁸

Răspunsul pe care-l dau la această întrebare cercetători

renumiți ca dr. William T. Greenough de la
Universitatea din Illino-

i) autoritate recunoscută în domeniul dezvoltării
corticale, sau • ii Hicliard M. Lerner, profesor la
Universitatea de Stat din Penn-nylvnnia, specialist în
dezvoltarea mentală a copiilor și a tinerilor, le unul
afirmativ:

*„Da” ~ răspund ei - „din moment ce tinerii sunt atrași
de un alt tip .1. iutivitate (privitul la TV) decât cei
aparținând altor generații, atunci*

Mi Ihitlcm, p. 81.

tbidem, p. 81.

| *tbidem, p. 55.*

41

*și funcția, și structura creierului lor vor fi alterate. (...)
Creierul are tendința (așa este făcut el) de a repeta
aceeași experiență; neuronii învață să reproducă
modelul de răspuns deja format, ceea ce, de altfel, ne
arată cum învață oamenii. Noi, de fapt, nu realizăm că
ceea ce învățăm sunt obiceiuri sau deprinderi. Ori de
câte ori copiii fac ceva în mod repetat ar trebui să ne
întrebăm: este aceasta o obișnuință pe care dorim ca ei
să o aibă (lucru valabil din punct de vedere funcțional
și la adulți)?”³⁹*

Așadar, deprinderile formate prin repetiție determină
constituirea unor modele neuronale specifice (de
răspuns cortical la stimulii de mediu), modele care se
vor repeta în viața cotidiană și care vor influența
perceperea și reflectarea mentală a realității. A-i învăța
pe copii cu televizorul și a cultiva acest obicei în viața

noastră înseamnă, de fapt, a modela niște structuri neuronale care determină cortexul să răspundă la provocările realității potrivit tipului de experiență propus de vizionarea TV; înseamnă să învățăm creierul cu atitudinea pasivă, să-l facem dependent de „plăcerea facilă a ecranului video”, să „îi slăbim abilitățile mentale” obișnuindu-l să nu reflecteze, să nu gândească realitatea, să nu dialogheze sau să nu se concentreze cu atenție la problemele pe care le întâmpină. Astfel, uitatul la televizor nu va constitui numai o obișnuință cotidiană, ci se va cristaliza într-o structură corticală care va influența semnificativ întregul orizont de conștiință și existență al telespectatorului.

Ce se va întâmpla cu copiii crescuți cu televizorul? Sunt ei, oare, condamnați pentru totdeauna la o proastă funcționare a creierului, datorită unei alterări structurale a acestuia? Răspunsul depinde de timpul pe care aceștia l-au petrecut în fața ecranului, în special în perioada preșcolară (2-5 ani) și, de asemenea, de gradul sau

39 *Ibidem*, p. 55.

42

intensitatea implicării acestora în alte activități, în afara timpului dedicat vizionării.

Există deficiențe mai grave, datorate unei expuneri prelungite, care niciodată nu se vor putea recupera complet, dar pentru cazurile mai puțin grave, cu un efort mai mare se poate ajunge la dobândirea abilităților mentale ale unui copil normal.

Capacitatea de modelare și remodelare a structurilor neuronale "riicale (conceptul de neuroplasticitate) este

uriază, astfel încât ■proape la orice vârstă, cu un efort suficient, creierul, într-o anumită măsură se poate reconfigura.⁴⁰ Înă, după cum constată cerce-i.itoiii, este cu mult mai dificilă reorganizarea deoarece „organiza-rea unor structuri neuronale inhibă reorganizarea”⁴¹.

Experiențele IVUte la vârsta copilăriei sunt cele mai importante, deoarece atunci < pun bazele funcționale și structurale ale tuturor activităților de ni.ii târziu.

Ibidem, p. 53.

I- P. Scott, *Critical Periods in Behavioral Development*, Science, 1972, p. 957. în Jane M I lealy, *Endangered Minds...*, p. 53.

43

Deficiente de învățare - LD

> >

- *Incapacități de învățare - LD este un sindrom de care suferă tot mai mulți copii în țările dezvoltate.*

- *Tabloul simptomatologie al acestei afecțiuni cuprinde: deficiențe privind ascultarea sau urmărirea unei simple prezentări, memoria de scurtă durată, citirea, scrierea, rezolvarea problemelor, imaginația creativă sau învățarea în general.*

„Școlile americane sunt invadate de elevi care nu pot să asculte sau să urmărească o prezentare simplă, care au probleme cu memoria, care nu pot urmări o succesiune de date, nu pot citi nimic din ceea ce ei consideră plictisitor, care sunt incapabili să rezolve o problemă elementară.”⁴² Majoritatea acestor copii prezintă dificultăți în ascultarea (urmărirea) cu atenție a unui mesaj, precum și tulburări de limbaj. Chiar și elevii cei mai

„normali” ajung să întâmpine mari dificultăți în concentrarea minții pe o sarcină de învățare pe o durată mai lungă de timp⁴³.

Learning disabilities LD (incapacități de învățare) este afecțiunea responsabilă, după cei mai mulți cercetători, de apariția tabloului simptomatologie descris anterior. Termenul a apărut la începutul anilor '70, la momentul maturizării primei generații de tineri crescuți cu televizorul, când el desemna un număr mai restrâns de disfuncții. Însă, odată cu creșterea în proporție geometrică a cazurilor, acesta și-a lărgit aria de acoperire simptomatologică. Astăzi, el se referă la toți copiii care prezintă deficiențe de ordin intelectual sau emoțional, precum și la cei care întâmpină probleme semnificative în procesul de învățare datorită unor cauze necunoscute.

42 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 42.

43 *Ibidem*, p. 137.

„Mulți dintre elevii cu dificultăți specifice de învățare, observă în Italia, nu și-au făcut niciodată testele psihopedagogice, pentru a fi înscrși în statisticile oficiale, dar numărul lor crește rapid, într-un ritm greu de controlat și de cuantificat. Între 1976 și 1985, s-a înregistrat o creștere de 135% a numărului de cazuri, de la 796 569 la 1 868 447. În 1988, dr. Margaret Wang, un cunoscut psihopedagog și specialist în sindromul LD, observă că mai mult de 15 000 de copii din toată America sunt diagnosticați săptămânal ca suferind de această afecțiune. Dr. Wang susține că până la 80% din copiii de școală pot fi diagnosticați ca având

simptomatologia LD, folosind III.I sau mai multe din metodele întrebuintate în şcolile america-ii.'."

Problema este că, de cele mai multe ori, copiii diagnosticați cu LD nu prezintă în viața obișnuită simptome ale afecțiunii amintite.¹ Ei iar la un test neurologic ei pot apărea normali; deficiențele se "evidențiază însă în momentul în care ei se va cere să învețe ceva în mod organizat, să susțină printr-un efort conștient acest proces, îpuiând logica și analiza. „Problemele de învățare se vor vizualiza în momentul în care rețelele neuronale se lovesc de un anumit tip de cerință și eșuează. Dacă, spre exemplu, un copil a cărui minte nu • se suficient de bine dotată pentru lectură, merge la școală într-o •" ictate în care toate informațiile sunt transmise prin imagini sau prin dramatizare⁴⁵, atunci această boală nu se va materializa niciodată."⁴⁶

Pentru a vedea dacă există vreo legătură între sindromul LD și uitatul la televizor trebuie să observăm mai întâi că toți copiii care uferă de această afecțiune întâmpină probleme importante în

11 *Ibidem*, p. 139.

i . Auzirea se referă la școlile în care profesorii și-ar prezenta lecțiile apelând la emoție, la spectacol, la o reprezentare dramatică, și mai puțin la raționament și la lectură, fenomen care se întâlnește astăzi în multe din școlile Waldorf.

H *Ibidem*, p. 142.

procesul de învățare din cauza unor dificultăți de ordin general în ceea ce privește: ascultarea, memoria, cititul, coordonarea ochilor și a mâinilor, rapida înțelegere a noilor situații⁴⁷, limbajul, relațio-narea spațio-temporală și abilitatea de a-și concentra atenția rapid și la obiect⁴⁸. Pot fi, oare, corelate toate acestea cu vizionarea excesivă a televizorului? - întrebare la care ne vom strădui să răspundem în continuare.

INCAPACITATEA DE A ASCULTA CU ATENȚIE

- *Deși sistemul auditiv al tinerilor de astăzi, fiziologic vorbind, nu diferă de al acelora de acum 25 de ani, în zilele noastre sunt percepute doar 180 000 de sunete, față de 300 000 câte erau percepute în urmă cu un sfert de secol.*

- *Este vorba de o scădere continuă a sensibilității creierului în perceperea și prelucrarea mesajelor sonore.*

- *Televiziunea constituie principala cauză a acestui fenomen, deoarece ea cultivă mai mult vizualul decât auditivul, obișnuiește copiii să-și bazeze gândirea mai mult pe imagini decât pe sunete și cuvinte și, prin urmare, reprimă dezvoltarea emisferei stângi, aceea care procesează mesajele verbale.*

„Cea mai mare parte a deficiențelor de învățare - observă J. Healy - include dificultăți în ascultarea și înțelegerea unei prezentări orale, în exprimarea ideilor, în citire, în scriere și în pronunțarea corectă a unui material verbal.”⁴⁹

Cercetările au arătat că, dacă o persoană obișnuită, în urmă cu 25 de ani, distingea aproximativ 300 000 de

sunete, acum poate distinge doar 180 000, cu toate că, din punct de vedere fiziologic, sistemul auditiv al copiilor de astăzi nu diferă de cel al tinerilor de acum 25 de ani. Atrofierea, așadar, nu este a organelor aparatului auditiv, ci este cauzată de scăderea continuă a sensibilității creieru-

47 Vezi cap. *Slăbirea comunicării inter și intraemisferice...*

48 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 142.

49 *Ibidem*, p. 143.

46

Iul. O explicație a acestui fenomen este găsită de cercetători în faptul că una dintre principalele ocupații din viața copiilor - televiziunea - presupune o experiență mai mult vizuală decât auditivă, lucru care face ca ariile corticale ce răspund de auz să nu se mai dezvolt normal⁵⁰.

Toate abilitățile amintite anterior sunt procesate auditiv și sunt mediate de ariile limbajului ce aparțin emisferei stângi. Pare incredibil, dar copiii americani (s-ar putea ca astăzi, după maturizarea unor generații crescute cu televizorul, și în România situația să devină similară) au probleme în urmărirea cu atenție a ordinii sunetelor în cuvânt și a cuvintelor în frază. Ei întâmpină greutăți în a distinge între sunete similare și a-și reaminti lucruri pe care le-au auzit doar cu puțin timp înainte. „Sunetele - explică J. Healy - ajung la Creier, dar se pierd, părând confuze, înainte de a fi analizate.”⁵¹ Prin vizionarea TV, tinerii de astăzi, încă din anii copilăriei, își pierd mai mult capacitatea recunoașterii imaginilor, specifică i

mi'Icrei drepte, decât pe aceea de a analiza mesaje verbale, carac-i> ir. ii că emisferei stângi⁵². Gândirea lor se bazează mai mult pe Imagini, pe vizual, decât pe sunete sau cuvinte. Când citesc, caută Imaginile din text, deoarece, după cum arată studiile, atunci când i.....n se uită la televizor, primește mai repede mesajul prin imagini decât prin sunete. Acest lucru va constitui un mare obstacol în volierea capacității de lectură.

„Copiii cu abilități auditive sărace, observă Healy, indiferent de

iU7.ii acestora, întâmpină dificultăți în a citi, în a pronunța, în

' imintirea a ceea ce au citit cu câteva clipe mai înainte, în a

lllțrloge sensul general pentru a reține sunetul pe care abia l-au au-

ni pe care trebuie să-l scrie. în momentul în care li se vorbește, ei

■ Martin Large, *Out of the Box*,

<http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels.....0/l.arage.htm>.

i l»ne M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 144.

Vr*/.i cap. *Vizionarea TV defavorizează dezvoltarea emisferei...*

47

tind să piardă legătura (să se gândească la altceva). (...)
Dacă trebuie să citească povestiri mai lungi, nu pot reține sunetele cuvintelor în minte suficient de mult timp pentru a înțelege ceea ce citesc. Pur și simplu, mințile lor nu au fost antrenate să înțeleagă și să rețină

în mod discursiv. Cu cât vizionarea TV se va extinde, în mod special în anii copilăriei, când conexiunile corticale sunt în formare, cu atât mai mult se vor agrava problemele amintite. (...) Copiii care niciodată nu au învățat să proceseze (să înțeleagă, să-și amintească) limba fără imagini atașate, întâmpină dificultăți în școală atunci când va trebui să-l asculte pe profesor. Ei caută să găsească înțelesurile undeva în jurul lor (să le fie arătate ca la televizor) decât să și le creeze în propria minte. Se arată, de altfel, în multe studii că, prin vizionare, copiii primesc informațiile în mod prioritar prin concentrarea atenției asupra reprezentărilor vizuale (imagini) sau a sunetelor non-verbale (zgomote, pocnituri, muzică, efecte speciale), și nu prin intermediul urmăririi dialogului.

Pentru a înțelege un subiect complex, o intrigă, ei ar trebui să depășească efectele speciale ce violentează și captează atenția, spre a se concentra asupra aspectelor mai puțin spectaculoase, cum ar fi activitatea sau vorbirea firească a omului. Însă, din moment ce programele TV sunt regizate astfel încât să atragă tot mai puternic atenția, telespectatorul dobândește obiceiul de a ignora mesajul vorbit în favoarea trucurilor vizuale și auditive."⁵³ în felul acesta, auzul și recunoașterea cuvintelor devin procese în continuu regres, proporțional cu orele de vizionare.

53 *Ibidem*, p. 210.

48

Cititul, într-o societate în care copiii preferă să se uite la televizor

- Copiii nu numai că citesc mai puțin decât cei din alte generații, dar se și dovedesc incapabili de a înțelege un material simplu, a lega cuvintele în frază construind înțelesul, a-și aminti sau aplica tot ceea ce au citit. Cercetătorii de la Universitatea din Leyden pun în evidență câteva din mecanismele prin care televiziunea subminează lectura.

- Vizionarea TV, arată Măria Winn, înseamnă o experiență complet diferită de aceea presupusă de lectură sau, mai precis, inhibă disponibilitatea creierului de a-și dezvolta capacitatea de a citi. Lectura constituie pentru omul societății urbanizate una din principalele mijloace ale dezvoltării corticale. De aceea eliminarea acesteia prin vizionarea TV îl lipsește pe copil de posibilitatea de a ajunge, din punct de vedere mental, la nivelul celor care au trăit fără televizor.

Studiile realizate în America demonstrează că „majoritatea tinerilor întâmpină mari dificultăți în înțelegerea unui text ce ilrpășește nivelul gimnaziului, în a trage concluzii dincolo de fapte-|l .împle, în a urmări punctul de vedere al autorului sau succesiu-”• .i unei argumentații, ori în a-și prezenta propriile argumente. ' npiii nu pot înțelege (pătrunde semnificația), nu-și pot aminti și ipllca tot ceea ce au citit.

La tinerii de colegiu se manifestă un declin atât în abilitatea de

I citi, cât și în interesul pentru lectură, în ciuda inițiativelor

I iționale și locale pentru îmbunătățirea instrucției lor.

Cel mai re-

■ ni i aport NAEP a constatat că doar 5% dintre absolvenții de liceu

."i ităpâni într-un mod satisfăcător materialul folosit, de obicei, la

Ivrlul colegiului"

i

IT

i"54

, |b(dem, p. 22.

Există, oare, o legătură între vizionarea TV și declinul abilității de a citi? Măria Winn răspunde la această întrebare arătând că, într-un studiu făcut pe un grup de 500 de copii între 9 și 10 ani, toți au declarat că preferă să se uite la televizor decât să citească. Aceasta este, de fapt, situația generală la nivelul tuturor societăților occidentale, unde s-a generalizat ritualul zilnic al vizionării TV.⁵⁵ Chiar și în România este ușor de constatat că nici copiii și nici tinerii crescuți cu TV nu mai citesc cărți. „Televizorul este mai provocator, mai relaxant, nu pretinde nici un efort, spun copiii, și de aceea îl preferă.”⁵⁶

De altfel, obișnuința de a citi a fost substituită cu vizionarea TV și pentru cei mai mulți dintre adulți.⁵⁷

Diferența dintre copii și adulți, în toate aceste țări, este însă semnificativă. Cu toate că mulți dintre adulți se uită astăzi la televizor mai mult decât citesc cărți, față de tinerii crescuți în fața micului ecran au avantajul că, atunci când citesc o carte, înțeleg din conținutul acesteia cu mult mai mult decât pricep tinerii generației TV,

parcurgând aceeași carte. Deci nu este vorba de o lipsă de maturizare ideatică, ci de incapacitatea de a înțelege sau a lega sensul cuvintelor în frază.

Într-un simpozion desfășurat în anii 70 în America, profesorii au luat în discuție această problemă. „Tot mai mulți copii, chiar dacă sunt inteligenți sau provin din familii cultivate, nu reușesc să-și însușească mecanismul lecturii, să înțeleagă ceea ce citesc.”⁵⁸ Faptul

55 Măria Winn, *Trilsopact*..., p. 54.

56 *Ibidem*, p. 64.

57 „În America, 80% dintre cărți sunt citite de aproximativ 10% din populație. Conform opiniei dr. Bernice Cullian de la Universitatea New York, numărul de cititori ai acestei țări este în continuă scădere, înregistrând un continuu și serios declin în rândul tinerilor de sub 21 de ani. Ea prezintă cazul unui grup semnificativ de elevi «obișnuiți» care au fost chestionați despre durata medie de timp pe care o petrec citind în afara școlii. Din ei 50% au afirmat că citesc 4 minute pe zi sau mai puțin; 30% - 2 minute/zi sau mai puțin; 10% - deloc. ” în Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 25.

58 Măria Winn, *TtjXsopaarj*..., p. 65.

50

N explică ușor, având în vedere rezultatele studiilor efectuate de doi cercetători de la Universitatea Leyden din Olanda.

„Într-un articol minuțios documentat, publicat în revista *Ri ading Reaserch Quaterly*, cei doi oameni de știință au selectat și sintetizat datele esențiale privind relația dintre uitatul la televizor și citit, incluzând și

informațiile obținute din câteva țări sau regiuni. Unde televiziunea avea să apară pentru prima oară. Ei au găsit că efectele negative ale televizorului asupra capacității de lectură sunt foarte puternice în ceea ce privește abilitățile superioare necesare unei înțelegeri corecte a textului citit. În același studiu, se înconspirează că vizionarea TV are un pronunțat efect negativ, mai nesemnificativ pentru spectatorii „înrașiți”, pentru copiii cu o stare materială bună și pentru copiii inteligenți. Au fost identificate, de asemenea, principalele mecanisme prin care televiziunea subminează

lectura:

- televiziunea anulează satisfacția pe care o producea lectura, înlocuind-o cu plăcerea facilă a micului ecran, și astfel inhibă dezvoltarea abilităților necesare citirii;
- vizionarea solicită un efort mental inferior celui cerut de lectură, ceea ce îl va face pe copil să găsească cititul ca fiind prea dificil;

cl;

- dependența de televizor micșorează timpul pe care copiii sunt

■ Împuși să-l petreacă spre a găsi răspunsul la problemele pe care

îl împiedică să le rezolve și, ca atare, îngreunează sau descurajează

desfășurarea unei activități precum cititul. Această activitate necesită

de la copil răgaz pentru reflecție, răbdare și tenacitate în decodarea semnelor vizuale.⁵⁹

Televizorul, arată M. Winn, presupune o experiență complet di-i' ni.i de cea a lecturii.

■ ■ ■' Itne M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 198.

51

1) Lectura eliberează imaginația, care trebuie să construiască, să-și imagineze înțelesul cuvintelor, al lucrurilor citite. Televizorul însă blochează procesul imaginativ, oferind imaginile de-a gata (deja formate)⁶⁰.

2) Lectura presupune un ritm mai încet sau mai rapid, în funcție de capacitatea de înțelegere a textului (cât de rapid), în timp ce televiziunea, impunând un ritm foarte rapid, cel al derulării imaginilor, depășește capacitatea omului de a procesa informația.⁶¹

3) Cititul înseamnă concentrarea minții, dezvoltarea atenției, iar televizorul, dimpotrivă, susține o atitudine pasivă, atenția nefiind dirijată din interior, ci captivată și susținută prin stimuli externi.⁶²

Cercetările arată, de asemenea, că, în cazul în care o primesc de la televizor, copiii procesează informația în mod diferit decât atunci când o lecturează. „Studiile evidențiază în mod clar diferența dintre copiii care văd un dialog televizat (*folktale*) și cei care citesc același dialog într-o carte de povești. Cei care au văzut povestea la televizor au descris efectele vizuale și acțiunea personajelor, în timp ce grupul care a lecturat povestea a descris mai mult dialogul povestirii și a dat în mod semnificativ mai multe informații despre conținutul textului și despre personaje.”⁶³

Obişnuiți cu televizorul, copiii aşteaptă ca lectura să le pună la dispoziție (să aducă cu sine) și imaginile,

așteaptă ca înțelesurile să fie primite de-a gata, ca cititul să fie comod, relaxant și pasiv, ca ritmul în care se primesc informațiile să fie rapid, căci, altfel, își pierde răbdarea. Dacă așteptările le sunt înșelate, prin confruntarea cu o experiență cu totul diferită, atunci se plictisesc, încep să se

60 Măria Winn, *TrjXsopaat*..., p. 56.

61 *Ibidem*, p. 59.

62 *Ibidem*, p. 62.

63 Jane M. Healy, *Endangered Minds*..., p. 229.

52

gândească la altceva sau pur și simplu citesc alunecând peste litere și cuvinte, fără să priceapă înțelesul. Prin toate acestea, experiența vizionării TV configurează anumite deprinderi mentale sau structuri neuronale de răspuns la stimuli externi, care vor inhiba capacitatea creierului de a-și dezvolta abilitatea de a citi. Acest lucru a fost constatat pentru prima dată în experimentele efectuate de neuropsihologi prin vizualizarea traseelor electroencefalografice⁶⁴ sau prin tomografia computerizată. Ei au constatat o activitate complet diferită a creierului în cele două tipuri de activități. Atunci când o persoană își schimbă ocupația trecând de la lectură la vizionarea TV, imediat se înregistrează o micșorare a frecvenței undelor cerebrale beta, care sunt înlocuite de unde mult mai lente - undele alfa - și, totodată, apare o reducere considerabilă a activității cerebrale a emisferei stângi. Acesta este, practic, modelul de activitate cerebrală pe care-l favorizează și-l cultivă televiziunea.

Având în vedere faptul că „orice activitate repetată, mai des, îndeosebi când se desfășoară de-a lungul perioadei de dezvoltare a cortexului, poate produce modificări structurale de durată”⁶⁶, prin piisma celor prezentate anterior, se poate ajunge la concluzia că uuctura corticală a celor care au crescut cu televizorul va defavo-i i/.i în mod decisiv capacitatea de a citi. în acest sens, dr. M. Russel Harter, un cunoscut cercetător al relației dintre lectură și dezvoltarea creierului de la Universitatea din Carolina de Nord, subliniază: „Dacă o anumită parte a cortexului este disponibilă lecturii, iar această parte nu servește funcției l nitului, mai cu seamă în perioada copilăriei, atunci poate avea loc

∴, !!fr_zCne, <*« «* * «*** * ***c,te http://www_chass_utoronto.cluhansmdies/vliss3/1 Jiart3.htm. „(, Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 209.

53

o reorganizare care permite unei alte funcții să devină mai dezvoltată”⁶⁷.

Faptul că tinerii de astăzi nu mai citesc nu ar fi fost un lucru atât de grav în condițiile unei societăți tradiționale, unde cultura orală, contactul cu natura, răgazul reflecției, viața religioasă sau încercările de tot felul ofereau o experiență suficient de bogată pentru o dezvoltare normală a creierului uman. în societatea modernă însă, în condițiile create de lumea artificială de beton și asfalt, pe fondul dispariției tradițiilor orale, al slăbirii relațiilor personale, cititul joacă un rol important în dezvoltarea rețelelor neuronale. Acest lucru a fost

demonstrat în mai multe studii, arătându-se că între cei care citesc mult și corect, și aceia care nu și-au dezvoltat abilitatea lecturii, se poate sesiza o diferență în funcționarea creierului: „Cititorii buni dedică mai mult timp cititului decât cei mediocri și asta înlesnește vizibil dezvoltarea cortexului (*brain laterali-zation*)”⁶⁸.

Așadar, incapacitatea de a citi a copiilor de astăzi nu se datorează atât indispoziției pe care ei ar arăta-o față de o activitate care cere un efort mai mare decât vizionarea TV, cât mai cu seamă unei nedezvoltări normale a cortexului, fenomen care îngreunează înțelegerea și însușirea semnificației lucrurilor citite.

Proportional cu timpul acordat vizionării TV, scade capacitatea de a mai adânci înțelesurile ascunse dincolo de rândurile parcurse. Pentru omul societății tehnologiei video, cartea se pare că va fi un obiectiv tot mai îndepărtat, un lucru plicticos, fiindcă nu o mai poate citi, urmări și înțelege.⁶⁹

67 *Ibidem*, p. 209.

68 S. Springer și G. Deutch, *Left Brain, Right Brain*, W. H. Freeman, New York, 1985.

69 „Pentru a citi bine, mințile trebuie să fie exersate în a folosi limba, în a reflecta și în a persista în rezolvarea problemelor. Elevii pot învăța să pronunțe cuvintele, dar dacă ei nu posedă simțul intern, responsabil cu extragerea înțelesului, se angajează într-un exercițiu găunos și nesatisfăcător. Cu mari eforturi am reușit să-i învățăm pe elevii din anii începători să «citească cuvintele». Rezultatele testelor se prăbușesc însă atunci când

Lipsit de exercițiul lecturii, tânărul de astăzi își pierde nu numai Una din cele mai importante șanse în lărgirea universului de cunoștințe, înțelegere, gândire și conștiință, dar și posibilitatea de a ajunge, tlm punctul de vedere al dezvoltării structurale a creierului, la nivelul i dor care au trăit fără televizor.

Învățarea și televizorul

- Studiile arată că televiziunea nu este un mijloc potrivit pentru învățare. Oamenii rețin de la televizor mult mai puține informații decât în urma lecturii.

- Experimentul Sesame Street a demonstrat că acei copii care au fost încurajați mai mult de părinți să urmărească acest serial au cele mai proaste rezultate în stăpânirea vocabularului, ei nu reușesc să pătrundă înțelesurile cuvintelor și să organizeze cuvintele în fraze gramaticale corecte. Acești copii se plictisesc repede când lectura sau prezentarea profesorului în clasă nu sunt însoțite de imagini (ca la televizor) și își pierd repede atenția.

- De la televizor copiii învață să se mulțumească doar cu percepția vizuală, emoțională sau senzitivă a lucrurilor, fără a mai face efortul înțelegerii lor.

- Cercetătorii arată, în mod clar, că elevii cei mai buni sunt aceia care tind să se uite mai puțin la televizor. Mai mult decât atât, cu cât timpul dedicat vizionării crește, cu atât rezultatele și performanțele școlare sunt mai slabe.

Până acum au putut fi constatate problemele cu care se eonii mită copiii americani în privința învățării: scăderea

continuă a re /uitatelor sau a performanțelor școlare, a nivelului de înțelegere și raționare, de vorbire, citire, scriere, gândire logico-matematică. În privința testelor de cultură generală, lucrurile stau și mai rău. Deși majoritatea cunosc căsuța poștală a filmului *Beverly Hills*, totuși testele de cultură generală sunt dezastruoase. Semnalele de aici trebuie să pătrundă înțelesul pe care cuvântul îl are în propoziție, când sunt nevoiți să se lupte cu probleme avansate de gramatică, vocabular și cu cerințele intelectuale susținute ale unui text real". în Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 23.

55

alarmă au început să fie trase încă din anii '70, însă nimeni nu le-a luat în seamă la acea vreme.

În excelenta sa carte *Amusing Ourselves to Death*, Neil Postman demonstrează faptul că televizorul este departe de a fi un bun educator. Reluând o serie de studii făcute în această direcție, Postman atestă prin exemple uriașa minciună ascunsă în spatele promovării televizorului ca mijloc ideal pentru învățare. Printre altele, el ia în discuție chiar afirmațiile unor reprezentanți ai departamentului de stat pentru educație din America; nu știm din ce motive (ca, de altfel, și în țara noastră), aceștia militează pentru învățarea prin televizor. „Ei susțin că învățarea este facilitată când informația este prezentată printr-un mijloc ce dramatizează și că televiziunea poate face asta mai bine decât oricare alt mediu.”⁷⁰

Este adevărat că televizorul este mijlocul ideal al

transmiterii informației în formă dramatizată, însă faptul că aceasta ajută învățarea este un punct pe care Neil Postman îl contrazice, citând concluziile obținute de G. Compstock și colaboratorii săi. Aceștia au trecut în revistă 2 800 de studii care tratau problema influenței TV asupra comportamentului, cu referiri la procesele cognitive. Rezultatul acestei munci laborioase a fost clar: „Nu există dovezi care să demonstreze că învățarea este favorizată când informația este prezentată printr-un mijloc ce dramatizează”⁷¹.

„În studiile conduse de Cohen și Salomon, Meringoff, Jacoby, Hoyer și Sheluga, Adoni și Parnees, Gunter și alții, se justifică, de fapt, chiar concluzia contrară. Jacoby și colaboratorii săi găsesc, spre exemplu, că numai 3,5% dintre telespectatori au fost capabili să răspundă cu succes, prin «adevărat» sau «fals», la întrebări privind 2 spoturi publicitare de 30 de secunde fiecare, pe care le vizionaseră anterior.

70 Neil Postman, *Amusing Ourselves to Death*, Penguin Books, New York, 1986, p. 155.

71 *Ibidem*, p. 151.

56

Echipa lui Stauffer, analizând răspunsurile elevilor după urmă-l li cu unui program de știri transmis prin TV, radio sau prin scris, a isit o creștere semnificativă a răspunsurilor corecte la întrebările puse în cazul celor care primiseră informația prin lectură. Stern l i poartă că 51% dintre telespectatorii investigați nu puteau să-și timiutească nici măcar un singur titlu de știre dintr-un întreg pro-i un informativ urmărit la televizor doar cu

câteva minute înainte. Wilson a constatat că un telespectator obișnuit reține cel mult 20% din informațiile oferite de o emisiune de știri pe un post obișnuit de televiziune.

Katz și colaboratorii săi au observat că 21% dintre telespectatori nu puteau să-și amintească nici o știre după numai o oră de la înmărmirea jurnalului TV.

Salomon concluzionează: informațiile sau mirlesurile transmise prin televiziune sunt, în general, fragmentate, incoerente și mai puțin deductive decât acelea pe care le dobândim prin lectură, care au mai multe șanse să fie organizate în mod deductiv."⁷²

Mulți cred că, de fapt, nu orice program TV poate fi potrivit procesului de învățare. Problema este conținutul, nu se spune adesea. Conținutul și forma ar putea ajuta mult, se afirmă. Dacă s-ar transmite lucruri educative, morale, religioase, atunci copiii și adulții ar avea ce învăța și toată lumea s-ar folosi și ar fi mulțumită. Ulcea nu este nouă. încă din anii 70, în America s-a constituit o comisie de cercetători și specialiști în domeniul educației și al mass-media pentru a crea un program de televiziune perfect adaptat funcției educative.

Sesame Street este numele programului destinat, în principal, copiilor preșcolari, dar care a fost urmărit cu interes și plăcere de copiii americani de toate vârstele. Proiectul, la care a lucrat o armată de specialiști, a fost cu siguranță unul dintre cele mai scumpe

Ibidem, p. 152

programe de educație. Fiecare oră produsă a costat între 100 000 și 1 milion de dolari. Emisiunea era programată de trei ori pe zi, fiecare episod având durata de o oră. *Sesame Street* a fost urmărită de peste 5,8 milioane de copii din America, având vârste între 2 și 5 ani, fiecare vizionând câteva episoade pe săptămână. Difuzarea serialului a început în anii 70 și se continuă până astăzi în multe cămine americane, cu toate că nu mai există entuziasmul de la început.

Într-adevăr, s-a făcut un efort deosebit pentru a se ajunge ca programul să transmită un mesaj cultural pozitiv, de o mare diversitate și cu un înalt nivel moral.⁷³ Au fost puse în aplicare ultimele teorii în domeniul educației. S-a făcut tot posibilul pentru a fi transmise copiilor cât mai multe lucruri folositoare, pentru a le deschide orizontul de cunoaștere, pentru a contribui la dezvoltarea limbajului, recunoașterea literelor și cuvintelor, pentru inițierea în lectură și în scriere. Cu siguranță, aceasta a fost cea mai importantă acțiune destinată învățării și educării copiilor prin televizor. O adevărată speranță pentru milioane de părinți care și-au îndemnat copiii să urmărească această emisiune. Care au fost rezultatele aflăm din mai multe studii realizate de-a lungul timpului, începând din primii ani de la lansarea programului pe piață și până astăzi.⁷⁴ În privința limbii, studiile arată că acești copii au învățat să recunoască mai multe cuvinte decât cei care nu urmăriseră serialul, dar ei pot doar să indice mai bine imaginile aflate în corespondență cu cuvintele din vocabular, fără însă a le putea folosi în conversație⁷⁵.

Copiii care au fost încurajați cel mai mult de părinți să urmărească *Sesame Street* au cele mai proaste rezultate în

73 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 233.

74 Măria Winn, *TtjXsopaai]*..., p. 42.

75 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 226.

58

Înțelegerea vocabularului.⁷⁶ Ei nu reușesc să pătrundă înțelesurile cuvintelor și să organizeze cuvintele în fraze gramaticale corecte.

Telespectatorii lui *Sesame Street* au mari probleme cu vorbirea limbii, atunci cu siguranță vor avea și cu lectura, deoarece ■ M (■țările arată că aceia care vorbesc bine limba sunt și buni cititori. Rezultatele în privința cititului sunt catastrofale. Obişnuiți cu iluziile literelor și a cuvintelor de pe micul ecran, cu efectele speciale care le însoțeau pentru a le capta atenția, copiii de vârstă școlară ajung să se plictisească repede în fața paginii de carte, când livitatea nu mai este atât de distractivă și de ușoară, ci solicită ■ lor".

Astfel că, în ascultarea unei povestiri, a explicațiilor profesorului în clasă sau în timpul lecturii, copilul obișnuit cu televizorul > K. iplă permanent imaginile, pozele explicative. Când acestea nu ijinr, el se plictisește și „schimbă canalul", își pierde atenția. Cea în mare dificultate a telespectatorilor emisiunii *Sesame Street* în privința lecturii este de a înțelege faptul că literele generează cuvinte, iar acestea pot fi legate în fraze cu sens.

În privința informațiilor, se pare că tinerii telespectatori,

după iliva ani de vizionare, au dobândit o serie de cunoștințe incidentali ceea ce i-a determinat pe părinți, la momentul respectiv, să își i lidere copiii foarte deștepți. Copiii de vârste mici au capacitatea tli a reține o mulțime de reclame sau cuvinte separate pe care le pol icproduce ca niște papagali. Din păcate însă, pentru telespecta-

..... lui *Sesame Street* s-a dovedit că această aparentă precocitate

i>' i'plionează foarte curând. Acești copii s-au arătat mai târziu in-ipnbili de a înțelege și lega în mod rațional informațiile deținute.

11 Anderson și P. Collins, *The Impact on Children's Education: Television's Influence on i ognitive Developement*, Office of Educational Research and Improvement, Department ui l'.ducational..., 1988, p. 34, apud Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 226. lane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 226.

59

Problema lor cea mai mare era de a face conexiuni, de a organiza cunoștințele pe care le posedă și de a trage concluzii.⁷⁸

Ce se întâmplă, de fapt? Una dintre explicațiile pe care ni le dau cercetătorii este următoarea: atunci când copiii văd ceva la televizor, caută în mod instinctiv să înțeleagă, dar viteza de desfășurare a acțiunii, bombardamentul de imagini și informații fac imposibilă înțelegerea și adâncirea sensului celor văzute. Minte copilului, repetând în mod frecvent această experiență, de a nu fi lăsată să înțeleagă conținutul mesajului

transmis, se învață cu această atitudine pasivă în care se subînțelege faptul că nu i se cere sau nu se așteaptă de la ea să prindă înțelesul a ceea ce se întâmplă pe micul ecran. Această deprindere, transferându-se mai târziu în experiența cotidiană, școlară sau extrașcolară, îl va face pe copil să se mulțumească doar cu percepția vizuală, emoțională sau senzorială a lucrurilor, fără a mai face efortul înțelegerii lor.⁷⁸ Înțelegerea, gândirea ajung să fie lucruri prea dificile, enervante și plictisitoare, mai simplu fiind să te mulțumești cu imaginile și cu senzațiile pe care acestea le provoacă sau cu distracția pe care o presupune vizionarea. „Cercetătorii găsesc că elevii cei mai buni sunt aceia care tind să se uite mai puțin la televizor. Mai mult decât atât, cu cât timpul dedicat vizionării crește, cu atât rezultatele și performanțele școlare sunt mai slabe.”⁸⁰

EPECTELE EXPERIMENTULUI *SESAME STREET*

Acestea sunt în linii mari efectele educaționale pe care le-a avui cel mai important și mai bine intenționat demers educativ

78 *Ibidem*, p. 227.

79 *Ibidem*, p. 230.

80 *Ibidem*, p. 198.

60

desfășurat vreodată prin intermediul unui mijloc video. La 20 de ani de la debutul programului *Sesame Street*, experiment aplicat pe milioane de jumătate dintre elevii americani, cercetătorii constată următoarele: „Elevii, chiar și după învățarea cititului, sunt lipsiți de bazele necesare unui viitor

progres. Copiii găsesc cititul plictisitor și sunt satisfăcuți numai de ceea ce este superficial, îi nu înțeleg semnificația pe care o așteaptă să apară în chip magic, ni un efect vizual, și pentru aceasta renunță să o mai caute"⁸¹. Vorbul și capacitatea de a organiza fraza din punct de vedere logic și sintactic sunt mai sărace cel puțin în potențialitate, comparativ cu acelea ale unui copil care nu s-a uitat la televizor. Strategii de memorare, de concentrare a atenției și motivația sunt total subdezvoltate. Scenariile imaginative din propria minte sunt înlocuite de cele de pe micul ecran; iar exemplele ar putea continua.

Ceea ce i-a învățat *Sesame Street* pe copii este să trateze experiența de viață, procesul învățării, lumea, ca pe niște acte sau CB pe niște realități distractive, amuzante și facile întocmai ca realitatea ca de pe micul ecran. Nu trebuie să ne închipuim, spre exemplu, că atunci când copiii se joacă sau explorează mediul din jurul lor se învârtă sau se distrează. Pentru ei, acesta este un lucru în care investesc o anumită seriozitate și responsabilitate, chiar dacă nouă ni par simple jocuri. În acest fel, ei cunosc lumea, experimentează realitatea. Însă copiii lumii TV, în loc să fie învățați, provocați și obișnuiți să gândească, să persevereze, chiar să lupte pentru a doborânda ceva, chiar un minim înțeles al lucrurilor ce se petrec în jur, sunt educați să aștepte ca înțeleșurile și lumea să li se descopere înțelegere, să se desfășoare în fața ochilor lor sub formă de imagini. ¹ Ceea ce a reușit, cu siguranță, să facă emisiunea

Sesame Street a i"-,i să-i învețe pe copii să se uite la televizor.

II i *Ibidem*, p. 226.

61

MEMORIA

O altă problemă semnalată în comportamentul copiilor crescuți în fața televizorului este reamintirea înțelesului cuvintelor pe care abia le-au citit sau auzit. Înainte ca profesorul sau altcineva să ajungă să termine fraza, ei au și uitat indicațiile de la început. Acest proces este legat, pe de o parte, de incapacitatea de a înțelege cu rapiditate textul citit sau mesajul ascultat și, pe de altă parte, de slaba activare a strategiilor de memorare. Atâta timp cât copiii sunt incapabili să proceseze rapid informația, având o atitudine mentală pasivă sau o comunicare inter sau intraemisferică insuficient de bine dezvoltată, de rapidă, ei nu vor putea să pătrundă suficient de repede înțelesul pentru a facilita memorarea.

„Memoria, susține J. Healy, cere exercițiu intelectual și perseverență, pentru că ea este dependentă de capacitatea de menținere a informațiilor în ceea ce numim memorie activă, pe o durată suficient de lungă cât să fie stocate într-o formă cunoscută (*meaningful form*) și reactualizate atunci când este nevoie de ele. Mințile pasive ale micilor telespectatori rețin însă numai senzațiile, nu și informația. Copiii care nu înțeleg ceea ce văd nu învață strategiile active de memorare.”⁸²

IMAGINAȚIA

»

Imaginația joacă un rol esențial în gândirea omului, ea

fiind, de fapt, un instrument necesar pentru configurarea universului de înțelesuri, pentru adâncirea reflecției personale. În ceea ce privește efectele vizionării TV, Măria Winn aduce, în cartea sa, mărturia mai multor educatoare și învățătoare, care aveau peste 25 de ani de practică în școlile americane. Toate susțin că la ultimele generații,

82 *ibidem*, p. 231.

62

< i-lc crescute cu televizorul, se poate observa cu ușurință o scădere .-nmificativă a capacității de a imagina jocuri, de a se juca, în genuni, o diminuare a potențialului creativ și imaginativ.⁸³

„Una dintre cele mai importante acuzații care se aduc privitului ii K'levizor, observă J. Healy, este aceea că privează copilul de po-llbilitatea de a învăța să-și creeze în minte propriile imagini. Când Cititorii slabi sau cei care întâmpină dificultăți în exprimare ascultă HI citesc cuvinte, întâmpină greutăți în a și le reprezenta în minte pilntr-un proces imaginativ.”⁸⁴ Toate cercetările arată că, pe măsură

■ e copiii se obișnuiesc mai mult cu imaginile venite din exterior (de 11 IV), care prin mulțimea și intensitatea lor pot copleși mintea, cu ItAt ei devin mai puțin capabili să-și creeze propriile imagini sau l nurii mentale.

Se constată că acei copii care ascultă o poveste sau citesc au ipacitatea de a continua, îmbogăți și chiar recrea imaginativ po-. iile auzite sau lecturate. În schimb, rapoartele profesorilor arată

■ i. în urma vizionării lui *Sesame Street*, jocurile

imaginative ale copiilor au sărăcit mult. Ei observau că micii telespectatori mai repe-lui își însușeau mimica și acțiunea personajelor de pe micul ecran

■ 1. ..ii să-și imagineze ei înșiși jocuri și comportamente, precum o ceau ceilalți copii.

Efectul principal pe care îl are televiziunea asupra imaginației îmi reveriile (*daydreaming*), starea mentală în care atenția este n MI a și captivată de tot felul de scenarii fantastice, care se pro-ii. de la sine înlăuntrul minții în lipsa stimulilor externi și, une-li, chiar împotriva voinței individului respectiv. Este visarea cu II lui deschiși. Deși s-ar putea crede că aceste reverii stimulează maginatia și creativitatea, lucrurile stau cu totul invers.

1 M.iria Winn, *Tr\lEOpaar\...*, p. 77.

i Jine M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 232,

63

De fapt, studiile efectuate demonstrează clar: creșterea timpului dedicat visării cu ochii deschiși conduce la scăderea capacității creative și imaginative a indivizilor. Aceasta, deoarece, arată Valkenburg și Voort, reveriile atrag mintea într-o lume fantastică, în care ea nu este decât un spectator pasiv, pe când în imaginația creativă omul este întotdeauna inserat în real, proces în care intenționalitatea și voința aparțin minții care construiește ea însăși proiectele imaginative.⁸⁵ Un studiu comparat făcut asupra locuitorilor din câteva mici localități canadiene arată că atât copiii, cât și adulții au suferit, după introducerea televiziunii în localitatea în care trăiau, o diminuare a capacității creative și

imaginative cu un procent de 20%, concomitent cu o reducere a perseverenței în rezolvarea problemelor.⁸⁶

Prin televiziune, informația este furnizată direct în subconștientul maselor

- *Deși televiziunea poate modela comportamentele și mentalitățile, nu se poate spune că ea favorizează învățarea, deoarece această așa-zisă învățare este foarte puțin cognitivă, greu de reprodus, foarte puțin analizabilă, puțin bazată pe gândire.*

- *Informația primită de la televizor intră nefiltrată, întreagă, direct în memorie, dar nu este disponibilă pentru analiza conștientă, pentru înțelegere sau pentru învățare. Este învățare în somn.*

- *Urișa forță de penetrare a subconștientului uman, manifestată de televiziune, este determinată de activitatea corticală alfa pe care o generează vizionarea, de*

85 P.M. Valkenburg și T.H. Voort, *Influence of TV on daydreaming and creative imagination: a review of research*, Psychol Bull, 1994, Sep.; 116(2): 316-339.

86 T. M. Williams în J.L. Wheeler, *Remote Controlled: How TV Affects you and your Family*, Hagerstown, MD: Review and Herald Publishing Association, 1993, p. 42-43.

64

caracterul emoțional și dramatic al televiziunii, precum și de percepția imaginilor TV într-un regim ce amintește mai mult de stările alterate de conștiință decât (|<■ starea de veghe.

Cititorii acestei cărți ar putea fi ușor surprinși și

contrariați de Uștinerea faptului că televiziunea este un mediu care nu numai că)U favorizează, dar chiar inhibă învățarea. „Cum - s-ar putea obiec-| I oare nu rețin copiii noștri o mulțime de reclame de la televizor IU nu învață să se îmbrace, să gândească, să vorbească, privind la l misiunile și la personajele de pe micul ecran? Nu cultivă televizo-uil în mintea oamenilor milioane de imagini, mesaje și informații? Nu poate fi socotit acesta un proces de învățare?" întrebările sunt iir.iifcate atâta timp cât nu se cunoaște ce înseamnă cu adevărat învățarea și, de asemenea, care este modalitatea în care televiziun-en influențează gândirea și comportamentul telespectatorilor.

Iată cum răspund la aceste întrebări soții Emery, cercetători în nciiopsihologie la Universitatea de Stat din Canberra: „In timp ce i< li-viziunea pare să aibă capacitatea de a furniza o informație utilă pi ivii orilor - și este ridicată în slăvi pentru funcția sa educațională ii-hnologia televiziunii și natura experienței vizionării inhibă, de fitpl, învățarea, așa cum este ea concepută de regulă. In timp ce ne niI,Ini la televizor, învățarea care are loc este foarte puțin cognitivă, H u de reprodus, foarte puțin analizabilă, puțin bazată pe gândi-ir"fl.

Deoarece în timpul vizionării cortexul trece în stare alfa, iar partea stângă a creierului, „zona integrativă, intră într-un fel de > iiptare", soții Emery afirmă că vizionarea TV este un fel de som-nnmbulism conștient. „Partea dreaptă a creierului, care se ocupă de l'MK'esele cognitive - imagini din vise, fantezie, intuiție - continuă

nh primească imaginile de la televizor. Dar pentru că puntea dintre partea dreaptă și partea stângă a creierului a fost efectiv întreruptă,

lerry Mander, *Four Argumente...*, p. 205.

65

toate procesele comune, a conștientiza informația și a o pune în valoare, sunt eliminate. Dacă soții Emery au dreptate, atunci descoperirile lor sprijină ideea că informația primită de la televizor, nefiind disponibilă pentru analiza conștientă, pentru înțelegere sau pentru învățare, intră nefiltrată, întreagă, direct în memorie.

Este învățare în somn."⁸⁸

Dr. Erik Peper, cercetător în domeniul testării electroencefalo-grafice, profesor la Universitatea de Stat din San Francisco, subliniază și el acest fapt: „Pentru a învăța cu adevărat ceva, trebuie să interacționezi cu sursa datelor. În cazul televiziunii, nu gândești cu adevărat. Știu că, în cazul meu, pot să învăț ceva doar dacă sunt angajat, ca în metoda socratică de predare. Cea mai bună metodă de predare este cea interactivă. De exemplu, unii învață cel mai bine" atunci când iau notițe, fiindcă notițele reprezintă un sistem cu *feedback*. (...) Vizionarea TV presupune numai să primești - continuă el - fără să reacționezi. Nu face decât să îți capteze atenția, iar tu primești, nu privești. Cititul produce o cantitate mult mai mare de unde beta. Este ceva anormal ca un om să producă unde alfa în timp ce citește. Partea îngrozitoare în cazul televiziunii este că informația ajunge la noi, dar noi nu interacționăm. Intră direct în memorie și probabil că reacționăm la ea mai târziu, dar

fără să știm la ce reacționăm de fapt. Când ne uităm la televizor, ne antrenăm să nu reacționăm, și așa, mai târziu, facem lucruri fără să știm de ce le facem și de unde ne-au venit în minte"⁸⁹.

Învățarea trebuie să fie un proces rațional și conștient, ce presupune un efort de înțelegere, de organizare a cunoștințelor și de integrare a lor în orizontul mai larg de cunoaștere a individului. Noile cunoștințe sunt depozitate în memorie de unde pot fi scoase pentru a fi întrebuințate în procesul gândirii. În cazul vizionării TV,

88 *Ibidem*, p. 206.

89 *Ibidem*, p. 211.

66

Învățămintele nu sunt nici percepute sau structurate logic și nici min-!■ -.i nu este deplin conștientă de ele. De fapt, dacă se poate vorbi de 'i învățare prin intermediul televizorului, aceasta nu are un caracter logic, deductiv, sintetic, fiindcă aceste procese sunt guvernate de sfera stângă care, pe timpul vizionării, se află în „amortire”.

Dacă despre o învățare conștientă în fața televizorului nici nu poate fi vorba, altceva poate fi însă remarcat ca fiind propriu acestei tehnologii: televiziunea se pare că are capacitatea de a-și trimite mesajele direct în subconștient, fără ca telespectatorul să apuce să i •tuiroleze acea informație, să conștientizeze cu adevărat ce și cum ni pătruns acele mesaje în memorie.

Ce vor să spună cercetătorii când afirmă că forța sau influența televiziunii se manifestă în primul rând în spațiul subconștientului uman? Oare nu suntem

conștienți, când vedem un film oarecare, de i' ii unea care se întâmplă acolo? Cu siguranță că da. Gradul de i onștientizare este însă mult diminuat față de starea de veghe, în l mi textul căreia se desfășoară oricare altă experiență a realului. în < himb, forța de impact, de imprimare în subconștientul nostru a IIn.nunilor văzute la televizor este cu mult mai puternică decât în Iii.i obișnuită. „Am avut toți experiența citirii unui paragraf, ob-II i vii Mander, pentru a constata la urmă că nu am înțeles nimic din ■ i Atunci ne vedem nevoiți să reluăm lectura paragrafului cu mai multă atenție. Numai cu efort conștient, deliberat, cu o participare li uvă din partea cititorului, cuvintele prind sens. în schimb, imagi-nile nu necesită nimic de genul ăsta, trebuie doar să ținem ochii deschiși. Imaginile pătrund în minte și sunt înregistrate în memorie Unde poți să te gândești la ele sau nu. Ele curg în noi ca fluidul într-Un vas. Numai că noi suntem vasul, iar televizorul este cel care btrnă.”⁹⁰

Ibidem, p. 204.

67

într-o experiență obișnuită, gândirea conștientă, rațională are răgazul și dispoziția de a analiza faptele sau evenimentele care intervin în viața cotidiană a omului. Toate acestea sunt primite în minte și, înainte ca ele să ajungă în subconștient, suferă o anumită descifrare care permite o poziționare, o raportare a minții față de ele, integrarea lor într-un anumit orizont de conștiință și ierarhizarea în ordinea priorităților personale. Acestea vor primi o nouă configurație, fiind supuse interpretării personale și astfel vor putea fi

înscrise în memorie.

De asemenea, conștiința noastră poate dirija în mare măsură modul sau gradul în care ne implicăm afectiv în ceea ce ni se întâmplă în viață. Astfel că, dacă o experiență nu este semnificativă pentru viața noastră personală, implicarea emoțională va fi minimă (de exemplu, vederea unui câine care aleargă pe stradă, a unei clădiri oarecare sau orice alt fapt cotidian). Dacă experiența este negativă, ea poate fi refuzată, pentru a ne proteja emoțional. De exemplu, adesea, când cineva ne vorbește despre ceva neplăcut, începem să ne gândim la altceva, astfel încât aproape că nici nu auzim ce ni se spune. Iar dacă experiența este pozitivă, atunci ne implicăm sufletește, emoțional, deschizându-ne, cum se spune, sufletul. Este cazul întâlnirii unor prieteni buni, al petrecerii unor clipe frumoase cu cei din familie, cu persoanele iubite etc. Există în om o tendință inconștientă de a cenzura aproape toate experiențele avute, pentru a nu lăsa ca orice imagine și mesaj să-i pătrundă în minte sau în suflet fără a o analiza.⁹¹ În cazul televizorului, lucrurile stau cu totul altfel. Datorită vitezei mari cu care se succed imaginile, acestea reușesc să se furișeze atât de repede în minte,

91 Acesta este de fapt și un deziderat al majorității religiilor și al învățăturilor tradiționale: a se îngriji omul cu mare atenție de ceea ce aude, vede, la ce participă, în fond, de a-și controla experiența la maximum pentru a evita tocmai aceste experiențe mentale subconștiente care pot mai târziu influența major viața persoanei.

;iscunzându-se în pliurile subconștientului, încât omul nu reușește să le cenzureze sau să le organizeze în mod conștient.

La uriașa forță de impresionare a subconștientului manifestată de televiziune contribuie încă două fenomene. Primul este legat de apariția unei activități corticale predominant alfa după numai 2 minute de vizionare, fenomen care se intensifică odată cu creșterea timpului alocat vizionării. Ultimele studii arată că deschiderea porților subconștientului în favoarea trecerii mesajelor dinspre mintea conștientă spre cea inconștientă se realizează proporțional cu intensitatea undelor alfa din creier.

Studiile realizate de centrul de cercetare *Sandy MacGregor* demonstrează că „filtrul ce face legătura între conștient și subconștient - se pare că sistemul reticular activator ascendent joacă un rol esențial în acest proces - se deschide în momentul în care undele cerebrale trec din starea beta în starea alfa. Atunci este favorizată în mod deosebit inducerea unor transformări semnificative în lumea subconștientului, comunicarea unor mesaje capabile să modeleze atitudinile și credințele individului.”⁹² Prin urmare, cu cât undele alfa sunt mai intense, cu atât mai mare va fi deschiderea subconștientului și, invers, cu cât undele beta caracteristice activității conștiente, raționale sunt mai intense, cu atât subconștientul este mai puțin deschis influențelor, reconfigurării valorilor sale.

În această perspectivă, televiziunea se vedește a fi un instrument ideal pentru modelarea subconștientului, căci

pe parcursul vizionării spectrul undelor cerebrale se mută dinspre frecvența înaltă a undelor beta către cea a undelor alfa, timp în care o cantitate uriașă de informație este transmisă și înscrisă în memorie.

Aceasta

92 Sandy MacGregor Calm Research Centre,
Our Subconscious Mind is the Key,
www.calm.com.au/pages/02sales.shtml.

69

este cea mai bună explicație a influenței deosebite pe care televiziunea o are în modelarea gândirii și a comportamentului indivizilor. Al doilea factor ce favorizează penetrarea subconștientului telespectatorului este intensă participare emoțională pe care vizionarea TV o presupune. Este cunoscut faptul că, pe măsură ce o experiență presupune o implicare emoțională mai intensă, cu atât imprimarea ei în memorie este mai puternică. Televiziunea însă constituie un mediu foarte potrivit pentru crearea de puternice impresii emoționale, căci ea favorizează activarea emisferei drepte, aceea care răspunde de procesele emoționale și, totodată, suscită cu putere imaginația - acea facultate a minții strâns legată de factorul emoțional, afectiv.⁹³

W. Setzer⁹⁴, ca un corolar la influența televiziunii asupra subconștientului uman, scoate în evidență puterea de care dispune ea în condiționarea comportamentelor, în modelarea atitudinilor pe care telespectatorul, în mod mai mult sau mai puțin conștient, le adoptă în viață. Prin televizor, telespectatorii percep și își însușesc în mod inconștient,

mai bine decât prin oricare alt mijloc de comunicare, spiritul general al unei realități sau al unei persoane (personaj de pe micul ecran). Practic, această capacitate de modelare a subconștientului uman definește și îi conferă televizorului forța de a influența cu putere gândirea și modul de viață al oamenilor, fără ca ei să-și dea seama de acest lucru.

Chiar dacă nu suntem perfect de acord cu comportamentul celor de pe micul ecran, cu spiritul lor, cu modul lor de a fi sau de a gândi, totuși acestea ni se vor transmite și, în timp, ni se vor fixa prin vizionare repetată. Omul în fața televizorului este precum copilul care observă, fără să fie conștient, lumea care îl înconjoară, pe care o interiorizează, ascunzând-o în memorie, pentru ca mai târziu

93 Vezi cap. *Actul dramatic*, anexa voi. II.

94 W. Setzer, <http://www.ime.usp.br/~vwsetzer>

70

în mod automat să adopte, prin imitare, un fel de a fi asemenea cu cel pe care îl poartă deja înlăuntrul său. Televiziunea nu manipulează, impunând cu forța un model de acțiune, ci sugerând sau punând în lumină pozitivă anumite comportamente și atitudini care, prin repetare, ne vor modela imaginația și atitudinile interioare, fără ca noi să știm sau măcar să acceptăm acest lucru. Prin toate acestea, televiziunea devine cel mai bun mijloc de manipulare sau de modelare a comportamentului și gândirii oamenilor, fără a fi însă un mijloc potrivit pentru învățare. „Impactul televiziunii este în întregime asupra subconștientului, așa cum se

întâmplă și cu celelalte mass-media noi"⁹⁵, afirmă McLuhan, iar Jerry Mander observă, de asemenea, că „s-ar putea să fi intrat în era în care informația este furnizată direct în subconștientul maselor"⁹⁶.

Marshall McLuhan, *Mass-media*. <>(> Ibidem, p. 202.

p. 56.

71

Probleme de atenție

-ADHD (deficit de atenție și hiperactivitate) este afecțiunea de care suferă o treime din copiii americani (în unele clase mai mult de jumătate din elevi sunt marcați de acest sindrom), situație comună celor mai multe din țările dezvoltate.

- Acești copii nu pot urmări o discuție oarecare, tind să piardă șirul, mintea fiindu-le furată de altceva sau, pur și simplu, nu se gândesc la nimic. Nu se pot concentra cu atenție asupra unui subiect sau activități.

- Scăderea atenției, a concentrării, lipsa răbdării, a tenacității și, cum vom vedea mai departe, a motivației sunt caracteristicile ADHD-ului ce influențează întreaga existență a omului modern. Insucces profesional, instabilitate în alegerea obiectivelor, relații personale și comunitare superficiale, irascibilitate crescută, complexul lipsei de performanță sunt doar câteva dintre cele mai semnificative urmări ale acestei afecțiuni care se anunță ca fiind una dintre cele mai importante maladii ale secolului alXXI-lea.

- Obiceiul privitului la televizor - impactul tehnologiei video asupra minții umane -și conținutul programelor

TV constituie doi dintre cei mai importanți factori de risc pentru apariția ADHD-ului.

„Motivul pentru care copiii noștri nu urmăresc sensul unei prezentări sau discuții, afirmă profesorii americani, este acela că ei își schimbă rapid centrul atenției, aceasta fiindu-le furată foarte repede de alt stimul, lucru sau gând. Acești copii nu mai ascultă, nu mai pot urmări. Ei sunt atât de puternic stimulați prin vizionarea TV, prin ascultarea la căști, încât s-au obișnuit să fie stimulați numai din afară. Ei sunt agitați deoarece nu au nimic în minte; s-au deprins să fie permanent amuzați, distrați de cineva. (...) Profesorii, aici la noi, se plâng foarte mult și afirmă că elevii nu mai ascultă, sunt neliniștiți, (...) cred că nu se poate învăța să asculți (ascultarea văzută și ca urmărire interactivă a unei prezentări), atunci când privești la televizor. Cred că micuții s-au deprins cu obiceiul vizionării, iar atunci când profesorul vorbește, ei nu-l mai aud.”⁹⁷

97 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 151.

Acestea sunt câteva dintre mărturiile pe care profesorii din lumea occidentală le aduc atunci când se referă la uriașa criză din învățământ. Copiii nu mai pot urmări cu atenție o prezentare obișnuită, iar profesorii nu știu ce să mai facă pentru a le captiva și a le menține această putere a minții, fără de care nici o activitate, fie ea < învățare sau de alt tip, nu se poate desfășura.

În America, marea parte a celor diagnosticați cu incapacități de învățare (LD) suferă de hiperactivitate sau de așa-numitele proble-

.....de atenție. Este vorba de acei copii care nu pot să

urmărească și

»fl se concentreze cu atenție asupra unui subiect oarecare. Indiferenți că le vorbesc părinții, profesorii sau prietenii, ei tind rapid să pini dă șirul, mintea fiindu-le furată de altceva sau, pur și simplu, i»niru câteva secunde, încetează să se mai gândească la ceva anu-ltu\ privind în gol (*space out*). În afară de incapacitatea urmăririi cu ut nit ie a unei activități, întâlnim la acești copii și dificultatea de i .i aminti ceea ce abia au auzit⁹⁸.

ADHD - Attention Deficit with or without Hyperactivity Disorder i i ((«fiert de atenție cu sau fără

hiperactivitate) - este boala de care, iiiipii unele statistici realizate în America, suferă mai mult de o treime dintre copiii americani. În unele clase, mai mult de jumătate dintre copii sunt diagnosticați ca hiperactivi.⁹⁹

Situația nu este proprie numai Americii. Rapoarte ale cercetăto-rlloi din Anglia, Franța, Finlanda etc.¹⁰⁰

indică, de asemenea, o creș-i' ic fără precedent a acestor probleme. Concentrarea și menținerea

I tn urma unei discuții avute cu un psihopedagog de la Institutul de Studii ale Educației din București a rezultat că și în România situația se înrăutățește vizibil cu fiecare an. Singura diferență este că aici nu cercetează nimeni care este starea învățământului, ifectele reformelor din educație și, evident, ale impactului culturii video, TV, computer. În câțiva ani, dacă se continuă la fel, probabil că se va ajunge și la noi în situația ca lumătate din copii să prezinte importante deficiențe în desfășurarea procesului de Învățare, în urmărirea cu atenție, suferind de sindroamele LD și

ADHD. i.nie M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 140.
|00 *Ibidem*, p. 140.

73

atenției a ajuns una dintre problemele principale de pe ordinea de zi a cercetătorilor fenomenului educațional. Permanentă agitație mentală, incapacitatea de a stăruî în rezolvarea problemelor, de a citi cărți mai dificile sau de a face o muncă oarecare, percepută ca plictisitoare sunt doar câteva dintre simptomele acestei boli. În agenda Consiliului Național al profesorilor de matematică și a Asociației de supervizare și dezvoltare curriculară din America, incapacitatea concentrării pe o durată minimă necesară rezolvării unei probleme a ajuns să ocupe un loc central. Problema este tratată cu atâta seriozitate, deoarece aproape nici o activitate nu poate fi desfășurată fără o anumită concentrare a minții și urmărirea cu atenție a procesului respectiv.

Hiperactivitatea, despre care vom vorbi în alt capitol, presupune o continuă agitație sau o „zbânțuială” a persoanei respective, o ușoară stare de tensiune sau nervozitate care adesea poate fi vizualizată prin mișcarea mâinilor sau a picioarelor. Hiperactivitatea este, de fapt, cauza impulsivității și a irascibilității excesive, a lipsei de control interior. Ea este considerată a fi principala cauză a comportamentului impulsiv la adulți. În general, „ADHD este, în mod statistic, legat de delincvență și de comportamentul antisocial”¹⁰¹.

Cu toate că nu există o definiție deplin recunoscută a ADHD ului, majoritatea medicilor și profesorilor găsesc proprii acestei boli următoarele comportamente:

- *neputința de a duce la bun sfârșit activitatea începută;*
  - *incapacitatea de asculta și de a urmări;*
  - *dificultatea de a sta concentrat sau conectat la o activitate;*
  - *a acționa înainte de a gândi;*
  - *alternarea rapidă a unei activități cu alta;*
  - *dificultatea organizării și planificării acțiunilor;*
- 101 *Ibidem*, p. 154. 74
- *dificultatea de a-și aștepta rândul.*¹⁰²

Dacă la copii afecțiunea îngrijorează mai cu seamă datorită problemelor pe care aceștia le întâmpină în procesul de învățare MU în alte activități extrașcolare, pentru tinerii și adulții noilor ■■■ generații, consecințele devin mult mai grave. Scăderea atenției, a concentrării, lipsa răbdării, a tenacității și, cum vom vedea, a motivației sunt caracteristicile ADHD-ului ce influențează întreaga existență a omului modern.

Insucces profesional, instabilitate în alegerea obiectivelor, relații personale și comunitare superficiale, Irnscribilitate crescută, complexul lipsei de performanță sunt doar c/l lea dintre cele mai semnificative urmări ale acestei afecțiuni, ■ .ne se anunță ca fiind una dintre cele mai importante maladii ale .colului al XXI-lea.

Pentru identificarea cauzelor acestei boli, s-au desfășurat m-numărate experimente, îndeosebi în lumea occidentală (unde Afecțiunea este mult mai vizibilă), s-au emis și verificat mai multe norii. Factorii de risc au fost identificați în alimentația chimizată (prezența E-urilor, erbicizare, hormoni etc), în modul de viață se-i Ieni ar (lipsa de mișcare, de activitate fizică), în stres,

însă mai ales în experiența culturală (modul de viață al copiilor de astăzi), o experiență dominată de vizionarea TV, activitate care ocupă în medie aproape o pătrime din timpul pe care copiii îl dedică activității lor zilnice.

Nu vom lua în discuție efectele unei alimentații toxice sau neîntregite împiedicând dezvoltării normale a creierului și a organismului, atât pentru că acest subiect nu intră în obiectul acestei cărți, cât mai cu încredință pentru că o bună stimulare a cortexului realizată prin dezvoltarea limbajului, prin implicarea copiilor în jocuri și activități

■ Ce corespunzătoare vârstei este mai importantă și adesea suficientă pentru a suplini neajunsul produs de o alimentație

I | *Ilmiem*, p. 155.

75

nesănătoasă. Dacă nici factorii de mediu și nici cei alimentari nu sunt favorabili unei evoluții normale, atunci aceștia, prin cumulare, vor conduce, în modul cel mai probabil, la apariția unei atrofii (nehrănire prin stimulare corespunzătoare) sau unei nedevelopări normale a creierului.

Cercetările asupra influenței televiziunii în apariția și dezvoltarea sindromului ADHD la tinerii noii generații identifică două modalități diferite în care televiziunea contribuie la producerea acestei afecțiuni. Prima vizează însăși tehnologia video, impactul acesteia asupra minții umane. Este suficient ca o persoană să se uite câteva ceasuri zilnic la televizor (lucru valabil și pentru calculator, mai puțin atunci când este utilizat pentru

scris și citit, însă cu mult mai mult în cazul internetului și a jocurilor video), pentru ca după câțiva ani să crească semnificativ probabilitatea apariției manifestărilor ADHD. Cea de a doua modalitate este legată de conținutul programelor TV. Această influență ar putea fi, teoretic, evitată prin eliminarea din programele TV a mesajelor care pot genera această afecțiune. În realitate însă, acest lucru este imposibil în contextul în care însăși natura comunicării audio-video favorizează acest tip de mesaje. Asupra acestei probleme vom stărui în partea a doua a cărții.

În diferite studii se demonstrează că, la nivelul cortical, există două afecțiuni principale care pot conduce la apariția problemelor de atenție și hiperactivitate. Este vorba, pe de o parte, de nede dezvoltarea comunicării interemisferice realizate prin puntea care leagă cele două emisfere (corpul calos) și, pe de altă parte, de nede dezvoltarea suficientă a centrilor ce aparțin cortexului prefrontal. Dar înainte de a trece la analiza transformărilor ce se petrec la nivelul cortexului, să vedem care este mecanismul prin care televiziunea reușește să capteze atât de puternic atenția telespectatorilor - mecanism de care depinde, în mare parte, nede dezvoltarea normală a centrilor atenției.

76

TELEVIZORUL SAU ATENȚIA ORIENTATĂ

- Captivarea puternică a atenției de către televizor este cauzată de efectele tehnice (schimbări bruște de plan) sau de trucurile stilistice care apelează mecanismul involuntar al reacției de orientare, răspunsul instinctual

la un stimul nou sau la o mișcare bruscă, mișcări pe care creierul le percepe ca semnale ale unui potențial pericol.

- Copiii, obișnuindu-se de mici cu astfel de experiențe care îi bruscă, le seduc atenția (mediul TV), când sunt puși în fața realității (diferite activități zilnice) care nu șochează în nici un fel, nu-și mai pot concentra atenția.

- Controlul din exterior al atenției prin așa-numita „reacție de orientare” în fața pericolului, nu numai că nu favorizează dezvoltarea centrilor superiori ai atenției aflați în cortexul prefrontal, ci chiar îi inhibă. În fața televizorului, omul nu trebuie să facă un efort personal de evaluare a situațiilor și de concentrare a minții. Privitul la televizor nu necesită decât predarea pasivă, pentru trăirea unei experiențe ce nu cere un efort conștient de concentrare din partea telespectatorului.

Ce se întâmplă, de fapt? În ce constă extraordinara putere de captivare a atenției pe care o manifestă televiziunea?

În anul 1986, Byron Reews de la Universitatea din Stanford, Esther Thorson de la Universitatea din Missouri și colegii lor au încercat să afle care este mecanismul sau modul în care televizorul captează atenția. Ei au constatat că *formal features*, ce caracterizează oricare emisiune TV (tăieturi de plan, rotiri ale camerei de filmat, edits, pans, mișcări rapide ale camerei, zgomote bruște), au în plus paritatea de a provoca din partea telespectatorului un răspuns numit *reacție*

orientată, care are ca efect menținerea atenției fixate asupra ecranului.

Studiind modul în care variază undele cerebrale în timpul vizionării, cercetătorii au ajuns la concluzia că aceste *trucuri stilistice* provoacă apariția unui număr foarte mare de reacții involuntare • are pot duce la orientarea atenției prin creșterea semnificației mișcării detectate. Atracția se pare că se datorează răspunsului biologic

77

de orientare, descris prima oară de Pavlov în anul 1927. Acest răspuns este instinctul vizual sau reacția auditivă la orice stimul nou sau la un stimul care se manifestă brusc.¹⁰³ Prim-planurile care se schimbă brusc, mișcările rapide ale aparatului de filmat țin în alertă creierul deoarece acestea agresează reflexul de a menține, în mod anticipat, un control al spațiului în care ne aflăm, al unei distanțe stabile, date între unii și ceilalți. Marea parte a efectelor speciale, prezente pe micul ecran, sunt percepute de creier ca semnale ale unui potențial pericol.¹⁰⁴

O altă dovadă a apariției răspunsului de orientare o constituie modificarea ritmului cardiac, fenomen care însoțește totdeauna această reacție la pericol. O echipă de cercetători condusă de Aurie Lang, de la Universitatea din Indiana¹⁰⁵ a constatat că bătăile inimii își modifică ritmul pentru o durată de la 4 la 6 secunde după apariția reacției de orientare, produsă de schimbările bruște de pe micul ecran, ceea ce arată durata în care se manifestă răspunsul la stimul. Astfel

că, dacă în acest timp apare pe ecran un alt stimul (efect special), atunci se obține un răspuns orientat, permanent, adică o menținere la același nivel a atenției orientate.

Practic, atenția orientată sau răspunsul de orientare pe care îl provoacă televiziunea este nu numai un răspuns al creierului la un stimul ce anunță pericolul, ci chiar efectul unei agresiuni pe care sistemul nervos o percepe ca atare și reacționează la ea; înseamnă supunerea creierului sau a sistemului nervos la o serie continuă de agresiuni sau stimuli ce violează ordinea interioară a acestuia. Acest fenomen constituie una dintre cele mai importante cauze a permanentei agitații mentale, pe care o presupune vizionarea TV, a

103 Scientific american. Corn. Feb. 2002, *Television Addiction is no Mere Metaphor*.

104 B. Reeves, „Attention to Television: Intrastimulus Effect of Movement and Scene Changes on Alfa Variation over Time", în *International Jurnal of Neuroscience* 27, 1985, p. 241-245, apud Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p.199.

105 Scientific american. Corn. Feb. 2002, *Television Addiction is no Mere Metaphor*.

78

ipariției hiperactivității, a scăderii vigilenței și deprinderii creierului cu această orientare a atenției din exterior și, în consecință, a diminuării controlului intern al atenției.

De mici, copiii, obișnuindu-se cu astfel de experiențe care îi bruscă și le seduc atenția, când sunt puși în

fața realității (dife-i iie activități zilnice) care nu șochează în nici un fel, nu-și mai pot concentra atenția. De exemplu, la școală ei așteaptă ca prezentarea profesorului să surprindă, având forma unui spectacol. Așteptarea fiindu-le satisfăcută, atenția este dezactivată gândindu-se la altceva. Un simptom al acestei tendințe este faptul că ei nu mai găsesc nimic interesant din tot ceea ce presupune efort, totul îi plictisește. Încă din 1975, cercetătorii de la Universitatea de Stat din Canberra prevedeau că, proporțional cu creșterea timpului dedicat vizionării TV, se intensifică și problemele de atenție¹⁰⁶.

Fenomenul nu este observat numai la copii, ci și la adulți. Cercetările prin metoda E.S.M. arată că, după vizionare, scade capacitatea de concentrare¹⁰⁷, activitățile pe care oamenii le au de îndeplinit nu mai reușesc să-i stimuleze suficient, intervenind tot mai ușor plictiseala. De asemenea, Jerome L. și Dorothy Singer de la Yale University¹⁰⁸ arată că vizionarea TV micșorează capacitatea urmăririi cu atenție a unei activități, pe o perioadă mai lungă.

Ce se întâmplă la nivel cortical? Se știe că rețeaua neuronală ■ iu circuitul din cortex care răspunde de guvernarea funcției atenției este dispus pe trei niveluri sau straturi. Primul nivel al circuitului pornește de la baza craniului și este responsabil cu alerta de bază (cu menținerea în stare de veghe sau cu eliminarea din câmpul atenției a diferiților stimuli). Al doilea nivel, aflat în *sistemul limbic*, indică în ce măsură este important să acordăm atenție

106 F. Emery și M. Emery, *A Choise of Futures: To Enlighten or Inform?*, Center for Continuing Education, Australian National University, Canberra, 1975.

107 Kubey R., *Tuning in...*, p. 3.

108 Scientific american. Corn. Feb. 2002, *Television Addiction is no Mere Metaphor*.

79

unui anumit lucru chiar în momentul în care venim în contact cu el. Al treilea nivel al circuitului, așezat în zona cortexului prefrontal (partea din față a celor două emisfere), este cel mai important, pentru că de aici se realizează controlul conștient al atenției.

Activarea și dezvoltarea primului nivel al circuitului (ariile de alertă primară) încep din perioada prenatală. După naștere, copilul, prin interacțiunea cu mediul ce-l înconjoară, își va construi treptat sistemele motivaționale care mobilizează mintea spre îndeplinirea anumitor sarcini.

Întrucât centrii superiori nu pot prelua încă din primii ani de viață controlul, copiii mici sunt foarte sensibili și oarecum dependenți de stimulii care-i înconjoară și care-i pot influența foarte ușor. În timpul copilăriei, între 3 și 6 ani, copiii învață să-și orienteze atenția, devenind capabili să ignore într-o măsură tot mai mare stimulii externi care-i pot distra de la activitatea pe care o urmăresc.

Abia în adolescență oamenii devin capabili să abordeze țintele de viitor și să utilizeze centrii superiori ai atenției aflați în cortexul prefrontal. Dacă în această perioadă de dezvoltare, intervin unii factori de mediu care împiedică

maturizarea completă a acestui circuit al atenției, atunci vor apărea probleme în controlul atenției și, cum vom vedea mai departe, în organizarea comportamentului.¹⁰⁹ Vizionarea TV câteva ore zilnic, încă din primii ani de viață, este un astfel de factor. Dezactivarea aproape completă a controlului intern al atenției pe perioada vizionării poate avea o contribuție esențială la nedevoltarea nivelului superior al circuitului neuronal al atenției. Controlul din exterior al atenției prin așa-numita „reacție de orientare” în fața pericolului, nu numai că nu favorizează dezvoltarea centrilor superiori ai atenției, aflați în cortexul prefrontal, ci chiar îi inhibă. În fața televizorului, omul nu trebuie să

109 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 160.

80

facă un efort personal de evaluare a situațiilor și de concentrare a minții. Vizionarea TV nu necesită decât predarea pasivă, pentru i răirea unei experiențe, ce nu cere un efort conștient de concentrate din partea telespectatorului.

Acest model de comportament și de răspuns neuronal la un stimul exterior repetat zilnic pe o perioadă lungă va avea tendința de; a se extinde și în momentele în care va lipsi acest tip de stimul (imaginea TV). Tinerii nu numai că vor pierde, în timpul vizionării, posibilitatea dezvoltării centrilor superiori ai atenției, dar nici după consumarea acestei experiențe nu vor mai avea dispoziția de a se implica activ și concentrat într-o activitate. De fapt, repetiția înseamnă dezvoltarea deprinderii, iar aceasta este chiar esența învățării, spune

J. Healy.¹¹⁰ *Prin urmare, vizionarea TV slăbește mult Controlul intern al atenției, capacitatea tinerilor de a-și susține sau I oncentra atenția până la finalizarea activității desfășurate*¹¹¹ și, practic, deprinde creierul să răspundă automat la stimulii externi cultivând o atitudine mentală pasivă.

li) *Ihidem*, p. 204. 11 *Ihidem*, p. 204.

81

Primul efect al televiziunii este crearea unei atitudini mentale pasive

- *Toate studiile privitoare la efectele televiziunii, fie că se referă la copii, fie la adulți, constată că vizionarea este un factor important în generarea unui comportament pasiv.*

- *Proportional cu timpul dedicat vizionării, se poate constata o micșorare a vigilenței generale. De asemenea, se înregistrează o scădere vizibilă a perseverenței, a voinței și dispoziției de a urmări activ rezolvarea unei probleme.*

- *Din punct de vedere neurologic, cercetătorii explică acest fenomen prin apariția unei dependențe de ritmul cerebral alfa, activitate corticală cu care omul se deprinde pe parcursul miilor de ore petrecute în fața ecranului. Obișnuiți de mici cu această stare mentală, oamenii vor fi permanent înclinați sau atrași de activitățile distractive ce introduc mintea în aceeași stare pasivă, de relaxare.*

- *Pe termen lung, vizionarea TV diminuează puternic capacitatea de implicare în propria existență, determină pasivitate în planificarea activităților viitoare și în*

organizarea programului zilnic, cultivă plictiseala, dezinteresul sau apatia.

- Vizionarea TV, prin afectarea activității cortexului prefrontal, conduce, de asemenea, la reducerea activității voluntare (hipokinezia), un simptom specific acestei afecțiuni.

Atâta timp cât una dintre cele mai semnificative ocupații ale unei zile ca durată sau implicare - privitul la televizor - este, prin excelență, o experiență pasivă sau pasivizantă, este lesne de anticipat că acest obicei va influența nu numai cortexul copiilor, ci și pe cel al persoanelor adulte. „Primul efect al televizorului, observă J. Mander, este crearea unei atitudini mentale pasive.”¹¹²

„Cum era de așteptat, cei care priveau la televizor, când erau chestionați telefonic, relatau că se simt relaxați și pasivi. Este surprinzător faptul că, deși relaxarea se termină odată cu închiderea

112 Jerry Mander, *Four Argumente...*, p. 200.

televizorului, starea de alertă scăzută se prelungește.”¹¹³

Apare un fenomen de inerție psihologică și fizică, afirmă cercetătorii. „Chiar dacă achitarea facturilor nu părea dificilă imediat după cină, după 2-3 ore petrecute în fața televizorului, telespectatorii devin obișnuiți ca prestația lor să se execute în mod pasiv, fără efort. Ridicarea și asumarea unei sarcini de natură dinamică poate deveni problematică.”¹¹⁴

Cercetările din domeniul neuropsihologiei arată că un indice al cultivării pasivității este micșorarea vigilenței.

„Dr. Bryant, un important cercetător al Universității din

Alabama, este convins că televizorul afectează procesul de învățare în măsura în care acesta înseamnă implicare activă, iar televiziunea cultivă pasivitatea. El afirmă că vigilența (abilitatea de a rămâne concentrat activ pe o sarcină) este redusă mult de televizor. Proporțional cu timpul dedicat vizionării, se poate constata o micșorare a vigilenței generale."¹¹⁵ De asemenea, se înregistrează o scădere vizibilă a perseverenței, a voinței și dispoziției de a urmări activ rezolvarea unei probleme.

Apariția undelor alfa în timpul vizionării sunt o dovadă clară, din punct de vedere neurologic, a stării de pasivitate a celui care se află în fața televizorului. De ce însă efectul se menține și după vizionare, putând chiar să marcheze comportamentul cotidian? Cerceii lorii vorbesc de apariția, în urma vizionării prelungite, a unei inerții neurologice sau psihologice prin care creierul poate deveni, practic, semi-dependent de un astfel de ritm cerebral. Prin urmare, tinerii vor tinde într-o măsură tot mai mare către stări de relaxare, lău eliberarea de sarcini, indiferent de ce tip ar fi ele. „Dacă obișnuiești sau crești copiii în unde alfa, susține P. Kane, doctor în psihologie, referindu-se la activitatea corticală presupusă de l I i Kubey R., *Tuning in...*, p. 3.

l II l l > *idem*, p. 4.

i 15 l.ine M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 201.

83

vizionatul TV, atunci ei vor deveni dependenți de alfa precum se întâmplă cu orice stare hipnotică."¹¹⁶

Televizionarea¹¹⁷ poate determina apariția unui

comportament pasiv și în mod indirect, prin afectarea ariilor cortexului prefrontal. Este cunoscut faptul că vătămarea cortexului prefrontal conduce la „reducerea activității voluntare (hipokinezie), care, în activitatea cotidiană, se manifestă prin neglijență și delăsare, iar în planul exprimării verbale prin aspontaneitate, sărăcie verbală, dificultăți în evocarea cuvintelor și stereotipii verbale”¹¹⁸.

Agitația sau hiperactivitatea ce apare în urma vizionării nu trebuie confundată cu starea de vigilență și activitate. Dimpotrivă, acestea epuizează mintea și îi slăbesc omului puterea de a-și organiza gândurile și comportamentul. Copiii, spre exemplu, chiar când nu devin apatici¹¹⁹ și sunt agitați, mișcându-se încontinuu, nu sunt capabili totuși să-și imagineze și să-și organizeze jocul. Au mai curând tendința de a deveni violenți sau de a mima acțiuni sau personaje văzute la televizor.¹²⁰

Pe termen lung, vizionarea TV diminuează semnificativ capacitatea de implicare în propria existență, determină pasivitate în planificarea activităților viitoare, în organizarea programului zilnic. Oamenii găsesc tot mai greu energia, dispoziția și puterea de a lupta pentru a-și schimba viața. Ei nu mai pot lua hotărâri singuri, nu se mai pot opune nici unei măsuri politice, sociale sau comunitare. De altfel, proporțional cu creșterea timpului petrecut la televizor, scade dispoziția sau plăcerea unei implicări în viața comunitară și chiar în cea de familie. În principiu, televiziunea cultivă plictiseala,

117 Termenul desemnează vederea la distanță - televizionare - pe care o presupune atât vizionarea TV, cât și folosirea computerului.

118 Prof. Dr. Ioan Constantin Stamatoiu,. *Sindroame psihopatologice*, Ed. Militară, București, 1992.

119 Măria Winn, *Tr,Xeopam*,..., p. 30.

120 *Ibidem*, p. 74.

84

dezinteresul sau apatia și inhibă comportamentele sau inițiativele de ordin subiectiv, ca reflex al voinței și reflecției personale.

Chiar dacă televizorul stimulează anumite comportamente, cele de tip consumatorist, căutarea plăcerilor și chiar fuga după bani, acestea nu constituie produsul voinței libere și a necesității personale ale omului, ci, mai curând, sunt provocate sau condiționate prin dominarea conștientului sau a subconștientului de către dorințele sădite de televizor în mintea noastră.

Așadar, televizorul este atât un instrument capabil să submineze până la anulare orice inițiativă personală, orice comportament intențional, cât și să condiționeze anumite răspunsuri sau atitudini care nu reflectă voința liberă și interesul real al persoanei umane. Practic, după cum sugerează mulți dintre cercetători, vizionarea TV contribuie în mod esențial la diminuarea controlului interior al proceselor mentale și la preluarea acestuia de către mediu (stimulii externi sau mijloacele de manipulare), „antrenându-i pe oameni pentru a fi momâi (*zombi*)”¹²¹.

121 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 203

Vizionarea TV, factor determinant în apariția hiperactivității, a irascibilității și a insomniei

- *Hiperactivitatea este acea stare de permanentă agitație, zbânțuială sau mișcare continuă, care cauzează sau se corelează cu problemele de atenție.*

Copiii care suferă de acest sindrom nu-și găsesc locul, la școală nu pot sta liniștiți în bancă, nu pot fi atenți la ce le spui.

- *Hiperactivitatea determină impulsivitatea excesivă, lipsa controlului interior și este văzută ca o cauză principală a comportamentului impulsiv la adulți, a comportamentului antisocial și a delincvenței.*

- *Acest sindrom îi marchează pe extrem de mulți copii în țările dezvoltate (în unele comunități până la 50 % din copii) și îi determină pe medici să prescrie celor afectați calmante extrem de puternice, adevărate droguri, pentru a-i calma suficient de mult, încât să se permită desfășurarea activităților școlare.*

- *Soții Emery găsesc că vizionarea TV constituie astăzi una dintre cauzele principale ale hiperactivității. Cu cât înaintează televiziunea, mărindu-se timpul dedicat vizionării, arată ei, se înregistrează o creștere a hiperactivității.*

- *Imaginile de la televizor stimulează în telespectator impulsul de mișcare, însă reacția fizică este reprimată nefiind nevoie de ea. Această tracasare senzorială cauzează hiperactivitatea, deoarece energia fizică produsă de imagini, dar nedescărcată fizic, este înmagazinată. Apoi, când aparatul este închis, are loc*

explozia, manifestându-se în exterior prin crize ale lipsei de sens, reacții haotice, activitate accelerată.

- Hiperactivitatea determină o oboseală nervoasă permanentă, un somn agitat și chiar insomnie.

După o zi de muncă stresantă și epuizantă, odată ajunși acasă, unul dintre puținele lucruri pentru care mai găsim forță și oarecum plăcere să le îndeplinim este să deschidem televizorul. Încercăm astfel să ne deconectăm de grijile zilei, să ne relaxăm și să uităm de toate, să ne distrăm puțin fără să trebuiască să mai depunem efort sau să ne implicăm în ceva anume. Dorința inconștientă căreia îi

dăm glas este de a ne relaxa sau odihni și este oarecum îndreptățit gestul, deoarece experiența arată că după numai două minute de vizionare creierul trece într-o stare similară relaxării, caracterizată de o activitate corticală predominant alfa.

Dacă suntem suficient de obosiți fizic sau dacă avem o structură mentală mai puțin abstractă și o experiență de telespectatori foarte redusă, este posibil să avem norocul ca din această stare de semiadormire (unde alfa), să trecem direct în starea de somn, caracterizată de unde cerebrale mai lente 8 (delta) sau 6 (teta). Dar odată cu dezvoltarea obiceiului vizionării zilnice a televizorului, proporțional cu timpul alocat acestei activități, se micșorează această probabilitate de a adormi rapid în fața televizorului.

Întrebarea care se poate pune este: ce caracterizează această relaxare din fața televizorului și care este efectul ei în contextul vieții noastre cotidiene și a sănătății

noastre psihice?

Cu toate că, după numai două minute de vizionare, cortexul telespectatorilor intră într-o stare predominant alfa, ceea ce ar fi un indiciu al relaxării în același timp, în chip paradoxal, creierul primește mai multe mesaje, imagini, informații decât în oricare altă experiență de viață. Adică, în pofida pasivității, a reducerii activității conștiente - a proceselor decizionale, a gândirii și a comportamentului intențional - structurile profunde ale minții sunt solitate intens.¹²² Imaginile, odată pătrunse în minte, nu sunt depozitate acolo ca în niște sertare, ci provoacă reacții emoționale, afective sau instinctuale care, prin mulțimea, intensitatea și diversitatea lor, au puterea de a obosi mintea până la epuizare.¹²³

122 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 124

123 „Astfel, imaginea pe care o porți în minte poate să afecteze corpul fizic și starea emoțională. Imaginea din minte antrenează sistemul nervos prin impulsuri repetate periodice. Când evenimentul real se întâmplă, a fost practicat. Imaginea care stimulează sistemul nervos autonom reprezintă ea însăși un antrenament. Imaginea păstrată în minte produce răspunsuri măsurabile psihologic. Sistemul nervos involuntar este activat de această imagine. Imaginea însăși se antrenează." *Ibidem*, p. 227-228.

87

Așadar, chiar dacă televizorul are capacitatea de a induce o stare de relaxare, aceasta nu este una de reală odihnă a minții și deconectare, ci doar ne simțim ca și cum mintea s-ar relaxa, în timp ce ea este chiar mai

solicitată ca de obicei. Gândurile, grijile noastre sunt îndepărtate pe perioada vizionării, însă, după încetarea ei, acestea vor reveni, adăugându-se alte imagini, probleme, simțăminte pe care le-am trăit uitându-ne la televizor.

Care sunt efectele neurologice și psihice pe termen lung ale acestei solicitări puternice și anormale pe care mintea oamenilor o suportă pe parcursul vizionării TV? În primul rând, ca o reacție generală întâlnită într-un grad mai scăzut sau mai ridicat, în funcție de timpul de vizionare și de caracteristicile sistemului nervos, se observă o creștere a hiperactivității cu consecințe dintre cele mai serioase privind sănătatea sistemului nervos și comportamentului uman.

Mai mult de o treime dintre copiii americani suferă de hiperactivitate, iar în unele clase peste 50% dintre copii sunt hiperactivi.¹²⁴ Nu numai copiii sunt victimele acestei afecțiuni. Hiperactivitatea constituie una dintre problemele cu care se confruntă tot mai mulți dintre adulții țărilor dezvoltate. Ea este considerată, de altfel, cauza impulsivității excesive, a lipsei de control interior, și este văzută ca o cauză principală a comportamentului impulsiv la adulți, a comportamentului antisocial și a delincvenței.¹²⁵ Și în România multe dintre actele de violență se datorează, astăzi, unei irascibilități sporite ce marchează o mare parte a populației. Din lucruri de nimic se iscă certuri, scandal și chiar violențe foarte grave. Adesea, acestea sunt urmate de păreri de rău, însă este prea târziu.

Comportamentul irascibil, hiperactiv este cauza

principală a acestor situații. Problema este atât de gravă în rândul copiilor din

124 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 140.

125 *Ibidem*, p. 154.

88

America, încât doctorii pediatri prescriu copiilor anumite tranchilizante sau droguri, pentru a-i liniști și a-i face capabili să participe la programul zilnic, inclusiv cel școlar. Mai mult de o pătrime dintre copiii americani iau zilnic un astfel de drog, cel mai adesea Ritalin, pentru a li se diminua suficient hiperactivitatea. Numai între 1985 și 1987 în America s-a dublat producția de Ritalin, la care se adaugă multe alte droguri, care sunt prescrise de medici copiilor, dar și adulților pentru a-i liniști.¹²⁶

Cu toate că la începutul anilor '70 dr. Mathews Dumont¹²⁷ afirma că televizorul provoacă o reacție hiperactivă, de-abia către sfârșitul deceniului al VIII-lea s-au clarificat mecanismele care ținerează acest sindrom. În contextul cercetărilor privind hiperactivitatea, sunt aduse în atenție efectele speciale (prezentate în capitolul *Atenția orientată*) folosite în programele de TV pentru captarea atenției prin mecanismul răspunsului pavlovian de orientare sau apărare.

„Efectul acestei manipulări planificate și atente - arată J. Healy îl constituie separarea răspunsului natural al creierului de cel al trupului, deoarece, în timp ce atenția mentală a telespectatorului este în alertă, nu este necesar ca persoana să reacționeze și fizic. Spre exemplu,

creierul înregistrează mișcările bruște ale camerei video (sau actele de violență prezentate), răspunzând la acest stimul din punct de vedere psihic sau neurologic ca la un pericol real. Concomitent însă, tensiunea nu poate fi eliberată prin răspunsul fizic fiindcă nu este nevoie de acesta. Cercetătorii apreciază că această excitare nervoasă în fața unui pericol iminent, care nu a fost descărcată printr-un răspuns fizic (prin participarea, mișcarea

i 16 *Ibidem*, p. 141.

127 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 167.

89

corpului), conduce automat la creșterea hiperactivității, irascibi-lității și frustrării."¹²⁸

Iată modul în care descrie J. Mander acest fenomen:

„Imaginile TV nu sunt reale. Nu sunt evenimente care au loc acolo unde se află persoana care le vizionează.

Imaginile se produc în aparatul TV, care apoi le proiectează în creierul telespectatorului. Răspunsul la aceste imagini ar fi, prin urmare, mai mult decât lipsit de sens. De aceea, orice stimul înregistrat este reprimat instantaneu. McLuhan susținea, în mod justificat, că vederea de imagini stimulează impulsul de mișcare; în cazul vizionării TV însă, impulsul mișcării este oprit brusc. Efectul este un fel de tracasare senzorială, pentru a ne exprima cu generozitate. Persoana umană începe un proces și apoi îl oprește brusc, apoi îl reîncepe și iarăși îl oprește, oscilând înapoi și înainte între cei doi poli - acțiunea și reprimarea ei - toate acestea fără un scop în viața reală.

Este recunoscut faptul că această acțiune - înapoi și înainte -este o cauză majoră a hiperactivității - mișcare rapidă fără scop, ca și cum ar fi stimulată de electricitate. Energia, tensiunea nervoasă produsă de imagini, dar nedescărcată fizic, este înmagazinată. Apoi, când aparatul este închis, are loc explozia manifestându-se în exterior prin crize ale lipsei de sens, reacții haotice, activitate accelerată. Am observat acest lucru de nenumărate ori la copii. Sunt cumiți când se uită la televizor, după care devin hiperactivi, iritabili și frustrați."¹²⁹

În privința hiperactivității, rezultatele cercetărilor întreprinse de echipa condusă de soții Emery, în cadrul Universității de Stat din Canberra, indică faptul că, pe măsură ce televiziunea avansează în Australia, se înregistrează o creștere a hiperactivității¹³⁰.

128 K. Moody, *Growing up on Television*, Times Book, New York, 1980. în Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 200.

129 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 167.

130 *Ibidem*, p. 167.

90

Hiperactivitatea este una dintre cauzele principale ale unui somn agitat sau al insomniilor, dar televizorul stimulează insomnia nu numai prin creșterea hiperactivității, ci și prin alte mecanisme. Pentru tot mai mulți oameni, seara, după închiderea televizorului, înainte de culcare, devine o problemă alungarea imaginilor și a gândurilor obsesive care nu mai dau pace minții, nu mai lasă oamenilor liniștea necesară pentru a

adormi.

Fenomenul este explicabil de vreme ce pe perioada vizionării TV, fiind afectată comunicarea dintre cele două emisfere și redusă mult activitatea emisferei stângi, este diminuat sau chiar pierdut controlul conștient al imaginilor care asaltează mintea, al emoțiilor și al gândurilor în general. În acest context, după încetarea vizionării, mintea, rămânând, în virtutea inerției, într-o stare pasivă, ajunge să fie captivată ușor și devine dependentă de gândurile și imaginile care se produc de la sine înăuntrul ei, în penumbra întrepătrunderii conștientului cu inconștientul. Prinsă sau înlănțuită în acest joc, minții îi vine tot mai greu să se liniștească pentru a putea intra în starea de somn. Se poate întâmpla ca, și în condițiile adormirii sub influența unui somnifer sau a oboselii excesive, mișcările imaginilor în interiorul minții să nu înceteze, generând astfel un somn neodihnitor.

Televizorul, cu toate că mimează foarte bine rolul de sedativ perfect, de calmant, se constituie, în societatea modernă, într-unul dintre cei mai importanți factori generatori ai hiperactivității, în-omniei și bolilor neurologice sau psihice conexe acestora.

Epilepsia TV

Pe parcursul cercetărilor efectuate în anul 1978, J. Mander descoperă în arhiva Serviciului de Informații Cerebrale al Bibliotecii Biomedicale a UCLA-USA că, „din 78 de referințe privitoare la efectele televiziunii, existau 20 de articole referitoare la starea numită

epilepsia TV, în care se vorbea despre persoane neepileptice care intrau în crize convulsive în timpul vizionării TV"¹³¹.

Numărul bolnavilor de epilepsie este mai ridicat astăzi ca niciodată în istorie. În Franța, Japonia, ca și în alte țări ale lumii dezvoltate, se înregistrează în jur de 8 bolnavi la o mie de locuitori.¹³² Faptul că televizorul poate provoca și crize de epilepsie sau chiar poate declanșa această boală este un lucru cunoscut de specialiști. Dar evenimentul petrecut în anul 1998 în Japonia a constituit un important semnal de alarmă.

La data de 16 decembrie 1998, ora 10, în timpul unui cunoscut desen animat, *Pochemon*, 700 de copii au fost transportați de urgență la spital cu salvări sau mașini de pompieri din cauza declanșării crizelor de epilepsie.

Peste 200 de copii au rămas în spital pentru îngrijire pe o perioadă mai lungă.¹³³ Se pare că o singură scenă din acest desen animat, în care monstrul Picacky se află în centrul unei explozii de lumină, a declanșat la atâția copii crize epileptice sau boli de epilepsie. Faptul că această scenă a putut provoca o reacție de o asemenea amploare arată influența pe care televizorul o are în mod obișnuit asupra creierului. Desigur, există persoane cu o sensibilitate mai mare (mai cu seamă copii) și acestora televizorul, cu o mai mare probabilitate, le va putea declanșa boli mai mult sau mai puțin grave, fără ca aceasta să însemne că persoanelor cu un sistem nervos mai rezistent, vizionarea nu le va agresa sau afecta creierul. Poate că bolile nu se vor manifesta curând, însă nu se poate ști când efectele cumulate vor ajunge să

înfrângă rezistența organismului, provocând cine știe ce disfuncție sau boală (psihică sau neurologică).

131 *Ibidem*, p. 162.

132 *Science en vie Junior*, februarie 1998.

133 *Ibidem*.

92

Limba

- *Copiii care se uită cel mai mult la televizor vorbesc cel mai prost, întâmpină cele mai mari probleme în comunicare.*

- *Slăbirea capacității de a asculta și de a urmări un material prezentat oral, abilitatea scăzută în reflectarea într-o formă coerentă, în vorbire și în scris, tendința de a comunica prin gesturi odată cu cuvintele sau în locul acestora, scăderea cunoștințelor de vocabular și proliferarea ticurilor verbale sunt doar câteva din problemele cu care se confruntă noua generație în ceea ce privește stăpânirea și întrebuințarea limbii în procesul de comunicare.*

- *Fenomenul devine mai vizibil abia după clasa a III-a sau a V-a, când devin necesare abilități lingvistice de un nivel superior care, datorită timpului îndelungat petrecut în fața televizorului în primii ani de viață, nu s-au dezvoltat suficient.*

În contextul în care sunt luate în discuție efectele televizorului ;isupra minții omului, în special asupra puterii sale cognitive, este necesar să se înțeleagă modul în care televiziunea influențează vorbirea și limbajul omului contemporan.

Entuziasmul scientist ce a însoțit descoperirea

fascinantei tehnologii video a făcut ca televizorul să fie declarat, printre altele, și un excelent mijloc pentru dobândirea abilităților verbale. Ideea nu a fost greu de popularizat, deoarece ea se bazează pe o aparentă evidență: televiziunea captivează atenția copilului și îi deschide o fereastră largă către lume, făcând posibilă totodată ascultarea unor oameni cu un înalt nivel de pregătire chiar, ni se sugerează, mai abilitați decât propriii părinți să învețe un copil. Într-o societate de lipul celei occidentale în care ambii părinți trebuie să muncească pentru a asigura cele necesare existenței familiei, televiziunea a devenit cea mai eficientă și la îndemână soluție pentru educarea copilului. Baby-sitter, coleg de joacă, atât mijloc de distracție, cât și de educație, televizorul devine de neînlocuit pentru familia contemporană.

În consecință, societatea americană, simbol al progresului tehnologic și al eficienței capitaliste, a pus la dispoziția publicului tânăr emisiunea *Sesame Street*, despre care am amintit anterior, o emisiune realizată special pentru copiii preșcolari, cu scopul principal de a-i ajuta în dobândirea abilităților legate de vorbire, citire etc. La scurtă vreme de la apariția ei, *Serviciul american pentru testări pedagogice* făcea o evaluare care arăta că micii telespectatori înregistrau „mari progrese”¹³⁴. Știrea a fost repede popularizată în contextul în care emisiunea *Sesame Street* devenise un obiectiv educațional de ordin național, urmărită fiind de jumătate dintre copiii preșcolari ai Statelor Unite.¹³⁵

Așteptările, formulate mediatic și hrănite

propagandistic, pe fondul entuziasmului general, erau ca noua generație, care a urmărit serialul, să fie mai înzestrată, mai capabilă în stăpânirea limbii. Din păcate, studiile arată că acei copii care au fost mai mult încurajați de părinți să se uite la această emisiune vorbesc cel mai prost, având cel mai sărac vocabular¹³⁶. Se pare că, în măsura în care copiii se uită excesiv la televizor încă din primii ani de viață, vor întâmpina dificultăți mai mari în comunicare. „Un director de la un centru pentru copii de vârstă preșcolară cu diferite întârzieri psihice se referă la faptul că, adesea, sunt aduși la centru copii aproape muți, incapabili să spună o singură frază cu sens, chiar dacă nu au nici o deficiență mentală sau organică. Constatările făcute de director erau că «acești copii nu au avut atât cât ar fi trebuit posibilitatea de a auzi limba corectă, să le vorbească adică o persoană vie. Ei

134 Cercetările efectuate de alte asociații sau fundații arătau contrariul, dar aceste rezultate nu au fost mediatizate. Vezi Măria Winn, *TrjXeopaori...*, p. 43.

135 Măria Winn, *TtjĂeopami...*, p. 42.

136 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 226.

94

ascultaseră mai mult televizorul»¹³⁷. „Niciodată până astăzi - afirmă J. Healy - nu a fost un număr atât de mare de profesori care să se plângă de scăderea capacităților verbale ale elevilor."¹³⁸

Iată care sunt problemele pe care le sesizează majoritatea profesorilor americani privind capacitățile verbale, abilitatea de a vorbi și de a înțelege limba ale

elevilor din această țară, unde s-au maturizat deja câteva generații de elevi cu cel puțin 3-4 ore de vizionare IV zilnic (Oare care este situația adevărată în România zilelor noastre?):

- „1. slăbirea capacității de a asculta, incapacitatea de a-și menține atenția, de a înțelege și de a-și aminti un material prezentat oral;
2. abilitate scăzută în reflectarea într-o formă coerentă, în vorbire și în scris, a faptelor și a ideilor;
3. tendința de a comunica prin gesturi odată cu cuvintele sau în locul acestora;
4. scăderea cunoștințelor de vocabular sub nivelul clasei a patra;
5. proliferarea ticurilor verbale, a cuvintelor de umplutură care nu spun nimic, folosite în locul cuvintelor potrivite în discuția respectivă - cuvinte de tipul «știi tu» (*you know*), «ei bine» etc. Acestea au rolul de completare a înțelesului, de emfază, mascând de fapt o sărăcie a limbii și a gândirii. (Și limba contemporană vorbită de tinerii români a ajuns să abunde în astfel de surogate verbale. Din păcate, chiar mai rău ca la americani, acestea sunt constituite adesea din cuvinte obscene sau înjurături.);
6. inabilitatea de a distinge diferențele dintre sunetele ce alcătuiesc cuvintele și de a le percepe în ordinea rostirii, fapt care se reflectă și în dificultatea de a pronunța cuvinte lungi și a le silabisi;

137 Măria Winn, *Tr\ksopaar\...*, p. 48.

138 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 99.

7. înțelegerea nesigură, confuză a lecturii cu un grad crescut de dificultate;
8. dificultatea de a înțelege frazele mai lungi, propozițiile intercalate și structurile gramaticale mai complexe;
9. dificultatea de a face trecerea de la limbajul colocvial la forma scrisă.

Preșcolarii, în comparație cu cei de acum câteva generații, întâmpină dificultăți mari în a sta liniștiți și a asculta povestiri sau scurte discuții. Adesea însă ei dovedesc că au un vocabular mai bogat (în special în termeni referitori la sexualitate, reproducere și boală) și un stoc mai larg de informații generale. Mulți dintre ei par să fie mult mai avansați decât cei din alte generații, deoarece adoptă o mină mult mai sofisticată, preluată de la televizor (un aer de copii inteligenți, extraordinari)"¹³⁹.

Aceasta este perioada în care părinții sunt uimiți de copiii lor, care știu să reproducă o mulțime de reclame, folosesc diferite cuvinte sau informații văzute și auzite la televizor. Minte lor, vie și însetată de cunoștințe, preia aceste frânturi de realitate care se învârt încontinuu în capetele lor mici și pe care le reproduc, adesea, în mod mecanic.

Problemele pe care le pot sesiza părinții, încă de pe acum, la micii telespectatori, sunt starea de hiperactivitate, de neatenție și chiar de irascibilitate care-i caracterizează. În rest, ei se arată mulțumiți de evoluția intelectuală a propriilor copii, proces în care televiziunea a jucat un rol principal. Problemele de

limbă încă nu sunt ușor detectabile la această vârstă, deoarece dezvoltarea abilităților de bază în vorbirea limbii este legată de sistemele neuronale specifice, a căror configurare depinde mai mult de factorii genetici și doar într-o mică măsură de stimulii de mediu (sunete, cuvinte rostite etc). În cazul sistemelor neuronale specifice, stimulii nu au o

139 *Ibidem*, p. 99.

96

importanță foarte mare pentru dezvoltarea rețelei neuronale, precum se întâmplă în cazul sistemelor dependente. Necazurile apar în jurul clasei a V-a, atunci când încep să fie necesare capacități lingvistice de un nivel superior, cele care depind mai mult de sistemele neuronale „dependente”, cele care necesită o experiență mult mai bogată pe care, cum vom vedea în cele ce urmează, televiziunea nu o poate furniza.¹⁴⁰

În acest moment, structurile neuronale ce răspund de abilitățile mai avansate de limbă nefiind dezvoltate (datorită vizionării TV), va apărea o discrepanță între abilitățile de limbă și cerințele școlii.¹⁴¹

„Problemele de înțelegere și de folosire a limbii devin tot mai evidente cu cât copiii avansează de la o clasă la alta, când, în mod firesc, li se solicită un nivel mai ridicat al capacității de gândire și de organizare, o înțelegere a cărților mai dificile și un volum sporit de scriere. Testele privind citirea încep să se prăbușească. La începutul ciclului gimnazial, profesorii sunt tot mai mult îngrijorați de capacitatea scăzută de concentrare, de cunoștințele de vocabular, de capacitatea de

înțelegere a lecturii și de abilitatea de a folosi limba, și de a exprima efectiv idei.

În liceu, dificultățile de limbă continuă să se arate în chestiuni subtile precum: planificarea, succesiunea și organizarea ideilor, clasificarea, diferențierea nuanțată a conceptelor, înțelegerea raporturilor dintre cauză și efect, raționament matematic și științific, înțelegerea relațiilor dintre idei în timpul citirii, exprimarea directă și cu acuratețe a ideilor, reflecția interioară etc.¹⁴²

140 Este vorba de prezența în cortex a două tipuri de sisteme neuronale. Cele specifice, activate mai cu seamă în prima perioadă a vieții, necesită doar un minimum de stimuli pentru a se dezvolta normal - spre exemplu, primele forme de limbaj pe care le stăpânește copilul. Sistemele dependente, care mediază procesele mentale superioare, depind în mod decisiv de stimulii de mediu, de un anumit tip de experiență - limbajul cu o structură mai elaborată ce permite gândirea și rezolvarea problemelor prin limbă.

141 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 100.

142 *Ibidem*, p. 101.

97

Un cunoscut profesor de psihologie al Universității din Florida spune că «este surprinzător cât de mulți studenți nu pot lega ideile, nu pot urmări șirul logic al ideilor. Cred că asta se datorează abilităților verbale reduse. Dacă nu ai o deprindere a limbii, nu ai uneltele cu care să gândești»¹⁴³.

Aceleași probleme le întâmpină și copiii din alte țări occidentale. Un profesor de școală din Coventry

(Anglia) spune: „Nu am crezut că se va întâmpla și în Anglia, dar iată că se întâmplă și aici. Abilitățile de limbă ale copiilor suferă odată cu reducerea capacității tinerilor de a sta și a se gândi. Ritmul rapid de viață pe care-l induce televiziunea erodează acel mod specific englez de a sta și de a medita, de a reflecta. (...) Copiii nu mai vorbesc cum trebuie, pentru că ei nu mai aud cuvintele pronunțate lent. Televizorul este prea rapid. Rostirea, pronunția sunt în declin pentru că nu aud sunetele. Dacă ascuți doi adolescenți, ei par a se înțelege unul pe altul, dar noi nu mai putem să îi înțelegem, se plânge Dublin Montessori, consultant în probleme de educație”¹⁴⁴.

Un alt profesor de la un colegiu din Londra afirmă: „Este înfricoșător: Am constatat la elevii de colegiu că nu mai sunt capabili de a-și transcrie propriile gânduri pe hârtie. Noi nu am mai pomenit una ca asta și se pare că merge tot mai prost”¹⁴⁵.

Iată o altă mărturie, a unui director de gimnaziu din Franța: „Capacitățile elevilor de a asculta lecțiile scad. Folosirea corectă a limbii este tot mai puțin cunoscută. Ei nu înțeleg nuanțele limbii, scriu și pronunță foarte prost, iar gramatica este oribilă. Au un vocabular redus și se aruncă în discuție, în loc să reflecteze înainte de a vorbi. Le sunt necesare cinci-șase propoziții pentru a-și exprima

143 *Ibidem*, p. 100.

144 *Ibidem*, p. 101.

145 *Ibidem*, p. 102.

intențiile. Aceste deficiente sunt observabile chiar și în cazul celor mai buni elevi"¹⁴⁶.

Ne oprim aici cu prezentarea unei situații cu adevărat alarmante, în ceea ce privește vorbirea și dezvoltarea abilităților de limbă în statele occidentale. Nu cunoaștem date statistice referitoare la situația din România (dacă există), însă după observațiile profesorilor și ale părinților, odată cu trecerea timpului, tinerii români încep să se încadreze tot mai mult în tabloul descris anterior. Poate că pentru mulți nu este atât de important faptul că folosirea limbii în cazul noilor generații se află într-un continuu declin, aceasta pentru că nu este cunoscut și conștientizat rolul fundamental pe care limba îl joacă nu numai în dezvoltarea gândirii, ci și în configurarea structurilor corticale. Pentru a înțelege mai bine pericolul pe care îl reprezintă insuficienta dezvoltare a vorbirii sau a abilităților superioare necesare folosirii limbii, vom reda în continuare câteva texte privind importanța limbii în procesul de gândire și în dezvoltarea cortexului uman.

IMPORTANTA LIMBAJULUI

„Limba nu este doar un mijloc de generalizare, susține Alexander Luria¹⁴⁷, este în același timp o sursă a gândirii. Când un copil stăpânește limba, el câștigă posibilitatea de a-și reorganiza percepția și memoria; el câștigă capacitatea de a extrage concluzii din propriile observații, de a face deducții, posibilitatea de a gândi.”¹⁴⁸ J. Healy subliniază, de asemenea: „Limba organizează cultura, limba organizează gândirea, limba structurează creierul.

146 *Ibidem*, p. 102.

147 Alexander Luria este cunoscut pe plan internațional ca unul dintre autorii de referință în domeniul neuropsihologiei.

148 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 85.

99

Atmosfera verbală în care este scufundat copilul organizează rețelele neuronale și intelectul, îl ajută să învețe, să raționeze, să reflecteze și să răspundă la provocările lumii. Creierul este pregătit pentru stimularea limbajului în copilăria timpurie, dar devine tot mai rezistent la schimbare când sosește momentul pubertății. Privarea severă de limbaj în primii ani de viață conduce la schimbări neuronale de durată, cu afectarea notabilă a vorbitului și a înțelegerii.

Formele mai subtile de privare de limbaj (vizionarea TV) nu sunt atât de evidente, dar pot, în cele din urmă, să afecteze abilitatea de a gândi în mod abstract¹⁴⁹, capacitatea de organizare a programului, de a avea răbdare în așteptarea rezultatelor, în controlul atenției, în obținerea performanțelor, în analiză și în rezolvarea problemelor, abilități care sunt atât de mult discutate în școlile americane"¹⁵⁰.

Limba este mijlocul prin care omul trece dincolo de granițele experienței senzoriale, stabilește simbolurile, formulează anumite categorii și generalizări. Când copiii numesc ceva (de ex.: „Acea este o locomotivă cu aburi."), ei încep să înțeleagă faptul că mișcarea respectivei mașini numite „locomotivă” joacă un rol în mișcarea altor obiecte. În stăpânirea cuvintelor și

folosirea lor, copiii analizează și sintetizează fenomenele lumii exterioare, folosind nu numai experiența personală, dar și experiența omenirii. Ei clasifică

149 „Copiii cu insuficiențe în dezvoltarea capacității de vorbire vor avea dificultăți în receptarea informațiilor și în analizarea problemelor, deoarece ei nu-și pot formula întrebările în mod corespunzător. Ei vor avea impresia că se lovesc peste tot de lucruri confuze, de neînțeles, dar, practic, ei sunt lipsiți de instrumentele verbale pentru a analiza problema. Adesea aceștia rămân tăcuți deoarece nu-și pot transpune curiozitatea în cuvinte. Învățarea lor este deficitară mai ales la obiecte precum matematica și științele exacte, unde punerea corectă a întrebărilor este de multe ori la fel de importantă ca obținerea răspunsului corect. Pentru a putea analiza problemele și a aprecia alternativele, copiii au nevoie să exerseze activ, să-și pună întrebări și să încerce să răspundă ei înșiși la ele.” în *Ibidem*, p. 86.

150 *Ibidem*, p. 86.

100

obiectele, încep să priceapă diferența dintre ele și, prin aceasta, încep să și le reamintească diferit.

Limba este poate mediul sau mijlocul cel mai important de dezvoltare a creierului, a conexiunilor din interiorul lui și între diverse arii corticale. Experiențele arată că, cu cât aceste conexiuni neuronale sunt mai puternice și mai răspândite, proporțional, mintea respectivă este mai bună pentru învățat, pentru a rezolva în modul cel mai rapid și eficient problemele întâlnite. „O astfel de minte

este capabilă să converseze cu ea însăși trimițând mesaje instantanee între diferite arii neuronale."¹⁵¹

Puterea și răspândirea acestor conexiuni se dezvoltă numai printr-un exercițiu activ de gândire și învățare, de bună stăpânire și dezvoltare a limbii. Este o taină de netălmăcit puterea și eficacitatea pe care limba le poate avea în dezvoltarea creierului uman, a puterilor cognitive, a conștiinței, a modului în care omul înțelege, rezolvă și se adaptează la problemele pe care le ridică existența.

ÎNVĂȚAREA LIMBII ȘI TELEVIZORUL

- Există o serie de condiții pe care mediul trebuie să le îndeplinească pentru o bună însușire a limbii.

Televiziunea nu numai că nu le îndeplinește, ci constituie chiar un mediu potrivnic deprinderii corecte a limbii.

Într-o societate tradițională, nimeni nu-și propunea în mod special să-și învețe copiii să vorbească, oferindu-le în acest scop un mediu cât mai adecvat desfășurării acestui proces. Învățarea limbii se producea de la sine în contextul modului de viață tradițional. Dar odată cu dezvoltarea societății, cu progresul tehnologiei și al științelor, odată cu schimbarea stilului de viață, au început să se

151 *Ibidem*, p. 208.

101

caute metodele cele mai eficiente pentru învățarea limbii și pentru deprinderea principalelor abilități intelectuale de către copil.

Soluțiile cele mai facile, dar și cele mai evolute din

punct de vedere tehnic au început să fie folosite pe scară largă. Entuziasmul popular și o viziune mecanicistă și evoluționistă asupra existenței au făcut să nu se mai aștepte experimentarea acestor metode pe grupuri restrânse de-a lungul unei generații. Noile descoperiri au fost aplicate (așa cum se procedează astăzi cu majoritatea noilor teorii) asupra unor popoare sau continente. Rezultatele, după cum s-a putut constata, sunt dezastruoase. Între timp, cercetările au început să descopere fundamentele învățării și dezvoltării capacității de a vorbi și folosi limba.

Ultimele descoperiri în domeniul educației ajung tot mai mult să propună ca metodă pentru dobândirea și stăpânirea acestei puteri extraordinare a minții umane, care este limba, nimic altceva decât ceea ce dintotdeauna oamenii au făcut fără să aibă conștiința că aplică de fapt o teorie științifică. Vom vedea în cele ce urmează care sunt principalele modalități și mediul care ajută cel mai mult la însușirea și dezvoltarea abilităților necesare stăpânirii limbii.

Implicarea interactivă

„Limbajul bine dezvoltat, ca și sinapsele pe care le generează, este dobândit numai prin implicarea interactivă. Copiii au nevoie să vorbească și să asculte. Ei au nevoie să se joace cu cuvintele și să raționeze cu ajutorul lor. Ei trebuie să discute despre problemele pe care le ridică învățatul, planificarea și organizarea comportamentului. Trebuie să fie receptivi la noile cuvinte și povești, pentru a construi o bază personală a înțeleșului semantic. Ei au nevoie de călăuzirea

personală a adulților care să le ofere exemple potrivite de gramatică, pentru că ordinea cuvintelor și sintaxa este mijlocul prin

102

care copiii vor învăța să analizeze idei, să raționeze în legătură cu relațiile abstracte etc."¹⁵²

Experiența TV nu este una interactivă, ci, dimpotrivă, ea pasivi-zează complet puterile mentale ale omului. Nu este o experiență vie, aplicată la situațiile specifice, particulare ale vieții. Copilul nu este provocat să-și pună întrebări, să se implice într-o conversație. Comunicarea cu televizorul este una monologică și impersonală.

Numai televiziunea vorbește, însă nu nouă sau copilului, ci unei mase de oameni, tuturor și nimănui în mod special. Cei mici au însă nevoie de o adresare personală, de dialog. În fața televizorului, copiii nu își pun întrebări, nu caută soluții, nu vorbesc și, cu adevărat, nici nu ascultă. Ei sunt doar absorbiți în interiorul fluxului de imagini și sunete fascinante ce ies din cutia TV.

Părinții sunt pedagogii ideali pentru învățarea limbii

- Părinții sunt cei mai buni pedagogi în învățarea limbii, deoarece ei sunt capabili să sesizeze sau să intuiască tot ce se întâmplă în mintea copilului - cu ce viteză și ce anume poate el să priceapă - pentru a-și putea adapta dialogul nivelului lui de înțelegere.

Televiziunea însă, folosind un ritm mult prea rapid sau un nivel de limbaj diferit de cel la care se află copilul, îl va obișnui pe acesta să nu mai facă efortul de a înțelege o limbă care oricum nu-i este adresată personal.

Mulți părinți caută astăzi să ofere medii bogate în

stimuli (jocuri diverse, imagini TV etc.) pentru a antrena mintea propriilor copii. Ei nu știu că metoda cea mai bună pentru dezvoltarea inteligenței și a abilităților mentale ale unui copil este de a le dezvolta limbajul.

„Copiii care și-au exersat vorbirea de mici au cele mai bune rezultate școlare pe termen lung”¹⁵³. Iar în această direcție, a deprinderii copiilor cu limba, lucrurile sau noile tehnologii

152 *Ibidem*, p. 88.

153 *Ibidem*, p. 91.

103

nu-1 pot înlocui pe om. Și, mai mult, nici un om nu va putea face acest lucru mai bine decât părinții copilului. Cel mai important factor în dezvoltarea abilităților mentale -arată ultimele cercetări - este comunicarea copilului cu mama sa. „Comunicarea verbală frecventă a mamei cu copilul (mama îi vorbește, iar el răspunde la cuvântul mamei, chiar dacă non-verbal, în primele luni de viață, prin sunete, mimică sau semne) este cel mai important factor pentru dezvoltarea abilităților mentale ale copilului; mult mai important decât oricare altă stimulare maternă - modalitate prin care mama poate contribui la creșterea sau la lărgirea capacităților mentale ale copilului. Acest dialog este mult mai important, subliniază J. Healy citând doi cercetători americani, decât, spre exemplu, oricare altă îngrijire maternă a copilului prin care i s-ar oferi acestuia condițiile ideale pentru dezvoltarea sa trupească.”¹⁵⁴ Studiile arată că mamele, în mod instinctiv, au capacitatea de a dezvolta limbajul copilului și își pot

adapta răspunsurile în mod precis la capacitatea copilului de a înțelege. Mamele arată că știu cel mai bine (fără a învăța de la vreun specialist) modul în care pot să dezvolte limbajul copilului, introducând în mod treptat forme din propria vorbire, care sunt doar cu un grad deasupra nivelului actual de vorbire al copilului. Simpla expunere a copilului la limbajul adultului nu face ca învățarea să se producă în mod automat, căci copiii nu pot repeta modele de exprimare care sunt mult mai complicate decât acelea pe care le pot ei înțelege. Acesta este un alt motiv pentru care televiziunea, ca model lingvistic, constituie un eșec.

„Părinții sunt cei mai buni învățători ai limbii pentru propriii copii, deoarece ei se pot apropia atât de mult de aceștia, încât pot

154 S. Olson, *Mother - child interaction and children's speech progress*, Merrill Palmer Quar-terly, 32 (1), 1986, p. 1-20, apud *Ibidem*, p. 91.

104

avea sensibilitatea de a sesiza și intui ceea ce se întâmplă în mintea copilului. Studiile arată că și tatăl, la rândul său, poate dovedi o îndemânare deosebită în croirea limbii copilului. Alți adulți și copii pot ajuta numai în condițiile în care au abilitatea de a introduce un vocabular sau o gramatică mai complexă în momentul în care copiii sunt pregătiți să le primească."¹⁵⁵

Niciodată o mașinărie, oricât de perfecționată și interactivă ar fi, nu va putea înlocui prezența umană a părinților mai ales în procesul învățării limbii. Fiecare

clipă petrecută de copil în fața televizorului este una pierdută pentru comunicare și, prin urmare, pentru dezvoltarea minții. În schimb, fiecare clipă petrecută cu părinții, cu mama, mai cu seamă, în contextul comunicării verbale, este câștigată pentru viitorul mental al copilului.

Copilul nu poate învăța limba dacă o aude vorbită cu un ritm mai rapid decât cel pe care-l poate percepe și stăpâni. De asemenea, cuvintele folosite de cei mari trebuie înțelese de copil, cuvintele noi introducându-se treptat în dialogul cu acesta.

Acest lucru nu se poate întâmpla dacă adultul nu are răbdarea, atenția și dragostea corespunzătoare, căci se poate întâmpla ca deschiderea copilului pentru comunicare să nu se producă, dacă interlocutorului său îi lipsesc aceste însușiri. Din acest motiv părinții, mama, tatăl și bunicii sunt cei mai buni profesori de limbă, urmați de ceilalți copii și de adulții care alcătuiesc mediul lingvistic și cultural care înconjoară copilul.

Copiilor trebuie să li se spună povești sau importanța cuvintelor neînsoțite de poze

- Ultimele cercetări arată că, pentru dezvoltarea gândirii abstracte, copiii trebuie să se exerseze în folosirea cuvintelor neînsoțite de imagini. Imaginile limitează

155 *Ibidem*, p. 94.

105

imaginația și intuiția doar la nivelul semnificației lor primare, determinate de suprafața sau forma lor concretă. Ele nu deschid, nu provoacă, nu eliberează

gândirea precum o fac cuvintele.

- Dr. Gordon Well observă că acei copii care au petrecut mai mult timp în perioada preșcolară ascultând povești, vor fi mai buni la școală mai târziu, și asta pentru că poveștile nu sunt legate de imagini deja existente și stimulează astfel gândirea și imaginația. Televiziunea, în această perspectivă, arată Rice și Haight, frânează dezvoltarea gândirii, a imaginației, a abilităților și strategiilor verbale, deoarece, în timpul vizionării, imaginile sunt punctul axial al comunicării, și nu cuvântul.

După 1990, întreaga piață românească de carte pentru copii a fost inundată de cărți bogat ilustrate, iar imaginile au început să domine universul de jocuri pentru copii. Aceasta, atât datorită dezvoltării tehnologiei de tipărire, importate din Occident, cât, mai cu seamă, datorită improprierii modului occidental de educație a copiilor. Folosirea cât mai multor imagini și a cât mai puține cuvinte este una dintre influențele culturii vizualului (TV, video, reclame etc.) care s-a dezvoltat până la hipertrofiere în societatea modernă. Chiar și în manualele școlare, textul a pierdut teren în fața imaginii, nimeni dintre cei responsabili neîntrebându-se care este eficacitatea noului mod de constituire a materialului didactic.

După ultimele cercetări se arată că, pentru dezvoltarea gândirii abstracte a copiilor, este necesar ca ei să-și folosească mintea într-un context în care să depășească pe „aici și acum” și, pentru aceasta, ei trebuie „să se depărteze de imagini și să utilizeze cuvintele, pentru a fi

capabili mai târziu să manipuleze ideile în interiorul propriei minți"¹⁵⁶.

Imaginile (îndeosebi cele care se succed cu rapiditate) limitează imaginația și intuiția doar la nivelul semnificației primare, definite de suprafața sau forma lor concretă. Ele nu deschid, nu eliberează gândirea precum o fac cuvintele, ci dimpotrivă. Noii

156 *Ibidem*, p. 91

106

„specialiști” în educație, care ne propun astăzi să însoțim peste tot textele cu imagini pentru a le face mai atrăgătoare și mai eficace, uită că până în ultimele decade ale secolului al XX-lea, în întreaga sa istorie, omul a învățat limba, cuvintele și și-a dezvoltat gândirea, lipsit fiind de posibilitatea de a folosi pozele și imaginile video ca material didactic. Gândesc, oare, copiii de astăzi, educați cu manuale pline de poze sau cu televizorul, mai bine decât cei de acum câteva generații? Toate statisticile arată că dimpotrivă.

Dr. Gordon Well de la Institutul de Studii ale Educației (*Studies in Education*) din Ottawa (Canada), într-un studiu vast realizat împreună cu colegii săi din Anglia, urmărindu-i pe copii de la vârsta preșcolară până la primele clase de școală elementară, a constatat că „aceștia, cu cât au petrecut mai mult timp în perioada preșcolară ascultând povești, cu atât vor fi mai buni la școală mai târziu, și aceasta pentru că poveștile nu sunt legate de imagini deja existente și stimulează astfel gândirea și imaginația.

Cel mai important lucru este înțelegerea cuvintelor fără

poze atașate, ca principală sursă a sensului, căci cuvintele nu vin însoțite de imagini în viața de toate zilele. Prin cuvânt, copilul este obligat să-și însușească potențialul simbolic al limbii, puterea ei, învață să descrie experiențele independent de «acum și aici». (...) Experiențele cu imagini alăturate textului, chiar și atunci când implică privitul la cărți ilustrate și învățarea de cuvinte noi nu sunt atât de eficiente - spune Wells - deoarece copilul are nevoie să învețe, mai bine mai devreme decât mai târziu, să înainteze dincolo de simpla numire a lucrurilor pe care le vede."¹⁵⁷

„Experiența poveștilor, constată Healy, este probabil pregătirea ideală. Copiii vor învăța în mod gradual să reflecteze la propria experiență și vor putea descoperi prin aceasta puterea pe care limba o

157 G. Wells, *Language, learning and education*, Windsor, Berkshire, England: NFER -NELSON, 1995, p. 102-103, apuci *Ibidem*, p. 92.

107

are prin potențialul ei simbolic de a crea și explora lumi alternative, posibile cu propria coerență și logică interioară. Poveștile pot astfel conduce la un mod imaginativ (*hipotetical stance*) de gândire, necesar într-o gamă largă de activități intelectuale pentru rezolvarea problemelor din cele mai diverse."¹⁵⁸

În raport cu receptarea cuvintelor, separat de imagini, ca mijloc optim de dezvoltare a gândirii, vizionarea TV se află într-un punct diametral opus. Uităndu-te la televizor, nu numai că nu auzi cuvintele neînsoțite de imagini, ci, mai mult, imaginile devin punctul axial al

comunicării. Televiziunea nu dezvoltă, după cum arată J. Rice și Haight, abilitățile și strategiile verbale¹⁵⁹, ci mai curând le reprimă. Din această cauză televizorul nu va putea ajuta la elaborarea gândirii abstracte, ci mai curând va încetini sau va bloca acest proces¹⁶⁰.

Copiii nu mai ascultă astăzi povești și nu mai au chef să le citească. Televizorul satisface această nevoie, fără însă a împlini și funcția pe care poveștile o ocupau în economia învățării limbii și a dezvoltării gândirii.

Mintea, prin poveștile lipsite de imagini, se exersează în a căuta sensul ascuns dincolo de lucruri. Istorisirile ajută la dezvoltarea intuiției, a perceperii lumii aflate dincolo de aparență, a transcenderii realităților imediate.

Cuvintele devin purtătoare de înțelesuri, mesagere ale altei lumi, ele permit comunicarea, dialogul cu o altă minte, cu o realitate tainică. Practic, poveștile deschid porțile unui univers spiritual, ele îl obișnuiesc pe om să comunice prin *cuvânt* cu realități spirituale care se descoperă minții prin mijlocirea acestuia. Prin toate acestea, poveștile se dovedesc a fi un pedagog de neînlocuit în dezvoltarea gândirii simbolice și a gândirii religioase.

158 *Ibidem*, p. 92.

159 Rice M. și P. Haight, *Motherese of Mr. Rogers: A description of the dialogue of educational television programs*, Journal of Speech and Hearing Disorders, nr. 51, 1986, p. 282-287.

160 Vezi: Giovanni Sartori, *Homo Videns*, Humanitas, București, 2005.

Dimpotrivă, poveștile ecranizate își pierd rolul de mediator și educator al unei gândiri profunde, duse până la reflecția religioasă. Ele leagă permanent mintea de imaginile lumii, o închid în orizontalul realității văzute, în platitudine, într-o lume ce-și găsește sensul în ea însăși, și nu în alta situată dincolo sau deasupra ei. Imaginile TV înlănțuie mintea, o fac dependentă de cele ce cad sub simțuri, de „aici și acum”, de imaginile din afara ei. Este comunicarea care nu ne învață să depășim aparența, ca subiecte personale, ci ne face dependenți de imaginea care devine singura provocare sau sursă de sens. Imaginile TV nu au o valoare simbolică, ci doar una dată de proeminență, de forță cu care impresionează și surprind simțul văzului, producând emoția. Chiar când ele se referă sau descriu lumea de dincolo, o lume supranaturală sau fantastică, imaginile TV nu contribuie la eliberarea minții din chingile aparențelor, nici la dezvoltarea intuiției, a conștiinței de subiect și persoană. Dimpotrivă, leagă și mai puternic mintea cu legăturile văzu-lului, ale imaginilor la care se reduce acum nu numai lumea ce cade sub simțiri, ci și cealaltă, cea nevăzută. Prin televiziune, tot universul văzut și nevăzut se reduce la lumea imaginilor. În felul acesta, telespectatorul - copil sau adult - nu va mai avea posibilitatea exersării spiritului și a cortexului în procesul dezvoltării gândirii simbolice, abstracte sau religioase, al eliberării din imperiul și din închisoarea aparenței, a magiei imaginilor.

CONCLUZII

Oamenii au impresia că, prin simpla vizionare, copiii își

vor îmbogăți bagajul de cunoștințe și își vor dezvolta capacitățile de înțelegere sau de vorbire. Dar pentru a putea dobândi aceste abilități, este necesară o experiență interactivă, o participare vie la

109

existență, dezvoltându-se astfel dimensiunea de subiect personal, ceea ce nu se întâmplă în cazul televizorului. Cercetătorii au constatat că nici animalele nu-și dezvoltă creierul sau capacitățile ce țin de existența și supraviețuirea lor în lume, lipsiți fiind de experiența interactivă a mediului. Omul este mai mult decât atât, este persoană. De aceea esențială este interacțiunea nu numai cu mediul înconjurător, ci și cu ceilalți oameni, exersarea prin limbă și prin gândire a acestei dimensiuni de subiect personal și conștient. Dar televizorul elimină complet această posibilitate. Experiența video este una pasivizantă, mortifiantă, care poate, prin stimuli excesivi și anormali (sunete, lumini, mișcări bruște) să violeze sau să producă dezechilibre în organizarea creierului. Este semnificativ de remarcat acea raționalitate ascunsă adânc în firea omului, care face ca pedagogii cei mai buni să nu fie cei care dețin o știință anume, ci aceia care sunt posesorii unor calități personale și umane de ordin afectiv și spiritual, cum sunt: dragostea, răbdarea etc.

Aceștia, în chip intuitiv, urmând niște rațiuni ascunse în ei sau dictate de însăși relația sufletească pe care o au cu ceilalți, găsesc căile cele mai potrivite pentru a-l conduce pe copil tot mai sus înspre însușirea nu numai a limbii, dar și spre atingerea dimensiunii de persoană

aflată în dialog cu ceilalți, cu lumea și cu Dumnezeu, căci, în cele din urmă, acesta este rostul limbii.

110

Vizionarea TV defavorizează dezvoltarea emisferei cerebrale stângi și a abilităților procesate de aceasta

- Cercetările au arătat că fiecărei emisfere cerebrale îi corespund anumite funcții specifice, iar activitatea creierului este rezultatul comunicării interactive a acestora.

- Televiziunea, transmițând informațiile în special prin imagini, activează preponderent emisfera dreaptă și, concomitent, inhibă activitatea emisferei stângi. -Astfel, la noile generații, crescute în fața televizorului (3-4 ceasuri zilnic), se constată o nedezvoltare normală a emisferei stângi și a abilităților procesate de aceasta.

- Gândirea logică și analitică, exprimarea corectă, gramatical vorbind, a ideilor, cititul, scrierea, raționamentul matematic și științific, împreună cu alte abilități din cele procesate de emisfera stângă, sunt puse în criză în societatea modernă, prin vizionarea excesivă a televizorului

Cercetările făcute de-a lungul anilor au confirmat ipotezele privind modul în care funcționează cele două emisfere cerebrale care alcătuiesc cortexul uman. Nu numai că fiecare emisferă se ocupă și răspunde de activitatea unei părți diferite a corpului (în mod încrucișat, emisfera dreaptă guvernează mișcările și activitatea părții stângi, și invers), dar și funcțiile pe care le coordonează în procesele de cunoaștere sunt diferite. Nu trebuie să ne închipuim că există procese sau

activități care să implice numai o emisferă. Ele comunică între ele printr-un mănunchi de fibre numit *corpul calos*, care face ca activitatea uneia să fie reflectată în cealaltă într-un fel anume, iar activitatea creierului să fie, astfel, produsul acestei prelucrări separate, dar și comune (interactiv) a informației. În urma observațiilor făcute la oamenii care aveau puntea interemisferică întreruptă parțial sau secționată, s-a constatat că „informațiile vizuale, auditive, olfactive etc. prezente într-o emisferă puteau fi procesate în acea jumătate a creierului, dar fiecare dintre activități se desfășura în afara ariei de conștiință a celeilalte jumătăți. De vreme ce emisfera stângă este aceea care posedă în mod firesc mecanismele naturale ale limbii și vorbirii, toate procesele desfășurate în emisfera stângă puteau fi descrise verbal cu ușurință de pacienți, în vreme ce informațiile îndreptate către emisfera dreaptă rămâneau însă nedescrise”¹⁶¹.

Emisfera dreaptă guvernează, la modul general, procesele ce presupun o percepere holistică, globală și simultană:

1. Răspunde la noutate.
2. Mediază procesele emoționale.
3. Este asociată cu intuiția și abilitatea de a estima situații soci-ale.
4. Lucrează cu întregul, și nu cu părți.
5. Recunoaște chipurile umane, figurile, imaginează tridimensional lucrurile văzute, abilitate folosită îndeosebi în vizionarea TV și a jocurilor pe calculator.

6. Răspunde de vizual, și nu de auditiv.
7. În privința limbii, se poate spune că este mai mult non-ver-bală; înțelege sensul general al unui cuvânt, recunoaște gesturile sau limbajul trupului; organizează gândirea simbolică și metaforică.¹⁶²
8. Este atemporală, nu dă sens timpului.
9. Este narativă - nu are nevoie de fapte și raționamente.¹⁶³ **Emisfera stângă se ocupă de procesele liniare, analitice și succesive:**

1. Mediază gândirea logică, deductivă, analiza și sinteza.

161 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 356.

162 Jane M. Healy, *EndangendMinds...*, p. 125.

163 Mihaela Roco, *Creativitate și inteligență emoțională*, Polirom, Iași, 2001, p. 53.

112

2. Analizează și aranjează detaliile în ordine (de exemplu, conceptul de timp sau relația cauză-efect).
3. Se ocupă mai degrabă de auditiv decât de vizual.
4. Ordonează sunetele în cuvinte și cuvintele în frază (sintaxă).¹⁶⁴
5. Se raportează la succesiunea temporală, organizează lucrurile secvențial.

Cunoscând aceste specializări ale emisferelor cerebrale, oricare dintre noi poate constata în ce măsură vizionarea TV înlesnește sau nu dezvoltarea echilibrată a emisferelor cerebrale, printr-o stimulare corespunzătoare a acestora.

În general, studiile efectuate arată că „oamenii primesc

informațiile de la televizor, în mod principal, prin intermediul acțiunii vizuale sau prin sunete non-verbale - bubuituri, trosnituri (*booms, crashes*), muzică - și nu ca urmare a dialogului"¹⁶⁵, ceea ce, desigur, indică o stimulare preferențială a emisferei drepte. Însă lucrurile nu se opresc aici. Se pare că aproape întregul mediu televizual cultivă preferențial și maladiv emisfera dreaptă, în timp ce, concomitent, o inhibă pe cea stângă. În continuare, având în vedere cercetările întreprinse de J. Healy, vom prezenta, în mod schematic, modul în care se reflectă vizionarea TV sau a oricăror imagini video în activitatea emisferelor cerebrale:

„a. Acțiunile vizuale, percepute global, care stimulează emisfera dreaptă, domină exprimarea orală de care răspunde emisfera stângă.

b. Efectele sonore, muzica și în mod deosebit zgomotele care surprind pe micul ecran, prelucrate de emisfera dreaptă, domină în raport cu vorbirea caracterizată de o succesiune a cuvintelor și a percepției acestora în emisfera stângă.

164 *Ibidem*, p. 53.

165 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 210.

113

c. Imediatul, dictatul acțiunii și al vitezei micului ecran (totul se petrece acum, surprinde, șochează) la care răspunde emisfera dreaptă domină succesiunea logică - proces mediat de emisfera stângă.

d. Noutatea, senzaționalul și mișcarea rapidă ce caracterizează mediul TV activează preponderent emisfera dreaptă.

e. Exploatarea în mod exagerat a răspunsului emoțional pe micul ecran, ca și folosirea culorilor stimulează, de asemenea, activitatea ariilor emisferei drepte.

f. Televiziunea, prin faptul că nu lasă răgazul necesar analizei, gândirii, mai cu seamă asupra a ceea ce spun personajele, dezavantajează emisfera stângă, conducând chiar la o inhibare sau blocare a acestor procese ca protecție în fața mulțimii informațiilor.

g. Totodată, prin dificultatea cu care percepem sunetele în dialogurile personajelor, privitul la televizor defavorizează emisfera stângă, care se ocupă de recunoașterea acestora în interiorul cuvintelor."¹⁶⁶

Prin toate acestea, mediul televizual, imaginea video sau televizorul se dovedește a fi mijlocul prin care se realizează o stimulare sau o activare preferențială numai a uneia din emisferele cerebrale, respectiv cea dreaptă, concomitent cu inhibarea celeilalte. Acest lucru este, de altfel, observat de mulți dintre educatorii țărilor occidentale, care afirmă că astăzi copiii au un comportament ce vizează activarea preferențială a emisferei drepte.¹⁶⁷ Măria Winn spune că „timpul petrecut de copii în fața televizorului, ca timp cheltuit în activități non-verbale, prioritar într-o activitate vizuală, contribuie la nede dezvoltarea emisferei stângi, subminând dezvoltarea limbajului și a cititului"¹⁶⁸. Soții Emery sunt mult mai fermi. Studiile realizate de ei demonstrează că „suprastimularea sisteme-

166 *Ibidem*, p. 211.

167 *Ibidem*, p. 210.

168 Măria Winn, *TrjXEOpaarj...*, p. 47.

lor non-verbale ale emisferei drepte, prin vizionare excesivă, chiar și la copiii înzestrați, poate duce la o vătămare a căilor neuronale esențiale dezvoltării vorbirii, scrisului și gândirii critice (ariile emisferei stângi), dacă acestea nu sunt deplin dezvoltate"¹⁶⁹.

În privința limbii, se cunoaște că înțelegerea generală a sensului cuvintelor, gestică și interpretarea comunicării vizuale (expresiile feței) sunt în principal coordonate de emisfera dreaptă care răspunde de efectele vizuale. În schimb, sintactica limbii, ordonarea cuvintelor în propoziție, distincțiile nuanțate din înțelesul cuvântului (polisemia) sunt coordonate de emisfera stângă care se ocupă mai cu seamă de auditiv. Un exemplu sugestiv ar fi propoziția: „Oamenii nu dobândesc ușor fericirea”. Emisfera dreaptă este aceea care dă o reprezentare a cuvintelor „om”, „a dobândi”, „ușor” și „fericire”, însă pentru a asocia aceste cuvinte, asociere necesară asigurării înțelegerii propoziției, este indispensabilă intervenția emisferei stângi. Ea răspunde de ordonarea sintactică a cuvintelor în propoziție, de gramatica limbii. Cu alte cuvinte, în condițiile unei insuficiente dezvoltări a ariilor neuronale ce răspund de vorbire (ale emisferei stângi), propoziția anterioară s-ar putea construi astfel: „Nu fericirea ușor oameni dobândeau”. Adică, pentru noi, fără sens.

A stăpâni gramatica unei limbi nu înseamnă a cunoaște doar legile gramaticale (predicatul se așază în urma subiectului etc), ci a avea dezvoltat acel simț gramatical

al limbii respective ce este guvernat de emisfera stângă. La copiii care din diferite cauze au fost lipsiți la vârsta fragedă de mediul de limbă (uman) necesar dobândirii acesteia, chiar dacă, după o anumită vârstă, ei au intrat în contact cu comunitatea umană, având posibilitatea de a deprinde limba, nu au mai reușit niciodată să vorbească normal¹⁷⁰. Chiar dacă

169 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 210.

170 Măria Winn, *Tr/lsopcior}*..., p. 51.

115

își dezvoltau vocabularul, întâmpinau în continuare greutăți mari în organizarea sintactică a frazei, adică în a-și exprima cu claritate gândurile prin limbă. La acești oameni, arată studiile, tocmai ariile emisferei stângi nu s-au dezvoltat corespunzător.

Urmărind modul în care tinerii zilelor noastre folosesc limba, cercetătorii constată apariția anumitor dezechilibre în raportul de funcționare a celor două emisfere cerebrale.

„Când ascult conversația unui elev din zilele noastre, spune J. Healy, mă întreb adesea dacă ambele emisfere cerebrale sunt suficient exersate. Chiar și fluența verbală indică o dezvoltare incompletă a rețelelor neuronale (în care este procesat limbajul) ale emisferei stângi. Adesea, limbajul semiprecoce și pseudosofisticat îi înșală pe părinții care cred că aceștia arată a avea o bună dezvoltare a limbii. În realitate, lucrurile nu stau deloc așa. Una dintre cele mai grave probleme de învățare este aceea a copiilor care vorbesc mult, dar au dificultăți în a atinge subiectul. Ei dispun de o gamă largă de asociații

generale, dar se află într-o mare încurcătură în a le sintetiza sau în a percepe detaliile în ordinea lor. Cuvintele călăresc în jurul gândurilor precum indienii care dau târcoale trenului capturat, dar nu inițiază atacul propriu-zis. De multe ori acești elevi, întrucât au probleme în a vorbi cu ei înșiși în legătură cu ceea ce gândesc, nici măcar nu mai știu care este ținta sau nedumerirea lor. Expresia *you know* («știi tu») se substituie preciziei verbale și mentale, și-l lasă pe interlocutor să completeze spațiile lăsate goale.

Această problemă (a ticurilor de limbă de tipul *you know* - în limba română înjurăturile sau cuvintele «șmecheroase») este clasificată de specialiști ca o formă de incapacitate de limbă, dar ea apare într-un mod tot mai evident printre elevii normali în mediile *McLanguage* (n.tr. este vorba despre mediile culturii de consum de tip McDonald's) contemporane. Cunoscut fiind faptul că problemele de precizie verbală pot rezulta din deficiențe ale emisferei stângi,

116

logopezii vorbesc tot mai adesea despre cât de mult poate agrava prezența televizorului și calculatorului incapacitățile descrise mai sus prin neglijarea ariilor corticale ale emisferei stângi, ce răspund de limbaj."¹⁷¹

Limba, fiind mijlocul prin care ne reprezentăm și gândim realitatea, ne formulăm și exprimăm gândurile, și comunicăm cu ceilalți oameni sau cu noi înșine, constituie principalul mijloc prin care se realizează o dezvoltare echilibrată a emisferelor cerebrale. învățarea

și exersarea limbii asigură dezvoltarea rețelelor neuronale, o bună conexiune a diferitelor arii corticale, o comunicare rapidă între cele două emisfere, prin puntea care le leagă (corpul calos). Televizorul nu numai că inhibă dezvoltarea emisferei stângi și funcționarea optimă a conexiunii interemisferice (corpul calos), dar și defavorizează, prin tot ce înseamnă vizionarea TV, învățarea și dezvoltarea limbii. Astfel, uitatul la televizor nu numai că afectează dezvoltarea creierului, prin experiența pe care o presupune, dar, prin sărăcirea limbii și reducerea cititului, micșorează și posibilitatea copiilor de a-și recupera handicapul. Dezechilibrul raporturilor de funcționare a emisferelor cerebrale, nedeveloparea normală a tuturor ariilor neuronale vor avea repercusiuni importante asupra desfășurării proceselor psihice, asupra dezvoltării abilităților mentale ale indivizilor.

SCRIEREA

Nu numai cititul, dar și capacitatea de a scrie este afectată ca urmare a timpului petrecut în fața televizorului. Tinerii nu mai dispun de capacitatea de a-și reprezenta în scris ideile, gândurile, simțămintele sau ceea ce vor să spună. Problema a atins o asemenea amploare, încât un profesor universitar de la Harvard a înce-

171 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 110.

117

put să trimită scrisori de mulțumire către colegiile de unde provin unii dintre studenții săi, care reușesc să se exprime clar și inteligent în scris.¹⁷²

Problemele lor principale sunt atât de a scrie corect cuvintele (ortografic), cât mai ales de a organiza sintactic în pagină ideile pe care vor să le transmită.

„Din raportul comisiei de Evaluare Națională a Progresului Educațional (National Assessment of Educational Progress - NAEP) din anul 1986, rezultă că dificultățile studenților de a citi și a-și exprima ideile în scris rezultă, în principal, din dificultatea pe care o întâmpină în raționarea verbală.”¹⁷³ Acest lucru indică un deficit de funcționare a ariilor corticale ale emisferei stângi ce guvernează organizarea gramaticală a limbii.

ROLUL TELEVIZIUNII ÎN CRIZA RAȚIONAMENTULUI MATEMATIC ȘI A GÂNDIRII ȘTIINȚIFICE

Nedezvoltarea normală a ariilor neuronale ale emisferei stângi afectează atât scrierea sau stăpânirea corectă a limbii, cât și raționamentul matematic, capacitatea de a raționa logic și analitic în general. De altfel, între gândirea matematică și limbă există o strânsă legătură. Există o mulțime de studii care arată că, în general, copiii cu un talent excepțional la matematică prezintă și abilități superioare în folosirea limbii.¹⁷⁴ În principal, stăpânirea gramaticii ajută la dezvoltarea gândirii matematice. Un exemplu sugestiv îl constituie faptul că folosirea corectă a cuvintelor: *înainte*, *după*, *dacă*, *atunci*, *deoarece*, ajută la organizarea logică a gândirii. Stă-

172 *Ibidem*, p. 111.

173 *Ibidem*, p. 26.

174 *Ibidem*, p. 112.

pânirea gramaticii înlesnește dezvoltarea logicii, a gândirii analitice și sintetice, procese esențiale pentru progresul în științele exacte.

Atât de puternic este declinul facultății de a raționa în America și în țările occidentale în general, încât sintagma *generația weak reasoners* („a celor care raționează slab”) a devenit extrem de răspândită în mediile de specialitate.

Studiile asupra acestui fenomen sunt numeroase și suficient de concludente. Spre exemplu, „*dismal* (*deprimant* sau *jalnic*) este termenul cu care a fost caracterizată competența elevilor la matematică în urma testării realizate în anul 1986 de către NAEP. (...)

Abilitățile elevilor în a răspunde întrebărilor ce solicită aplicarea conceptelor sau a strategiilor elementare de rezolvare a problemelor erau, în mod alarmant, foarte departe de nivelul cerut în cadrul unei vieți normale sau a unei profesii obișnuite. Doar 6,4% din elevii de 17 ani puteau rezolva o problemă ce necesită nu numai cunoștințe simple asupra numerelor, dar și o oarecare perseverență”¹⁷⁵. Fenomenul este atât de răspândit astăzi în societatea occidentală și atât de greu de controlat, încât specialiștii apreciază că, odată cu trecerea timpului, criza gândirii analitice și a rezolvării de probleme se va adânci extrem de mult. Raționamentul matematic, abordarea unor discipline ca fizica, chimia sau, în general, a gândirii științifice va fi încă una din problemele cu care se vor confrunta generațiile viitoare, în condițiile în care nu se va face nimic în vederea eliberării de sub tirania televizualului.

175 J. Bruner, *Actual minds, possible words*, Cambridge: Harward University Press, 1986, apud *Ibidem*, p. 112.

119

Strategii de învățare sau de gândire

- *Din cauze genetice sau ca urmare a experienței culturale, se poate constata că oamenii sau popoarele înclină să-și dezvolte mai puternic strategiile de operaționare mentală mediate preponderent de una din emisferele cerebrale.*
- *Creștinismul poate fi considerat religia sau cultura care favorizează cel mai mult o dezvoltare echilibrată a ambelor emisfere cerebrale - atât gândirea simbolică și intuitivă, cât și pe cea logică și analitică.*
- *Cultura video modelează creierul determinând o altă percepție a lumii, un alt mod de a fi, diferit sau chiar contrar celui în care au gândit și au trăit generațiile de dinaintea erei televizualului.*
- *Doctorul Wendi Heller afirmă că televizorul este periculos nu numai pentru că angajează preferențial emisfera dreaptă, ci, cu mult mai mult, pentru faptul că presupune numai activarea sistemelor inferioare de procesare a informației ale acestei emisfere, în principal a celor ce țin de vizual.*

Am arătat mai înainte că activitățile cognitive, activitatea omului în general, depind de funcționarea simultană a ambelor emisfere cerebrale, de buna colaborare sau comunicare dintre ariile neuronale ale acestora. Trebuie precizat însă că există activități care necesită o implicare mai puternică doar a uneia din

emisfere, în funcție de specificul ei funcțional. Astfel, activitățile care presupun mai mult vizualul (recunoașterea configurațiilor, desenul) pot necesita o implicare mai puternică a emisferei drepte, pe când cele care cer o organizare logică a datelor solicită mai mult emisfera stângă.

Sunt copii sau oameni care au o capacitate mai dezvoltată de a reține imaginile, de a le asocia intuitiv. Alții, dimpotrivă, se bazează mai mult pe gândirea logică, pe analiză etc. Desigur că idealul este stăpânirea celor două tipuri de abilități, care țin de ambele emisfere, dar astăzi aceasta se întâmplă tot mai rar.

De ce depinde dezvoltarea cu preponderență a unor strategii de învățare, de percepție și organizare a datelor realității specifice numai uneia din emisferele cerebrale? Cauzele, se arată în diferite studii, pot fi și genetice (o înclinație sau un talent deosebit manifestat într-o direcție anume) însă, în cele mai multe cazuri, este vorba de modul în care limba¹⁷⁶ sau mediul cultural au provocat folosirea creierului¹⁷⁷, sau prioritatea pe care o persoană a acordat-o unui anumit tip de experiență.

Cultura orientală, spre exemplu, favorizează strategiile de gândire și percepție ce sunt mediate, în special, de sistemele neuronale ale emisferei drepte. Procesele intuitive, de gândire simbolică sunt guvernate, preponderent, de această emisferă. În schimb, cultura occidentală înclină balanța, în funcționarea creierului, către sistemele gândirii discursive, logice, analitice ale emisferei stângi. Discursivitatea, secvențialitatea acestei culturi au fost favorizate, după McLuhan, de apariția

alfabetului și de dezvoltarea explozivă a tipăririi de carte.¹⁷⁸

În baza acestor considerații, gândirea creștină ortodoxă poate fi socotită ca fiind ideală pentru dezvoltarea echilibrată a emisferelor cerebrale, deoarece ea cultivă atât gândirea simbolică, intuitivă, religioasă, cât și pe cea logică și discursivă, atât cultura cărții, rațiunea, logica discursivă, cât și gândirea metafizică, aflată dincolo de silogismul intelectual. În creștinismul occidental - catolicism și protestantism - se poate observa cu ușurință înclinarea balanței în

176 Este semnificativ de remarcat faptul că nu toate limbile solicită și dezvoltă la fel cele două emisfere cerebrale. Sunt limbi, precum limba inuită (a eschimoșilor), care reflectă un grad înalt de organizare spațială, ceea ce înseamnă o stimulare preponderentă a ariilor emisferei drepte, iar la celălalt pol, engleza americană, despre care se apreciază a fi cea mai analitică limbă și care, prin urmare, activează mai puternic rețelele emisferei stângi. Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 356.

177 Spre exemplu, viața contemporană în societatea mediei vizuale este caracterizată mai mult de concentrarea asupra abilităților de tip holistic și vizual decât asupra limbii și analizei.

178 Vezi Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 243-259.

121

favoarea raționalismului, adică a emisferei stângi, a civilizației dominate de secvențial și analitic, lucru care

a favorizat dezvoltarea tehnologiei și a tehnicii cu riscul pierderii dimensiunii spirituale.¹⁷⁹

Având în vedere această posibilitate a creierului uman de a favoriza preferențial activarea și dezvoltarea uneia din emisfere (anumite strategii de gândire și percepție sau un orizont specific de înțelegere și raportare la realitate), s-ar putea presupune că televizorul nu face altceva decât să-i modeleze omului modern un mod de gândire și percepție de tip răsăritean, simbolic și intuitiv, cel de care răspunde emisfera dreaptă. În perioada anilor 70, în contextul apariției noii generații, McLuhan emitea, de altfel, această ipoteză.

Stimularea preferențială, prin cultura vizualului, a emisferei drepte la noua generație, aprecia McLuhan, va duce la reîntoarcerea omenirii către cultura tribală, holistică, la dezvoltarea gândirii metaforice, simbolice și chiar religioase, ce va înlocui gândirea analitică, logică, pe care a produs-o civilizația alfabetului (ca succesiune liniară), a cărții sau, în general, cultura occidentală¹⁸⁰.

Întoarcerea tinerilor la natură, la plăcere, la simțualitate și senzualitate, odată cu negarea violentă a tuturor rânduielilor, a civilizației cărții, a lumii liniare și discursive ar fi susținut parțial această ipoteză.

Cercetările ulterioare oferă însă o cu totul altă perspectivă asupra acestui fenomen.

Într-adevăr, cultura TV produce o transformare profundă în ceea ce privește orizontul de percepție și înțelegere a lumii de către noua generație. Un alt mod de a vedea lucrurile, alte așteptări, identități și obiective pot fi cu ușurință observate la acești tineri.

179 Aceste considerații vizează numai proiecția la nivelul neurologic al funcțiilor creierului a unor fenomene care-și pot găsi explicația și determinarea în transformări produse într-un plan mult mai subtil, cel al existenței spirituale, duhovnicești a omului. Cum însă nu se întâmplă nimic la nivelul sufletului omenesc fără a se imprima în trup, ca o consecință a perfecte uniți dintre cele două realități, cortexul poate fi văzut ca locul unde se exprimă cel mai bine această comuniune și unitate.

180 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 355-365

122

Toate procesele ce țin de emisfera stângă - logica, analiza, planificarea - sunt dezavantajate sau prost dezvoltate. Se poate remarca, în schimb, o atracție către practicile orientale, către percepția senzuală sau emoțională, către organizare socială sau comunitară care neagă regulile, imperativele sau programul, optând pentru o ordine de tip tribal, în care domnește senzualitatea, pansexualismul și chiar violența. Până aici, McLuhan a anticipat bine. Cultura video modelează creierul determinând o altă percepție a lumii, un alt mod de a fi, diferit sau chiar contrar celui în care au gândit și au trăit generațiile de dinaintea erei televizualului.

Defavorizarea strategiilor de operare pe emisfera stângă - gândirea discursivă, analitică etc. - și favorizarea unor arii neuronale ale emisferei drepte nu conduc însă, arată cercetările recente, la reîntoarcerea lumii către civilizația de dinaintea alfabetului, la gândirea simbolică și intuitivă. Niciodată omul culturii video nu va putea

atinge performanțele cognitive, înțelegerea și creativitatea culturilor în care strategiile de operare pe emisfera dreaptă erau precumpănitoare. Pentru a se fi putut întâmpla acest lucru, cortexul acestor oameni ar fi trebuit să fie dezvoltat normal, lucru pe care cultura televizualului nu-l permite.

Emisfera stângă nu este defavorizată numai în dezvoltarea strategiilor ce mediază abilitățile superioare de gândire, ci și în ceea ce privește celelalte sisteme de operare. Acest fenomen va avea repercusiuni asupra tuturor proceselor de gândire, asupra întregii activități a cortexului, deoarece nici un proces nu este mediat exclusiv de o singură emisferă. Pentru a înțelege și prelucra mesajul receptat de ariile corticale ale emisferei drepte, a-l adânci simbolic și a organiza un răspuns conștient la acesta, este necesară și o implicare a emisferei stângi. După cum vom vedea mai târziu, mai importantă decât funcționarea separată a celor două emisfere este buna comunicare a acestora (interactivitatea și complementaritatea).

123

Întreruperea parțială a acestei comunicări sau slăbirea ei are consecințe grave pentru mintea omului.

Cercetătorii arată, de asemenea, că televizorul este dăunător pentru dezvoltarea creierului atât pentru că inhibă configurarea rețelelor neuronale ale emisferei stângi, cât și pentru faptul că nici măcar emisferei drepte nu-i oferă condițiile unei dezvoltări normale. Doctorul Wendi Heller afirmă că „televizorul este periculos nu numai pentru că angajează preferențial emisfera dreaptă,

ci, cu mult mai mult, pentru faptul că presupune o activare numai a sistemelor inferioare de procesare a informației ale acestei emisfere, în principal a celor ce țin de vizual."¹⁸¹ Deși televiziunea stimulează o procesare mai ales în ariile neuronale ale emisferei drepte, aceasta se reduce doar la acele sisteme ce mediază procese ca: recunoașterea imaginilor, secvențialitatea, schimbările rapide ale planurilor, gestică, limbaj telegrafic, emoția, și nu în ceea ce privește procesele mentale superioare mediate de această emisferă. Acele sisteme ce răspund, de pildă, de gândirea simbolică, intuiție etc. vor rămâne la fel de nedezvoltate ca și cele ale gândirii logice care țin de emisfera stângă. Prin urmare, în mod esențial, televiziunea inhibă dezvoltarea ariilor corticale ce răspund de procesele mentale superioare (atenție, concentrare, judecată analitică, sinteză, gândire simbolică, memorie, motivație), indiferent că acestea aparțin emisferei stângi sau emisferei drepte.

Omul culturii tradiționale, țăranul de acum câteva generații, chiar dacă nu beneficia de lectură sau de o educație intelectuală pentru dezvoltarea gândirii, prin modul său de viață putea asigura stimulii sau provocările necesare dezvoltării normale a creierului. Contactul viu și permanent cu natura, relațiile comunitare foarte strânse, profunde, activitatea fizică extrem de variată, cultura orală, activitățile practice, manuale și nu în ultimul rând obiceiurile și

181 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 213.

credința care structurau rațional înțelegerea lumii, existența și relația cu Dumnezeu, toate acestea ofereau un material suficient de bogat pentru stimularea corectă a dezvoltării ambelor emisfere cerebrale, constituiau factori fundamentali în dezvoltarea echilibrată a acestora. Prin oralitate, erau solicitate atât ariile neuronale ale emisferei stângi, acelea care coordonează construcțiile gramaticale, recunoașterea sunetelor, memoria activă, cât și ariile emisferei drepte, cele care procesează gândirea simbolică și intuitivă. Activitățile practice solicită ambele emisfere în mod echilibrat, deoarece partea stângă a corpului este coordonată de emisfera dreaptă și invers.

Lipsa culturii orale, dar și a cărții, a timpului de reflecție, a mișcării fizice și a activității practice, privarea de mediul bogat în stimuli senzoriali pe care îl oferea natura (stimuli vizuali - lumină, culoare; stimuli auditivi - sunete sau zgomote ale naturii, stimuli olfactivi etc), toate acestea vor face ca tinerii crescuți cu televizorul, cu jocurile pe calculator sau cu internetul să piardă și abilitățile omului occidental: gândirea și percepția discursivă, logică și analitică, dar și pe cele ale omului oriental: gândirea simbolică și intuitivă. Chiar dacă va exista o deschidere pentru o percepție religioasă de tip oriental, ea nu va depăși nivelul superficial, magic sau se va limita, cel mai probabil, la senzitivul și emoționalul pe care televiziunea le cultivă obsesiv. În toate culturile au existat oameni inteligenți, geniali sau înțelepți, indiferent dacă aceștia aveau tendința de a folosi preponderent emisfera dreaptă sau pe cea stângă

în percepția realității, în gândire și creativitate. La tinerii culturii TV nu se mai poate observa acest lucru.

Dimpotrivă, se poate sesiza o scădere generală a capacității intelectuale, a puterii de învățare, a atenției etc. La acești tineri, nu se mai poate pune problema unei preponderențe a gândirii simbolice în defavoarea celei logice, ci aceea că oricum ar procesa și percepe realitatea, creierul lor se arată deficient în ceea

125

ce privește performanțele intelectuale. De ce depinde în fond inteligența sau performanța intelectuală? în următoarele capitole, această problemă va fi tratată mai pe larg.

Vizionarea TV activează în mod prioritar paleocortexul. Pentru a putea vedea, mai exact, care parte a creierului - rețele neuronale sau procese mentale - este activată mai puternic sau care este inhibată pe parcursul vizionării TV trebuie, mai întâi, să ne oprim atenția asupra celor două părți principale - două unități morfo-funcționale - ce alcătuiesc creierul uman: paleocortexul (în principal sistemul limbic) și cortexul.

1. Creierul limbic, cunoscut și sub numele de creier visceral, este, în primul rând, „centrul fiziologic al emoțiilor”. El guvernează procesele afective și mijlocește reprezentarea și comunicarea unei acțiuni către cortex. Creierul limbic filtrează, selectează stimulii care acționează direct asupra sa înainte de a trimite informația către cortex pentru a fi prelucrată de către acesta. Criteriile sale sunt însă unele de tip subiectiv - plăcerea, interesul, eficiența etc.

2. Cortexul este cea mai importantă parte a creierului uman. Spre deosebire de cel al mamiferelor superioare, cortexul uman este sediu al gândirii abstracte, al reflexiei, al limbajului și al tuturor proceselor mentale superioare.

Reptilele posedă numai creierul primar (reptilian), de aceea nu cunosc emoțiile. Șobolanii dețin și un creier limbic, însă cortexul acestora este aproape inexistent. La mamiferele superioare (câinele, pisica), poate fi întâlnit cortexul, însă ariile ce guvernează procesele mintale superioare și gândirea se găsesc numai la om.

126

Având în vedere această scurtă prezentare a alcătuirii creierului uman, se poate înțelege mai ușor constatarea pe care o fac cercetătorii privind activarea preferențială de către televizor a sistemelor inferioare de procesare a informației. Wess Moor, în articolul: *Televiziunea: Opiul popoarelor*¹⁸², susține că televiziunea intensifică procesele desfășurate în sistemul limbic, inhibând, totodată, activitatea neocortexului.

O puternică implicare a sistemului limbic în vizionarea TV este ușor de bănuț, deoarece de acesta depinde elaborarea imaginilor, comunicarea prin imagini și empatia¹⁸³. Totodată, sistemul limbic este cel care înregistrează *acțiunea trăită* înainte ca aceasta să fie procesată și reflectată în cortex, este sediul impulsurilor și al acțiunilor imediate, negândite¹⁸⁴, cele ce presupun o participare intensă și reacția spontană, adică exact acele acțiuni care sunt proprii, în cel mai înalt grad, televiziunii.

Factorul emoțional sau afectiv ocupă locul al treilea în ierarhia cauzelor ce determină procesarea mesajelor TV, îndeosebi în ariile sistemului limbic. Ca sediu al emoțiilor sau „filtru legat de tonalitățile emoționale ale informației”¹⁸⁵, sistemul limbic este, în mod firesc, cel mai puternic implicat în vizionarea TV, lumea micului ecran fiind, prin excelență, un mediu dramatic și emoțional¹⁸⁶.

Referitor la participarea cortexului, mai cu seamă a celui pre-frontal, la comunicarea audio-video trebuie făcută următoarea remarcă: înainte de a ajunge la cortex, „orice informație trece mai întâi prin limbic, care filtrează informația și excită cortexul după filtrul său.

Comunicarea de la limbic la cortex este unidirecțională”¹⁸⁷.

182 Wess Moor, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 64

183 Mihaela Roco, *Creativitate și inteligență...*, p. 47.

184 *Ibidem*, p. 47.

185 *Ibidem*, p. 46.

186 Vezi cap. *Actul dramatic*, din voi. al II-lea.

187 *Ibidem*, p. 47.

127

în aceste condiții, viteza mare a derulării imaginilor și a acțiunii de pe micul ecran, cantitatea uriașă de informații vizuale pot constitui o piedică importantă în implicarea cortexului în această comunicare, deoarece este foarte probabil ca sistemul limbic să nu mai aibă răgazul necesar filtrării informației și transmiterii acesteia către cortex, comunicarea rezumându-se atunci,

mai cu seamă, la trăirea acțiunii la nivelul limbicului care „este impermeabil oricărei logici de tip rațional”¹⁸⁸. Acest fenomen este accentuat de caracterul eminent emoțional al conținutului programelor TV, deoarece, cu cât emoțiile sunt mai puternice și viteza de desfășurare este mai mare, cu atât este mai puțin probabilă procesarea informației în spațiul cortexului prefrontal. În cazul emoțiilor deosebit de puternice¹⁸⁹, arată M. Roco - frică, exaltare etc. -, este provocată o reacție a sistemului limbic și blocată, totodată, orice reacție a zonelor cor-ticale.¹⁹⁰

De aici rezultă că, prin dozarea tensiunii emoționale, a vitezei de desfășurare a acțiunii și, în general, prin conținutul programelor TV există posibilitatea controlării gradului de implicare a prefron-talului, a activității creierului uman pe parcursul vizionării TV. Televiziunea se dovedește a fi un mijloc ideal pentru antrenarea paleocortexului și sistemului limbic, inhibând, totodată, activitatea neocortexului, gândirea și procesele mentale superioare care-1 deosebesc, practic, pe om de animal.¹⁹¹

188 *Ibidem*, p. 47.

189 „Emoțiile declanșate prin stimulii ce acționează asupra sistemului limbic nu se află sub controlul cortexului. Cu alte cuvinte, frica, emoțiile foarte puternice nu dispar pe cale rațională. Creierul limbic are o anumită autonomie în raport cu cortexul.” În Mihaela Roco, *Creativitate și...*, p. 47.

190 Mihaela Roco, *Creativitate și...*, p. 47.

191 Lectura, spre exemplu, înseamnă în primul rând o

implicare a sistemelor neuronale ale neocortexului deoarece ea pune în mișcare mecanisme ce vizează recunoașterea cuvintelor, construirea semnificațiilor etc.

128

Prin slăbirea comunicării intercorticale, vizionarea TV scade nivelul de inteligență și performanțele intelectuale

- *Cercetările demonstrează că inteligența sau performanța intelectuală sunt determinate de o bună și rapidă comunicare inter- și intraemisferică.*

- *Măsurarea curenților cerebrali, pe perioada vizionării, arată însă o reducere a comunicării interemisferice realizate prin puntea corpului calos. De asemenea, prin stimularea săracă a cortexului, doar a unui număr redus de sisteme neuronale, vizionarea slăbește sau inhibă comunicarea nu numai între emisfere, ci și la nivelul ariilor neuronale ale aceleiași emisfere.*

- *Majoritatea specialiștilor susțin că televiziunea nu trebuie să înlocuiască jocurile fizice, lucrul de mână sau toate acele activități prin care ambele părți ale creierului și conexiunile corespunzătoare lor învață să se coordoneze între ele.*

Deși există culturi sau comportamente care presupun o contribuție mai mare a strategiilor procesate doar într-una din emisfere (dreaptă sau stângă), aceasta nu înseamnă totuși că emisfera cealaltă nu este normal dezvoltată și nu participă la procesul gândirii. Ultimele studii demonstrează că a activa, a coordona și a antrena simultan cele două emisfere este cu mult mai important decât a dezvolta în mod individual, separat, sistemele

fiecărei emisfere în parte.¹⁹² De fapt, de cea mai mare însemnătate în funcționarea normală a cortexului, mai cu seamă în ceea ce privește abilitățile intelectuale mai înalte, este comunicarea rapidă și eficientă a ariilor corticale aparținând celor două emisfere, prin puntea care le leagă. „Neuropsihologii susțin că mințile care prezintă deficiențe de atenție și de învățare întâmpină dificultatea de a duce o idee în

192 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 213.

emisfera potrivită (aria procesării ei) și de a o ține acolo suficient de mult spre a fi procesată eficient. Un studiu recent a măsurat undele cerebrale în cele două emisfere (dreaptă și stângă), la un grup de copii care sufereau de LD, în timpul în care aceștia îndeplineau diferite sarcini de învățare. Măsurătorile au fost apoi comparate cu înregistrările undelor cerebrale făcute pe un grup de elevi buni, care desfășurau aceleași activități. La elevii cu rezultate școlare bune s-a observat apariția unei modificări în activitatea emisferelor, în funcție de caracterul verbal sau non-verbal al activității, sesizându-se o tendință de favorizare a activității emisferei stângi. La copiii cu deficit de atenție și probleme de învățare s-a constatat apariția la nivel cortical a unor modele de activitate electrică total diferite:

- a) ei aveau o mai slabă activare a emisferei stângi chiar și în timpul vorbirii (sarcini verbale);
- b) la acești copii se manifestă o proeminentă reducere a joncțiunii sau comunicării între cele două emisfere, când sarcinile de învățare cereau diferite strategii de procesare.

Cele două constatări i-au făcut pe cercetători să concluzioneze că, în măsura în care copiii nu au avut șansa de a-și dezvolta conexiuni puternice între cele două emisfere sau nu și-au exersat suficient sistemele neuronale ale emisferei stângi, pentru a putea asculta cu atenție, vor prezenta cu certitudine o mai mare dificultate în a se concentra. Acești copii nu sunt capabili să-și introducă mintea repede și eficient în mecanismul necesar sarcinilor școlare și să găsească modul cel mai bun de a studia și de a-și reaminti lucrurile pe care trebuie să le învețe."¹⁹³

Ținând cont de aceste rezultate, putem înțelege ușor proporțiile în care tehnologia video, privitul la televizor pot cauza inhibarea procesului de dezvoltare și bună funcționare a cortexului, apariția problemelor de atenție și învățare. Vătămarea produsă de televizor

193 *Ibidem*, p. 160. 130

nu constă doar într-o stimulare preferențială a anumitor sisteme ale emisferei drepte, ci și în slăbirea la nivel general a conexiunilor inter- și intraemisferice.

Măsurarea curenților cerebrali, pe perioada vizionării, indică atât o inhibare a activității emisferei stângi, cât și o reducere a comunicării interemisferice realizate prin puntea corpului calos. Totodată, prin stimularea săracă a cortexului, doar a unui număr redus de sisteme neuronale, vizionarea slăbește sau inhibă comunicarea nu numai între emisfere, ci și la nivelul ariilor neuronale ale aceleiași emisfere. Televizionarea ca obicei va influența, astfel, în mod decisiv, comunicarea inter și intracorticală de care depinde dezvoltarea creierului

uman, inteligența oamenilor.

Oamenii inteligenți, capabili sunt aceia la care puntea interemisferică este foarte bine dezvoltată, susține dr. Jerre Levy, biopsi-holog la Universitatea din Chicago, o autoritate în domeniul dezvoltării emisferelor cerebrale. El arată că, pentru dezvoltarea normală a creierului, sunt necesare acele experiențe care presupun o angajare simultană a celor două emisfere pentru a se întări și consolida aceste conexiuni interemisferice. Astfel, dr. Levy insistă să li se ofere copiilor posibilitatea de a experimenta un mediu de limbă coordonat cu unul vizual și nu să fie privați de primul prin vizionarea TV.¹⁹⁴

„Majoritatea specialiștilor în domeniu susțin că nu trebuie permis ca vizionarea TV să înlocuiască jocurile fizice (alergatul, înotul etc), lucrul de mână (a construi, a coase, a întreprinde, în general, ceva cu mâinile) sau alte activități prin care cele două părți ale corpului (stânga-dreapta)¹⁹⁵ și conexiunile corespunzătoare lor din creier învață să se coordoneze între ele.”¹⁹⁶

194 J. Levy, *Single mindness in the assimetric brain*, în Best, p. 27, apud J. Healy.

195 Recomandarea are în vedere faptul că emisfera stângă coordonează partea dreaptă a corpului, iar emisfera dreaptă partea stângă a corpului. Astfel că, prin activitățile ce presupun folosirea ambelor mâini și picioare, se stimulează comunicarea interemisferică.

196 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 213.

131

Corpul calos - puntea groasă de fibre ce unește

emisferele - este una din părțile ce se maturizează cel mai târziu. În ultima perioadă a dezvoltării sale, devine posibilă stăpânirea unor importante capacități, cum ar fi manipularea cu ușurință a ideilor, imaginația creativă și dialogul efectiv între gândirea analitică și cea intuitivă. Dezvoltarea săracă a acestei punți interemisferice este, practic, una dintre cauzele principale ale scăderii capacității intelectuale la mulți dintre tinerii de astăzi, a apariției problemelor de învățare și atenție. Această slabă dezvoltare a comunicării interemisferice face ca ei să nu mai poată procesa suficient de rapid informația pentru a putea desfășura un proces de învățare, pentru a fi atrași într-o activitate reflexivă. Ei vor semăna tot mai mult cu personajele micului ecran: oameni care doar acționează, urmărind anumite scenarii prestabilite sau tipare comportamentale, care se exprimă în clișee, care trăiesc îndeosebi la un nivel emoțional și reacționează auto-mat, instinctiv, la provocările lumii înconjurătoare. Din cauza maturizării sale târzii (până la 14 ani), corpul calos poate fi extrem de vulnerabil în condițiile lipsei exercițiului. Astfel că, apreciază Healy, „în condițiile în care creierul rămâne relativ pasiv în timpul copilăriei și adolescenței (prin vizionarea TV, jocul pe calculator), va fi mult mai dificil să-și dezvolte aceste capacități, mai târziu, când această punte este mai puțin flexibilă”¹⁹⁷.

197 S. Witelson și D. Kigar, *Anatomical Development of the Corpus Callosum in Humans*, în D. Molfese și S. Segalowitz, eds., *Brain Lateralization in Children: Developmental Implications*, New York: Guilford Press,

1988. apud Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 214.
132

Problemele de atenție și învățare, cortexul prefrontal și televiziunea

- *Dr. Barkley constată că cei mai mulți dintre copiii cu probleme de atenție întâmpină dificultăți în urmarea unei norme sau reguli de guvernare a comportamentului, în respectarea unor indicații sau obligații ce presupun un efort din partea lor.*

- *Faptul că nivelul de atenție al copiilor bolnavi de ADHD crește atunci când există o recompensă imediată arată că acești copii, față de cei din alte generații, prezintă o afecțiune a sistemului de control motivațional al creierului, care se pare că nu mai funcționează normal, astfel că ei au nevoie de un impuls mult mai puternic pentru a se concentra asupra unei sarcini.*

- *Corelarea ADHD (deficiențe de atenție și hiperactivitate) cu disfuncția sistemului de control motivațional i-a determinat pe cercetători să ia în considerație posibilitatea ca tinerii care se confruntă cu aceste probleme să aibă, de fapt, nedezvoltate normal ariile neuronale ale cortexului prefrontal.*

Extinderea studiilor privind deficitul de atenție și hiperactivitate (ADHD) a pus în evidență o nouă dimensiune a acestei afecțiuni, cadrul mai larg în care aceasta se dezvoltă. Dr. Diane McGuinness, în cartea sa *When Children Don't Learn*¹⁹⁸, arată că problema este mult mai complexă decât pare. În urma experimentelor făcute pe copiii care manifestau simptomele ADHD, s-a

constatat că atunci când li se ofereau recompense imediate și frecvente, aceștia răspundeau corect și repede la teste. Însă, când recompensele imediate lipseau, scorul rezultatelor testelor se prăbușea rapid. Spre exemplu, când se ofereau bani ca recompensă imediată, performanțele grupului experimental creșteau rapid față de cele ale grupului de control¹⁹⁹.

198 D. Mc Guinness, *When Children Don't Learn*, Basic Books, 1985, p. 200-201, apud Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 157.

199 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 157.

133

Doctorul Russel Barkley, autor al cărții *Copiii hiperactivi* găsește explicația acestui comportament. În fapt, arată el, mulți dintre copiii cu probleme de atenție întâmpină dificultăți în ceea ce privește *rule governed behavior*, adică în urmarea unor norme sau reguli de guvernare a comportamentului²⁰⁰. Problemele de atenție se manifestă atunci când mediul cere copilului respectarea unor norme sau indicații ce presupun un anumit efort. Așadar, problema acestor copii nu este numai aceea a concentrării atenției, ci și incapacitatea urmăririi sau ascultării unor norme sau rânduieli oarecare. „Oricum, chiar și acești copii fac progrese în urmărirea regulilor (ascultarea indicațiilor) în momentul în care li se promite o răsplată imediată.”²⁰¹

Barkley observă că omul este ființa care poate întreprinde activități ample în vederea unei răsplăți îndepărtate în timp: oamenii muncesc o lună pentru salariul primit la sfârșitul acesteia; tinerii se pregătesc

ani de zile în școli pentru satisfacțiile pe care le vor avea în practicarea profesiei; țăranii lucrează pământul câteva luni pentru recolta de anul viitor etc. Acesta este, de altfel, unul dintre lucrurile care-1 deosebesc pe om de animal. El poate lucra sau suferi o viață întreagă pentru a atinge o țintă îndepărtată, aflată chiar după moartea sa, în răsplata pe care o primește de la Dumnezeu. Această posibilitate a minții umane de a săvârși un asemenea efort fără o răsplată imediată este și un dat al firii umane, dar este și un lucru care se dezvoltă în timp.

Copiii de astăzi, observă dr. Barkley, nu mai dispun de această capacitate. „Îi promiți că îi duci în parcul de distracții în luna februarie și ei tot nu vor vrea să facă lucrul cerut. Acești copii bolnavi de ADHD sunt ca și copiii mici, au nevoie de un *feed-back*, de o reîn-tărire, o reimplicare imediată și permanentă.”²⁰² Dacă, de exemplu,

200 *Ibidem*, p. 157.

201 *Ibidem*, p. 158.

202 *Ibidem*, p. 158.

134

^

li se promite o sumă de bani sau o prăjitură ca premiu pentru realizarea unei activități, este posibil ca ei să ducă la bun sfârșit lucrul solicitat. Aceasta numai atunci când realizarea acelei activități nu durează prea mult timp sau nu cere un efort „nejustificat” de mare pentru recompensa primită. În acest caz, este nevoie de o reîntărire a atenției sau a motivației prin oferirea unei

răsplăți înainte de încheierea acțiunii, cu promisiunea că va urma și o alta. Practic, la tinerii noilor generații, și, de altfel, fenomenul poate fi remarcat și la mulți dintre adulții de astăzi, se poate constata că nu sunt capabili să-și concentreze atenția pe o sarcină oarecare, să se motiveze singuri în realizarea unei acțiuni până la finalizarea ei, dacă motivația nu le este susținută sau reîntărită permanent de o recompensă imediată și semnificativă.

„Dr. Barkley sugerează că acești copii prezintă o diferență fundamentală (față de cei din alte generații) în sistemul de control motivațional al creierului, care se pare că nu mai funcționează normal. Ei au nevoie de un impuls mult mai puternic pentru a se concentra asupra unei sarcini. Pur și simplu ei nu răspund la ordinea socială ca toți ceilalți copii. Din punct de vedere neurologic, pragul răsplății necesare pentru a se insera într-o activitate este mult prea mare. Este nevoie de o restimulare mult mai puternică pentru a-i face să îndeplinească tot ce li se spune, de aceea ei solicită bani, mâncare, jucării, privilegii pentru a munci.

Recompensele subtile, precum dragostea de a învăța, laudele, bunăvoința profesorilor nu-i mai motivează deloc. Ei înțeleg ceea ce le spui, prind mesajul, dar nu mai acționează.”²⁰³

Așadar, se vede că o parte din problemele ADHD se datorează sau sunt corelate și cu o disfuncție a sistemului de control motivațional. Tinerii (mulți dintre aceștia sunt deja adulți) au probleme atât în a-și menține atenția, urmând un proces anume, cât și

203 *Ibidem*, p. 158.

135

în a se motiva în urmărirea cu voință a unui obiectiv. Durata de timp minimă între două recompense pentru ca procesul să se continue și nivelul minim necesar al recompensei depind direct de gradul în care este afectat sistemul motivațional. Adică, pentru cei cu probleme grave se impune o răsplată mai mare sau un interval mai scurt între două recompense pentru a asigura continuarea sau finalizarea activității încredințate. Încadrarea motivației în tabloul simptomatologie prezent la copiii cu probleme de atenție și hiperactivitate, tablou ce vizează o disfuncție la nivelul proceselor mentale superioare, i-a făcut pe cercetători să coreleze apariția acestui sindrom cu o afecțiune sau o atrofiere a ariilor cortexului prefrontal, cele care guvernează aceste procese.

Ariile prefrontale, după cum sugerează și numele, se află undeva în zona din față a lobilor frontali (a celor două emisfere cerebrale). Aici se află executivul creierului, locul de unde se organizează și se conduce nu numai procesul gândirii, ci și aproape toate procesele superioare, așa-zisele *funcții de control*, cele privind învățarea, gândirea, planificarea comportamentului, motivația, atenția, controlul emoțional, organizarea, lectura, rezolvarea problemelor și multe altele. Toate depind de buna funcționare a ariilor cortexului prefrontal.

„Este posibil, subliniază Healy, să citești cuvinte fără prea mult ajutor din partea acestor centri de control de

nivel superior (al cortexului prefrontal), dar înțelegerea și aplicarea, la fel ca și motivația și persistența, reclamă folosirea lor. (...) Cortexul prefrontal nu este dezvoltat complet decât la adolescența târzie sau chiar mai târziu, la maturitate. Astfel, modul în care un copil învață să folosească funcțiile executive este, neîndoielnic, într-o mare măsură dependent de experiențele prin care trece copilul sau

136

tânărul²⁰⁴. (...) Fără un eficient executiv (funcțiile cortexului prefrontal nedezvoltate suficient), competiția în viața reală este pusă în pericol."²⁰⁵

Maturizarea târzie a ariilor prefrontale - până aproape de vârsta de 21 de ani - face ca acestea să fie foarte sensibile la experiența de mediu. Lucrul acesta a constituit un alt motiv pentru care s-a suspectat o posibilă nedezvoltare a lor la tinerii noii generații.

Suspiciunea a fost întărită însă atunci când s-a constatat că „acei oameni care suferiseră vătămări ale cortexului prefrontal manifestau aceeași simptomatologie sau întâmpinau aceleași probleme cu cei la care apărea sindromul ADHD (deficiențe de atenție și hiperactivitate)"²⁰⁶.

Iată care sunt problemele pe care le întâmpină persoanele cu vătămări ale ariilor prefrontale²⁰⁷:

1. Incapacitatea de concentrare a atenției, tendința de a fi legat de stimul, de a fi foarte ușor distras de oricare stimul exterior;

204 „în mod curios, acest nivel de dezvoltare a funcțiilor superioare ale creierului nu pare a fi măsurat

de standardele de măsurare I.Q. (test de inteligență). Restul cortexului servește ca un depozit pentru prelucrarea informației care este asociată și conectată într-o bancă de date a intelectului, ceea ce constituie o învățare ce durează toată viața. Sistemele prefrontale au o responsabilitate diferită, aceea de a vedea dacă informația este folosită efectiv. Atunci când experții dau sfaturi în legătură cu îmbunătățirea capacităților mentale, ei se referă la căile cele mai eficiente de umplere a depozitului. Din nefericire, ei uită prea adesea că numai încercând să bage informația în cap cu lopata, se va sluji prea puțin scopului învățării dacă copii nu sunt învățați, de asemenea, cum să-și folosească mințile, să stea concentrați mental, să reflecteze la semnificație, să planifice dinainte și să urmeze în mod constructiv pașii fundamentali în rezolvarea unor probleme. Pentru acest motiv, testele de competență care măsoară doar acumularea de date pot în mod serios să ne inducă în eroare, în ceea ce privește abilitatea reală de învățare a copiilor". în Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 161.

205 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 216.

206 *Ibidem*, p. 189.

207 O. Noava și A. Ardilla, *Linguistic abilities in patients with prefrontal damage*, *Brain and Language*, 30, 1987, apud Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 206-225.

137

2. Incapacitatea de a-și controla comportamentul. Orice impuls interior se manifestă rapid în comportament, fără

ca persoana să fie capabilă să inhibe manifestarea acelui act;

3. Dificultatea de a amâna răsplata, muncind în vederea unui scop viitor;

4. Lipsa organizării, a programării comportamentului și a planificării: în planul vieții cotidiene, se manifestă prin neglijență și delăsare;

5. O defazare între vorbire și urmărirea gândului;

6. Probleme în exprimare, în organizarea ideilor și în conceptualizare, sărăcie verbală, dificultăți în evocarea cuvintelor și stereotipii verbale;

7. Incapacitatea de a se motiva în realizarea unei activități, de a-și susține motivația până la definitivarea acesteia, de a-și adapta rapid motivația în funcție de împrejurări și cerințe;

8. Probleme în controlul răspunsului emoțional. Ori se emoționează foarte ușor, ori rămân impasibili. Mânia, depresia și exaltarea pot alterna cu ușurință sau, dimpotrivă, se poate produce un blocaj emoțional;

9. Dificultăți în selectarea atenției.

10. „Exacerbarea comportamentului instinctiv - bulimie și pul-siuni sexuale.”²⁰⁸

11. Alterarea flexibilității mentale, a judecății, a discernământului și a prevederii, o pierdere a inițiativei, o slăbire a creativității și a curiozității, și o afectare a capacității decizionale²⁰⁹.

Dacă se compară acest tablou²¹⁰ cu cel descris în cazul ADHD²¹¹, se poate ușor constata că problemele de atenție corelate cu cele de

208 Prof. Dr. Ioan Constantin Stamatoiu, *Sindroame*

psihopatologice, Ed. Militară, București, 1992, p. 38.

209 Harrison, *Principiile Medicinii Interne*, ediția a XIV-a, Ed. Teora, 2001-2003, p. 155.

210 Nu este obligatoriu ca toate aceste simptome să apară la o persoană care are afectați acești lobi, ci numai acelea care sunt mediate de zonele vătămate.

211 - neputința de a duce la bun sfârșit lucrurile începute;

138

motivație nu fac decât să reflecte o proastă funcționare sau chiar nedevelopare a centrului executiv al cortexului.

„Tot mai mulți cercetători, observă J. Healy, suspectează astăzi faptul că prea multe ore petrecute în fața ecranului (TV sau computer) pot compromite dezvoltarea centrilor creierului executiv, a ariilor cortexului prefrontal. (...) Petrecând timpul cu o activitate care nu stimulează, nu antrenează în mod adecvat funcționarea creierului (cum ar fi vizionarea TV), poate fi influențată semnificativ dezvoltarea funcțiilor prefrontalului - controlul gândirii, atenția și, în mod general, abilitățile ce țin de planificare -afirmă dr. Sid Segalowitz, o autoritate în cercetările privind dezvoltarea emisferelor cerebrale.”²¹²

Pentru a înțelege mai bine măsura și modalitatea în care televiziunea afectează dezvoltarea cortexului prefrontal, vom descrie în câteva cuvinte doi dintre factorii care favorizează configurarea ariilor neuronale ale acestei zone corticale.²¹³

DIALOGUL ȘI LIMBAJUL INTERN

- *Dialogul și dezvoltarea limbajului intern sunt*

elemente esențiale pentru dezvoltarea nivelurilor superioare de învățare, organizare mentală și control al comportamentului și, în consecință, a sistemelor neuronale ale ariilor prefrontale.

- incapacitatea de a asculta și a urmări;
- dificultate în a sta concentrat sau conectat la o activitate;
- a acționa înainte de a gândi;
- alternarea rapidă a unei activități cu alta;
- dificultate în a organiza și planifica acțiunile;
- dificultate în a-și aștepta rândul.

212 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 215.

213 în capitolul *Efectele culturii nihiliste...* se va vorbi mai mult despre condițiile unei bune stimulări a cortexului prefrontal.

139

- Cortexul prefrontal răspunde de reflectarea conștientă a existenței omului în lume, a experienței pe care acesta o are, de comenzi și controlul comportamentului și a actelor psihice, ca rezultat al procesului de gândire.

Așa cum s-a putut constata și în celelalte capitole, limba joacă rolul fundamental în dezvoltarea cortexului. Este esențial a-i învăța pe copii să interpună limba între impulsuri și comportament, să problematizeze, să se întrebe și să dialogheze cu ceilalți pe baza situațiilor de viață cu care se confruntă. Adulții, în special părinții, trebuie să dialogheze cu copiii. Dialogul, după cercetările în domeniu, este esențial pentru dezvoltarea nivelurilor superioare de învățare, organizare mentală și control al comportamentului, practic, ajută la

dezvoltarea sistemelor neuronale ale ariilor prefrontale. Altfel spus, copiii trebuie să învețe să se întrebe și să caute răspuns, să-și reprezinte în limbă, vorbind, situațiile pe care le întâlnesc și să încerce să le organizeze logic.

Dialogul cu adulții, după părerea neuropsihologului rus Al. Luria, nu este însă cea mai importantă activitate pentru dezvoltarea cortexului prefrontal. Ea este doar o verigă necesară. Copiii trebuie să ajungă să-și dezvolte și să-și internalizeze (interiorizeze) vorbirea cu ei înșiși. Al. Luria afirmă - și mulți teoreticieni moderni sunt de acord -că, folosind limbajul, se pot întări funcțiile executive ale creierului prin dezvoltarea unui sistem scurt și direct (stenografie) de comunicare a omului cu sine însuși, ca stadiu ultim și esențial al procesului. Termenul „limbaj intern” se referă la acest dialog interior și prescurtat, folosit, spre exemplu, ca ajutor esențial în procesul de reamintire a unui lucru anume („acum hai să vedem ce mai este de făcut”), în planificare („ca să-l pot întâlni la prânz, trebuie să plec de acasă la ora 11”) sau în rezolvarea unei probleme ce necesită mai mulți pași („dacă voi face acest lucru... atunci ar trebui să se întâmple... și în aceste condiții nu voi putea să...”). Ca adulți, nu

140

mai rostim toate aceste cuvinte către noi înșine (cu voce tare sau în gând), noi le gândim deja în mod instantaneu. „Al. Luria arată că această abilitate se dezvoltă încet, direct proporțional cu capacitatea copilului de a folosi limbajul și, prin aceasta, de a-și modela, de a-și crește

puterea de a raționa. El consideră că dialogul sau vorbirea interioară arată faptul că oamenii își antrenează creierul mult mai complex și mai specializat decât toate animalele, în special în aria cortexului prefrontal.²¹⁴

Limbajul, spune Luria, este un proces caracteristic dezvoltării aproape a tuturor formelor evolute ale activității mentale *și poate reorganiza în mod fizic zonele corticale care stau la baza proceselor mentale superioare.*"²¹⁵

Lev Vîgotski, specialist în dezvoltarea psihologică și terapia copiilor cu probleme de atenție, autor recunoscut în Rusia, Europa, Israel și America, susține că „*un motiv major pentru care mulți elevi și studenți întâmpină astăzi dificultăți în a rezolva probleme și a raționa abstract, în a scrie coerent, este acela că ei nu și-au dezvoltat suficient mecanismele limbajului intern. (...) în primul rând, se poate*

214 „Limbajul interior nu numai că însoțește activitatea copilului, ci este în mod intim și util legat de gândirea acestuia. Vorbirea interioară începe să fie însușită în mod treptat. Cu cât cortexul prefrontal se maturizează, cu atât vorbirea regulată se interiorizează. Între 3 ani și 7 ani, se transformă în abilitatea de a gândi cuvinte și a le folosi pentru a controla comportamentul. Vârsta între 2 și 5 ani pare a fi deosebit de importantă pentru a face acest pas pentru că în momentul în care copilul va ajunge la vârsta școlii elementare să poată să raționeze cu ajutorul propriului creier și astfel să fie capabil de un start bun. Nu este o coincidență că vârsta la care se începe școala corespunde cu dezvoltarea preliminară a

centrilor de control din cortexul prefrontal. Copiii care utilizează vorbirea interioară pot în mod efectiv să-și amintească mai bine informații și evenimente. Ei sunt mai buni la rezolvarea problemelor pentru că ei pot să reflecte în cuvinte fiecare pas, să evalueze alternativele și să mediteze asupra posibilelor rezultate. Ei pot organiza și aplica informația în mod mai eficient și pot dezvolta strategii mai bune atunci când își iau notițe în clasă, când învață pentru examen sau chiar pentru înțelegerea și memorarea celor citite." în Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 205.

215 J. Vocate, *The theory of A. R. Luria*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, 1987, apud Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 183.

141

ca mințile lor să fi fost bombardate cu prea mult zgomot și să fi fost suprasolicitate. Cum ar fi putut ei oare să se concentreze la o vorbire interioară (a vorbi cu ei înșiși) dacă ei niciodată nu au fost lăsați să experimenteze liniștea?"²¹⁶

ECRANUL TELEVIZORULUI SAU AL CALCULATORULUI DĂUNEAZĂ DEZVOLTĂRII CORTEXULUI PREFRONTAL în ceea ce privește vizionarea TV, rezultatele cercetărilor efectuate în domeniul neuropsihologiei îi fac pe doctorii Emery să afirme în mod categoric că mărirea timpului de vizionare înseamnă „prelungirea stării malade în care se află cortexul prefrontal, ceea ce va avea grave consecințe asupra dezvoltării acestuia"²¹⁷.

Care sunt motivele pentru care televiziunea inhibă

dezvoltarea cortexului prefrontal? în primul rând, trebuie știut faptul că, pentru a putea fi analizată informația în ariile prefrontalului, sunt necesare cel puțin 5-6secunde. însă viteza medie cu care se schimbă cadrele pe micul ecran, succesiunea efectelor tehnice este cu mult mai mare: în medie 12 schimbări pe minut într-o emisiune obișnuită, ajungându-se la 30 de schimbări pe minut în videoclipuri. Al doilea factor de inhibiție a prefrontalului este, după cum s-a putut constata anterior cel de natură emoțională²¹⁸. Al treilea factor ține, în mod evident, de natura obiceiului obiceiului vizionării.

Viața obișnuită, așa cum au trăit-o oamenii dintotdeauna, înlesnea cu prisosință dezvoltarea normală a proceselor mentale superioare și, prin urmare, a cortexului prefrontal. Copilul, încă din

216 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 185.

217 M. Emery și F. Emery, *The Vacuous Vision: The TV Medium*, Journal University Film Association 32 (1,2), 1980, p. 27-31.

218 Vezi p. 127-128.

142

primii ani de viață, prin natura condițiilor sociale, își însoțea mai întâi mama și pe urmă tatăl în activitățile pe care aceștia le între-prindeau și în acest fel, observându-și părinții și exersând anumite activități, își însușeau, prin imitare, anumite strategii de gândire și de comportament.

„întâmpinarea unor probleme reale sau situații de viață, spune J. Healy, cum ar fi ajutorul la bucătărie, în atelier,

grădină, la magazin sau în alte forme de activitate desfășurate împreună cu un adult, constituie o bază a dezvoltării ariilor prefrontale. *Vizionarea TV, din contră, este total nepotrivită dezvoltării prefrontalului, pentru că nu constituie o experiență interactivă, ci tinde să suprimă tendința de a vorbi despre probleme sau de a pune întrebări asupra lucrurilor care se întâmplă. Televiziunea tinde să focalizeze totul asupra soluțiilor magice și asupra efectelor vizuale care contrazic logica adevărată.*"²¹"

Televizorul nu favorizează conversația sau implicarea copilului în rezolvarea unor probleme, nici vorbirea internă (reflecția, în general, în fața televizorului este inexistentă) și, în fapt, nici una dintre modalitățile descrise anterior, prin care s-ar cultiva configurarea și lărgirea ariilor corticale ale cortexului prefrontal. Dacă luăm în considerare disfuncțiile sau deficiențele mentale sesizate la persoanele care prezintă vătămări ale cortexului prefrontal (scrise în continuare cu italic), va deveni mai clar în ce măsură televiziunea poate contribui la subminarea dezvoltării centrului executiv al creierului.

Neatenție, tendința de a fi legat de stimul, de a fi ușor distras este poate cea mai importantă deficiență apărută în urma vătămării cortexului prefrontal. În capitolul *Atenția orientată*, s-a putut constata că vizionarea TV solicită îndeosebi atenția involuntară - circuitul inferior al atenției - făcându-l pe telespectator să fie dependent de stimuli externi, asemenea copiilor mici sau animalelor care nu dis-

219 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 187.

143

pun de un control intern, rațional al atenției. Atenția voluntară, în schimb, este puternic inhibată pe parcursul acestei experiențe de tip hipnotic.

Lipsa organizării, a programării și a planificării comportamentului. Vizionarea pasivizează nu numai în timpul, dar chiar și după încetarea acesteia, copilul sau adultul nu mai are dispoziția, energia sau capacitatea de a-și organiza programul. Programarea și planificarea, în general, sunt condiționate de implicarea în viața reală, de confruntarea cu anumite probleme și cu un orizont de acțiune. Condiția de spectator însă anulează orice proiect, orice planificare sau programare a comportamentelor.

Legat de *dificultatea amânării răsplății și a problemelor motivaționale observate la persoanele cu afecțiuni ale cortexului prefrontal*, trebuie observat că privitul la televizor nu este o activitate care să presupună un efort conștient sau educarea comportamentului privind așteptarea cu răbdare a recompensei. Vizionarea TV nu reclamă concentrarea energiilor și efortul în perspectiva unei recompense sau a unei realizări viitoare. Televiziunea este un mijloc de distracție și, ca atare, răsplata este permanent obținută în însuși actul vizionării. El cultivă plăcerea sau distracția, ca sens al existenței, și nu ca pe o răsplată meritată, și astfel creează copilului, tânărului sau adultului de mai târziu deprinderea sau handicapul de a nu se putea angaja concentrat, motivat într-o lucrare, fără o răsplată

imediată (dacă se poate, înainte de începerea lucrării respective). Ca și activitate distractivă, televiziunea nu-l motivează pe telespectator decât numai în direcția prelungirii vizionării sau, cum se va arăta în alt capitol, îl motivează să cumpere ceva, să caute plăcerea, sau, mai exact, doar îi condiționează anumite dorințe.

Dificultatea de a inhiba comportamentele nepotrivite și de a controla răspunsul emoțional, precum și disociația între vorbire și urmărirea gândului sunt alte trei consecințe ale afecțiunii lobilor pre-frontali. Atâta timp cât vizionarea TV subminează activitatea

144

reflexivă, este firesc să micșoreze capacitatea oamenilor de a-și corela acțiunea și vorbirea cu gândirea (a gândi înainte de a vorbi și a acționa), de a-și controla emoțiile și comportamentul. Prin efectul său preponderent dramatic, televiziunea exploatează potențialul afectiv, cultivă emoția, scoțând-o de sub controlul rațiunii. „O emoție deosebit de intensă, arată M. Roco, provoacă o reacție a sistemului limbic și blochează orice reactivitate a zonelor corticale”²²⁰, adică inhibă activitatea cortexului prefrontal.

Probleme în activități verbale mai complexe. Aceste incapacități sunt legate de proasta funcționare a sistemelor neuronale care coordonează vorbirea sau, mai precis, controlul comportamentului și al gândirii prin intermediul limbii. Vizionarea TV nu presupune nici exersarea limbii, nici comunicarea cu adulții (dialogul) și nici vorbirea interioară, condiții care sunt necesare pentru dezvoltarea ariilor prefrontale. Televiziunea nu

lasă, după cum observă Barkley, răgazul sau liniștea necesară însușirii de către copii a limbajului intern. Dincolo de aceste observații, faptul că toate afecțiunile enumerate anterior, ce vizează o nefuncționare parțială a cortexului prefrontal, devin fenomen general într-o societate în care copiii, încă din primii ani de viață, petrec 3-4 ore zilnic în fața ecranului este, poate, cea mai bună dovadă că televiziunea și, mai nou, internetul sau jocurile pe calculator constituie cauza principală a acestui fenomen.

În ceea ce privește influența televiziunii asupra dezvoltării și funcționării cortexului prefrontal, s-a luat în discuție până acum numai efectul produs de tehnologia video, de natura actului televi-zual (a sta ceasuri întregi privind fix la micul ecran). Efectele conținutului programelor vizionate sunt însă la fel de primejdioase, mai' cu seamă în contextul în care, după cum spune W. Setzer,

220 Mihaela Roco, *Creativitate și inteligență...*, p. 47.
145

conținutul este perfect adaptat tehnologiei. Chiar dacă nu învață conștient aproape nimic de la televizor (adică nu este vorba de un adevărat proces educativ), copiii își însușesc totuși anumite comportamente, li se condiționează anumite dorințe, li se modelează imaginația și li se potențează afectivitatea sau pofta, dorința, în general, și toate acestea vor influența activitatea și dezvoltarea cortexului prefrontal.

Înainte de a încheia acest capitol, e necesar să facem următoarea precizare: deși prezentarea de până acum i-a

avut în obiectiv mai ales pe copii și efectele televiziunii asupra dezvoltării cortexului acestora, trebuie să subliniem faptul că influența negativă în funcționarea normală a minții umane - pe care o exercită obiceiul uitatului la televizor - se manifestă la oamenii de toate vârstele.

Doctorul Jerre Levy, biopsiholog la Universitatea din Chicago, afirmă: „Creierul omului este astfel făcut încât să fie permanent stimulat sau antrenat în procesul cunoașterii. Creierul este la fel ca mușchii; dacă nu-i exersezi, se veștejesc, se atrofiază. Dacă nu-ți exersezi creierul, acesta se va atrofia”²²¹. Prin urmare, la adulții care n-au avut timpul sau posibilitatea de a se „bucura” suficient de plăcerea televizionării în perioada copilăriei, chiar dacă au sistemele neuronale normal dezvoltate, acestea nefiind exersate suficient, în timp, acele abilități pe care le mediază, neantrenate corespunzător, vor slăbi până la nivelul manifestării unor stări patologice. Astăzi nu numai copiii sunt nervoși, irascibili, impulsivi, incapabili de a-și controla comportamentul, de a se concentra și a se motiva suficient pentru urmărirea cu atenție, cu răbdare și cu tenacitate a unei activități, de a-și organiza programul, de a-și planifica ziua sau viitorul. Aceste probleme pot fi întâlnite la tot mai mulți adulți. Aceasta arată că și pentru telespectatorii mai în vârstă devine posibilă funcționarea anormală a cortexului prefrontal.

221 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 214.

- Bio și hipnoterapeuții susțin că televiziunea permite nu numai o transmitere a forței hipnotice, ci chiar o multiplicare a acesteia.

- Neuropsihologii constată că răspunsul cortexului pe parcursul vizionării TV se situează în domeniul somnolenței sau al stării hipnogogice (de tip hipnotic).

- Undele cerebrale alfa caracterizează atât starea de hipnoză, cât și activitatea corticală a telespectatorilor în timpul vizionării.

- Vizionarea TV poate fi încadrată cu ușurință în clasa fenomenelor de tip hipnotic dacă sunt avute în vedere caracteristicile stării hipnotice și perfectă lor asemănare cu stările mentale trăite de telespectator în fața televizorului.

- A te afla liniștit, relaxat, într-o cameră întunecoasă, privind fix și pasiv o sursă de lumină pe o anumită perioadă de timp sunt primele componente ale inducerii hipnozei, arată dr. Ernest Hilgard, referindu-se la televizor.

- Rata crescută a schimbărilor de plan - în medie douăsprezece pe minut - inhibă activitatea conștientă ca mecanism automat de autoprotecție în fața mulțimii informațiilor. Aceasta este, de fapt, observă dr. Moris, una dintre metodele de hipnotizare, căci, în astfel de situații, creierul suprasolicitat va decupla atenția, putându-se astfel intra în transa hipnotică.

- Efectul hipnotic ce apare pe parcursul privitului la televizor este inherent tehnologiei video, comunicării artificiale presupuse de vizionarea TV.

Imediat după 1990, bioterapeuții au început să devină

cunoscuți și destul de populari și la noi în țară. Mulți dintre ei își desfășurau ședințele de bioterapie chiar prin intermediul televizorului. Nu puțini erau aceia care, privind la terapeutul de pe micul ecran și ascultând mesajul, susțineau că, într-adevăr, simt furnicături, căldură sau răceală în corp, amețeli sau grețuri pe parcursul ședinței televizate sau chiar după aceea. Obiectivitatea acestor efecte (negative sau pozitive) a fost probată în multe țări din Europa sau din întreaga lume în cadrul ședințelor televizate de bio sau hipnoterapie.

Unul dintre cei mai cunoscuți bioterapeuți de acest gen a fost Kașpirovski, cel care, în spațiul sovietic și mai târziu în Rusia,

desfășura astfel de ședințe televizate în fața a zeci de milioane de telespectatori, cu efecte dintre cele mai spectaculoase. Într-unui dintre interviuri el afirma că televiziunea este mijlocul care permite nu numai o transmitere a forței hipnotice, ci chiar o multiplicare a acesteia.

Aceste observații nu au fost făcute numai de Kașpirovski, de bio sau hipnoterapeuții care s-au folosit sau se folosesc de televiziune în ședințele lor²²², ci și de mulți dintre telespectatorii care mărturisesc că televizorul aproape îi hipnotizează, că adesea nu mai găsesc energia și puterea de a întrerupe vizionarea, dispoziția de a întreprinde o altă activitate. Se poate, oare, susține că televizorul are cu adevărat o influență hipnotică asupra minții umane sau atracția exercitată de acesta nu este decât efectul interesului uriaș pe care programele TV îl stârnesc în mulțimea de telespectatori?

în cele ce urmează, pentru a depăși nivelul intuitiv sau pe acela al observației personale, vom prezenta câteva dintre rezultatele cercetării științifice privitoare la un posibil efect hipnotic al televiziunii.

Din perspectiva neuropsihologiei, lucrurile par destul de clare. Soții Emery, studiind răspunsurile cortexului în timpul privitului la televizor, au constatat că efectele televiziunii asupra creierului se situează în domeniul somnolenței sau stării hipnogogice (de tip hipnotic)²²³. Ei afirmă că „starea de continuă fixație - ca un fel de transă - a celui care se uită la televizor nu este una de atenție, ci de distragere, o formă de visare cu ochii deschiși sau de pauză”²²⁴.

222 Mulți dintre cei intervievați în legătură cu efectele televiziunii afirmă intuitiv această putere hipnotică, cu toate că prea puțin se cunoaște despre studiile științifice făcute în această direcție!

223 Merrelyn Emery, *The Social and Neurophysiological Effects of Television...*, apud Frank Zingrone, *Chaos and...*, p. 3.

224 Jerry Mander, *Four Argumente...*, p. 206.

148

Acest lucru este confirmat și în experimentele doctorilor Mulholand și Peper. Ei afirmă că starea mentală a telespectatorului „este identică neurologic cu aceea a cuiva care privește un perete alb”²²⁵.

Există mai mulți parametri ce caracterizează activitatea cortexului în timpul vizionării TV, care îi fac pe neuropsihologi să identifice această stare cu cea semihipnotică. Apariția unei activități corticale alfa este

însă unul dintre cei mai buni indicatori. încă din anii '50 se cunoaște faptul că undele alfa caracterizează starea de somn superficial sau de hipnoză²²⁶, iar studiile mai recente arată că un individ este cu atât mai hipnotizabil, cu cât are unde alfa mai bine reprezentate în cortex²²⁷. Ce declanșează, pe parcursul vizionării TV, apariția undelor alfa, decuplarea emisferei stângi, activarea sistemului limbic, cel care răspunde la emoții, instincte, sentimente? Un singur răspuns la această problemă, care să fie recunoscut de întreaga comunitate științifică, este greu de găsit. în general, toate răspunsurile date ar putea fi cuprinse în observația că televiziunea implică un tip de comunicare total nefiresc, total nepotrivit capacităților noastre de cunoaștere, de interacțiune cu realitatea, o comunicare care se adresează doar vederii și auzului, pe fondul decuplării senzoriale a telespectatorului de mediul în care el se află. Nici aceste două simțuri nu sunt însă stimulate corespunzător. Spre exemplu, privirea este fixă în timpul vizionării, căci telespectatorul nu trebuie să-și miște ochii spre a vedea în spațiu orizontal sau în adâncime (acomodarea vederii), ci rămâne, permanent, cu privirea fixată sau lipită de sticla ecranului.

Inducerea unei activități electrice predominant alfa, precum și a celorlalte modificări ale activității corticale este cauzată, după

225 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 64.

226 Th. Barber, *Somnul și hipnoza*, Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, oct. '56.

227 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie sugestivă*, Ed. Victor, București, 1995, p. 43.

149

specialiști, și de modul în care se formează imaginile pe ecranul televizorului. Cu toate că imaginea video pare asemănătoare sau identică aceleia pe care o avem în minte atunci când vedem un obiect real totuși lucrurile nu stau chiar așa. Imaginea pe care o vedem la televizor sau pe monitorul calculatorului este formată dintr-o mulțime de cadre care se succed de 25 (în standardul european) și de 30 (în standardul american) de ori pe secundă. Această succesiune de clipiri luminoase (imagini) sunt totuși sesizate în mod distinct de ochi și transmise ca atare în zonele de recunoaștere a imaginilor din emisfera dreaptă, cu toate că mintea nu are răgazul necesar pentru a le percepe conștient și a le analiza separat.²²⁸ Prin urmare, creierul nu este confruntat cu un stimul continuu, ca în realitate, ci cu o succesiune de stimuli luminoși (sclipiri) care, după mai mulți cercetători, sunt principala cauză a declanșării fenomenului hipnotic. Uitându-ne la televizor, nu vedem o imagine luminoasă reflectată pe un corp, ci ne uităm către o sursă de lumină - ecranul - care clipește de 30 de ori pe secundă.

În literatura de specialitate, este cunoscută o metodă de hipno-tizare ce presupune așezarea pacientului la o distanță dată de o sursă de pulsuri luminoase de frecvență constantă, care, privite cu atenție, au puterea de a-l introduce în transa hipnotică. „Experimentele, afirmă soții Emery, dovedesc că ființele umane se

obișnuiesc cu stimuli luminoși repetitivi (lumină clipitoare, modele de puncte, mișcări limitate ale ochilor). Dacă se ajunge la această obișnuință, atunci creierul socotește că nu se întâmplă nimic interesant, pentru a reacționa în vreun fel anume, și, în consecință, nu va mai procesa informația pe care o primește. În particular, ei afirmă

228 Acest fenomen este exploatat astăzi în tehnica subliminală. Experimentele au arătat că, dacă se schimbă doar câteva planuri din cele 30 pe secundă, înlocuindu-le cu altele ce vizează un comportament anume (al consumatorului), atunci telespectatorul, fără să sesizeze conștient mesajul primit, va urma sugestia, cumpărând produsul sau alegându-l pe omul politic sugerat.

150

că partea stângă a creierului, «zona integrativă» intră într-un fel de așteptare. Soții Emery spun că privitul la televizor este, din punct de vedere neurologic, un somnambulism conștient."²²⁹

Vederea lucrurilor care ne înconjoară devine posibilă prin receptarea luminii solare (sau a altei surse de lumină) ce este reflectată de suprafața obiectelor respective. Este vorba de un singur stimul luminos, ce creează o imagine continuă, stabilă, care atestă însăși existența reală a acelui lucru în spațiul și timpul respectiv. Imaginile lucrurilor văzute în realitate nici nu clilesc, nici nu se schimbă apărând și dispărând din câmpul vederii cu viteză electronică. O masă este o masă și rămâne astfel în fața ochilor noștri, până când

vom întoarce capul și vom privi la altceva sau până când cineva o va îndepărta din câmpul nostru vizual. Dacă vrem să vedem altceva, trebuie să ne schimbăm poziția, să privim în profunzime sau să ne mișcăm ochii.

Aceasta este o experiență vizuală și existențială normală, potrivită structurii și capacității de cunoaștere a minții omului.

Imaginea TV, cu toate că simulează destul de bine realitatea, implică o experiență complet diferită de aceea pe care o propune lumea reală, o experiență traumatizantă pentru sistemul nervos și cognitiv uman.

Aceeași masă, pe micul ecran, va fi văzută ca apărând și dispărând de 25 de ori pe secundă, chiar dacă nu vom conștientiza acest lucru. Se vor vedea, practic, 25 de mese (de imagini) în fiecare secundă.

Așadar, atunci când privim la televizor mintea nu este supusă la un singur stimul luminos, percepând imaginea unui lucru care există în chip real în reflexia luminii exterioare (soare sau bec), ci la o multitudine de stimuli luminoși care se succed cu o viteză atât de mare, încât creierul nu îi poate analiza separat.

229- Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 206.

151

Acest truc, de care tehnologia video se folosește pentru a crea posibilitatea vederii la distanță - a crea iluzia existentei sau a mișcării - nu rămâne fără urmări în activitatea corticală a oamenilor care privesc ecranul.

Determinat fiind să vadă ca existent și continuu ceva ce nu există cu adevărat, depășit de viteza cu care se succed stimulii luminoși, creierul își reduce activitatea

de tip conștient, trecând într-o stare de așteptare, de ușoară somnolență de tip hipnotic.

Dincolo de constatările neuropsihologilor, vizionatul TV poate fi cu ușurință încadrat în clasa fenomenelor de natură hipnotică, dacă sunt comparate caracteristicile stării hipnotice (scrise în cele ce urmează cu italic) cu stările mentale induse pe parcursul vizionării TV²³⁰.

a) „Reducerea funcției de planificare. Subiectul hipnotizat pierde inițiativa, deci nu mai are dorința de a realiza acțiuni planificate pe cont propriu. Aflat în hipnoză, subiectul acționează doar în conformitate cu cele sugerate de terapeut. El poate acționa, dar, de cele mai multe ori, nu simte nevoia s-o facă. Aspectul exterior al persoanei hipnotizate este al unui individ pasiv, care reacționează doar la comenzi venite din afară.”^m

Primul efect al televiziunii este crearea unei atitudini mentale pasive, observă Jerry Mander, „televizorul în loc să antreneze atenția activă, pare să o suspende. El îi antrenează pe oameni pentru a deveni momâi”²³².

„Televiziunea inhibă comportamentul intențional”, spune Emery. „Cum era de așteptat, cei care priveau la televizor când erau sunați relatau că se simt relaxați și pasivi, constată Kubey și Csikzemmihaly. Surprinzător este faptul că, în timp ce relaxarea se

230 Caracteristicile stării hipnotice au fost preluate din cartea prof. dr. Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie sugestivă*.

231 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 43.

232 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 200.

152

termină odată cu închiderea televizorului, starea de alertă scăzută continuă, iar pentru a nu înceta relaxarea, tendința este de a continua vizionarea."²³³

Starea de pasivitate nu durează doar pe durata vizionării, ci și după aceea, apărând un fenomen de inerție psihologică și fizică. Se constată că, în timpul și după vizionarea TV, dispare dorința sau puterea de a realiza ceea ce ne propusesem anterior²³⁴.

b) „Redistribuirea atenției. în hipnoză, se accentuează selectivitatea atenției, atenția subiectului fiind orientată în mod special spre ceea ce spune și face hipnotizatorul. Aflat într-o hipnoză profundă, acesta poate înregistra stimulii proveniți de la alte persoane, dar nu reacționează decât la comenzile date de hipnotizator. Hilgard este de părere că în hipnoză avem de-a face cu o scădere a atenției generale, el denumind fenomenul «inatentie selectivă». (Subiectul aude doar vocea hipnotizatorului, și nu aude alte voci)"²³⁵.

Fenomenul atenției orientate este caracteristic nu numai pentru hipnoză, ci și pentru vizionarea TV. Mai mulți cercetători au observat că, atunci când ne uităm la televizor, întreaga atenție este captivată de acțiunea de pe micul ecran. Puține activități sunt capabile să ne rețină atenția pe o perioadă atât de lungă, precum o face televizorul. Forța de atracție este atât de mare, încât cu greu se poate desfășura o altă activitate în preajma unui televizor deschis, fără a trage cu ochiul spre ecran pentru a urmări ce se întâmplă acolo, în paralel cu

activitatea noastră.

Că bucătăresele uită mâncarea pe foc nu ar fi un lucru atât de semnificativ, comparativ cu faptul că, în situația unei vizite, indiferent de interesul arătat musafirilor, televizorul va capta atenția tuturor, conducând la apariția unor situații de-a dreptul penibile, toate acestea pe fondul strădaniilor fiecăruia de a-și arăta în conversație politețea cuvenită într-o asemenea împrejurare.

233 Kubey R., *Tuning in to Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996.

234 Vezi cap. *Primul efect al televiziunii este crearea unei atitudini mentale pasive*.

235 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 43.

153

Atenția solicitată de televizor pe parcursul vizionării este asemănătoare până la identitate cu cea întâlnită în hipnoză²³⁶. În primul rând, este vorba de puternica orientare a acesteia către ecranul TV, odată cu pierderea din câmpul atenției a celorlalți stimuli; în al doilea rând, atenția cu care telespectatorii privesc la micul ecran nu este una activă, orientată (voluntară) de către subiect în mod intențional, ci mai curând una pasivă, captată, orientată sau captivată de televizor ca sursă hipnotică.

„În cazul televiziunii, afirmă dr. Peper, nu există o astfel de disciplină. Nu îți antrenezi mintea să se auto-controleze. În loc să antreneze atenția activă, televiziunea pare să o suspende. (...) Vizionarea TV înseamnă să primești fără să reacționezi. Atenția îți este captată, iar tu primești, nu privești. Motivul pentru care

copiii - telespectatori sunt în starea alfa este că, în timpul vizionării, ei nu se concentrează, nu se orientează."²³⁷

c) „Capacitatea crescută a producției imaginative (vivacitatea reprezentărilor memoriei). Din relatările subiecților hipnotizați rezultă că reprezentările din timpul hipnozei sunt deosebit de vii. Adesea, ei au adevărate stări halucinatorii, percepând obiecte, persoane sau situații care nu există în realitate. De asemenea, este cunoscută vivacitatea viselor hipnotice.”²³⁸

Se va putea constata, în alt capitol, că percepția lumii micului ecran este una înrudită mai curând cu cea din stările de vis sau cu stările halucinatorii. În urma vizionării, crește producția imaginativă sub forma reveriilor - scenarii mentale care irump necontrolat și inundă orizontul interior al minții²³⁹.

d) „Reducerea controlului realității și toleranța crescută pentru distorsionarea acesteia. În viața cotidiană, controalele pe care le realizează omul asupra mediului înconjurător sunt foarte frecvente: omul

236 Vezi cap. *Televizorul sau atenția orientată*.

237 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 210.

238 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 43.

239 Vezi cap. *Vizionarea TV ca stare alterată de conștiință*, din voi. al II-lea.

154

privește în jur, se uită la ceas, ascultă, atinge obiectele. (...) Aceste fenomene pun în evidență o reducere sub

influența hipnozei, a capacităților discriminatorii și critice ale subiectului. Deși nu trebuie să înțelegem că toate capacitățile logice sunt suspendate, se observă o anumită tendință necritică de a lua lucrurile ad litteram. Caracterizând acest fenomen, Ornp vorbește de așa-numita «logică a transei», conform căreia subiectul acceptă ca fiind logice situații pe care în stare naturală nu le-ar considera ca atare. "240

Cercetările efectuate de neuropsihologi au demonstrat cu prisosință că logica, discernământul, analiza, sinteza sunt diminuate semnificativ pe parcursul vizionării. Se poate observa empiric că, aflați în fața televizorului, avem o anumită tendință de a lua lucrurile așa cum sunt, chiar în situația în care, la o minimă analiză, realitățile prezentate pot să ajungă în contradicție cu realitatea. Același lucru poate fi observat în special în vizionarea filmelor, unde se poate constata cu ușurință înclinarea telespectatorilor de a accepta ca de la sine înțeles situații contradictorii, aberante dacă ar fi privite în mod logic și rațional. Aproape orice afirmație sau scenariu sunt mult mai credibile la televizor decât prezentate în mod direct într-un cadru real, atunci când facultățile critice ale publicului nu sunt afectate.

e) „Creșterea gradului de sugestibilitate. în hipnoză, receptivitatea la sugestii a subiectului crește foarte mult în comparație cu starea obișnuită. Stimuli sau incitații sugestive, care, în afara hipnozei determină reacții de intensitate foarte redusă sau nu produc nici o reacție, conduc la modificări de amploare dacă sunt administrați în urma inducției hipnotice. "241

Din punct de vedere empiric, forța de sugestie a televiziunii este mărturisită atât de efectul ședințelor de bio sau hipnoterapie, amintite mai sus, cât și de eficacitatea publicității prin televizor.

240 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.

241 *Ibidem*, p. 44.

155

Cercetările neurologilor arată că predominanța undelor cerebrale alfa în activitatea cortexului sporesc mult sensibilitatea individului la sugestie²⁴². De asemenea, în condițiile în care orice stres crește gradul de sugestibilitate, mai cu seamă dacă este aplicat pe o perioadă mai mare, iar vizionarea TV constituie o importantă sursă de stres, televiziunea devine unul dintre cele mai puternice mijloace de sugestie care au existat vreodată.

f) accentuarea comportamentului de jucare a unor roluri. Subiecții prezintă în hipnoză o capacitate sporită de transpunere în rolurile sugerate, comparativ cu starea obișnuită. Astfel, de pildă, unui subiect căruia i se sugerează că are altă vârstă decât cea reală sau că este o altă persoană, va tinde să interpreteze cu multă autenticitate rolul sugerat. Există chiar și o teorie care tinde să explice fenomenul hipnotic prin jucărea unui rol. ²⁴³

Intrarea în rol este poate una dintre caracteristicile de bază ale vizionării TV. Cercetătorii observă că, prin proiecție, identificare și empatie, telespectatorii sunt înclinați permanent să se identifice cu anumite personaje

de pe micul ecran, participând și ei, trăind prin „delegație” stările afective ale acestora. Când moare un personaj principal într-un serial îndrăgit, telespectatorii se simt adesea ca și când au pierdut pe cineva apropiat, ca și cum a murit ceva din ei. Fenomenul variază în intensitate în funcție de structura psihică a individului, de sugestibilitate și de timpul alocat vizionării²⁴⁴.

*g) apariția amneziei post-hipnotice. Amnezia sau uitarea celor ce s-au petrecut în timpul hipnozei reprezintă una dintre particularitățile de bază ale stării hipnotice. Această amnezie poate fi sugerată de terapeut, dar ea se poate instala și spontan, mai ales în stările de transă mai profundă. ”2^*

242 *Calm Research...*,

<http://www.calm.com.au/pages/02sales.shtml>.

243 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.

244 Vezi cap. *Funcția psihoterapeutică* din voi. al IMea.

245 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.

156

Cu toate că acest fenomen, în cazul vizionării TV, se evidențiază mai pregnant la marii consumatori de programe TV, care ajung să nu-și mai amintească nici 5% din ceea ce au vizionat cu o zi înainte sau la copii, el poate fi observat într-o anumită măsură la toți telespectatorii. Explicația pe care ne-o dă neuropsihologia este suficient de concludentă: „Emisfera dreaptă înregistrează imaginile de la

televizor, dar, din moment ce legăturile încrucișate dintre emisfere au fost «închise», aceste imagini pot fi cu greu conștientizate. De aici, dificultatea celor mai mulți oameni de a-și aminti multe dintre lucrurile vizionate anterior"²⁴⁶.

h) „Starea de relaxare psiho-fizică. Majoritatea subiecților care au fost hipnotizați și s-au dovedit receptivi la hipnoză descriu starea pe care au resimțit-o ca fiind caracterizată prin relaxare fizică și psihică, lipsă de interes pentru ceea ce se petrece în jur, dorința de a urma cu exactitate instrucțiunile terapeutului, incapacitatea de a li se opune acestora, dorința și satisfacția de a rămâne vreme îndelungată fără a întreprinde ceva. Mulți subiecți relatează și prezența unor senzații de greutate și uneori de căldură în membre.”²⁴⁷

Însăși apariția undelor cerebrale alfa presupune o relaxare psiho-fizică pe care o constată atât cei care studiază fenomenul, cât și fiecare telespectator în parte²⁴⁸. În ceea ce privește sindromul „picioarelor grele”, cu toate că pare incredibil, cercetătorii au identificat apariția acestui fenomen și la copiii care se uită excesiv la televizor.²⁴⁹

i) „Scăderea acuității perceptive. În stare hipnotică, stimulii ambianței sunt percepuți mai estompat, cu mai puțină claritate și precizie,

246 Martin Large, *Out of the Box*,

<http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm>.

247 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p.

44.

248 Vezi și cap. *Dependența de televizor...*

249 Vezi Martin Large, *Out of the Box*,

<http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm>.

157

unii dintre aceștia nefiind percepuți deloc. Mulți subiecți au descris starea trăită în timpul hipnozei ca fiind o stare intermediară între starea de veghe și cea de somn. Majoritatea subiecților hipnotizați relatează că au resimțit lipsa dorinței de a se mișca și de a gândi, tendința de a da curs celor sugerate."²⁵⁰

O cauză importantă a apariției fenomenului hipnotic de-a lungul vizionării TV o constituie privarea senzorială pe care o presupune privitul la televizor. Neurologii arată că, numai după câteva minute de vizionare, din punct de vedere al activității cerebrale se sesizează o puternică decuplare senzorială (văz, auz, miros etc.) de mediul camerei în care are loc vizionarea.²⁵¹

Deși prin vedere, pe parcursul vizionării, observă J. Mander, se primește cea mai multă informație, totuși privirea fixă a ecranului este un simptom al modificării activității cerebrale, al intrării în starea hipnotică.

„Chiar dacă lucrezi într-un birou sau citești o carte, ochii se mișcă mai mult decât atunci când oamenii privesc la televizor. Pe parcursul vizionării TV, în afara stării de imobilitate a globului ocular, apare, în paralel, o rigidizare a mecanismului de concentrare. Ochiul rămâne la o distanță fixă față de obiectul observat pentru o perioadă mai lungă de timp decât în orice altă

experiență umană. De regulă, procesele de focalizare, defocalizare și refocalizare antrenează ochiul permanent, ziua, precum și de-a lungul unei părți a nopții (în timpul visului). Dar în timpul vizionării TV, indiferent ce se petrece pe ecran, de cât este de îndepărtat sau de apropiat planul în care se petrece acțiunea de la televizor, ochiul rămâne la o distanță fixă, ceea ce presupune doar o modificare infinitesimală de focar. Așa cum vom vedea, rezultatul este că televiziunea nivelează toate informațiile într-o singură dimensiune și introduce

250 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.

251 Frank Zingrone, *Chaos and...*, p. 3.

158

telespectatorul într-o stare asemănătoare privirii fixe inconștiente. Soții Emery explică acest fapt arătând că undele cerebrale încete, sincronizate sunt în mod obișnuit asociate cu lipsa mișcărilor ochiului, fixare, lipsă de definiție, lipsă de activitate, corp inert. Ei citează din A. R. Luria, care scrie în *Psihofiziologia lobilor prefrontali*: «Nu poate exista nici un gând organizat în aceste stări de fază, iar asocierile selective sunt înlocuite de asocieri neselective, lipsite de caracterul lor intențional»²⁵².

În acest sens dr. Ernest Hilgard²⁵³ spune că televizorul poate foarte ușor să aducă oamenii într-o stare de tip hipnotic. El arată că „a sta liniștit, relaxat, într-o cameră întunecoasă, privind fix și pasiv o sursă de lumină pe o anumită perioadă sunt primele componente ale inducerii

hipnozei"²⁵⁴.

„Șederea în liniște, fără alte impulsuri senzoriale în afară de ecran, fără orientarea în afara razei de acțiune a aparatului TV este capabilă ea însăși de a-i determina pe oameni să se poziționeze în afara realității obișnuite, permițând substituția cu o altă realitate pe care televiziunea o poate oferi. Poți deveni atât de implicat imaginativ, încât alternativele dispar temporar. Atunci subiecții se lasă duși de hipnoză (plutesc)"²⁵⁵, subliniază J. Mander.

O altă cauză în generarea stării semihipnotice în fața televizorului este dată de cantitatea imensă de informații pe care o transmite un program TV, de puternica implicare emoțională, dar mai cu seamă, sub raport tehnic, de viteza cu care se deplasează camera video, de schimbările unghiurilor de filmare sau ale planurilor.

252 Jerry Mander, *Four Argumente...*, p. 208.

253 Ernest Hilgard — directorul centrului de cercetări ale hipnozei de la *Stanford University* -este cunoscut ca un autor de referință în domeniu.

254 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 196.

255 *Ibidem*, p. 196.

159

Toate aceste evenimente tehnice²⁵⁶, menite să țină trează atenția, au darul de a intensifica legătura hipnotică. Ele măresc stresul sistemului nervos, suprasolicitănd funcțiile cognitive, și, prin aceasta, intensifică fenomenul de inhibiție a emisferei stângi și măresc sugestibilitatea. J. Mander, în anul 1978, observa pe

canalele de televiziune americane o rată de 8-10 schimbări de planuri pe minut. W. Setzer²⁵⁷ constata că, în ultimii ani, pe un post de televiziune brazilian, rata medie a schimbărilor de plan la o emisiune obișnuită este de 11,5 și la o reclamă de 16,3 schimbări pe minut. Videoclipurile merg până la viteze mult mai mari, ce frizează nebunia, absurdul (se ajunge până la 25-30 de schimbări pe minut). Cititorii acestei cărți, pentru a observa gradul de agresiune al unei emisiuni, pe un post românesc de televiziune, nu ar trebui decât să numere de câte ori se schimbă unghiul de vedere, planul sau chiar focalizarea de-a lungul a 5 minute, pentru a face pe urmă media.

Dr. Freda Morris²⁵⁸ arată că, întrucât imaginile TV se mișcă mai repede decât este capabil telespectatorul să proceseze informația pentru a reacționa, acesta nu mai poate face altceva decât să le urmărească. Viteza uriașă, nenaturală de schimbare a imaginilor nu lasă posibilitatea analizei sau a reflecției asupra imaginilor, astfel că ele vor străbate mintea, în timp ce gândirea critică este blocată. Dr. Morris amintește de o tehnică de inducere hipnotică numită „confuzie”, care a fost experimentată de M. Erikson: „îi dai persoanei (minții) atât de mult de lucru, încât să nu-i lași posibilitatea de a mai întreprinde nimic ea însăși ca subiect. Este vorba de un proces rapid și continuu în care se cere subiectului să se ocupe succesiv de diverse lucruri, alternându-i centrul atenției cu rapiditate. în momentul în care supraîncărcarea este atinsă, iar pacientul dă

256 Vezi cap. *Atenția orientată*.

257 W. Setzer, <http://www.ime.usp.br/~vwsetzer>.

258 Freda Morris - profesor principal de psihologie la UCLA - este autorul a numeroase cărți pe probleme de hipnoză.

160

semne de oboseală, tinzând să-și decupleze atenția, atunci hipnotizatorul intervine cu ceva care poate stimula relaxarea, iar atunci pacientul intră în transă hipnotică. Ceva asemănător se întâmplă și în cazul televiziunii"²⁵⁹.

Ne oprim aici în dezvoltarea acestei teme, cu toate că aspectele ce privesc starea semihipnotică provocată de televizor sunt mult mai complexe. Spre exemplu, mesajul sonor joacă un rol esențial în inducerea și susținerea stării hipnotice. Bunăoară, în multe studii se arată că anumite melodii sau frecvențe induc relaxarea și apariția undelor alfa etc. Aceste metode se folosesc deja pe scară largă atât în interesul unor așa-zise terapii, cât și în publicitate, film etc. Cu cât avansează tehnologia video și audio, cu atât se pun la punct metode tot mai sofisticate și mai eficace de captarea hipnotică a telespectatorului. Remarcabil de reținut este însă faptul că și în situația în care nu s-ar urmări în mod intenționat dezvoltarea puterii hipnotice a televiziunii asupra minții umane, efectul hipnotic al imaginilor video nu va putea fi totuși eliminat niciodată. Aceasta chiar și în cazul în care s-ar dori reformarea acestei tehnologii spre binele omului.

Efectul hipnotic, ca și modificările neurologice pe care le impune vizionarea TV sunt inerente naturii

tehnologiei video, comunicării artificiale și bolnave presupuse de vizionarea TV. Televiziunea nu se va putea niciodată reforma, deoarece, oricât de mult ar avansa tehnica, imaginile video - care clipește cu rapiditate - nu vor putea fi procesate de creierul uman la fel ca imaginile unor lucruri care există și sunt văzute în reflecția luminii exterioare. Minte omului este făcută pentru a vedea lucrurile, lumea, așa cum sunt ele în realitate, și nu imaginea contrafăcută, simulată, iluzorie a ei. Prețul iluziei poate fi mai mare decât își poate permite omul să plătească.

259 Jerry Mander, *FowArgumente...*, p. 197.

161

Dependenta de televizor

„Un articol din ziarul *Eastern Province Herald* (octombrie 1975) din Africa de Sud descrie două experimente în care oameni din diferite medii sociale au fost rugați să nu se mai uite la televizor, într-un experiment, diferite familii s-au oferit în mod voluntar să-și închidă televizoarele doar pentru o lună. Cea mai săracă familie a cedat după o săptămână, iar celelalte au suferit de depresie, spunând că s-au simțit ca și când au «pierdut un prieten».

În celălalt experiment, 182 de germani au fost de acord să-și întrerupă obiceiul de a se uita la televizor pentru un an, cu un bonus de plată adăugat. Nici unul nu a reușit să reziste dorinței mai mult de șase luni și de-a lungul perioadei, toți participanții au manifestat simptomele «de retragere a narcoticului»: anxietate crescută, frustrare și depresie.²⁶⁰”

Un număr de ziare în interiorul și în afara Statelor Unite au oferit bani unor indivizi sau familii pentru a-i stimula să renunțe la TV pentru o perioadă limitată, adesea o săptămână sau o lună. S-a observat o intensificare a tensiunilor între membrii familiei; multe familii nu au putut rezista până la sfârșitul perioadei de abținere convenite inițial.

„Charles Winick de la City University din New York, având în vedere astfel de experimente în care mai multe familii s-au oferit voluntar sau au fost plătite ca pentru o săptămână sau o lună să renunțe la televizor, concluziona: primele trei, patru zile, pentru cele mai multe dintre persoane, au fost cele mai dificile, chiar și în casele unde vizionarea TV era minimă sau unde se desfășurau și alte activități. În peste jumătate din familiile investigate, în timpul
260 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 65.

acestor prime câteva zile de lipsă a televizorului, activitățile obișnuite au fost întrerupte, membrii familiei au întâmpinat dificultăți din pricina timpului avut la dispoziție (și pe care nu știau cum să și-l umple); au apărut manifestări de nervozitate, neliniște și chiar de agresivitate. Oamenii care trăiau singuri ajungeau să se plictisească, se simțeau iritați și anxioși. În a doua săptămână, se putea observa o sensibilă adaptare la noua situație pentru toți cei investigați. Familiile sau persoanele singure, cu toate că-și doreau să renunțe la televizor, întâmpinau dificultăți foarte mari. Stările prin care trec în primele zile sau chiar săptămâni sunt foarte

asemănătoare cu cele pe care le întâmpină o persoană dependentă de o substanță (băutură, drog, țigară etc.) sau un comportament anume, când vrea să renunțe la ele."²⁶¹

În ultimii 20 de ani, s-a scris deosebit de mult despre dependență²⁶² pe care televiziunea ar putea-o genera. Pentru psihologi, fenomenul era destul de ușor de observat. Oamenii se dezlipesc cu greu de televizor. Cei mai mulți nu mai pot trăi nici o zi fără să se uite măcar la programul de știri, iar când televizorul lipsește din casă, devin irascibili, nervoși, certăreți etc.

„Mulți oameni din zilele noastre consideră că privitul la televizor poate crea dependență. Deși doar 2% și 12,5% dintre adulții intervievați în două sondaje de opinie diferite gândeau că sunt

261 Kubey R., *Tuning in to Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996.

262 „Deși definițiile sunt vagi și oarecum derutante, cuvântul «dependență» se referă de obicei la o dependență psihologică sau fiziologică de o anumită experiență care trebuie repetată pentru ca acea persoană să se simtă liniștită. De obicei, ne gândim la aceasta în termeni de dependență chimică, care se petrece atunci când narcoticul ales de o persoană dependentă reorganizează sistemul nervos astfel încât acesta necesită prezenta substanței chimice pentru a funcționa normal. Desigur, nu toate dependențele sunt chimice. Orice comportament care conduce la o experiență plăcută va fi repetat, în special dacă acel comportament cere puțin efort. Psihologii numesc acest tipar întărire

pozitivă. Acesta este ceea ce numim dependență. în acest sens, televiziunea se înscrie cu siguranță în categoria agenților care creează dependență". în Kubey R., *Tuning in to Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996.

163

dependenți de televizor, 65-70% considerau ca alții sunt dependenți."²⁶³

Mulți se plâng că nu reușesc să-și facă treburile casei din cauza televizorului, pentru că le mănâncă tot timpul sau pentru că, la capătul câtorva ceasuri de vizionare, se simt mult mai pasivi, mai puțin concentrați și mai puțin capabili de a-și rezolva problemele familiale decât înaintea vizionării. Toate acestea indicau o asemănare suficient de mare cu simptomele pe care psihologia le constatare că apar în fenomenele tipice de dependență, pentru a nu fi fost încadrat și uitatul la televizor în aria unui asemenea comportament. Cu toate acestea însă, până la nivelul anilor '80, afirmațiile cu privire la dependența de televizor îmbrăcau mai mult un caracter eseistic.

Poate că psihologii erau mult prea ocupați cu celelalte forme de dependență, care aveau un caracter mai evident și mai agresiv, pentru a acorda mai multă atenție acestei probleme. însă, odată ce au fost clarificate mecanismul și criteriile de identificare a comportamentului de dependență, a devenit posibilă și cercetarea pe baze strict științifice a unui fenomen precum vizionarea TV și, așa cum vom putea constata mai departe, încadrarea lui în clasa acestor

comportamente.

Datorită studiilor întreprinse de o seamă de psihologi și sociologi din toată lumea, dar mai ales din America, astăzi, nu mai există nici un dubiu că vizionarea TV sau navigatul pe internet sunt obiceiuri care, în timp, pot crea sindromul de dependență cu toată simptomatologia ce-l caracterizează.

263 Kubey R., *Tuning in to Young...*, p. 8.

164

APLICAREA CRITERIILOR DE DIAGNOSTICARE A DEPENDENTEI ÎN CAZUL TELEVIZIUNII

Pentru a aprecia în ce măsură vizionarea TV poate fi considerată un comportament generator de dependență, psihologii americani Robert Kubey²⁶⁴ și Mihail Csikszentmihalyi au utilizat ca ghid *Manualul de diagnostic și statistică* (M.D.S.-IV) al Asociației Americane de Psihiatrie (1994). Ei au dorit să vadă care dintre cele șapte criterii enunțate în acest ghid pentru diagnosticarea dependenței de o anumită substanță pot fi aplicate și în cazul televiziunii. Conform cercetărilor efectuate în domeniu, este suficient ca numai trei din cele șapte criterii să își găsească aplicația pentru a putea fi dat diagnosticul de dependență comportamentului ținut sub observație -în cazul nostru, vizionarea TV. Având în vedere literatura de specialitate, psihologii dovedesc faptul că, în cazul televizorului, cinci din cele șapte criterii își găsesc o largă aplicabilitate, iar două dintre acestea, o aplicabilitate restrânsă. Nu mai există nici un dubiu: obișnuința de a te uita la televizor constituie un comportament care poate genera, în timp,

dependență așa cum o face jocul de cărți sau unele substanțe ca băutura și narcoticele. În cele ce urmează vom prezenta cele șapte criterii ale diagnosticării dependenței (M.D.S.-IV), arătând, la fiecare dintre ele, gradul în care își găsesc aplicabilitatea în cazul vizionării TV.

Criterii cu aplicabilitate restrânsă

1. Primul criteriu al *Manualului de diagnostic și statistică* privind comportamentul de dependență, luat în discuție în lucrarea lui

264 Robert Kubey, al cărui studiu a constituit sursa principală în alcătuirea acestui material, este profesor asociat al Departamentului de Jurnalism și Studii Media al Universității Rutgers din New Jersey, autor de referință în cercetările privind comportamentul de dependență și efectele televiziunii în viața indivizilor și a familiei.

165

Kubey, este apariția „necesității de a consuma o cantitate vizibil mai mare de substanță (drogul sau comportamentul ce dă dependență) pentru a atinge starea de intoxicare sau efectul dorit (relaxarea, satisfacția, plăcerea). Efectul este vizibil diminuat în urma utilizării aceleiași cantități de substanță.”²⁶⁵

Fumătorii sau băutorii simt nevoia creșterii numărului de țigări sau a cantității de băutură.

Acest criteriu se aplică, mai cu seamă, la telespectatorii „înrașiți”, care mărturisesc că simt o satisfacție mai redusă pe parcursul vizionării decât telespectatorii ocazionali.²⁶⁶ Pentru cei care nu se uită de obicei la

televizor efectul vizionării (impresia creată) este mult mai puternic. Însă, proporțional cu creșterea timpului dedicat acesteia, satisfacția se micșorează.

2. Dependența se manifestă atunci când „utilizarea substanței continuă, deși se cunoaște existența unei probleme fizice sau psihologice constante sau periodice care se datorează probabil respectivei substanțe sau pe care aceasta o accentuează”²⁶⁷. Mulți nu încetează să fumeze, chiar dacă știu că au cancer la plămâni, iar alții continuă să bea, deși știu că suferă, din această pricină, de o boală gravă. Cei împătimiți de jocurile de noroc nu se pot opri, cu toate că au pierdut toți banii sau sunt pe cale să-și piardă și casa.

Aplicabilitatea acestui criteriu este dificil de observat în cazul televizorului, observă Kubey, deoarece puțini sunt aceia care conștientizează „faptul că o problemă semnificativă fizică sau psihologică se datorează vizionării TV”²⁶⁸. Oricum, există suficiente persoane care mărturisesc că televizorul constituie un important impediment în desfășurarea unei vieți normale de familie, în rezolvarea problemelor

265 American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistkal Manual of Mental Disorders*, Washington, 1994, p. 181.

266 R.W. Kubey și M. Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life: How Viewing Shapes Everyday Experience*, Hillsdale, 1990.

267 American Psychiatric Association, *Diagnostic and...*, p. 181.

268 R. Kubey, *Tuning in to Young Viewers: Social*

Perspectives on Television, Sage, 1996.

166

casnice sau în comuniunea cu ceilalți. „Televizorul ne mănâncă tot timpul”, se plâng nemulțumiți mulți telespectatori, cu toate că nu se simt capabili să reducă timpul alocat vizionării sau să renunțe complet la el. Alții conștientizează că televiziunea le „accentuează problemele fizice și psihice”²⁶⁹ - sedentarism, îngrășare, oboseală psihică etc. -, dar constată, în același timp, că nu se pot lipsi de televizor.²⁷⁰

Criterii perfect aplicabile

1. în cazul dependenței, „substanța este adesea consumată în cantități mai mari și în cursul unei perioade mai lungi decât s-a intenționat inițial”²⁷¹.

Jucătorii la cazino își propun adesea să joace doar până vor câștiga ceea ce au pierdut. Puțini însă sunt aceia care, după ce au câștigat, se pot opri înainte de a pierde totul. Pentru fumătorii înrăiți sau pentru băutori este simptomatic faptul de a-și propune să fumeze doar o țigară, respectiv să bea doar un pahar, fără însă să se poată opri după aceea.

„Telespectatorii de toate vârstele, observă Kubey, afirmă că se așază pentru a urmări un singur program, dar termină prin a viziona mult mai mult. Astfel, acest criteriu de diagnosticare se poate aplica la numeroși telespectatori. Obișnuința vizionării este atât de bine înrădăcinată în anumite cazuri, încât opțiunea de a privi la televizor se realizează aproape automat. Odată terminată masa -

269 *Ibidem*.

270 „Există dovezi în sensul că adolescenții și copiii care privesc masiv la TV au o tendință spre obezitate mai mare în raport cu aceia care privesc mai puțin. Cercetările recente sugerează totodată că metabolismul copilului încetinește în timpul vizionării TV. Mai mult, consumul de «junk-food» printre adulții care se autointitulează dependenți de TV este mai ridicat decât printre „non-depenenți”. Anumiți subiecți afirmă că se simt mai pasivi după vizionare decât înainte de începerea ei; această pasivitate determină scăderea probabilității ca telespectatorii să se implice ulterior în activități dinamice care să le poată aduce satisfacție.” în R.W. Kubey și M. Csikszentmihalyi, *Television and the quality...* 271 American Psychiatric Association, *Diagnostic and...*, p. 181.

167

sau spălatul vaselor - numeroase persoane se așază în fața televizorului, indiferent de program.”²⁷²

Mărturiile pe care le prezintă Mander în cartea sa demonstrează cu prisosință aplicabilitatea acestui criteriu: „Dacă un televizor este deschis, observă una dintre persoanele intervievate, nu-mi pot îndepărta privirea. (...) Nu vreau să privesc atât de mult, dar nu mă pot abține. Mă face să privesc”²⁷³.

După observațiile făcute de psihologi, acest criteriu se aplică ușor la majoritatea telespectatorilor. Sondajele Gallup Poli arată că 42% dintre adulții americani investigați afirmă că petrec prea mult timp privind la televizor, ca și cum nu de ei înșiși depinde acest lucru, ci de altcineva.²⁷⁴

2. „Există o dorință constantă sau se fac eforturi mari, fără eficiență însă, de a reduce sau controla utilizarea substanței sau a comportamentului ce a produs dependența.”²⁷⁵ Fenomenul este cunoscut tuturor celor dependenți de ceva anume și care se luptă să-și stopeze sau să-și controleze acel comportament, fie că este vorba de băutură, țigări sau mâncare, fie de un comportament obsesiv precum desfrânarea, jocul de cărți sau un hobby anume.

Prin afirmarea faptului că se uită prea mult la televizor, oamenii fac nu numai o constatare, ci își exprimă și neputința de a-și putea micșora timpul dedicat vizionării sub limita la care ei înșiși consideră că ar fi necesar pentru a putea desfășura în mod normal celelalte activități cotidiene. Fenomenul de dependență creat de televiziune, observă Kubey, este dovedit și de faptul că, odată cu trecerea timpului, procentul oamenilor care afirmă că se uită prea

272 Kubey R., *Tuning in to Young...*, p. 8.

273 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 158.

274 „într-adevăr, obișnuința vizionării este atât de bine înrădăcinată în anumite cazuri, încât opțiunea de a privi la televizor se realizează aproape automat.” în Kubey R., *Tuning in to Young...*, p. 8.

275 American Psychiatric Association, *Diagnostic and ...*, p. 181.

168

mult la televizor este în creștere. în numai zece ani, în America, acesta a crescut cu peste 10 procente.

în multe studii se arată că „oamenii afirmă relativ

frecvent că nu se simt în stare să se hotărască a întrerupe vizionarea dacă nu abandonează cu totul televizorul sau dacă nu-l închid brusc, apelând la ajutorul telecomenzii"²⁷⁶. Mulți telespectatori declară că „au renunțat la obișnuitul *cablu* tocmai pentru a avea mai puține opțiuni și astfel a se uita mai puțin la televizor"²⁷⁷.

3. Persoanele dependente „dedică mult timp activităților necesare pentru a obține substanța, a o utiliza (fumatul în lanț) și a reveni la ea în urma efectelor sale"²⁷⁸. Acest criteriu își găsește o puternică aplicabilitate în cazul televizorului, în condițiile în care timpul mediu de vizionare ajunge până la 3 ore zilnic, iar în multe cazuri depășește 4 sau chiar 5 ore (bătrânii, copiii sau cei fără lucru).

4. Dependența presupune „renunțarea sau reducerea multor activități sociale, ocupaționale sau recreative datorită consumării substanței. Este posibil ca persoana să se retragă din activitățile de familie sau să renunțe la hobby-uri pentru a putea utiliza substanța într-un cadru intim"²⁷⁹.

Este evident că, în cazul în care oamenii petrec zilnic 3-4 ore în fața televizorului, o mare parte din activitățile casnice, comunicarea cu cei apropiați sunt neglijate sau excluse. În România, după 1990, lectura sau ieșitul în natură (excursii sau drumeții) au fost înlocuite, pentru mulți oameni, de vizionarea TV.

Williams și Handford (1986) constată că „adolescenții și adulții participă la activitățile și evenimentele sportive ale comunității

276 Daley E.A., *Father Feelings*, New York, 1978.

277 Kubey R., *Tuning in to Young...*

278 American Psychiatric Association,
Diagnosticând..., p. 181.

279 *Ibidem*, p. 178.

169

într-o măsură mult mai scăzută atunci când televiziunea este disponibilă decât atunci când nu este"²⁸⁰.

„Nu în puține cazuri, observă Kubey, adulții se simt neglijăți de partenerii lor care privesc masiv la televizor (exemplu: așa-numi-tele «văduve ale fotbalului»).

Oamenii relatează că au adesea senzația că trebuie să concureze cu vedetele de televiziune pentru a câștiga atenția membrilor familiei.

Numeroase persoane utilizează televizorul (ca și alte mijloace de presă) special pentru a evita contactul cu familia. În mod deosebit îngrijorează ideea că anumiți copii sunt neglijăți emoțional și poate chiar fizic, întrucât cei însărcinați să-i îngrijească sunt prea «prinși» cu vizionarea programelor TV pentru a se ocupa de ei"²⁸¹.

5. Întreruperea consumului de drog (retragerea) sau a practicării comportamentului față de care se manifestă dependența conduce, după *Manualul de diagnostic și statistică*, la apariția unor stări caracteristice: irascibilitate, anxietate, nervozitate excesivă etc. Este resimțită totodată cu putere nevoia utilizării altei substanțe sau a unui comportament asemănător pentru a atenua sau a evita simptomele de retragere²⁸².

Încă din anii '60, în America, există studii care atestă

prezența simptomelor specifice retragerii (renunțării la drog) la persoanele care renunță brusc la televizor.

Steiner, de exemplu, la începutul anilor '60, la numai 10 ani de la introducerea televizorului în America,

„prezintă relatări ale indivizilor cu privire la diverse comportamente de interes psihologic, conturate în urma pierderii unui televizor datorită unei defecțiuni tehnice.

Iată 3 exemple: «Familia era total dezorientată. Era groaznic. Nu făceam nimic - stăteam de vorbă cu soțul meu. Se țipa încontinuu. Copiii mă deranjau și nervii
280 T. M. Williams și A. G. Handford, *Television and Other Leisure Activities*. în T. M. Williams *The Impact of Television*, New York: Academic Press, p. 143-213.

281 Desmond, Singer & Singer, 1989; Shanahon & Morgan, 1988.

282 *Ibidem*, p. 178.

170

mei erau la limită. Am încercat să le trezesc interesul pentru jocuri, dar era imposibil. Televiziunea a ajuns să facă parte din ei»²⁸³.

Irascibilitatea, nervozitatea, certurile în familie sau anxietatea și neliniștea sunt doar câteva din stările specifice retragerii, stări trăite de cei care renunță la drog, și care sunt identificabile ușor și în cazul întreruperii bruște a vizionării TV pe o perioadă mai lungă.

„Winick²⁸⁴ oferă o colecție valoroasă de anchete cu privire la familiile ale căror televizoare erau defecte. El scrie: «Pentru majoritatea persoanelor primele 3 sau 4 zile erau cele mai dificile, chiar și în multe cămine în

care vizionarea era minimă și în care se desfășurau și alte activități. În mai mult de jumătate din totalul căminelor, în aceste prime zile după pierderea televizorului, viața obișnuită era întreruptă, membrii familiei aveau greutăți în gestionarea noului timp liber, se manifesta anxietatea și agresivitatea, iar așteptările privind comportamentul celorlalți nu erau satisfăcute. Persoanele care locuiau singure aveau tendința de a deveni plictisite sau iritate»."285

În ceea ce privește punctul al doilea al acestui criteriu, R. Kubey constată că aceia care încearcă să renunțe la televizor apelează adesea la alte activități media și de divertisment²⁸⁶. Este interesant de constatat faptul că „mulți oameni, în încercarea de a se lăsa de droguri precum heroina, cocaina și alcoolul, utilizează televiziunea ca pe un mijloc mai puțin nociv de evadare și distragere"²⁸⁷. Aceasta dovedește că televiziunea, ca mijloc evazionist sau euforizant, este plasată între divertisment și drogurile mai puternice, de genul celor amintite mai înainte.

283 J. Steiner, *The People Look at Television*, New York, 1963, p. 99.

284 Relatarea, în versiunea lui W. Moore, a fost prezentată la începutul acestui capitol.

285 Kubey R., *Tuning in to Young...*, p. 32.

286 R. W. Kubey. și M. Csikszentmihalyi., *Television and ...*, p. 184-185.

287 Kubey R., *Tuning in to Young...*, p. 4.

171

După cum se vede, concluzionează Kubey, „aplicând

criteriile de diagnostic M.D.S. - IV, dependența de televizor poate fi identificată în cazul multor persoane. Diferența esențială provine, s-ar părea, din faptul că nu suntem obișnuiți să considerăm televiziunea o substanță: nu e nici lichidă (alcool), nici solidă (o pastilă). Totuși, vizionarea programelor TV implică, într-un anume fel, aportul de ceva în organism, chiar dacă acest ceva e numai lumină și sunet, și chiar dacă nici un reziduu din această substanță nu poate fi detectat ulterior în corp. Deși poate nu este vorba despre o substanță, milioane de oameni cred totuși că ei înșiși sau alții pe care îi cunosc trebuie să-și controleze mai bine modul în care utilizează acest mijloc"²⁸⁸.

În cele ce urmează, vom prezenta trei dintre mecanismele psihologice care explică apariția dependenței de televizor.

OBIȘNUINȚA CU TELEVIZORUL SAU INERȚIA ATENTIONALĂ

Plecând de la observația că telespectatorii „înrațiți” - bătrânii singuri, șomerii, persoanele recent divorțate și copiii - dispun de mai mult timp liber decât cei ocazionali, timp pe care îl alocă vizionării, R. Kubey ajunge la concluzia că „vizionarea poate conduce la o și mai extinsă vizionare, determinând ceea ce se numește «inerție atențională» - cu cât oamenii se uită mai mult la televizor, cu atât crește probabilitatea de a continua să rămână în fața micului ecran.

Disconfortul în momentele de neangajare sau de singurătate poate determina vizionarea TV, dar după ani întregi cu un asemenea comportament și o mie de ore

sau mai mult de vizionare în fiecare an, este posibil ca o astfel de obișnuință, înrădăcinându-se,
288 *Ibidem*, p. 4.

172

să conducă la apariția senzației de disconfort atunci când oamenii sunt lăsați fără nimic de făcut, sunt singuri sau sunt lipsiți de televizor"²⁸⁹.

Având în vedere că obișnuința devine a doua natură, lipsa televiziunii, după cum declară cei intervievați, este resimțită asemenea pierderii unui prieten apropiat. Este greu de găsit în istoria omenirii o activitate căreia omul să-i fi dedicat atât de mult timp din primii ani de viață și până la moarte. Televiziunea a depășit, în sensul acesta, toate recordurile.

DEPENDENTA DE TELEVIZOR CA MIJLOC EVAZIONIST
În diferite studii se arată că aceia care se autodeclară dependenți de televizor recunosc că, prin vizionarea TV, evită trăirea unor stări negative cum ar fi singurătatea, tristețea, neliniștea, stările obsesive sau reflecțiile negative. „Televiziunea, se arată în aceste studii, este capabilă să alunge, pe moment, gândurile, stresul, grijile, sentimentele de nemulțumire, frustrare sau neîmplinire, corelate cu problemele de conștiință aferente ei. Cei care sunt agitați, singuri, care au o viață dezordonată, se atașează de televizor pentru a se simți mai puțin agitați și mai puțin singuri, mai echilibrați psihic.”²⁹⁰

Pe perioada vizionării, televiziunea organizează gândurile, le concentrează în direcția urmăririi scenariului TV. Problema apare însă după încheierea

vizionării, atunci când gândurile negative, grijile sau problemele revin în mod amplificat, ceea ce face ca telespectatorul să fie atras și mai puternic să redeschidă televizorul.

289 *Ibidem*, p. 5.

290 *Ibidem*, p. 5

173

Cercetătorii constată că, deși televizorul este folosit inițial pentru eliminarea stărilor negative, de tensiune sau stres, în final, acesta reușește să agraveze, să intensifice aceste stări.

„Prin comparație cu cei care se uită la televizor mai puțin de două ore pe zi, observă R. Kubey, telespectatorii înrăiți (peste patru ore zilnic) afirmă că se simt mai rău când sunt singuri și când sunt în situații dezorganizate, precum așteptatul la rând sau pauza dintre diferitele activități. (...) Aceste descoperiri sugerează o posibilă dependență de mijlocul de comunicare, ce devine necesar pentru a umple golurile provocate de însingurare sau de timpul liber. Căutarea de senzații și evitarea gândurilor, amintirilor și emoțiilor pesimiste sunt și ele cauze importante ale apariției dependentei.”²⁹¹

Televiziunea, ca pricină de amplificare a stresului, a neliniștii și dezordinii mentale, dar și ca mijloc al îndepărtării acestor probleme - pe perioada vizionării - devine un mecanism perfect al generării dependenței. Mai bine zis, cu cât ne uităm mai mult la televizor, cu atât crește posibilitatea de a ne simți mai rău, din punct de vedere psihic, în lipsa televizorului și, prin urmare,

cu atât mai mult vom resimți nevoia de a relua vizionarea. R. Kubey subliniază existența acestui cerc vicios „în care experiența stărilor și gândurilor pesimiste trăite în singurătate se poate corela cu sentimentul de eliberare pe care oamenii îl trăiesc, uitându-se la televizor”²⁹².

În plus, oamenii se vor simți tot mai dependenți de micul ecran, deoarece, arată Kubey, „ca urmare a unui număr mare de ore petrecute în fața televizorului de-a lungul anilor, unii oameni se pot dezobișnui să petreacă timpul singuri, să se distreze sau să-și focalizeze atenția asupra a ceva anume. Numărul mare de ore petrecute în fața televizorului poate conduce, de-a lungul anilor, la scăderea toleranței față de propria persoană. Este posibil ca oamenii

291 *Ibidem*.

292 *Ibidem*.

174

singuratici, înclinați mai mult spre folosirea televizorului, să devină chiar irascibili când sunt singuri și lăsați fără vreo activitate de ordin social”²⁹³.

Cei bătrâni și singuri, uitându-se la televizor, se însingurează și mai mult, devin și mai puțin capabili să-și gestioneze singurătatea, gândindu-se la ceva, citind, făcând un efort de concentrare asupra unei activități anume, căutând comunicarea cu ceilalți. Televizorul devine pentru ei mediul indispensabil pe fondul căruia își desfășoară viața cotidiană și, cu toate că este dureros să o spunem, un anestezic general care-i face să uite de golul sau lipsa de sens pe care viața lor o dobândește,

prin însuși faptul consumării ei, risipirii ei în fata televizorului.

RELAXAREA RAPIDĂ

„Televiziunea, constată R. Kubey, nu numai că oferă relaxare, dar oferă, totodată, o relaxare rapidă. După numai câteva momente petrecute în poziția șezut sau întins, după ce s-a apăsător pe butonul telecomenzii, numeroși telespectatori afirmă că sunt mult mai relaxați decât se simțeau înainte. Și pentru că instalarea stării de relaxare se produce cu rapiditate, oamenii învață să asocieze vizionarea cu relaxarea. Asocierea este apoi întărită prin reluarea vizionării, deoarece, indiferent de natura stărilor emoționale și mentale experimentate (unele în mod evident negative), telespectatorii se simt relaxați. Obișnuința se formează cu ușurință, și se dovedește foarte dificil de îndepărtat.”²⁹⁴

Cercetările făcute asupra consumatorilor de droguri sau a comportamentului de dependență demonstrează că rolul cel mai important în inducerea dependenței îl are capacitatea unei substanțe sau

293 *Ibidem*.

294 Kubey R. W. și Csikszentmihalyi M., *Television and the Quality of Life* ...,p, 35.

175

a unui comportament de „a potența comportamentul de consumator”²⁹⁵. Relaxarea rapidă este un astfel de mecanism, mai cu seamă, în condițiile în care în societatea noastră, oamenii sunt stresati ex-trem de puternic. Spunem relaxare rapidă, deoarece, cu cât o substanță sau un comportament relaxează mai repede,

mai puternic, și cu cât efectul de relaxare al acestora dispare după un timp mai scurt (eliminarea din corp a drogului), cu atât apariția dependenței este mai probabilă și efectul ei mai puternic.

Spre exemplu, observă Kubey, valminul relaxează și reduce anxietatea mai repede decât tranxenul, fapt pentru care doctorii preferă să prescrie bolnavilor tranxen știind că, „dacă cineva dobândește o ameliorare semnificativă a dispoziției la scurt timp după ingerarea unei substanțe, probabilitatea de a recurge frecvent la acea substanță este mai mare decât în cazul în care ea și-ar face efectul într-un timp mai lung sau ar activa mai mult.

Anumite tranchilizante și antidepresive a căror substanță activă este eliminată din corp relativ rapid, în comparație cu alte droguri, pot induce cu o mai mare probabilitate obișnuința - tocmai pentru că pacientul devine conștient de stingerea efectelor drogului. Când revenirea la starea negativă este rapidă, tendința de întoarcere la drog pentru o nouă eliberare poate fi mai puternică decât în cazul în care efectele lui s-ar epuiza treptat”²⁹⁶.

În cazul televiziunii, efectul relaxării fiind foarte puternic pe parcursul vizionării, dar dispărând imediat după închiderea aparatului, probabilitatea apariției dependenței este semnificativă. „Schimbarea dispoziției resimțită în momentul întreruperii bruște a vizionării, observa Kubey, poate fi abruptă, asemănătoare mai degrabă cu efectul drogurilor care se epuizează rapid (drogul cu efect puternic de dependență), decât cu cel al

drogurilor care se

295 A. Swonger și L. Constantine, *Drugs and therapy*, Boston, 1976, p. 74.

296 R. Kubey, *Tuning in to Young...*

176

epuizează lent. Aceste principii pot sta la baza apariției dependentei de televizor"²⁹⁷. Odată închis televizorul, golul și lipsa sunt resimțite atât de puternic, încât pot da naștere foarte ușor tensiunii, dorinței de a reveni la vizionare. Aceasta cu atât mai mult cu cât vizionarea ne „însuflețește”, ne umple viața, ne face să trăim emoții puternice, iar întreruperea acesteia ne readuce în atmosfera, ce comparativ, apare monotonă, a unei vieți obișnuite de familie sau a camerei de apartament.

„Vizionarea cere mai multă vizionare, constată psihologul american, deoarece telespectatorul simte nevoia să continue să se uite la televizor pentru a-și putea conserva starea de relaxare. Se dezvoltă astfel un tip de inerție psihologică și fizică.”²⁹⁸

GENERAREA PASIVITĂȚII SAU INCAPACITATEA DE A MAI FACE ALTCEVA DECÂT SĂ TE UIȚI LA TELEVIZOR

Cercetările efectuate în patru țări dezvoltate - SUA, Canada, Germania și Italia - asupra unor grupuri de persoane cu vârste cuprinse între 10 și 82 de ani au scos în evidență faptul că televiziunea induce o stare de pasivitate, stare care se continuă și după încheierea vizionării, „se proiectează în comportamentul ulterior al telespectatorului”²⁹⁹.

„Chiar dacă achitarea facturilor nu părea dificilă imediat după cină, după 2-3 ore petrecute în fața televizorului,

telespectatorii devin obișnuiți ca prestația lor să se execute în mod pasiv, fără efort. Ridicarea și asumarea unei sarcini de natură dinamică poate deveni problematică."³⁰⁰ Acest fapt conduce, după psihologii ameri-

297 *Ibidem.*

298 *Ibidem.*

299 *Ibidem.*

300 R. Kubey, *Tuning in to Young...*

177

câni, la apariția unei inerții psihologice și fizice care-l determină pe telespectator să continue vizionarea. După două ore petrecute în fața televizorului, telespectatorii relaxați și pasivi simt că nu mai au puterea, cheful, dispoziția sau energia de a mai întreprinde o anumită activitate, care necesită concentrare și efort, și, din acest motiv, vor prefera să continue vizionarea uitându-se la televizor mai mult decât și-au propus inițial (sindromul de dependență).

O PERSPECTIVĂ SOCIOLOGICĂ

O abordare a fenomenului de dependență, complet diferită de cea anterioară, a apărut în urma cercetărilor realizate de americanii Sandra Ball-Rokeach, Milton Rokeach, Joel Gruba și De Fleur. Studiile realizate de ei între anii 1976-1985 și-au propus să testeze posibilitatea folosirii televiziunii ca mijloc de a influența opiniile, atitudinile și comportamentele oamenilor în probleme politice și sociale controversate³⁰¹. Una din concluziile cercetării a fost: „în societățile contemporane (de masă, industrializate, urbanizate), publicul a intrat într-o

dependență strânsă de mass-media (mai ales de TV) ca sursă de informare și orientare"³⁰². Ei au identificat trei tipuri de dependență: de ordin cognitiv, afectiv și comportamental.

Există mai multe mecanisme care determină o dependență de televizor, de natură cognitivă. Dintre acestea, cele mai importante pot fi considerate efectele de cultivare, de spirală și de agendă. Deoarece în formarea atitudinilor, comportamentelor, sistemelor de valori și chiar a identității efectul de cultivare al televiziunii joacă un rol esențial în societatea de astăzi, oamenii devin dependenți de

301 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996, p. 275.

302 *Ibidem*, p. 275.

178

televizor atât pentru confirmarea și validarea acestor valori sau atitudini existențiale, cât și pentru schimbarea lor în momentul în care televiziunea sau mass-media schimbă orientarea cârmei ideologice. Dependența de televizor crește pe măsură ce oamenii se vor înscrie mai profund în ecuația: „Exist în măsura în care mă asemăn cu cei din lumea extraordinară, suprareală sau mitică de dincolo de micul ecran.” Cu cât telespectatorii se vor baza mai mult pe modelul furnizat de televizor în construirea identității, atitudinilor și comportamentelor, cu atât se va manifesta mai puternic nevoia de a se afla cât mai mult în contact cu această lume, pentru a-și confirma și valida modelul cu care se identifică, pentru a se menține în existență, să fie cu adevărat³⁰³.

Profesorul Ion Drăgan observă că dependența de ordin cognitiv este cauzată de faptul că „mediile difuzează de regulă informații parțiale, incomplete și chiar contradictorii, ceea ce provoacă o stare de incertitudine în rândul publicului. Aceasta înseamnă că mulți indivizi au dificultăți în înțelegerea evenimentelor mediatice și că ei vor aștepta noi informații (dependență) pentru a depăși starea de ambiguitate. Informațiile contradictorii creează dificultăți și mai mari indivizilor, care nu se pot acomoda cu interpretările contradictorii amplificând dependența lor de media. Ei se simt atunci mai legați de media pentru a-și reduce disonanțele, starea de ambiguitate și stresul pe care-1 resimt”³⁰⁴.

Legătura de dependență este întărită prin efectul de spirală, prin impunerea opiniei publice sau a modei ca repere principale, ca instanțe supreme sau „dumnezei” ai societății de consum. Oamenii vor păstra permanent contactul cu mass-media pentru a se asigura

303 Omul tradițional, situându-și modelele în lumea reală, între oamenii consacrați ai comunității, în propriii părinți sau în Biserică (viețile și modelul sfinților și, îndeosebi, al lui Iisus Hristos), dobânda cu ușurință sentimentul împlinirii, al realizării, al faptului că există cu adevărat.

304 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996, p. 276.

179

că tot ce gândesc, modul în care se raportează la evenimentele comunitare sau la un fapt de viață sunt conforme cu spiritul opiniei publice sau al modei.

Telespectatorilor le vine tot mai greu să se orienteze în lume și în viață fără ajutorul televiziunii.

Toate studiile arată că, proporțional cu creșterea stresului, a confuziei, a panicii, se mărește dependența de mass-media în modelarea comportamentelor. Însă mass-media și televiziunea sunt cunoscute ca factori principali în crearea confuziei și în generarea stresului, astfel că, odată cu creșterea timpului de vizionare, crește și dependența de mesajele mediatice.

Efectul de agendă³⁰⁵ presupune, prin însăși natura sa, crearea unei puternice dependențe de media. Atât timp cât agenda zilnică a cetățenilor sau harta problemelor care ocupă un loc semnificativ în atenția și gândurile³⁰⁶ acestora este configurată prin intermediul televiziunii, telespectatorii ajung să fie legați de aceste medii de informare pentru completarea sau reactualizarea acestei agende. Oamenii ajung să fie dependenți de programele de știri pentru a afla ce se mai întâmplă în lume sau, cu alte cuvinte, pe ce lume trăiesc. Ei devin dependenți de televizor pentru a-și reumple mintea cu ceva, pentru a avea la ce se gândi și despre ce vorbi. Știrile devin astfel un fel de hrană sau mobilul existenței cotidiene.

Ascultând știrile, discutând despre ele, menținându-se prin aceasta în actualitate, omul modern își hrănește sentimentul participării la viața lumii (de fapt, noua realitate mediatică), a situării permanente în interiorul, în centrul acesteia. În paralel, se poate sesiza și o diminuare până la abolire a vieții personale, a propriului univers familial și comunitar.

305 *Ibidem*, p. 278.

306 Vezi cap. *Funcția de agendă*.

180

DEPENDENTA, O CONSECINȚĂ

A AMPUTĂRII DE CĂTRE TELEVIZIUNE

A PUTERILOR ȘI CAPACITĂȚILOR MENTALE

Celebru pentru studiile sale în domeniul teoriei comunicării, McLuhan demonstrează că mediile de comunicare, cele cu care interacționăm sau mediile în mijlocul cărora trăim produc o transformare profundă în percepția senzorială, în facultățile mentale ale omului, și chiar în funcționarea sau în morfologia organelor locomotoare etc. Cele mai multe dintre aceste medii, arată McLuhan, cu toate că sunt create de om spre a-i ușura existența (și fac acest lucru), au un efect foarte ciudat. Ele ajung, în timp, să slăbească capacitățile proprii firii umane, uneori până la parțiala anulare. Adică, aceste mijloace (efectul este din ce în ce mai vizibil odată cu dezvoltarea tehnologiei), care se constituie ca extensii ale unor funcții, organe sau puteri ale trupului și ale minții oamenilor, în timp, tind să înlocuiască parțial sau chiar total, până la amputare, funcția pe care o amplifică.

Îmbrăcămintea sau sistemele de încălzire sunt o extensie a sistemului de termoreglare propriu pielii și organismului uman. Dar cu cât hainele sunt mai groase sau cu cât omul este mai bine protejat de frig, prin încălzirea spațiilor unde trăiește, cu atât sistemul propriu de termoreglare devine mai puțin exersat și eficient, funcția acestuia fiind transferată sau preluată de sistemele artificiale de protecție și încălzire. În Finlanda,

țară în care întotdeauna a fost deosebit de frig în aproape toată perioada anului și unde oamenii erau obișnuiți cu temperaturile scăzute, acum câțiva ani, din cauza unei pene de curent, nefiind căldură pe o perioadă mai lungă, mai mulți oameni au murit, neputându-se adapta termic la noua situație.

Un alt exemplu îl constituie calculatorul de buzunar, a cărui funcție este de a-l ajuta pe om să rezolve mult mai repede ope-

181

rațiuni aritmetice mai complicate. Efectul? Mulți din tinerii de astăzi nu numai că nu știu să extragă un radical, ci de multe ori întâmpină dificultăți mari și la înmulțirea sau împărțirea unui număr cu mai mult de două cifre. În America, spre exemplu, fără un calculator, astfel de operațiuni au devenit aproape imposibile pentru majoritatea tinerilor. Din nou un caz în care tehnologia creată pentru a-i înlesni omului dezvoltarea unei capacități ajunge să creeze o dependență atât de mare, încât omul să nu se mai poată descurca singur fără ea.

Nu numai facultățile mentale sunt influențate de noile tehnologii, ci și organele trupului nostru. Vom lua exemplul cel mai simplu: automobilul personal, mașina în general. Ea, după cum arată McLuhan, se constituie ca o extensie a organelor noastre locomotoare (picioarele), ajutându-ne să ajungem mai departe, deplasându-ne mai repede. Folosirea ei excesivă (sunt oameni, mai cu seamă în marile orașe, care se deplasează numai cu mașina) conduce la afectarea

aparaturii locomotor, a capacității de a folosi propriile picioare. Se atrofiază mușchii, apar probleme cu coloana, cu inima, apare obezitatea. Sunt afectate toate activitățile fiziologice care sunt antrenate sau favorizate de mersul pe jos. Omul ajunge să fie dependent de automobilul personal care, dintr-o extensie, devine de-a dreptul o proteză a propriilor picioare, a căror funcție a fost amputată de folosirea excesivă a mașinii.

Așadar, sistemele de încălzire preiau funcția de termoreglare a organismului nostru, diminuând-o, calculatorul substituie procesele mentale ce răspund de operațiunile aritmetice elementare, iar mașina înlocuiește aparatul locomotor, reducând semnificativ capacitatea omului de a se deplasa cu propriile picioare. Există și un alt tip de mediu (în general, cele naturale sau mai puțin evolute) care nu numai că nu produce o amputare a funcției naturale pe care o extinde, ci chiar o dezvoltă. Un ciocan greu sau un alt instrument de acest tip mărește eficiența omului, neslăbin-

182

du-i însă mușchii, ci dezvoltându-i prin solicitare.

Cartea condiționează îmbunătățirea unor abilități intelectuale mai complexe, a gândirii în general.

Ce face ca aceste două tipuri de mijloace, care au în fond aceeași funcție - ușurarea vieții omului, aplicându-i puterile sau facultățile naturale - să poată conduce la efecte atât de deosebite, chiar contrare?

Este vorba de natura mecanismului prin care se produce interacțiunea cu aceste medii sau de modalitatea în care ele în mod obișnuit își îndeplinesc funcția. Bicicleta, ca

și automobilul, amplifică capacitatea locomotoare a omului. Bicicleta însă pentru a realiza aceasta, adică a te face să te deplasezi mai repede, solicită folosirea și, în consecință, dezvoltarea mușchilor de la picioare.

Mașina, dimpotrivă, nu necesită deloc folosirea picioarelor sau a mușchilor, în puține activități umane, mușchii picioarelor sunt mai puțin antrenați. Astfel, automobilul înseamnă, în esență, nu o prelungire prin solicitare a funcției aparatului locomotor, ci, dimpotrivă, o amputare produsă prin substituirea de către mașină a funcției locomotoare pe care o îndeplineau picioarele omului. Posibilitatea picioarelor de a-și exercita funcția locomotoare este anulată în timpul folosirii mașinii.

Se poate concluziona că există două tipuri de medii: din prima categorie fac parte cele a căror folosire îmbracă un caracter interactiv. Ele solicită, antrenează și, în consecință, dezvoltă înseși capacitățile umane la a căror amplificare contribuie. Cea de-a doua categorie o constituie mediile sau tehnologiile care nu activează, ci, dimpotrivă, pasivizează acele facultăți sau puteri umane pe care le substituie. Ele nu antrenează, nu dezvoltă organul sau capacitatea pe care o prelungesc, ci îl atrofiază, prin inhibarea activității sale de-a lungul interacțiunii cu mediul respectiv. Aceste medii îl fac pe om dependent de ele, deoarece în lipsa lor, prin slăbirea până la

183

atrofiere a organelor sau a facultăților naturale umane pe care le înlocuiesc, omul nu se va mai putea descurca singur.

Având în vedere aceste fenomene, ne putem explica ușor dependența pe care-o generează televizorul. În societatea modernă televiziunea a preluat treptat o mare parte a funcțiilor pe care Biserica, școala, comunitatea și tradiția le îndeplineau în viața oamenilor, în același timp însă, față de aceste instituții, care solicitau o implicare activă, exercitarea tuturor puterilor sufletești, mentale și chiar trupești³⁰⁷, acțiunea televiziunii este una pasivizantă. Astfel, televiziunea, conform criteriilor expuse anterior, însumează în mod perfect caracteristicile unui mediu care generează dependență. În măsura în care informațiile sunt primite prioritar prin TV, atitudinile, comportamentele, sistemele de valori, credințele sau trăirile emoționale sunt determinate de contextul mediatic, omul ajunge dependent de această interfață cu lumea, cu societatea, cu oamenii, cu familia și cu el însuși. Proporțional cu gradul în care este apelată televiziunea ca mijloc de satisfacere a nevoilor fundamentale (de cunoaștere, de comunicare etc.) se produce o slăbire, o întrerupere a tuturor legăturilor pe care omul le întreținea cu Biserica, școala, comunitatea etc, care împlineau în mod natural aceste nevoi și, prin urmare, accentuează dependența.

Proporțional cu timpul petrecut în afara lumii interioare, a propriilor gânduri și sentimente, rătăcind în spațiile virtuale ale televi-zualului, va fi tot mai dificilă întoarcerea către un sine tot mai îndepărtat, mai confuz. Căile bătătorite de telespectator duc spre lumea cea mai din afară (rătăcind în meandrele plăsmuirilor fantastice ale televizualului), în timp ce potecile către propriul

suflet, neumblate, sunt invadate de buruienile gândurilor și imaginilor străine.

307 Viața creștină, spre exemplu, presupune înfrânarea, concentrarea minții în rugăciune, citirea cărților sfinte, și în general o permanentă trezvie și luptă duhovnicească. Școala solicită procesele cognitive - lectura, înțelegerea, învățarea etc.

184

Ce extinde, amplifică și totodată substituie în mod prioritar televiziunea? înseși puterile cognitive ale minții, puterea de a comunica, de a analiza, de a înțelege. Televiziunea se adresează minții, căreia îi pune la dispoziție nu doar mai multă informație despre lume, ci și grilele de interpretare sau de judecată a acesteia. Vedem cu ochii televizorului, gândim cu ajutorul lui situațiile pe care tot el ni le prezintă, cunoaștem partea din lume sau lumea pe care el ne-o arată, ne înțelegem pe noi înșine așa cum acesta ne sugerează că suntem. Prin toate acestea, televiziunea ajunge să substituie marea parte a facultăților cognitive (și afective, după cum vom vedea) ale minții noastre, pasivizând și inhibând în același timp aceste puteri ale minții, prin mecanismele descrise anterior.

Astfel că, după cum arată McLuhan, organul pe care îl amputează televizorul prin extindere și substituie nu este altul decât mintea omului. El se face pe sine minte cuprinzând sau absorbind în spațiile sale întreaga viață a minții, îndeosebi pe parcursul vizionării, dar și după încetarea acesteia (în situația vizionării excesive), în aceste condiții, relația cu televizorul nu mai este una

facultativă, fără el fiindu-ne tot mai greu să ne descurcăm.

În cazul televiziunii, dependența nu este dată doar de amputarea unor puteri ale sufletului și ale minții, datorată substituirii unor facultăți (înțelegerea, comunicarea personală etc), a unor comportamente (comportamentul comunitar sau cel religios) sau a trăirilor afective. Intervine și un alt mecanism care întărește dependența. Este vorba de crearea unor nevoi noi, nevoi pe care tot televiziunea se oferă să le satisfacă³⁰⁸. Astfel televizorul ajunge să cultive un nou orizont de conștiință și existență umană.

Spre exemplu: televiziunea cultivă nevoia de a ști ce se întâmplă în lumea întreagă, de a consuma cu lăcomie cât mai multe

308 Chiar dacă nu le satisface în mod real, prin activarea frustrării, întărește legătura de dependență.

Vezi cap. *Publicitatea*, din voi. al II-lea.

185

informații și stări afective (cele mai multe dintre acestea neavând relevanță în viața personală), ca și cum acestea ne-ar îngrășă ființa. Un alt exemplu îl constituie cultivarea maladivă a emoțiilor, a dorințelor sau a afectivității în general. Telespectatorii devin dependenți de lumea fascinantă a TV, care provoacă emoții puternice, hrănește simțurile și imaginația, creând sentimentul unei trăiri vii, intense sau satisfăcând dorințele de violență, sex și putere pe care tot ea le-a înșămânțat sau amplificat. Consecințele? Excitarea puternică a emoțiilor sau a afectelor de-a lungul

vizionării produce în timp o puternică uzură a acestora. Rezultatul este că viața în lumea reală nu mai apare atât de interesantă, de atrăgătoare, ci, dimpotrivă, plictisește, căci ea nu mai este capabilă să provoace aceleași trăiri sau emoții intense. Astfel că omul se vede nevoit să se reîntoarcă spre actul televizual de care este tot mai dependent.

EFECTUL DE DEPENDENTĂ ȘI TEHNOLOGIA VIDEO

Perfecționarea mijloacelor de investigare a activității neurologice a făcut posibilă analiza efectelor pe care tehnologia video le are asupra activității corticale și din punctul de vedere al fenomenului de dependență.

Practic, întrebarea la care s-a încercat să se dea un răspuns este: Care sunt mecanismele care fac ca funcționarea cortexului să devină dependentă de doza zilnică de vizionare TV sau, mai nou, de navigare pe internet?

S-a putut constata anterior că unul dintre criteriile comportamentului de dependență este relaxarea pe care acesta o produce. Fie că este vorba de drog, fie de băutură sau de țigară, în perioada în care aceste substanțe își manifestă efectul se observă o puternică relaxare, iar drogul are un efect cu atât mai puternic, cu cât relaxarea pe care o produce este mai rapidă, mai intensă și cu cât aceasta

186

dispare mai repede după eliminarea narcoticului sau după încetarea manifestării comportamentului ce dă dependență.

Televizorul, precum s-a putut constata, creează într-un

timp suficient de scurt o intensă senzație de relaxare și detașare. În plan neurologic, acest fenomen se datorează micșorării frecvenței undelor cerebrale de la nivelul beta de activitate conștientă, concentrată, către un nivel de activitate predominant alfa. Această activitate, deși nu este un lucru rău în sine, fiind necesară creierului pentru a se putea relaxa, atrage tot mai mult atenția neuropsihologilor, deoarece majoritatea comportamentelor care dau dependență, ca și multe dintre stările de conștiință alterată generează o activitate de tip alfa. A ține creierul o durată semnificativă din timpul fiecărei zile în această stare de relaxare - unde alfa - este, după neuropsihologi, un important factor de risc în apariția dependenței. Se poate vorbi, susține dr. J. Levy³⁰⁹, de apariția unei dependențe de alfa, o tendință a cortexului de a rămâne inertial în această stare de relaxare cu care s-a deprins.³¹⁰

Ce înseamnă acest lucru? Mintea tinerilor, educată prin tele-vizionare să stea mai curând pasivă decât să se afle în tensiunea rezolvării unor probleme sau situații de viață, a concentrării asupra înțelegerii și comunicării, va tinde sau va căuta tot mai insistent, chiar dacă nu în mod conștient, activități ca vizionarea TV, ascultatul muzicii - în special ritmurile gen rock, hip-hop sau tehno - și consumul drogului, care să o readucă în starea de pasivitate, detașare și ușoară euforie pe care o creează predominanța alfa în activitatea electrică corticală.

Un alt rezultat al cercetărilor privind efectul de dependență produs de tehnologia video ni-l aduce în atenție Wes Moore în arti-

309 Jerre Levy este specialist în dezvoltarea emisferelor cerebrale, profesor la Universitatea din Chicago.

310 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p.175.

187

colul „Televiziunea: Opiul popoarelor”, publicat în *The Journal of Cognitive Liberties*³¹¹.

„Când priviți la televizor, activitatea creierului se mută din emisfera stângă în cea dreaptă. De fapt, experimentele conduse de cercetătorul Herbert Krugman au arătat că, în timp ce telespectatorii se uită la televizor, emisfera dreaptă este de două ori mai activă decât cea stângă, o serioasă anomalie neurologică.

Fluxul din stânga spre dreapta provoacă apariția drogului natural al organismului uman: endorfinele, care includ beta endorfine și encefaline. Endor-finele sunt asemănătoare din punct de vedere al structurii cu opiul și derivatele lui (morfina, codeina, heroina, etc).

Activitățile care eliberează endorfine (numite și peptide de tip opiu) sunt în mod obișnuit cunoscute ca generatoare de obișnuință, pe care rar o numim dependență. Acestea includ trosnirea degetelor, exercițiile fizice intense, relația sexuală etc. Opiumurile externe acționează asupra acelorași receptori (receptorii opioizi) ca și endorfinele, de aceea, în ceea ce privește efectele, este o diferență nesemnificativă între cei doi compuși.

De fapt, exercițiile intense³¹², care produc așa numita *runner's high* - o eliberare de endorfine care se revarsă în organism - pot cauza o dependență ridicată, până la

punctul la care «dependenții», oprindu-se brusc din exerciții, suferă simptomele retragerii narcoticului, și anume migrene sau dureri de cap. Aceste migrene sunt cauzate de o disfuncție a receptorilor opioizi, care sunt obișnuiți cu afluxul constant de endorfine. (...) Studii recente demonstrează că stimulatorii receptorilor opioizi (cum sunt endorfinele) creează comportament de dependență."³¹³ Prin urmare, vizionarea TV, generând în creier endorfine, un tip de stimulatori ai receptorilor

311 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor*, The Journal of Cognitive Liberties, voi. 2, 2001, p. 59-66.

312 Este vorba de cei care aleargă sau fac eforturi fizice extrem de mari în fiecare zi.

313 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 59-66.

188

opioizi, poate fi socotită ca „un sistem high tech de livrare a drogului”³¹⁴.

Wes Moore sugerează că, în afara producției de endorfine, televiziunea intensifică procesele desfășurate în „regiunile inferioare ale creierului (cum ar fi sistemul limbic)", în timp ce sunt încetinite acelea ce sunt guvernate de regiunile care susțin procesele mentale superioare, cum ar fi neocortexul.

„Este interesant de observat, spune Wes Moore, că sistemul limbic este corelat cu circuitul de bio-supraviețuire al lui Leary Wilson 8 care ne condiționează să avansăm spre orice mediu cald, plăcut și protector. Circuitul de bio-supraviețuire este calea noastră incipientă, primitivă, de a trata cu realitatea. O

persoană obsedată de căutarea plăcerii fizice este probabil fixată pe acest circuit. (...) Putem deduce în mod logic că dependența are loc atunci când funcțiile creierului superior sunt anesteziate și creierul inferior caută plăcerea cu orice preț. Având în vedere acestea, televiziunea este o sabie cu două tăișuri: nu doar că forțează sistemul endocrin să elibereze opiumurile naturale ale corpului (endorfinele), dar și concentrează activitatea neuronală în regiunile creierului inferior unde nu suntem motivați de nimic altceva în afară de căutarea plăcerii."³¹⁵

Dacă lucrurile stau așa cum le prezintă Wes Moore, avem încă o explicație a nevoii de plăcere și distracție care domină generațiile crescute cu televizorul sau a legăturii existente între răspândirea obiceiului uitatului la televizor și creșterea numărului de consumatori de droguri. încă de la jumătatea anilor '70, se pune problema existenței unei corelații între cele două fenomene.

Măria Winn observă că, în intervalul 1964-1968, când generația TV (crescuți de mici în fața televizorului) ajunsese la maturitate, s-au înmulțit și tinerii între 10 și 18 ani care consumau droguri.

314 *Ibidem.*

315 *Ibidem.*

189

Chiar dacă între cele două comportamente nu există o „relație cau-ză-efect”, spune autoarea, coincidența ciudată a perioadei în care s-au manifestat cele două fenomene ne îngăduie să le punem în legătură. Aceasta

mai cu seamă când tinerii înșiși fac adesea această conexiune. într-un studiu care s-a publicat în 1972, un tânăr de 19 ani spunea: „Mă droghez. Este atât de incitant! Lumea se mișcă încet și nedeterminat, dar foarte clar, precum într-un film dat cu încetinitorul sau într-un spectacol desfășurat pe micul ecran, când orice vezi intră direct în capul tău, încât simți profund ce arată imaginile. (...) Iau droguri de la vârsta de 14 ani, spune un băiat de 17 ani. (...) Toate imaginile interioare mă făceau să văd lumea și pe mine însumi precum vezi scenele la televizor”³¹⁶. Cei care au realizat acest studiu spun că astfel de referințe la imaginile TV apăreau foarte des în relatările tinerilor care se drogau.

Puțini recunosc, spun statisticile, că ei înșiși sunt dependenți de TV (numai 2% sau 12,5% în două studii separate). Paradoxal însă, mai mult de jumătate din cei întrebați îi văd pe alții ca fiind dependenți de TV. Este interesant că ceea ce constatăm cu ușurință la ceilalți, nu putem recunoaște în cazul nostru. Oamenii cu greu pot accepta că ceea ce le place, le folosește și îi atrage atât de mult, oferindu-se generos liberei opțiuni (a te uita sau a închide TV), poate lega cu lanțurile nevăzute dar grele ale dependenței.

CÂND TELEVIZIUNEA NU MAI ESTE FACULTATIVĂ

Având în vedere cele prezentate, oricare dintre cititorii acestei cărți poate să constate dacă este sau nu dependent de televizor. Experimentul este simplu. Dacă reușim să întrerupem complet vizionarea

316 Măria Winn, *Tr/Āeopam/ svag ^svog oro rmxzi*,

Atena, 1996, p. 98.

190

TV pe o perioadă de câteva săptămâni (în condițiile păstrării aceluiași program de viață, exceptând vizionarea), fără apariția unor probleme de ordin comportamental, psihic sau neurologic, atunci se poate afirma că în cazul nostru nu se manifestă dependența. Dacă însă după numai câteva zile devenim puțin nervoși, irascibili, anxioși, dacă avem senzația de plictiseală, de lipsă de sens, mici dureri de cap sau certuri în familie, atunci acest fenomen este prezent și cu atât mai puternic, cu cât simptomele amintite sunt mai intense.

Televiziunea oferă cu generozitate tot ceea ce telespectatorii simt că au nevoie, însă după încheierea vizionării, cere înapoi înmulțit cu o dobândă pe care oamenii cu greu o pot plăti. Astfel, îndatorați, aceștia sunt nevoiți să recurgă din nou la serviciile televiziunii, să redevină telespectatori.

Oamenii singuri, uitându-se la televizor, se simt mai puțin însingurați. După vizionare însă, singurătatea se adâncește și mai mult, devine o povară insuportabilă, oricum, mai puțin tolerabilă decât era înainte de deschiderea televizorului. Cei care vin de la serviciu stresați, cu mintea împrăștiată - griji, gânduri, probleme - odată așezați în fața televizorului, uită de toate, mintea fiindu-le furată de urmărirea acțiunii de pe micul ecran, se relaxează, se simt bine, activi, mulțumiți, fiind conectați empatic la starea de spirit a personajelor urmărite. În urma vizionării însă stresul se accentuează,

grijile și gândurile revin înmulțite, mintea fiind cu mult mai împrăștiată decât înainte de vizionare. Oamenii devin mult mai irascibili, mai nemulțumiți de propria viață și de ceilalți, cu mai multe dorințe nesatisfăcute. În loc să fie activate dorința de a lupta, puterea de muncă și bucuria de a trăi, ele sunt dezamorsate sau epuizate și mai mult ca urmare a vizionării TV.

Așadar, cu cât oamenii se uită mai mult la televizor, cu atât se simt în lipsa acestuia mai stresați, mai singuri, cu mintea mai împrăștiată, mai irascibili și anxioși, mai epuizați, deconcentrați și pasivi, goliți sufletește. Toate aceste simptome sunt însă specifice consumului de droguri, apărând din momentul în care drogul se elimină din orga-

191

nism. Pentru că aceste stări nu pot fi ușor suportate, iar consumatorii se simt atât de epuizați, încât nu mai găsesc energia de a căuta ieșirea într-o altă activitate, în a se remonta sau reînsufleți într-un alt fel, adoptă soluția cea mai facilă, rapidă și necostisitoare: televizorul.

Fenomenul de dependență este deja instalat, acutizarea crizei existențiale, nerezolvarea problemelor și neîmpăcarea cu sine îl fac pe omul modern să nu mai suporte deloc singurătatea cu propriile gânduri.

Televizorul, muzica, strada sau tot ceea ce poate distra atenția de la aceste gânduri vor fi căutate în mod obsesiv. Vizionarea TV ca act cotidian, constată Handford și Williams într-un studiu întreprins în 1986, „slăbește disponibilitatea de a tolera singurătatea cu propriile gânduri și idei”³¹⁷. Televiziunea, ca și drogul,

devine parte constitutivă din viața a milioane de oameni. Așa cum narcomanii nu mai pot trăi fără prezența drogului în organism, fără efectele psihologice ale acestuia - relaxare, euforie, uitare de sine, sentimentul puterii -, tot așa, multor telespectatori le vine din ce în ce mai greu, aproape imposibil, să-și petreacă timpul acasă, fără a se conecta într-o adevărată simbioză mentală la lumea micului ecran. Așa cum consumatorul de droguri nu poate suporta golul sufletesc, neliniștea psihică sau sentimentul că este un nimeni, lipsit fiind de drog, tot așa, oamenii de pretutindeni ajung ca în lipsa televizorului să experimenteze aceste stări, mai cu seamă atunci când sunt singuri.

În condițiile unei culturi bolnave care creează nemulțumiri, frustrări, stres și griji, care epuizează și golește sufletul, lipsindu-l pe om de împlinirea prin credință, prin familie, prin prietenie sau prin muncă, televiziunea devine soluția tuturor problemelor, antidot universal al problemelor psihice și existențiale. În esență, cu toate că nu pătrunde în organismul omului, precum o fac narcoticele, televizorul devine indispensabil, slăbește puterile sufletești și cronicizează toate

317 T.M. Williams, *The Impact of Television: A Natural Experiment in Three Communities*, New York, 1986.

192

problemele pe care numai în mod iluzoriu le rezolvă. Soluția cea mai facilă pe care o oferă omului modern televiziunea, vindecarea de viața bolnavă pe care i-o impune societatea este însăși vizionarea.

Concluzii finale

Televizionarea este o activitate total improprie funcționării și dezvoltării creierului. Se pare că mintea umană se adaptează doar parțial acestui tip de comunicare, și aceasta cu riscuri mari pentru sănătatea cortexului. Creierul uman nu a fost dotat cu un sistem care să facă posibilă percepția și prelucrarea suficient de rapidă a imaginilor în mișcare precum o face, de exemplu, computerul, o mașină perfect adaptată acestei funcții. Depășit în capacitățile sale, cortexul renunță parțial sau total la o seamă de funcții și procese dintre cele care caracterizează în mod obișnuit activitatea sa. Astfel, neuropsihologii constată că, pe parcursul vizionării TV, activitatea emisferei stângi se diminuează extrem de mult, comunicarea interemisferică slăbește semnificativ, iar procesele mentale superioare sunt inhibate cu putere, creierul trecând într-un ritm predominant alfa - activitate electrică ce indică intrarea într-o stare de semi-adormire de tip hipnotic.

Activitățile pe care mintea le va procesa în continuare rămân cele mediate de emisfera dreaptă - mai cu seamă sistemul limbic -și țin, în general, de recunoașterea imaginilor, depozitarea lor în subconștient și activarea intensă a emoțiilor sau a afectelor. Dacă vizionarea se desfășoară intensiv încă din primii ani de viață, în perioada 2-5 ani și, mai târziu, la 5-14 ani când, practic, se dezvoltă creierul, atunci această activitate poate cauza o anumită atrofiere corticală, o dezvoltare insuficientă a unor arii neuronale și aceasta atât prin privarea de stimulii necesari vârstei, cât și prin presiunea inhibitoare

pe care vizionatul o exercită, spre exemplu, asupra func-

193

ționării emisferei stângi. Copiii, tinerii sau adulții la care s-a manifestat acest fenomen riscă să nu-și mai poată dezvolta niciodată (poate doar în cazuri speciale și cu eforturi extrem de mari) corespunzător cortexul, adică vor fi lipsiți de anumite abilități mentale dintre cele de care un creier sănătos dispune în mod normal.

Dacă vizionarea se desfășoară începând cu o vârstă la care nu se mai pune în pericol însăși configurarea structurală a rețelelor neuronale, atunci vizionarea exagerată va crea „doar” probleme de natură funcțională, probleme care vizează aceleași abilități ca și în cazul anterior, dar care pot fi remediate prin revenirea la o viață normală, prin micșorarea timpului vizionării sau renunțarea la ea.

În mod rezumativ, problemele apărute în urma vizionării TV se regăsesc în tabloul simptomatologie al sindroamelor LD (probleme de învățare) și ADHD (probleme de atenție și hiperactivitate):

1. La mulți dintre copiii de astăzi poate fi constatată cu ușurință neputința de a asculta sau urmări cu atenție o expunere oarecare, chiar și o simplă discuție. Aceasta, deoarece la acești copii nu s-au dezvoltat suficient abilitățile auditive ce vizează distingerea sunetelor și analizarea mesajelor verbale. Prin vizionarea TV, micii telespectatori, concentrându-și atenția, în special, asupra efectelor vizuale, nu și-au antrenat suficient mintea ca să înțeleagă și să rețină în mod discursiv, s-au deprins să ignore mesajele vorbite.

2. Deficiențele privind memoria de scurtă durată alcătuiesc unul dintre principalele motive ale diminuării atenției. Tinerii la care apare sindromul LD nu pot reține în minte un interval de timp suficient de lung cuvinte sau fraze abia auzite, astfel încât să poată construi înțelesul mesajului care li se comunică. Ei nu pot urmări ideea care li se transmite dacă frazele sunt prea lungi, căci au uitat ceea ce li s-a spus cu câteva momente mai înainte.

3. Tinerii generației TV nu pot înțelege, nu-și pot aminti și nu pot aplica ceea ce au citit. Televiziunea scade semnificativ dispoziția și capacitatea de a mai citi, deoarece activitatea corticală sollicitată

194

de vizionarea TV este mediată de alți centri neuronali decât cititul și, în același timp, inhibă configurarea rețelelor neuronale ce ar trebui să medieze lectura.

Structura corticală a celor care au crescut cu televizorul defavorizează în mod decisiv capacitatea de a citi. Prin lectură însă, tânărul societății urbanizate pierde unul din cele mai importante mijloace pe care le avea pentru dezvoltarea structurală a creierului.

4. Imaginația tinerilor care se uită mult la televizor este foarte puțin creativă, foarte săracă, în ciuda faptului că mintea lor este prinsă în diferite scenarii mentale sau reverii mai mult decât în cazul unui om normal. Aceste reverii însă nu stimulează imaginația, ci o epuizează. Scenariile se produc aproape de la sine în minte datorită unei imaginații puternic excitate, prin intermediul vizionării, și datorită mulțimii imaginilor care au fost

aruncate în cutia neagră a subconștientului, de unde se întorc pentru a ocupa mintea persoanei respective.

5. Inhibarea activității emisferei stângi pe perioada vizionării sau nedezvoltarea normală a rețelelor neuronale ale acesteia, în urma miilor de ore petrecute în fața televizorului, are repercusiuni puternice asupra gândirii logice și analitice, asupra raționamentului matematic sau științific în general.

6. De asemenea, afectarea dezvoltării emisferei stângi se răsfrânge distructiv asupra limbajului, a construcțiilor sintactice, a gramaticii, a folosirii limbii în procesul de gândire și, mai ales, a folosirii limbii ca mijloc fundamental pentru dezvoltarea cortexului. La noua generație, poate fi remarcată o slăbire a capacității de a asculta, de a înțelege și de a-și aminti un material prezentat oral, abilitate scăzută în reflectarea într-o formă coerentă, în vorbire și în scris, a faptelor și ideilor, tendința de a comunica prin gesturi odată cu cuvintele sau în locul acestora, scăderea cunoștințelor de vocabular sub nivelul clasei a IV-a, proliferarea ticurilor verbale, dificultatea de a înțelege frazele mai lungi, propozițiile intercalate și structurile

195

gramaticale mai complexe. Dificultățile devin mult mai evidente după clasa a treia când sunt necesare abilități lingvistice de un nivel superior și care nu au fost dezvoltate din cauza vizionării excesive, în liceu, dificultățile de limbă continuă să se manifeste în chestiunile subtile precum: planificarea, succesiunea și organizarea ideilor, clasificarea, diferențierea nuanțată a

conceptelor, înțelegerea raporturilor dintre cauză și efect, a relațiilor dintre idei în timpul citirii etc. Sărăcia limbajului este subliniată de folosirea în exces a stereotipiilor verbale și a cuvintelor de jargon. Acești tineri nu pot să-și exprime cu claritate gândurile, să-și formuleze și să lege ideile, să urmărească sensul logic al acestora.

7. Cercetătorii arată în mod clar că elevii cei mai buni sunt aceia care tind să se uite mai puțin la televizor. Mai mult decât atât, cu cât crește timpul dedicat vizionării, cu atât rezultatele și performanțele școlare sunt mai slabe. Deși tinerii de astăzi dețin mai multe informații ca în trecut, ei se dovedesc totuși incapabili de a face conexiuni, de a organiza cunoștințele pe care le posedă și de a trage concluziile. Copiii obișnuiți cu televizorul ajung să se mulțumească doar cu percepția vizuală, emoțională sau simțială a lucrurilor fără a mai face efortul înțelegerii lor.

Televiziunea, în loc să-i provoace, să-i obișnuiască pe copii să gândească, să persevereze, să lupte pentru a dobândi ceva, îi învață să aștepte ca înțelesurile și lumea să li se descopere singure, să se desfășoare în fața ochilor lor sub formă de imagini. Învățarea, departe de a fi facilitată de televizor, este chiar defavorizată de acesta. Odată cu inhibarea activității emisferei stângi, adică a gândirii analitice, sintetice, logice, a proceselor de conștientizare și analiză a informației, întregul proces de învățare este pus în pericol. Din cauza bombardamentului cu imagini și informații, copiii renunță să mai înțeleagă ceea ce văd, deprindere care se

transferă în viața de zi cu zi. înțelegerea, gândirea ajung să fie lucruri prea dificile, enervante și plictisitoare, mai simplu fiind să te mulțumești cu ima-

196

ginile și cu senzațiile pe care acestea le provoacă sau cu distracția pe care o presupune vizionarea.

8. Cu toate că televizorul nu sprijină învățarea conștientă, el se dovedește a fi un instrument ideal pentru doparea (intoxicarea) subconștientului. Prin modelarea acestuia, televizorul reușește să condiționeze anumite dorințe sau comportamente, să influențeze, de fapt, din umbră mințile oamenilor.

9. Creșterea timpului de procesare a informației în urma întreruperii parțiale a comunicării prin corpul calos, pe parcursul vizionării - în fond afectarea dezvoltării acestei punți intercerebrale - se vedește a avea drept consecințe slăbirea capacităților intelectuale și scăderea inteligenței. Tinerii generației TV nu au capacitatea de a rezolva probleme sau dispoziția de a o face, deoarece întâmpină dificultăți în a procesa suficient de repede informația din cauza unei comunicări intercortice insuficient de bine dezvoltate. Reacțiile mentale sunt prea lente, răspund cu greutate la întrebări care le solicită gândirea și renunță repede la a se concentra asupra rezolvării unor situații date, nefiind capabili să-și țină mintea suficient de mult timp sub o sarcină anume. Pentru a avea același randament, efortul de concentrare trebuie să fie cu mult mai mare decât la un copil normal (care nu s-a uitat excesiv la televizor). Astfel, ei vor avea tendința de a evita activitățile ce presupun un

demers intelectual și se vor refugia într-o măsură tot mai mare în activitățile distractive care nu necesită prea multă minte și concentrare, și care nu-i pun în criză.

10. Cele mai importante probleme produse de vizionare vizează activitatea ariilor prefrontale - centrul executiv al cortexului uman -, cele care mediază procesele mentale superioare. Studiarea sindromului ADHD i-a făcut pe cercetători să constate apariția unor disfuncții la nivelul prefrontalului. Copiilor sau tinerilor crescuți cu televizorul le vine foarte greu, chiar imposibil celor mai grav afectați, să se concentreze cu atenție un timp mai îndelungat asu-

197

pra unei anumite activități. Ei nu pot asculta sau urmări explicațiile, nu pot duce la bun sfârșit lucrurile începute, alternând rapid o activitate cu alta; întâmpină dificultăți în a-și organiza și planifica acțiunile. Acționează înainte de a gândi, nu au răbdare, sunt hiperactivi și extrem de irascibili.

Permanent agitați, copiii hiperactivi întâmpină mari probleme în procesul de învățare, deoarece ei nu pot sta liniștiți, pentru a se concentra asupra studiului sau pentru a-l putea asculta pe profesor în clasă. La școală, au tendința de a se ridica, a ieși din bancă și a umbla prin clasă, a-i deranja pe colegi.

Copiii crescuți în fața televizorului nu se pot motiva cu ușurință pentru desfășurarea unei lucrări anume dacă nu sunt răsplătiți imediat și în mod semnificativ. Munca, efortul, activitatea în general devin pentru acești tineri împovărătoare, stresante sau respingătoare. Copilul sau

tânărul tinde permanent să se refugieze în distracție sau visare, renunțând cu ușurință la orice activitate care necesită concentrare și efort motivat. Nici un țel sau obiectiv nu poate mobiliza sistemul lor motivațional. Nu mai găsesc sens în nimic și parcă nu știu ce să facă cu timpul. Principala lor ocupație devine cheltuirea timpului în distracție sau visare. Nu vor nimic de la viață, exceptând, evident, banii și cheltuirea lor pe lucruri sau în divertisment.

Acești copii reușesc cu greu să-și controleze comportamentele și emoțiile, astfel că impulsurile interioare sau influențele mediului îi fac nu numai să se deconcentreze ușor, ci chiar îi pot antrena în acțiuni sau în stări emoționale străine de interesele lor personale. Marea parte a proceselor mentale superioare sunt afectate.

În vederea procesului de recuperare, principala piedică o constituie conștientizarea fenomenului. Scufunțați în mediul televizualului, un mediu cultural ce configurează o structură corticală specifică, un mediu care este, în același timp, un exponent perfect al tendințelor mediului cultural contemporan, tinerilor le va fi foarte

198

greu să-și dea seama de faptul că totuși ceva nu merge bine cu ei.³¹⁸ Dacă au depășit această piedică și au înțeles că mediul cultural modern sugerează iluzia normalității, fiind în esență contrară acesteia, atunci rămâne să găsească puterea, voința de a lupta pentru schimbarea pe care trebuie să o producă în propria viață.

Aceasta implică renunțarea la comunicarea prin intermediul ecranului, cultivând-o pe cea interpersonală și comunitară. Înseamnă a cultiva activitățile practice, fizice, a căuta liniștea și a acorda mai mult timp reflecției etc. Toate acestea vor fi dezbătute mai în amănunt în ultima parte a cărții.

Mulți dintre cititorii acestui material vor fi probabil tentați să caute să vadă în ce măsură sindroamele ADHD și LD pot fi întâlnite și la copiii sau la tinerii din comunitatea în care trăiesc. Fenomenul nu e greu de identificat sau urmărit, datorită manifestărilor sale extrem de vizibile.

Ceea ce va stârni poate surprinderea sau deruta va fi constatarea faptului că afecțiunile cortexului prefrontal sau ale emisferei stângi, cuprinse în simptomatologia LD și ADHD, îi marchează nu numai pe cei care se uită excesiv la televizor, ci, într-o oarecare măsură, pe cei mai mulți dintre copiii, tinerii și chiar adulții zilelor noastre.

Probleme serioase în concentrarea minții, a atenției, în motivația de a face ceva, de a lupta cu stăruință pentru un obiectiv, probleme de învățare, de memorare, de creativitate, hiperactivitate sau impulsivitate excesivă, dificultăți în planificarea și executarea programului etc. sunt câteva din elementele unui tablou simptomatologie întâlnit la tot mai mulți oameni. Într-adevăr, pentru copiii care încă din primii ani de viață se uită la televizor trei, patru și

318 „O investigare a 443 de studenți de colegiu a arătat

că, deși un îngrozitor procent de 50% citea sub nivelul clasei a IX-a, doar 80 dintre ei au recunoscut că au nevoie de sprijin la lectură. Chiar între cei 221 care se situau între nivelul clasei a III-a și clasei a VII-a, 178 considerau că sunt în regulă". în Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 22.

199

chiar mai multe ore zilnic, fenomenul este mult mai accentuat, ajungând până la patologii dintre cele mai evidente sau, în unele cazuri, chiar la afecțiuni neurologice sau psihice. Ce se întâmplă însă cu cei care vizionează doar până la două ore pe zi sau chiar mai puțin? De unde provine răul?

În căminele în care părinții se ceartă sau își bat copiii, îi stresează intens sau îi privează de anumite experiențe necesare vârstei, cauza nede dezvoltării centrilor corticali poate fi găsită în privarea de stimulii corespunzători. Există însă și familii unde copiii au sau fac tot ce-și doresc și unde părinții se îngrijesc, într-o anumită măsură, de creșterea lor și unde totuși se manifestă, într-un grad mai mic sau mai mare, problemele de atenție și hiperactivitate sau cele care vizează o dis-funcție la nivelul proceselor mentale superioare. Care să fie cauza?

Studiile neuropsihologilor, evidențiind importanța centrală a mediului cultural în dezvoltarea cortexului, ne-au făcut să ne concentrăm mai mult atenția asupra problemei mediilor (mass-media) și a mediului cultural contemporan, în special. De asemenea, cunoscând faptul că sindroamele LD și ADHD au apărut în epoca

televizorului și a culturii video, corelate în mod evident cu vizionarea TV, am legat preocuparea privind mediul cultural contemporan de mediul cultural generat de lumea TV.

Ce aduce nou mediul cultural contemporan, noul stil de viață față de societatea tradițională? Răspunsul nu este greu de găsit în contextul cercetărilor privind problemele de atenție și învățare. Concluzia la care se poate ajunge este că nu numai contactul prelungit și frecvent cu tehnologia video este nociv pentru cortexul uman, ci, într-o măsură semnificativă, și mesajul cultural nihilist care caracterizează stilul de viață modern și în mod esențial conținutul programelor de televiziune; germenul disolutiv pentru viața și sănătatea mentală a tinerilor noilor generații îl constituie, în modul cel mai probabil, cultura sau experiența nihilistă.

200

Partea a II-a

Rolul culturii TV în modelarea rețelelor neuronale, a mentalităților și a comportamentelor

Televiziunea

ca mediu de experiență

„Dacă vrei să înțelegi natura televiziunii, fă un inventar complet al tuturor lucrurilor care s-au schimbat în ultimii 12 ani în îmbrăcăminte, în comportamentul social, în gusturile pentru programe.” (McLuhan -1966)
- *Mediile tind să devină invizibile. Cu cât un mediu este mai important pentru viața noastră, cu atât devine mai*

puțin vizibil pentru noi.

- Un lucru, un fapt sau o realitate devin mediu de experiență sau de comunicare în măsura în care pătrund frecvent în viața noastră ori constituie context al comunicării unui mesaj sau al unei experiențe anume. Mediile ne influențează mai mult decât mesajele care se transmit prin ele.

În prima secțiune a acestei cărți ne-am oprit asupra consecințelor pe care comunicarea audio-video (aspect legat de natura acestei tehnologii), le are asupra minții umane, independent de conținutul mesajelor transmise. Concluzia a fost că vizionarea TV, ca activitate sau obișnuință cotidiană, poate afecta în mod serios dezvoltarea și funcționarea cortexului. Conținutul programelor TV joacă însă un rol la fel de important în această comunicare, și nu întâmplător există o legătură strânsă între stările neurologice și psihologice pe care le configurează vizionarea TV și mesajele transmise.

Această parte a cărții va fi dedicată tipului de mesaje pe care le comunică, prioritar, mediul televizual și consecințelor receptării acestor mesaje, pe termen scurt și lung. Pentru început, vom acorda atenție mediilor de comunicare în general. Este important să se înțeleagă faptul că *însăși natura mediului TV favorizează transmiterea*

unui anumit tip de mesaje sau că acest mediu modelează conținutul pe care-l transmite, după legile care guvernează comunicarea audio-video.

Un mediu devine cu atât mai puțin sesizabil cu cât prezența lui în viața noastră este mai intensă. Devenim

însă conștienți de existența unui mediu cu care ne-am obișnuit abia atunci când ne rupem de acesta, când ne lipsește. Medii ca aerul și lumina, în lipsa cărora omul nu poate trăi sau desfășura o viață normală, sunt aproape invizibile. Lumina, spre exemplu, face posibilă vederea tuturor lucrurilor sau a lumii care ne înconjoară. Cu toate acestea, experiența arată că, atunci când cerem cuiva să ne descrie tot ceea ce se află în vecinătatea sa, în cazuri foarte rare va fi identificată și prezența luminii. Dacă însă ar fi întuneric, persoana ar sesiza și ar spune: „Nu văd pentru că nu este lumină”. Tot așa și lumea TV nu poate fi sesizată sau cunoscută decât atunci când oamenii reușesc să se abstragă din mediul pe care ea îl creează. Deci, în funcție de cât de mult este prezent un mediu în viața noastră cotidiană, cu cât ne va influența mai mult, cu atât va deveni mai puțin vizibil pentru noi sau cu atât mai puțin ne vom da seama de acesta înrâurire.

Mediile în care am crescut și ne-am maturizat, cu toate că ne influențează cel mai mult, le conștientizăm cel mai puțin. În familie, spre exemplu, comportamentul părinților, modul în care ei privesc lumea sau în care gândesc și vorbesc constituie mediul fundamental pentru creșterea copiilor. Este cunoscut faptul că, în general, copiii mai degrabă imită purtarea părinților, decât ascultă de îndemnurile verbale ale acestora. Educația unui părinte care spune una și face alta este foarte puțin eficientă.

Trăind de mici în interiorul mediului familial, definit în special de prezența părinților, ne va fi foarte greu sau

chiar imposibil să identificăm trăsăturile fundamentale ale comportamentului lor, modul în care ei gândesc, deși pe toate acestea ni le-am însușit într-o mare măsură, ele caracterizând felul în care vom vedea și

203

judeca lumea, în care ne vom raporta la aceasta.

Asemenea mediului definit de lumină, mediul familial - părinții, îndeosebi - face posibilă vederea și înțelegerea lumii, în felul definit de modalitatea în care ei percep, gândesc și reflectă realitatea, mod care se transmite și copiilor de-a lungul timpului. Părinții se fac ei înșiși lumină pentru mintea copilului, căci prin ei învață copiii să vadă lumea, să o judece și să o cunoască.

Așadar, în această perspectivă, proporțional cu timpul alocat de-a lungul anilor televiziunii, lumea micului ecran devine pentru noi un mediu de existență tot mai puțin vizibil, tot mai greu de conștientizat. În aceeași măsură însă, acesta ne va influența și ne va defini existența sau ne va comunica acea „lumină”, proprie lumii TV, în care vom judeca lucrurile și realitatea.

„Televiziunea, spune M. Constantinescu, a devenit un mecanism care conferă sens și semnificație unei lumi lipsite de sens și semnificație.”³¹⁹

Într-o abordare simplificată, la o medie de 3-4 ore petrecute în fața televizorului, din 16 cât înseamnă timpul mediu de activitate pe parcusul unei zile, înseamnă că aproape o pătrime din ceea ce suntem și gândim ne înrudește cu lumea TV, și nu cu familia, cu natura și cu restul lumii. Prin urmare, nu numai că o pătrime din timpul vieții noastre active îl petrecem în

fața televizorului, dar și o pătrime din comportamentul sau modalitățile în care abordăm realitatea le vor reflecta, cel mai probabil, pe cele ale actorilor micului ecran sau pe ale acelor care construiesc lumea TV³²⁰. Când se vorbește despre medii, înclinăm să ne gândim la acele realități care ne înconjoară, în care suntem practic scufundați, cum

319 Mihaela Constantinescu, *Post/postmodernismul: Cultura divertismentului*, Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 134.

320 Lucrurile sunt, desigur, mult mai nuanțate. Influența televiziunii poate să fie mai redusă dacă experiența omului în afara vizionării TV este foarte bogată și intensă. Dacă însă experiența de telespectator este mai puternică, din punctul de vedere al implicării sentimentale, emoționale și intelectuale, ceea ce este foarte probabil, atunci înrâurirea pe care o are televiziunea în viața telespectatorilor va fi mult mai mare.

204

ar fi aerul, lumina, casa în care trăim, strada, satul, orașul sau natura etc. Acestea sunt medii care saturează, după cum se exprima McLuhan, întregul câmp al atenției, ne circumscriu complet existența. Există însă și alte medii, acelea care se rezumă numai la un aspect al realității. Copacul din fața casei, colegul de serviciu, trăsăturile de caracter sau înfățișarea unui prieten pe care îl întâlnim zilnic devin nu numai constante ale mediului de existență în care trăim, ci ele însele devin medii de experiență care înrăuresc într-o anumită

măsură, dar poate mai puțin sesizabil, viața și gândurile noastre.

Într-o discuție oarecare, spre exemplu, ni se întâmplă uneori să fim întrebați despre un coleg de serviciu sau despre un prieten bun dacă poartă ochelari, dacă manifestă o anumită curiozitate în comportament sau altceva și ne trezim că nu știm ce să răspundem, cu toate că ne întâlnim și petrecem zilnic destul de mult timp împreună cu persoana respectivă. Fenomenul este cu atât mai interesant, cu cât anumite trăsături de caracter ale acelui prieten, pe care nu le putem identifica, ni s-au comunicat într-o anumită măsură.

În același timp însă, când ne întâlnim pentru prima oară cu cineva, suntem capabili nu numai să descriem ochelarii sau alte caracteristici ale înfățișării sale, dar chiar și acele modalități specifice în care el se comportă sau pune problema. Această exactitate se estompează în momentul în care persoana respectivă devine o prezență permanentă în viața noastră. Același lucru ni se poate întâmpla cu anumite obiecte din propria casă sau de la birou, a căror prezență, așezare sau semnificație ne surprind doar atunci când ni le sesizează un om care a pătruns pentru prima oară în acel loc.

Ce dă naștere acestui fenomen? Este vorba, probabil, de o caracteristică a minții umane, poate o autoprotecție în fața mulțimii informațiilor, care face ca atunci când un stimul sau o realitate

eliminat din câmpul de atenție, intrând, prin familiarizare, în sfera obișnuinței. Acest fenomen apare și în momentul când, pe fondul unei realități familiare, ni se transmite un mesaj anume sau ni se propune o anumită experiență care ne atrage atenția și ne face să pierdem din vedere contextul general în care se desfășoară comunicarea, context care este însă definitoriu pentru acea experiență. Suntem atenți numai la ceea ce ne spune colegul de serviciu, fără să mai luăm în seamă și trăsăturile sale (înfățișare, comportament, mimică), deși acestea devin spiritul general pe fondul căruia se desfășoară comunicarea noastră.

Două lucruri fac ca trăsăturile unei persoane sau ale unei realități să devină mediu de experiență pentru noi: frecvența cu care acestea pătrund în viața noastră, obișnuința noastră cu ele, și faptul că acea realitate devine context general al transmiterii unui alt mesaj. Așadar, o trăsătură a unui lucru sau a unei realități pe care o vedem pentru prima oară poate fi sesizată și identificată, dacă însă aceasta, în timp, va deveni pentru noi o constantă de mediu, ea va ieși din orizontul nostru de conștiință, ajungând, practic, insesizabilă sau invizibilă. În aceste condiții, mintea va fi înclinată să ia în considerare, în mod conștient, numai mesajul care se face obiect al comunicării, restul cadrului fiind lăsat, în esență, la latitudinea percepției inconștiente. Această neglijare sau neatenție nu înseamnă dispariția aceluia aspect din existența noastră, ci, dimpotrivă, în cele mai multe din cazuri, el devine un element subînțeles pe care noi îl luăm ca atare, ni-l însușim ca pe un dat sau ca pe

un lucru deja cunoscut. Valoarea sau semnificația acelei realități însă o vom sesiza doar în clipa în care ea va dispărea din existența noastră³²¹. în

321 Niciodată nu devenim atât de conștienți de importanța pe care un om drag sufletului -părinte, frate, soț sau prieten - a avut-o în viața noastră ca în clipa în care dispare dintre noi.

206

concluzie, mediile ne influențează mai mult decât mesajele care ni se transmit prin ele; mediul este cel care definește în mod preponderent experiența noastră, și nu mesajul care ni se transmite. Pentru a înțelege mai bine relevanța pe care acest fenomen o are pentru efectele culturii TV asupra minții oamenilor, vom lua ca exemplu trei medii diferite: stadionul, discoteca și biserica.

STADIONUL, DISCOTECA ȘI BISERICA

Când mergem la biserică, poate că obosiți și cu mintea împrăștiată, adesea, nu reușim să reținem prea multe din rugăciunile care s-au spus acolo, dar experiența ne marchează și dacă ne întreabă cineva răspundem: am fost la biserică. Asta spune totul. întrebați fiind, răspundem: am fost la școală, am fost la discotecă, pe stadion la meci, am fost la o înmormântare sau la o nuntă. Cu toate că putem aminti sau nu în discuția pe care o purtăm despre ce s-a întâmplat acolo, care a fost mesajul sau faptul concret care ne-a adus în acea circumstanță, cea mai importantă rămâne experiența generală la care ne cheamă mediul respectiv. în exemplele pe care le vom da în continuare trebuie

observat că, așa cum demonstrează McLuhan, în spatele fiecărui mediu de comunicare, pe fondul căruia ni se transmite un mesaj anume, se află o mulțime de alte medii de comunicare, fiecare cu mesajul său caracteristic, care se suprapun unul peste altul. Toate acestea au o pedagogie proprie care întotdeauna rămâne invizibilă. Să luăm ca prim exemplu mediul descris de stadion.

Ce înseamnă a merge pe stadion pentru a urmări un meci de fotbal oarecare? Să spunem că obiectul prezenței noastre pe stadion este meciul dintre Steaua și Dinamo. Acesta constituie mesajul principal care ni se transmite. Care sunt însă celelalte mesaje sau

207

medii de comunicare pe care le experimentăm, care este pedagogia la care suntem expuși dincolo de meciul concret la care asistăm?

Este vorba mai întâi de mediul sportiv, ca atare, care înseamnă competiție, performanță, agilitate, câștigători, învinși, adică o mulțime de stări de spirit, valori sau mesaje care ni se comunică. Mai este și mediul definit de atmosfera stadionului, care presupune ide-ea de spectacol, de zgomot, de implicare emoțională - strigăte, certuri și chiar bătăi. Acestea sunt mesaje inerente stadionului. Pe urmă, este mediul descris de jocul în sine. Fotbalul, spre deosebire de tenis, este un joc de echipă, un joc destul de violent în comparație cu alte sporturi (voleiul), foarte rapid și suficient de spectaculos. Indiferent de meciul urmărit - echipele care joacă - starea de spirit pe stadion va fi caracterizată de o

emoție puternică, de agitație, nervi, de dorința de a învinge, satisfacție, glume sau înjurături. Foarte puțin probabil este ca pe stadion cineva să parcurgă o stare de liniște interioară, de interiorizare, de reflecție sau să fie marcat de dorința de a lăsa de la el.

Așadar, mediul este capabil nu numai să ne transmită niște mesaje mai importante chiar decât mesajul pretext al procesului de comunicare (în exemplul nostru, meciul Steaua - Dinamo), dar, mai mult, creează premisele unor comportamente specifice. El configurează experiența având un rol covârșitor în modelarea sau influențarea comportamentelor, indiferent de intenția sau dispoziția cu care participăm la comunicare.

Într-o discotecă nu poți să porți decât anumite discuții, să ai numai un anumit tip de atitudine. Acolo oamenii se distrează, își excită simțurile prin muzică, băutură, ritm etc. Semiîntunericul, glumele, râsul, zgomotul, fumul de țigară, dezordinea, gesturile lascive, provocatoare sunt doar câteva din constantele acestui mediu, care marchează sau definesc comunicarea, gândurile și comportamentul celor care se află într-o discotecă. Forța de persuasiune a acestei atmosfere este atât de puternică, încât este extrem de

208

greu ca să se manifeste cineva altfel decât îi dictează acest climat general.

Alte stări de spirit, gânduri și sentimente presupun medii precum stadionul și discoteca, și altele - biserica și școala. Primele conduc, în general, la excitarea

simțurilor, a emoțiilor și la o diminuare a reflexiei raționale, în timp ce biserica și școala organizează procesul gândirii și puterile sufletești, favorizând controlul emoțiilor și al sentimentelor.

Într-o biserică, de exemplu, independent de slujba la care participăm, de mesajul care se face pricină acelei comunicări - liturghie, botez, înmormântare - există un climat specific ce definește această experiență. Totul se petrece ca și cum s-ar intui sau s-ar presupune faptul că alături de noi este prezent Dumnezeu împreună cu îngerii sau sfinții Lui. Acesta este mesajul pe care ni-l transmite, în principal, mediul bisericii și din care se împărtășesc mai mult sau mai puțin conștient toți credincioșii. Alte mesaje sau stări de spirit care ni se induc sunt: pacea, liniștea, așezarea sufletească, interiorizarea, reflexia, rugăciunea, însăși rânduiala în care se petrec lucrurile, ierarhia, ascultarea etc. Este o atmosferă caracterizată de taină. Gândurile pe care le cultivă această realitate nu sunt cele de propășire, de obținere a plăcerii, ci, dimpotrivă, cele de generozitate, de smerenie, de dragoste altruistă. Aproape oricine vine la biserică, pleacă de acolo mai pacificat, mai liniștit, mai reflexiv, în timp ce stadionul le cultivă pe cele contrare.

Prin urmare, fiecare mediu constituie o școală care te învață să trăiești conform cu valorile care-l definesc și care-l exprimă. Această școală nu este una formală, vizibilă, declarată, ci, dimpotrivă, fără să ne dăm seama ne transformăm încetul cu încetul în sensul în care ne conduce mediul respectiv. De aici rezultă că rolul cel

mai important în educația și formarea oamenilor îl au mediile în care aceștia trăiesc sau cele cu care vin în contact. Având în vedere aceasta părinții care vor să fie încununată de succes educația pe

209

care o acordă copiilor trebuie să facă tot posibilul să le controleze mediile cu care vin în contact și încă din primii ani de viață să încerce să le dirijeze preferințele sau mediile de activitate către direcții care nu sunt nocive. În cele ce urmează, vom încerca să arătăm care este pedagogia implicită la care telespectatorul este supus atunci când intră în contact cu mediul TV.

CADRUL GENERAL AL EDUCAȚIEI PRIN TELEVIZOR

- în cazul televiziunii, trăsăturile și regularitățile pe care le prezintă acest mediu ni se comunică mult mai repede și mai profund decât înseși mesajele transmise, cu toate că, datorită expunerii îndelungate la acest mediu, nu mai suntem conștienți de aceste trăsături, nu le mai sesizăm. Ceea ce ne transmite televiziunea și ne influențează cel mai puternic sunt situațiile sau concepțiile care se subînțeleg, care alcătuiesc însăși țesătura lumii televizualului, și nu lucrurile spuse direct, mesajele care ne atrag atenția.

1. Lumea micului ecran constituie un mediu de existență pentru telespectatori, nu numai pentru că oamenii pătrund, prin vizionare, cu mintea în interiorul acesteia, dar și pentru frecvența și durata considerabilă a acestei experiențe - câteva ore zilnic din primii ani de viață și până la moarte.

2. Televiziunea ca mediu de comunicare, dincolo de

mesajul principal pe care ni-l comunică (mesajul pretext), ne mai transmite o mulțime de alte mesaje, date atât de natura acestui mediu, cât și de trăsăturile generale ale lumii TV.

3. Frecvența crescută a vizionării accentuează un alt fenomen: trăsăturile caracteristice ale lumii TV care apar cu o anumită regularitate - violența, sexualitatea, magicul - indiferent de emisiune, devin ele însele un mediu de experiență. Aceste trăsături, ca medii de valori și de experiență, nu numai că devin foarte puțin

210

perceptibile, dar în mod inconștient sunt însușite mult mai repede sau mai profund decât însuși mesajul principal, care constituie pretextul comunicării.

Urmărind o poveste de dragoste într-un film oarecare nu realizăm faptul că, prin contextul situațional în care este amplasată acțiunea, este justificat adulterul, divorțul sau ni se sugerează că independența, cariera, plăcerea sunt, până la urmă, garanția fericirii.

Prin urmare, televiziunea este capabilă de a ne modela comportamentul sau a ne forma anumite atitudini, nu atât prin mesajele pretext pe care ni le transmite - subiectul declarat al programului la care ne uităm -, cât prin elementele specifice atmosferei pe fondul căreia se desfășoară acțiunea. Telespectatorii se uită la o emisiune de divertisment sau se implică în acțiunea unui film, neștiind că, în acest timp, niște mesaje subînțelese situațiilor create pe micul ecran, niște valori anume le sunt transmise sau mai curând inoculate. Ei intenționează să vadă ceva anume și, de fapt, învață cu

totul altceva.

Prinși în acțiunea de pe micul ecran, în senzaționalul sau dramaticul care ne surprinde permanent, ne captivează sau solicită atenția, cu discernământul redus în mod semnificativ, nu ne dăm seama că însăși construcția în sine a realității care ni se prezintă, însuși modul în care se pune problema sunt vicioase sau că atmosfera respectivă ni se insinuează în subconștient, influențându-ne modul de a gândi. Astfel că, în timp, se ajunge la cristalizarea unor sisteme de valori, a unor principii de viață despre care nu putem spune când sau cum ni le-am format, de parcă dintotdeauna am fi gândit astfel.

Foarte puțini oameni conștientizează că, de fapt, o mare parte din ceea ce ei consideră propriile păreri și viziuni despre lume și viață, modul „original” de a fi și a simți nu sunt decât produsul a mai multor ani de vizionare TV, de cultivare a valorilor ce definesc acest mediu. G. Gerbner și echipa lui au studiat acest fenomen pe o

211

perioadă de 13 ani, timp în care au fost analizate 1 431 de programe de televiziune. Iată câteva dintre concluziile la care s-a ajuns:

„Potrivit analizelor făcute, reprezentarea simbolică în programele TV americane a lumii sociale reale este deformată.”³²² Lumea de dincolo de ecran este complet diferită de cea reală în privința trăsăturilor și valorilor pe care le scoate în evidență. Este o altă lume, cu alte priorități și obiective, mișcată de cu totul alte mecanisme. Modalitățile și rațiunile după care gândesc și se ghidează oamenii pe micul ecran sunt diferite de cele ale

vieții de zi cu zi. Este o lume în care predomină oamenii tineri, aceia care dispun de un fizic atractiv (cel puțin ca potențial erotic), o lume înfrumusețată, ideală, în care oamenii nu trebuie să muncească aproape deloc, în schimb, trebuie să se distreze cât mai mult. O lume a plăcerilor, în care predomină preocuparea pentru sex și comportamentul violent.

„Marii consumatori de televiziune manifestă mai accentuat tendința de a da răspunsuri televizuale (la testul propus), adică de a avea o percepție televizuală asupra lumii. Adolescenții care vizionează mai mult cred că lumea este mai violentă și, prin urmare, sunt mai temători decât cei care consumă mai moderat emisiunile YY "323 £_u c£_t ne u

ităm mai mult la televizor, cu atât vedem și judecăm lumea într-o modalitate tot mai apropiată de felul în care o fac cei de pe micul ecran, chiar dacă nu ne dăm seama de acest lucru.

„Ceea ce cultivă concepții comune și stabile despre realitate, spune G. Gerbner în cartea sa *Growing Up With Television: The Cultivation Perspective*, sunt regularitățile care pot fi detectate de-a lungul unei perioade semnificative de timp în programele TV, adică

322 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996, p. 216.

323 *Ibidem*, p. 217.

212

trăsături regulate, în ceea ce privește decorurile, rolurile, tipurile de relații și de acțiuni prezentate cu o anumită frecvență. Prin intermediul acestor trăsături regulate televiziunea ajunge să creeze concepția pe care membrii

audienței și-o construiesc despre realitate, generând un mediu cultural, o lume simbolică, iluzorie."³²⁴

În urma analizei desfășurate pe 1 491 de programe TV, G. Gerbner a găsit „410 caracteristici majore” (teme, idei, simboluri) și „1 425 de caracteristici minore”, din care a extras acele trăsături regulate care se repetă cu o frecvență foarte mare, în cea mai mare parte a programelor TV, indiferent de subiectul abordat, și care sunt, prin aceasta, cultivate în mințile telespectatorilor, fără ca ei să fie conștienți de lucrul acesta.

G. Gerbner identifică nu numai ideile sau temele fundamentale ce caracterizează lumea TV, ci și funcțiile pe care le îndeplinesc acele „povești care ne animă mediul cultural”³²⁵. Este vorba despre mecanismele care stau la baza construirii mediului TV, de ceea ce știu mai puțin telespectatorii: lumea micului ecran nu apare pur și simplu ca o reflectare prin obiectivul aparatului de filmat a celei reale sau prin combinarea într-o ordine întâmplătoare a unor mesaje și realități diferite. Crearea lumii TV respectă o logică, o sintaxă bine determinată, prin care se reușește foarte bine configurarea aceluia mediu capabil - prin însuși spiritul și valorile sale, dincolo de subiectele pe care le prezintă - să ne sugereze ce avem de făcut în viață. Funcțiile pe care le îndeplinesc poveștile televizualului sunt următoarele: „1. să arate cum funcționează lucrurile; 2. să descrie cum stau lucrurile și 3. să ne spună ce avem de făcut”³²⁶.

Înainte de a trece mai departe, trebuie să lămurim unul
324 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media și societatea*, Editura SNSPA - Facultatea de Comunicare

și Relații Publice, București, 2001, p. 174.

325 Mihaela Constantinescu, *Post...*, p. 176.

326 „Poveștile din prima categorie ne dezvăluie cum funcționează lucrurile, iluminează relațiile importante, uneori invizibile și dinamica ascunsă a vieții. Basmele, romanele, piesele de teatru, benzile desenate, desenele animate și alte forme ale imaginației crea-

213

dintre mecanismele principale prin care mediul TV reușește să cultive anumite atitudini.

PE MICUL ECRAN, FACTORUL STATISTIC CONSTITUIE CRITERIUL ADEVĂRULUI

- Formarea unei atitudini sau concepții depinde de frecvența cu care aceasta este reprezentată și privită ca pozitivă pe micul ecran. Evaluarea nu are întotdeauna un caracter conștient, este dată, mai degrabă, de sentimentul sau impresia generală pe care o lasă vizionarea TV în privința atitudinii sau problemei respective.

Ne putem forma o părere asupra unei teme oarecare, ascultând o dezbatere pe marginea ei. Însă atitudinile, mentalitățile se formează în timp și sunt legate atât de analiza conștientă a anumitor mesaje, dar mai cu seamă de însușirea spiritului general al mediului în care trăim. Observăm cum se poartă, cum gândesc, cum se raportează la realitate oamenii din jurul nostru și, prin acesta evaluare (de cele mai multe ori neconștientizată), ne formăm, în toare constituie elemente de bază ale înțelegerii umane. Ele sugerează o causalitate complexă prin prezentarea

acțiunii imaginare în situații totale, ajungând la o anumită concluzie care are un scop moral și o funcție socială. Poveștile de acest tip construiesc, începând din copilărie, fantezia pe care o numim «realitate».

Poveștile de al doilea fel ne arată cum stau lucrurile, ele sunt relatări factice, cronicile din trecut și știrile de azi. Poveștile despre felul în care stau lucrurile pot confirma sau nega o concepție sau alta despre viață. Caracterul lor «faptic» le conferă un statut special în teoria politică și deseori în legislație. Aceste povești ne oferă informații despre finanțe, căsătorii, crime, loterii, teroriști ș.a.m.d. Ele ne ajută să conștientizăm anumite interese, amenințări, oportunități și provocări ale existenței. Cel de-al treilea tip de povești ne învață ce să facem; sunt povești despre valoare și alegere care prezintă lucruri, comportamente sau stiluri de viață ca dezirabile (sau indezirabile), ne propun moduri în care să le obținem (sau să le evităm) și prețul pe care trebuie să-l plătim pentru reușită (sau nereușită). Este vorba despre instrucțiuni, legi, reglementări, comenzi, sloganuri, predici și admonestări. Astăzi, majoritatea lor se numesc reclame: respectiv mesajele și imaginile publicitare pe care le vedem și le auzim zilnic. Ele ne prezintă, tipic, un obiectiv care trebuie atins sau evitat și ne oferă un produs, serviciu, candidat, instituție sau acțiune, care se presupune că ajută la atingerea sau evitarea sa." *Ibidem*, p. 176-177.

214

timp, punctul de vedere. în cazul televizorului, în condițiile în care gândirea reflexivă, ce presupune

detașarea și analiza, este mult diminuată, când este activat cu putere comportamentul de imitație, în contextul unei comunicări de masă impersonale, factorul statistic va căpăta rolul cel mai important în configurarea atitudinilor telespectatorilor. Mecanismul de evaluare aproape inconștientă a datelor fundamentale ale mediului TV va urmări determinarea aceluși punct de vedere care este reprezentat cu ponderea cea mai mare, acela fiind, în fapt, cel pe care telespectatorul va tinde să și-l însușească în timp, chiar dacă nu este conform realității sau adevărului.

Să luăm, spre exemplu, tema sexualității, una dintre cele care apar frecvent în majoritatea emisiunilor TV și în care poate fi remarcată o evidentă distorsiune a realității. Relația dintre bărbat și femeie și chiar problema sexualității și a iubirii sunt reprezentate pe micul ecran complet diferit de modul în care acestea se manifestă și au fost receptate dintotdeauna în lumea reală.

Studiile arată că, din 100 de situații în care apar referiri la relația sexuală în cadrul programelor TV, în numai 6 dintre acestea mesajul arată consecințele negative pe care le-ar putea avea această relație întreținută în afara vieții conjugale și numai într-un singur caz se pune în lumină pozitivă virginitatea. În acest context, chiar dacă telespectatorul ar reuși să vadă emisiunile care reflectă realitatea, chiar dacă acestea ar fi foarte bine realizate și convingătoare, faptul că doar în șase sau doar într-un singur caz dintr-o sută aceste puncte de vedere apar la televizor, frecvența lor minimă le va face să fie foarte puțin credibile, fiind văzute ca niște păreri singulare.

Astfel, concluzia la care ajung telespectatorii, chiar dacă nu toți o conștientizează, este că virginitatea este o atitudine demodată, ancronică și, oricum, foarte rară astăzi, iar efectele negative ale relațiilor sexuale în afara căsătoriei sunt nesemnificative. În schimb, receptarea relației între bărbat și femeie numai sub

215

aspectul atracției fizice sau chiar al consumării actului sexual devine, prin frecvența mare cu care acest mesaj este transmis, în mod direct sau cu subînțeles în majoritatea programelor TV, punctul de vedere dominant pentru formarea atitudinii privitoare la acesta chestiune.

Prin urmare, în lumea TV nu contează atât mesajele care se transmit sau argumentația, cât frecvența cu care un punct de vedere este reprezentat, direct sau indirect, în mediul artificial al realității TV. Criteriile de formare ale unei atitudini sunt date de evaluarea frecvenței cu care o anumită atitudine este reprezentată și privită ca pozitivă pe micul ecran. Aceea care va avea ponderea cea mai mare este cel mai probabil că va fi însușită.

NU ORICE MESAJ SE TRANSMITE BINE PRIN TELEVIZOR

O problemă importantă de care trebuie ținut seama în orice discuție referitoare la medii este aceea că mediile nu numai că transmit și alte mesaje decât cele care constituie obiectul comunicării, dar și reușesc să configureze, să modeleze mesajul principal după legile sau în spiritul ce le definește. Consecința acestei presiuni pe care o face mediul asupra mesajului transmis

duce, în timp, la selectarea, în mod preponderent, a mesajelor care sunt cel mai bine adaptate mediului respectiv. Un om nervos, irascibil nu va putea să ne adreseze un cuvânt calm, liniștitor. Cel mai probabil, cuvintele, intonația, conținutul mesajului său vor fi încărcate de tensiunea sau violența care-l stăpânesc. Din exemplele anterioare, constatăm că mesajele cel mai bine adaptate stadionului sunt cele legate de spiritul de competiție, de luptă, de agresivitate etc. în discotecă, sunt mesajele care incită simțurile sau care vizează o satisfacere a plăcerii, pe când în

216

biserică, dimpotrivă, cuvintele îmbie la pace, la iubire, la liniște, la detașare de zgomotul și grijile lumii.

Televizorul, spre exemplu, nu-i poate învăța pe telespectatori matematica nici dacă ar urmări-o prin dedicarea unui spațiu amplu de emisie acestui obiectiv. De ce? Pentru că emisiunile educative, ce vizează un învățământ întemeiat pe gândirea logică, nu sunt căutate de public. Cine ar sta să se uite la televizor ca să învețe matematica? Intuiția generală spune că acest lucru nu merge și de aceea nici nu atrage. Televizorul nu transmite bine cifre și operații matematice, ci imagini viu colorate care să provoace emoția. Atunci când deschid televizorul oamenii caută acțiunea, suspansul, senzaționalul, emoțiile sau sentimentalul; acestea sunt dimensiunile sub care este văzută, căutată și apreciată televiziunea. Lecția pe care ea a dat-o omenirii este că televizorul nu trebuie căutat pentru a deprinde ceva ce vizează procesul de învățare conștientă, intențională, ci

pentru distracție sau pentru puterea de fascinație și seducție pe care o exercită în condiționarea unor dorințe. Având în vedere toate acestea, vom analiza în continuare care sunt mesajele cel mai bine adaptate mediului TV, pentru a ști la ce trebuie să ne așteptăm în momentul în care ne așezăm în fața micului ecran; care vor fi coordonatele pe care televiziunea ne va influența judecata, comportamentul și viața în general; care este spiritul, atmosfera generală a lumii televiziunii. Numai așa vom putea înțelege semnificația transformărilor care se petrec în zilele noastre, în viața oamenilor și a societății.

McLuhan spunea că „oamenii nu văd film la televizor, ci văd televiziune”³²⁷. Așadar, nu acțiunea de pe micul ecran este esențială, ci lecția pe care ne-o dă mediul TV ca atare; modul în care este

327 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 185.

217

construit acest univers, „convențiile, așteptările, sistemele de orientare”³²⁸ care sunt puse în urzeala acestei pseudorealități.

PREZENTISMUL - DICTATUL ACȚIUNII ȘI AL MOMENTULUI, VIZIBILUL ȘI SENZAȚIONALUL

- *Există o seamă de trăsături care definesc în mod obligatoriu orice mesaj TV, ca urmare a faptului că ele țin de însăși natura mediului televizual.*

- *Prezentismul*³²⁹ *instalează în lumea TV și în viața telespectatorului domnia clipei - la care se reduce prezentul -, a evenimențialului și a vitezei. Ritmul*

trepidant la care se conectează lumea prin televizionare nu lasă răgazul gândirii, ci impune implicarea, acțiunea, urmarea fără discernământ a impulsurilor interioare, a sugestiilor și a provocărilor externe.

Prezentismul favorizează manipularea.

- Doar ceea ce este vizionabil poate apărea pe micul ecran, tot ceea ce ține de viața interioară nu poate fi educat prin televiziune deoarece este imposibil de redat pe micul ecran. De asemenea, apariția la televizor a unor scene ce țin de viața personală, intimă și care, prin natura lor, nu pot fi făcute publice fără a le afecta ființa, nu face decât să schimonosească acele realități, să cultive un spectacol adesea murdar, cu consecințe grave în viața personală și psihică a publicului.

- Senzaționalul cultivat în mod obsesiv de televiziune îl face pe telespectator să caute și să aprecieze în viață numai ceea ce poartă emblema extraordinarului, ceea ce produce emoție, incită simțurile sau mișcă orgoliul. Totul trebuie să fie șocant, uimitor, spectaculos pentru a atrage atenția omului contemporan. Pe acest fond, viața obișnuită, simplă creează sentimentul frustrării și al neîmplinirii.

Există unele trăsături ale mesajului TV care depind de natura acestui mediu de comunicare. Alături de dictatura momentului pe care o impune televiziunea - prezentismul -, de prioritatea acordată

328 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 175.

329 Termenul a fost folosit pentru prima oară de către

G. H. Mead, marele sociolog și fenomenolog american, în bine cunoscuta sa carte *The Philosophy of Act*.

218

vizibilului sau de predispoziția spre senzational, J. Fische și J. Hartley adaugă, în cartea *Reading television*, că „televiziunea este efemeră, episodică, concretă, particulară și dramatică”³³⁰.

Prezentismul (dictatul acțiunii și al clipei). Pe micul ecran, cadrele se succed cu viteză. Nu te poți opri să reflectezi asupra unei imagini sau realități, pentru că nu noi suntem subiectele care ne orientăm în această lume pentru a o cunoaște, ci lumea ecranului este aceea care se perindă prin fața noastră, ne seduce atenția, ne fură vederea și ne-o conduce prin labirinturile acestei pseudorealități. Nu te poți sustrage fascinației televiziunii decât închizând ochii sau întrerupând televizorul.

Televiziunea trăiește numai în prezentul acțiunii, se hrănește din prezent și astfel ea instaurează o dictatură a momentului. Trecutul este prea îndepărtat, prea static și există numai în măsura în care poate fi imortalizat în prezentul micului ecran, unde, de altfel, este sublimat și viitorul. Televiziunea este acuzată de mulți specialiști că l-a făcut pe omul contemporan să piardă simțul istoriei, al relației cu trecutul și al perspectivei viitorului.

Omul micului ecran și, asemenea lui, într-o măsură tot mai mare, omul modern are nevoie de acțiune, ca să simtă că trăiește. Tot ce se întâmplă la televizor înseamnă acțiune, senzație și emoție, adică tot ceea ce poate valoriza mai eficient clipa, momentul de față.

Ritmul și acțiunea sunt materialul de bază pentru construcția mesajului TV și, poate nu întâmplător, acestea au devenit imperativele lumii în care trăim. În tensiunea concurenței care domnește între canalele de televiziune există această tendință de a crește permanent ritmul, acțiunea, ponderea senzaționalului și a dramaticului, pentru a captiva cât mai puternic, a nu-i lăsa telespectatorului răgaz de a se gândi și a trece pe un alt canal.

330 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 165.

219

Televiziunea creează un peisaj care contribuie semnificativ la generarea atmosferei trepidante în care trăiește omul modern. Oamenii, chiar și bătrânii sau copiii care nu sunt legați de un program, nu au responsabilități sociale, familiale - grijă, alergătură, muncă etc. - nu mai au răbdare, nu mai pot aștepta. Toată lumea se grăbește, ca la televizor și, agitându-se, simulează acțiunea. Se pare că, fiind conectați la ritmul și viteza de desfășurare a evenimentelor de pe micul ecran, câteva ore zilnic, telespectatorii își însușesc la nivel psihic sau nervos această dinamică pe care nu o mai pot părăsi. Aceasta nu înseamnă că devin mai activi, ci dimpotrivă, cu nervii slăbiți de zbuciumul continuu la care sunt supuși, sunt tot mai puțin capabili să se implice activ și concentrat într-o lucrare. Totodată însă, împrumută de la televizor tot ceea ce însoțește acțiunea de pe micul ecran sau dă senzația de acțiune. Astfel, îi vedem pe oameni tot mai agitați, nervoși și irascibili,

lipsiți de îngăduință, răbdare și stăruință, incapabili să mai aștepte, deoarece vor totul acum, ca și cum li s-ar cuveni, precum învață de la televizor.

Personajele de pe micul ecran sunt, în general, sigure pe ele, știu ce au de făcut, nu au timp de reflectat, căci trebuie să acționeze, să demonstreze de ce sunt în stare, să se impună. Toate acestea le regăsim și la omul contemporan, mai cu seamă la tinerii crescuți cu televizorul, care manifestă suficiență de sine, care vor să se impună, eventual cu forța, vor să demonstreze că sunt cineva, însă fără îngăduință, puțină smerenie și delicatețe devine tot mai greu pentru acești tineri sau pentru toți cei care trăiesc conectați la spiritul televiziunii să comunice cu alți oameni, să construiască sau să întrețină o relație de prietenie sau de dragoste și chiar să se integreze social.

Acest comandament al acțiunii și al clipei are și o altă consecință negativă. Oamenii își pierd obișnuința de a cugeta înainte de a întreprinde ceva, de a-și planifica acțiunile viitoare, de a nu se

220

arunca cu capul înainte sau de a se opri la timp. Oamenii devin dependenți sau sensibili la stimulii exteriori, la oricare provocare, cu alte cuvinte, mai ușor de manipulat.

Ceea ce televizorul exclude este reflecția rațională pe care, după cum s-a putut constata anterior, acest tip de comunicare nu o favorizează. Atitudinea reflexivă „nu dă bine” pe micul ecran. Cine are, oare, răbdarea de a aștepta ca eroii lumii TV să se gândească la ceea ce au

de făcut? Din același motiv lipsesc și cărțile. În filme sau în alte emisiuni, nimeni nu citește. Cartea este, de altfel, cel mai mare dușman al televizorului. Oamenii care citesc cărți se uită foarte puțin la televizor, de aceea televiziunea nu poate să-și facă contrareclamă, susținând cartea. Aceasta este o altă lecție care ni se dă, prin eliminarea cărții sau a bibliotecii din lumea pe care televiziunea o configurează: „Cartea aparține trecutului, nu mai este vreme de citit cărți, atâta timp cât tu însuși poți să fii eroul”. Pentru omul modern, experiența înseamnă totul - implicarea empatică în actul vizionării. Prin urmare, pe viitor, bibliotecile personale vor fi tot atât de rare, pe cât sunt astăzi în filmele sau în programele TV.

Vizibilitatea. Pe micul ecran, numai vizibilul are prioritate. Astfel, tot ceea ce ține de viața interioară și intimă, de ceea ce este tainic, indefinibil în relațiile interpersonale nu poate fi educat prin mijloacele de comunicare în masă, ci numai prin experiența personală. Există și o altă fațetă a acestui fenomen. Viața intimă sau acele realități care, prin natura lor, nu pot fi afișate, scoase în public prin spectacolul TV sunt alterate în ființa sau în modul lor de manifestare în momentul în care sunt afișate și văzute sub lumina reflectoarelor, mânjite sau batjocorite de privirile mulțimii. Atâta vreme cât ceea ce ține de taina relației personale nu poate fi immortalizat pe banda video, varianta televizată a intimității nu face decât să schimonosească adevărul³³¹, învățând astfel publicul,

331 Marele regizor rus Andrei Tarkovski observa că

datorită caracterul ei intim, relația de dragoste nu poate fi immortalizată pe peliculă și redată în filme, așa cum este ea de fapt.

221

deprinzându-l cu un spectacol adesea degradant și derizoriu. Se cultivă astfel cu succes un fel de canibalism spiritual - circul munden -, plăcerea de a pătrunde în viața intimă a altor oameni, de a-i umili prin aceasta și de a te simți astfel superior lor.

Toate acestea slăbesc omului-telespectator capacitatea de a mai dezvolta o relație personală. În același timp, telespectatorii vor împrumuta această mentalitate a spectacolului, înțelegând că există și are valoare numai ceea ce este scos pe sticlă, etalat în public și admirat. Vor simți din ce în ce mai mult nevoia să se comporte ca și cum ar trebui să prezinte un spectacol, să seducă atenția celorlalți. Pentru omul crescut în fața televizorului viața interioară, reflexivă, adâncirea unor relații personale, viața de familie sau cea comunitară nu-l mai satisfac. El caută mulțimea, zgomotul, vrea să vadă, și în același timp, și el să fie văzut de ceilalți, să se exhibeze cât mai mult. Omul modern nu se mai poate bucura de simplitate, de singurătate, de retragere sau de natură. Caută locurile publice -localurile, barurile, strada, magazinele, mulțimea sau, în propria casă, televizorul - unde are sentimentul că trăiește intens, participând la marele spectacol al zilelor noastre - lumea mediatică. Această experiență, în realitate, îl epuizează, îi atâță pasiunile, îi creează o mulțime de frustrări și de nemulțumiri și, în final, îl secătuiește sufletește. El nu

mai găsește resursele dezvoltării unei vieți interioare, în scopul așezării lăuntrice - condiția fundamentală a unei vieți spirituale, a mulțumirii și a liniștii sufletești.

Senzaționalul. Ceea ce apare la televizor trebuie să fie senzațional, extraordinar, să șocheze, să producă emoție, să excite simțurile; toate acestea pentru a seduce cât mai puternic atenția telespectatorului. Un lucru neînsemnat, simplu, care trebuie trăit pe viu pentru a avea valoare, nu-și găsește locul în programele TV. Acolo oamenii nu au o viață obișnuită, cu bucuriile și problemele ei firești. Ei trebuie să întreprindă ceva deosebit, să iasă în evidență, să provoace senzație. Consecința? Obișnuiți cu peisajul senzațional,

222

extrem de incitant al micului ecran, cu o lume unde fiecare om este un erou care trebuie să impresioneze cu ceva, să șocheze, să distreze, oamenii nu mai sunt capabili să se bucure de o viață liniștită sau normală, de experiența tainică a vieții în Biserică, în natură sau în familie.

Viața obișnuită a unei familii, aceea care constituie pentru om principala sursă de mulțumire și de împlinire sufletească, nu apare aproape deloc la televizor sau este puternic distorsionată. Luân-du-și ca model lumea artificială a micului ecran, oamenii ajung să caute, în societatea în care trăiesc sau în viața lor, spectacularul, evenimentele deosebite, scandalul sau tot ceea ce iese din sfera normalului producând senzație și, prin aceasta, transformă, fără să conștientizeze, lumea în care trăiesc într-o sală de spectacol, raportându-se la ea ca la cea de

dincolo de ecranul TV. Dacă însă aceasta nu este suficient de captivantă, atunci ei se simt plictisiți și nefericiți, recurgând la televizor sau la alte mijloace evazioniste pentru a-și astupa golul din suflet sau a-și ostoi setea de senzații.

Înainte de a trece la analiza efectivă a conținutului programelor de televiziune, ne vom opri asupra efectelor pe care televiziunea, prin mesajele transmise, indiferent de natura acestora, le are asupra telespectatorilor. Studiile privind efectele televizorului sunt circumscrise în mod natural de cele ce vizează mass-media în general. Dar apariția și dezvoltarea televiziunii a jucat un rol esențial în determinarea efectelor puternice ale mass-mediei cele pe care le vom lua în considerare în paginile următoare.

„Funcția de agendă”, „teoria cultivării” și „spirală tăcerii” sunt cele mai importante teorii privind efectele mass-media pe termen lung. Ele determină modul în care mass-media, în general, și televizorul îndeosebi pot produce efecte cognitive, afective și comportamentale cu consecințele cele mai grave pentru viața indivizilor și a societății.

223

FUNCȚIA DE AGENDĂ A MASS-MEDIEI

Această teorie pune în evidență faptul că agenda sau harta principalelor preocupări mentale ale publicului este asemănătoare sau chiar identică cu agenda mediatică. Cu alte cuvinte, mass-media sau televiziunea ne spune la ce să ne gândim cu preponderență în fiecare zi. Ea ne arată care sunt problemele cele mai importante,

pentru ca, în funcție de această ierarhizare, să ne orientăm în a le acorda atenția corespunzătoare. Prin acest efect, televiziunea ne colonizează, practic, experiența mentală a realității. Ne face să credem că există în primul rând sau exclusiv ceea ce este mediatizat.

Cercetările empirice privind valabilitatea acestei teorii s-au desfășurat începând cu anii '60-70, în anul 1972 existând deja două formulări complementare ale teoriei, ca urmare a studiilor realizate de Maxwell McCombs - Donald Schaw și R. Combs - C. Elder.

Primul studiu demonstrează că agenda sau ordinea de zi a opiniei publice este aceeași cu cea a mass-mediei, iar cel de al doilea arată că agenda de priorități a oamenilor politici, adică a modului în care politicul se raportează la problemele societății, este și ea asemănătoare cu ordinea de priorități pe care media le conferă problemelor sociale, aduse tot de ea în discuție.

Într-un alt studiu, întreprins de G. Raz Funkhouser (1973), se pune în evidență faptul că „atenția acordată de media unei chestiuni mărește importanța ei în fața publicului”³³², deși ierarhia și importanța acordată de mass-media unor evenimente nu este conformă cu problemele reale, ale populației. „Media, constată profesorul Dobrescu, dilată evenimentul pentru a-l impune atenției. Media creează evenimentul pentru a atrage atenția asupra unor probleme pe care evenimentul respectiv le simbolizează. în cazul în

332 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 264.

care sunt interesate, media ridică un amănunt sau un lucru cvasi-obișnuit la rang de eveniment și-l prezintă ca atare. Prin urmare, importanța reală a unui eveniment și importanța acordată de media - proeminența de care se bucură el în diferite mijloace de comunicare în masă - sunt două lucruri distincte. Am putea spune obligatoriu distincte."³³³

Așadar, concluzionează Ioan Drăgan, „mass-media definesc și construiesc realitatea. Actualitatea este un produs mediatic, o construcție mentală a lumii creată și impusă de mijloacele de comunicare în masă. Ele restabilesc ierarhia problemelor publice și «calendarul» evenimentelor publice concentrând atenția asupra anumitor evenimente”³³⁴. Se ajunge astfel la paradoxul ca existența lumii să devină un produs mediatic și, în consecință, se impune în mentalul colectiv ideea că exiști în măsura în care participi la această realitate.

CONSECINȚELE EFECTULUI DE AGENDĂ

1. La nivel politic, social și comunitar

Studiile privind efectul de agendă au arătat că atât agenda publicului, cât și cea a omului politic sunt conforme cu cea a mass-mediei, adică omul politic își construiește obiectivele după importanța pe care mass-media o acordă problemelor sociale și politice. Se ajunge astfel ca actul politic să fie dirijat sau orientat de multe ori spre probleme care nu sunt de o reală importanță în ordinea priorităților, probleme ce vizează sau susțin alte interese decât cele ale comunității.

Studiile au atras atenția asupra faptului că mass-media poate deveni un mijloc extrem de eficace pentru

distragerea publicului de

333 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 161.

334 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 265.
225

la anumite probleme și direcționarea atenției sale către altele³³⁵, înseși normele sociale și comunitare ajungând să se ghideze după actualitatea pe care ea o creează. În felul acesta, se poate întâmpla ca o problemă gravă, atâta timp cât nu este în obiectivul televiziunii, spre exemplu, să nu fie rezolvată, în timp ce unor lucruri de suprafață să li se acorde atenția maximă. În general, scandalurile sau subiectele care pot fi ușor de manipulat pentru senzaționalul lor sau pentru că nu supără ideologia conducătoare vor fi întotdeauna preferate de mass-media. Însă la adăpostul unor scandaluri mediatice de factură senzațională se poate desfășura orice act cu caracter anticomunitar.

Există și situații în care mass-media acordă atenție unor probleme cu adevărat importante pentru societate.

Aceasta nu înseamnă însă că se urmărește o reală rezolvare a acestora. Odată prins în obiectivul camerelor de luat vederi, un eveniment sau o problemă oarecare va fi exploatată la maximum în latura ei senzațională și provocatoare. Se poate sesiza imediat cum își fac intrarea în scenă „specialiștii” - psihologi, analiști, comentatori politici și, bineînțeles, oamenii politici sau cei responsabili de faptele respective. Cu toții se arată preocupați la maximum de problema în discuție, urmează controverse, apologii și atacuri, toate în numele

binelui obștesc care, de fapt, în cele mai multe dintre cazuri, nu interesează pe nimeni.

Oamenii politici își joacă rolul de oameni responsabili, preocupați și dedicați rezolvării acelei probleme, iar telespectatorii își epuizează energia psihică urmărind Jocul de scenă", dezbaterile, intervențiile, declarațiile incendiare și promisiunile liniștitoare ale actorilor principali ai evenimentului, fără posibilitatea unei intervenții responsabile și personale. Totul durează până când lumea s-a săturat de respectivul scandal - scăderea ratingului -, a obosit sau

335 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 157.

226

s-a plictisit sau până când un alt eveniment senzațional este adus în prim-planul scenei mediatică. În acel moment, subiectul, deși a rămas nerezolvat, va ieși de sub obiectivul mass-media, dispărând astfel din atenția publicului.

2. La nivel personal

Mass-media nu numai că ne spune la ce să ne gândim, ne structurează câmpul de preocupări, dar și produce schimbări cognitive în reprezentările publicului. Media, arată cercetătorii, ne învață ce importanță trebuie să se acorde unei probleme sau unui eveniment ținând seama de atenția pe care ea însăși i-o acordă³³⁶. Ea ne sugerează criteriile de valorizare a realității, de orientare în lume. Sub presiunea bombardamentului mediatic, spre exemplu, evenimentele politice, sportive sau comerciale vor căpăta un relief deosebit în preocupările

oamenilor, deși acestea nu sunt atât de importante pentru viața lor personală.

De fapt, este vorba despre o înstrăinare a minții într-o lume exterioară și, în parte, ireală. Mass-media se instituie ca un adevărat pedagog sau călăuzitor pentru mintea noastră. Ea ne sugerează la ce să ne gândim, în legătură cu ce să ne manifestăm sentimentele, în ce să investim afecțiune și emoție, determinându-ne, în mare parte, conținutul vieții interioare, ce devine asemenea cu realitatea mediatică.

„Există o corespondență, arată cercetătorii, între imaginea lumii din afară construită de mass-media și imaginile din mintea noastră”³³⁷. Cutremurul din India, războiul din Palestina, greva din Peru, oribila crimă din Belgia, accidentul de tren sau avion ș.a.m.d. sunt evenimente fără nici o relevanță pentru viața personală a publicului, dar ele își arogă dreptul de a ocupa un spațiu semnificativ

336 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 266.

337 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 155.

227

în conștiința acestuia, proporțional cu amploarea pe care i-o alocă mass-media. Toate aceste evenimente mediatice care ne invadează conștiința nu-i mai lasă omului contemporan timpul și spațiul de conștiință necesar unei vieți personale. Aceasta ar putea fi una dintre cauzele degradării vieții de familie în întreaga lume. Prin vizionare, telespectatorul este redus de la condiția de subiect personal, la cea de spectator al marelui

spectacol, pus acum pe scena mediatică a lumii. Deși, virtual, este inclus și el în acest spectacol, în realitate, participarea sa este inexistentă. Telespectatorul trăiește într-o măsură tot mai mică propria viață, deoarece gândurile, bucuriile, tristețile și nevoile personale se estompează, pe fondul marelui spectacol al existenței mediatizate, globalizate a lumii.

Este vorba, practic, de o conștiință globalizată pe care mass-media o construiește, o hrănește și la care, într-o măsură mai mică sau mai mare, suntem conectați și noi. Gradul de conectare este, după cercetători, proporțional cu gradul de expunere la media, cu interesul arătat pentru politică, cu nevoia de orientare și invers proporțional cu legăturile interpersonale. Mass-media creează o nouă lume, o nouă conștiință, un om a cărui viață va fi absorbită în actul simbolic al participării, pe postul de spectator, la existența virtuală a lumii mediatice.

EFFECTUL DE CULTIVARE

Cercetările au arătat că televiziunea naște o lume iluzorie, un mediu simbolic și cultural ce nu corespunde realității și care are puterea de a cultiva „în masa publicului opinii, concepții și credințe, la fel cum, agricultorul își cultivă pământul”³³⁸.

338 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 214.
228

Studiile privitoare la acest efect au fost desfășurate între anii 1967 și 1979 de George Gerbner și un grup de colegi de la *Annenberg School of Communication*. Ei au analizat de-a lungul a 13 ani un număr de 1 491 de

programe TV. Analiza urmărea determinarea imaginilor, cadrelor, portretizărilor, simbolurilor și valorilor care au un grad ridicat de repetabilitate pe micul ecran. Pe baza analizei au fost identificate 410 teme, idei și simboluri ce ocupă un loc central în mesajul lumii TV.

De asemenea, în urma unor sondaje făcute pe două tipuri de telespectatori, cei fideli (care se uită la televizor peste 4 ore pe zi) și cei moderați (care se uită la televizor sub 2 ore pe zi), s-a constatat că telespectatorii fideli aveau o tendință mult mai mare de a da răspunsurile în sensul valorilor, faptelor și ideologiilor dominante prezentate în emisiunile TV³³⁹.

Spre exemplu, marii consumatori de programe TV supraestimează riscul de a deveni victima unei violențe, cred că lumea este mai violentă și sunt mai temători decât cei care vizionează până la 2 ore zilnic.

Evaluarea relației dintre universul simbolic descoperit în programele TV și realitate a dus la concluzia că televiziunea construiește o lume iluzorie diferită de lumea reală, „în punctele cheie chiar în divergență cu ea, mai ales în chestiuni fundamentale ca munca, familia, educația, violența etc”³⁴⁰.

Școala lui G. Gerbner demonstrează pentru prima oară efectul puternic pe care televizorul îl are asupra vieții omului contemporan, în contextul acestor cercetări sunt determinate, de asemenea, acele trăsături ale televiziunii care-i conferă acesteia o „eficacitate superioară tuturor celorlalte medii”³⁴¹:

339 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 170.

340 *Ibidem*, p. 214.

341 *Ibidem*, p. 215.

229

„a) Prin sistemul său repetitiv și continuu de mesaje, televiziunea reușește să mențină și să consolideze valorile și conduitele convenționale;

b) Prin amplexarea audienței sale, televiziunea reușește să-i cuprindă, practic, pe toți membrii societății;

c) Realismul artificial de care beneficiază mesajele TV le conferă o mare credibilitate și o capacitate neobișnuită de ocultare (disimulare) a realităților, receptorii fiind obligați să vadă lumea prin «ochelarii» televizorului;

d) Producția și difuzarea centralizată a programelor facilitează standardizarea și uniformizarea reprezentărilor publicului în materie de cultură, morală și educație;

e) Consumul programelor TV împrumută caracteristicile unor acte cvasi-rituale, ceea ce contribuie de asemenea la uniformizarea efectelor și la crearea unor automatisme în receptarea mesajelor foarte influente;

f) Influența televiziunii este globală: importantă în cazul televiziunii nu este influența unei emisiuni sau a unui program, ci acțiunea ei de ansamblu asupra spiritelor, acțiune care îi cuprinde pe telespectatori ca valurile mării."³⁴²

Cultivarea nu este un fenomen care să se desfășoare pe termen scurt, ci prin influențe subtile, acumulări succesive, dar care, cumulate, pe perioade lungi,

prezintă o semnificație deosebită³⁴³. Este vorba de presiunea unui mediu, a unei lumi simbolice care ni se comunică, ne modelează gândurile, comportamentele, existența.

Studiul *Growing up with Television* arată că, dacă toată lumea crește cu televizorul, „efectele mici cumulate pe o perioadă mare de timp duc nu numai la efecte mari, ci și la o sumedenie de concepții, abordări, interpretări împărtășite de un număr din ce în ce mai ma-

342 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 215.

343 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 171.

230

re de oameni. Televiziunea este instrumentul acestei omogenizări.”³⁴⁴ Practic, televiziunea devine, într-o măsură tot mai mare, matricea sau forma în care se toarnă profilul mental și comportamental al omului de mâine.

Încă din anul 1963 cercetările lui Albert Bandura puneau în evidență forța modelatoare pe care televiziunea o manifestă în definirea „formelor de comportament” și „a modurilor de acțiune” pe care le adoptă tinerii noilor generații. El arată că un copil învață atitudini noi sau comportamente din programele TV „prin observarea diferitelor modele simbolice, (...) prin observarea modului în care alți oameni acționează”³⁴⁵.

Iată care sunt, în lectura prof. Dobrescu și a A.

Bârgăoanu, etapele procesului de modelare:

„1) Un membru al publicului observă, vizionează comportamentul unei persoane model;

- 2) Observatorul se identifică cu modelul, dorește să fie ca modelul sau consideră că modelul este atractiv și demn de imitat;
- 3) Observatorul, conștient sau nu, ajunge la concluzia că acel comportament este funcțional, adică poate să aducă rezultatul dorit dacă este imitat într-o situație asemănătoare;
- 4) Individul își amintește acțiunile modelului atunci când se găsește într-o împrejurare similară relevantă și reproduce comportamentul respectiv ca reacție la respectiva situație;
- 5) Executarea acțiunii îi aduce individului ușurare, consolidând legătura dintre stimul și reacție;
- 6) Consolidarea mărește probabilitatea ca individul să folosească în mod repetat activitatea imitată ca mijloc de a reacționa la situații similare"³⁴⁶.

În urma studiilor întreprinse, Herbert Blumer ajunge la concluzia că „pentru adolescenți filmele reprezintă adevărate școli de etichetă,

344 *Ibidem*, p. 175.

345 *Ibidem*, p. 168.

346 *Ibidem*, p. 168.

231

de unde pot să extragă informații despre bunele maniere, stiluri de îmbrăcăminte, coafură, comportamentul proiectat pe peliculă fiind considerat esențial pentru succesul în viața socială. Imaginile din filme constituie (...) adevărate îndreptare pentru comportamentul zilnic al individului"³⁴⁷.

Pentru mulți dintre consumatorii de televiziune și în

special pentru cei din categoria grea a „marilor consumatori”, este foarte puțin evidentă forța pe care mediul televizual o are în modelarea percepțiilor, a judecăților, a orizontului cognitiv și existențial. Ei obiectează că diversitatea situațiilor, a faptelor și evenimentelor prezentate în programele TV permite o anumită libertate în alegere, orientare și identificare. Ceea ce nu se observă însă este repetitivitatea unor modele de interpretare a realității, a unor tipologii, a unor structuri simbolice identice care se perpetuează încontinuu în toate emisiunile vizionate. Acestea nu pot fi constatate însă decât prin comparație cu realitatea, printr-un proces conștient și tenace de observare. O minte care este însă scufundată în acest mediu al imaginilor cu greu va putea realiza acest lucru, dacă va vrea să-l facă.

G. Gerbner, în urma experimentelor și studiilor efectuate, arată că, deși conținutul programelor de televiziune are un înțeles suficient de general și ambiguu pentru a lăsa loc liber interpretării, acesta transmite, de fapt, un set coerent, stabil și uniform de imagini și mesaje.

„În postura de preot și educator al societății americane, apreciază G. Gerbner, televiziunea cultivă valorile, miturile și lecțiile morale ale acestei societăți.

Comparația între televiziune și religie se bazează tocmai pe faptul că ambele prezintă în flux continuu mituri, ideologii, fapte și relații. Ceea ce cultivă concepții comune și stabile despre realitate sunt regularitățile care pot fi identificate

de-a lungul unei perioade de timp semnificative în programele TV, adică trăsături regulate în ceea ce privește decorurile, rolurile, tipurile de relații și de acțiuni prezentate cu o anumită frecvență. Prin intermediul acestor trăsături regulate, mass-media, în special televiziunea, ajunge să creeze concepția pe care membrii audienței și-o construiesc despre realitate generând un mediu cultural, o lume simbolică, iluzorie. Telespectatorii se nasc în această lume simbolică și nu au cum să ocolească expunerea la mesaje transmise în mod regulat și cu un grad înalt de repetitivitate. Mai ales că expunerea se realizează mai multe ore pe zi, iar utilizarea televiziunii este pentru cea mai mare parte a telespectatorilor nonselectivă, aproape ritualică."³⁴⁸ Prin urmare, deși pe micul ecran apar o diversitate de fapte și comportamente, toate acestea prezintă, de fapt, în mod constant aceleași regularități și trăsături caracteristice. Personajele au un set de preocupări și ținte comune, aceleași modalități de rezolvare a conflictelor și situațiilor existențiale, sunt mânați de dorințe asemănătoare, gândind identic realitatea. Aceste stereotipii care pot fi ușor integrate unui anumit spirit (al culturii nihilismului, după cum se va putea observa în continuare) sunt cele care influențează, în mod esențial, atitudinile și orizontul de experiență mentală al auditoriului.

DICTATURA OPINIEI PUBLICE SAU SPIRALA TĂCERII

Opinia publică este unul dintre personajele principale

ale societății moderne, instrumentul influențării, generării și confirmării opiniilor individuale. într-o anumite formă, opinia publică a

348 G. Gerbner, *Growing up with Television: The Cultivation Perspective*, p. 18. apud Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 174.

233

existat dintotdeauna, însă ea nu avea o valoare în sine, ci în măsura în care reprezenta credința și tradițiile acelei comunități, la care se adăuga cuvântul, experiența și înțelepciunea bătrânilor.

Termenul ca atare a început să fie folosit pentru prima oară în lucrările scriitorilor iluminiști, el desemnând o realitate care începea să se configureze încă din vremurile premergătoare Revoluției Franceze și care va avea un rol definitoriu în ideologia societății democratice. Opinia publică este definită de mulți autori ai vremii ca „un tribunal anonim și impersonal, o forță care transcende individul, care reflectă un bine comun și nu este un simplu compromis între multiplele interese individuale”³⁴⁹. Substituind autoritatea credinței creștine și a tradițiilor, contestând ideea de ierarhie și sistem de valori, opinia publică se vrea, dintru început, „un produs raționalist liberal, egalitarist și utilitarist”.³⁵⁰

Paradoxul legat de opinia publică este că nu se cunoaște și nu poate fi identificat subiectul ei. „Societatea în ansamblu? - se întreabă prof. Dobrescu și A. Bârgăoanu -, dar aceasta nu poate gândi unitar. Grupurile? Dar ele sunt numeroase, ghidate de valori, interese, preocupări diferite.”³⁵¹ în societatea franceză, ea era identificată cu

opinia „oamenilor de litere care-și autoatribuiseră rolul de arbitri ai problemelor sociale și politice.”³⁵²

În esență, deși subiectul opiniei publice nu putea fi identificat cu precizie, se înțelegea de la sine în contextul noii societăți liberale că el ipostaziază o realitate supra-individuală, infailibilă, un fel de dumnezeu al societății, „o forță mistică” în numele căreia trebuie conduse interesele popoarelor. Alții o identificau cu voința majorității cunoscută prin vot democratic. Dar nici aceasta nu putea să se pronunțe prin plebiscite cotidiene asupra tuturor problemelor

349 *Ibidem*, p. 14.

350 *Ibidem*, p. 14.

351 *Ibidem*, p. 15.

352 *Ibidem*, p. 15.

234

comunității, iar pe de altă parte, mulțimea este ușor de manipulat prin tehnici ce vizează o reacție emoțională și irațională³⁵³.

Unul dintre cei mai cunoscuți și influenți politologi americani ai secolului al XX-lea, W. Lippmann, pune sub semnul întrebării infailibilitatea opiniei publice.

„Tendința celor care au formulat idei despre democrație, arată Lippmann, (...) a fost aceea de a se raporta la opinia publică la fel cum oamenii din alte timpuri se raportau la forțele supranaturale cărora le atribuiau ultimul cuvânt în orientarea evenimentelor”³⁵⁴.

Atâta timp cât „presa se substituie opiniei publice” devenind „tribunalul acesteia”³⁵⁵, opinia publică, observă W. Lippmann, nu mai constituie o Judecată

morală asupra unui grup de fapte" cu caracter obiectiv, ci, mai curând, „o versiune codificată și moralizată a faptelor". Politologul american demonstrează că structura stereotipurilor, a constructelor personale, a credințelor și ideilor ziariștilor care se află în centrul codului de interpretare a realității și formare a opiniei determină în mod esențial ce grup de fapte vor fi văzute și în ce lumină vor fi privite. Aceste stereotipii personale, demonstrează Lippmann, vor conferi un caracter subiectiv formării opiniei, favorizând prejudecata și o reprezentare deformată a realității³⁵⁶. Opinia publică va putea fi formată, prin urmare, de cei care controlează mass-media, în conformitate cu credințele și interesele lor.

Deși se lansase ca om de presă, W. Lippmann este foarte critic față de poziția de creatoare a opiniei publice pe care și-a autoatribuit-o presa. El avertizează asupra pericolului pe care aceasta îl poate reprezenta, dobândind puterea configurării opiniei publice, în condițiile în care, prin natura ei, mass-media nu poate

353 *Ibidem*, p. 20.

354 *Ibidem*, p. 37.

355 *Ibidem*, p. 37.

356 *Ibidem*, p. 35.

235

crea decât o imagine deformată asupra realității.

„Lumea reprezentărilor, spune Lippmann, este prea importantă pentru a fi lăsată pe mâna reporterilor și a presei"³⁵⁷.

Cu toate semnalele de alarmă trase de-a lungul timpului,

evoluția societății tehnologice a condus aproape automat la creșterea controlului pe care presa îl are asupra opiniei publice și, implicit, asupra vieții și mentalității oamenilor și a societății în ansamblul ei. Deși nu se cunoaște exact subiectul care creează opinia publică, mulți au fost aceia care de-a lungul timpului au sesizat forța extraordinară pe care aceasta o are în modelarea mentalităților, comportamentelor, de influențare a procesului politic, social etc.

„Nimeni din cei care se ridică împotriva modei sau a opiniei celor din jur, observă J. Locke, nu scapă de pedeapsa cenzurii și a dezaprobării”, de pierderea simpatiei și a considerației, de izolare. Opiniile „pot fi superficiale, tranzitorii, dar ele exercită o adevărată presiune, sunt coercitive”³⁵⁸. Forța lor derivă din însăși dorința membrilor comunității umane de a se bucura de stima, de recunoașterea oamenilor.

„Oamenii se tem de izolare mai mult decât de eroare”, observa Tocqueville în secolul al XIX-lea, iar un experiment din anul 1950 arată că eticheta de conformist și imitator este „una mai confortabilă decât respingerea, izolarea și stâlpul infamiei.”³⁵⁹

În anul 1974, directoarea Institutului de Demoscopie din Allebach (Germania), Elisabeth Moelle Neumann, publica articolul *Spiral of Silence: a Theory of Public Opinion*. În esență, articolul arată care sunt mecanismele prin care se creează și se difuzează opinia publică în societate, modul în care mass-media poate genera, impune sau consolida un curent de opinie în lumea modernă. Iată maniera în care profesorul P. Dobrescu

sintetizează teoria *Spirala Tăcerii*:

357 *Ibidem*, p. 37.

358 *Ibidem*, p. 179.

359 *Ibidem*, p. 185.

236

„a) opinia publică se formează pe baza observării și evaluării de către indivizi a mediului social, a modului în care se grupează opiniile în opinia majoritară sau opinie minoritară; oamenii sunt înzestrați cu abilitatea specială de a percepe climatul opiniei, de a simți care opinie devine majoritară și care minoritară; opinia majoritară și opinia minoritară nu sunt realități statistice, ci simbolice.

b) reacțiile la climatul opiniei modelează comportamentul, ducând fie la o mai mare încredere de a te exprima și a vorbi în public, fie, dimpotrivă, la tăcere.

c) oamenii care împărtășesc punctul de vedere dominant (prezentat și susținut de mass-media) vorbesc despre el, îl susțin în public în timp ce alții, care au o opinie diferită, păstrează tăcerea din frica de a deveni «impopulari», de a nu fi izolați și sancționați în mod public. Mass-media (în special TV) accelerează formarea spiralei tăcerii”³⁶⁰.

Practic, spirala tăcerii înseamnă că aceia care tac vor fi mai puțin reprezentați în public și de aceea vor tăcea și mai mult prinși în această spirală a tăcerii, chiar dacă sunt majoritari, în timp ce aceia care împărtășesc opinia identificată de mass-media ca dominantă se vor exprima cu mai multă putere.

Un corolar observat experimental al acestei teorii se rezumă, după Neumann, la următoarele patru tendințe:

- „1) dacă o majoritate este considerată (în presă) minoritate atunci în viitor va cunoaște un declin;
- 2) o minoritate percepută ca majoritate va înregistra un proces de extindere;
- 3) dacă membrii unei majorități nu prevăd, nu au încredere în menținerea opiniei majoritare și în viitor opinia respectivă va cunoaște o tendință de scădere, va intra în declin;

360 *Ibidem*, p. 178.

237

- 4) dacă două grupuri se deosebesc net în ceea ce privește disponibilitatea de a-și exprima punctul de vedere, acela a căruia disponibilitate este mai puternică va deveni, în timp, dominant"³⁶¹.

Pe baza acestor mecanisme, în societatea americană mai întâi și mai apoi în toată lumea, mass-media a contribuit esențial la promovarea avorturilor, a homosexualității, a mentalităților bolnave ale grupurilor minoritare de tot felul. Cu toate că, în mod natural, majoritatea era împotriva liberalizării acestora, prin manipularea raportului de reprezentare (inversarea) mediatică a punctelor de vedere, dându-se predominanță susținerii liberalizării homosexualității, spre exemplu, s-a reușit impunerea, într-o societate democratică, a unor legi care nu reprezentau inițial voința majorității.

După mai mulți ani de studii privind *spirală tăcerii*, M. Newman, întrebată dacă mass-media doar reproduce opinia publică sau chiar o generează, va răspunde:

„*Spirala tăcerii* este un mecanism psihosociologic potrivit căruia mass-media trebuie văzute drept creatorii opiniei publice”³⁶². Mass-media constituie, aşadar, principalul mijloc de generare, exprimare şi distribuire a opiniilor. „Ea defineşte ce este important şi legitim în judecarea diferitelor evenimente sau elemente ale vieţii publice.”³⁶³ Practic, opinia publică nu mai constituie un produs statistic al opiniilor indivizilor, ci un mediu simbolic definit de mediile cele mai puternice, televiziunea în special. La interacţiunea individului cu acest mediu de opinie, se disting 3 alternative de comportament supuse unor mecanisme psiho-sociologice. „1) Alternativa cea mai frecventă constă în a fi de acord cu punctul de vedere dominant. Această atitudine întăreşte încrederea în sine a individului şi-i permite să se exprime fără reticenţă (atitudine activă) şi fără riscul de a fi izolat în faţa celor care exprimă puncte de vedere diferite.

361 *Ibidem*, p. 183.

362 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 285.

363 *Ibidem*, p. 280.

238

2) A doua alternativă este cea a indivizilor care constată că ideile lor pierd teren. Individul devine mai puţin sigur de sine şi va fi mai puţin dispus să-şi exprime public opiniile. Este cazul celor prinşi în *spirală tăcerii* (şi care, în timp, îşi vor schimba opiniile).

3) A treia alternativă regrupează proporţii restrânse de indivizi care rămân neclintiţi în convingerile lor, înfruntând cu obstinaţie riscurile izolării. E. Newman

estimează că circa 20% dintre oameni aparțin acestei categorii."³⁶⁴

Faptul pe care îl pun în evidență cercetările este că diferențe de opinie „în ceea ce privește teme precum segregarea, sexualitatea, avortul, drepturile minorităților (...) apar între cei care nu se uită foarte mult la televizor, ele sunt estompate printre consumatorii fideli”³⁶⁵.

Această observație i-a condus pe cercetători la concluzia că televiziunea este „principalul mijloc de realizare a alinierii la curentul principal, dominant (în societate), (...) de omogenizare, de nivelare a opiniei publice”³⁶⁶.

Televiziunea poate fi considerată un mijloc de comunicare extrem de bine adaptat mediatizării culturii moderne. Această observație joacă un rol important în înțelegerea mesajului pe care televiziunea ni-l transmite și ne oferă cel mai bun criteriu pentru determinarea liniilor generale ale conținutului programelor de televiziune. Analiza care trebuie să premeargă oricărei cercetări privind conținutul programelor TV trebuie să pornească de la identificarea caracteristicilor fundamentale ale culturii moderne.

Așadar, spiritul care animă întregul mediu televizual, care configurează și structurează valorile, obiectivele, decorurile, rolurile și acțiunea, în mod esențial, nu este altul decât acela ce caracterizează cultura modernă, în special cea americană. Care sunt coordonatele acestei culturi, vom vedea în capitolele următoare.

364 *Ibidem*, p. 288.

365 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 173.

366 *Ibidem.*

239

Nihilismul

- *Nihilismul „este destinul însuși al Occidentului” și, în aceeași măsură, caracteristica generală a conținutului programelor de televiziune.*

Dacă influența puternică a mesajelor TV în viața omului contemporan devine un factor de necontestat, întrebarea la care rămâne să răspundem este: care sunt stereotipurile, trăsăturile generale ale mediului televizual, care este spiritul general al conținutului programelor TV sau direcția în care, în chip gravitațional³⁶⁷, se îndreaptă lumea modernă prin televiziune?

Faptul că divertismentul, comercialul, violența și eroticul caracterizează cea mai mare parte a programelor TV este un lucru evident, nu numai pentru specialiștii în comunicarea mediatică, ci și pentru telespectatorii de pretutindeni. A spune însă că nihilismul este nota definitorie a culturii occidentale și a mesajului TV este o afirmație care ar putea stârni o anumită reacție nu numai printre ideologii sau admiratorii acestei culturi, dar și printre mulți dintre telespectatorii care nu înțeleg cum se poate ajunge la o asemenea concluzie. Și totuși, Martin Heidegger, Ioan Petru Culianu și Părintele Serafim Rose, poate între cei mai complecși și profunzi gânditori ai secolului al XX-lea, demonstrează în operele lor că „nihilismul este destinul însuși al Occidentului și, prin urmare, al tuturor poparelor lumii care gravitează în sfera de influență decisivă a Occidentului”³⁶⁸.

M. Heidegger, considerat cel mai important filozof al secolului trecut, în eseul *Nietzsches Wort „Gott ist tot”*³⁶⁹, afirmă că: „Nihilismul

367 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 173.

368 Ioan Petru Culianu, *Religie și putere*, Nemira, 1996, p. 216.

369 Eseul face parte din volumul *Holzwege*, Klostermann, Frankfurt, 1950.

240

este o mișcare istorială, și nu părerea sau doctrina unei persoane sau a alteia. Nihilismul mișcă istoria în felul unui proces fundamental abia recunoscut în destinul popoarelor occidentale. Nihilismul nu este, așadar, un fenomen istoric printre altele sau un curent spiritual care, în interiorul istoriei occidentale, s-ar înfățișa alături de alte curente spirituale, cum ar fi creștinismul, umanismul ori iluminismul. Nihilismul, gândit în esența lui, este mai curând mișcarea fundamentală a istoriei Occidentului. (...) Nihilismul este mișcarea universală a popoarelor pământului înghițite în sfera de putere a timpurilor moderne. (...) Ceea ce mai înainte condiționa și determina, sub modul finalității și al măsurii lucrurilor, esența omului (crența în Dumnezeu, în lumea de dincolo, într-o lege spirituală), și-a pierdut (în conștiința acestei culturi) puterea absolută și imediată de eficiență, această putere pretutindeni infailibilă și eficientă³⁷⁰.

Cu alte cuvinte, cauza acestui fenomen cultural sau proces istoric este îndepărtarea omului de Dumnezeu

până la a nu-I mai recunoaște Creatorului dreptul, puterea sau eficiența intervenției Sale în istorie, sau până la a contesta nu numai prezența, ci și existența dumnezeirii și a unei lumi spirituale. Acest proces sau nihilismul însuși a debutat în perioada Evului Mediu apusean, s-a hrănit din energiile Renașterii și ale Iluminismului, a ajuns la o primă maturitate în perioada Romantismului, a darwinismului, a freudismului, pentru a se desăvârși (ca formulă culturală sau în consecințele sale ultime) în nazism, în comunismul ateist, în revirimentul practicilor orientale și în mișcările sataniste care au invadat lumea modernă.

Pentru a ne forma o idee despre esența și modul în care operează sau se manifestă nihilismul, vom trece în revistă câteva dintre coordonatele fundamentale ale acestui fenomen. Părintele Serafim Rose, în cartea sa *Nihilismul*³⁷¹, face o descriere a celor

370 *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Nemira, 1995, p. 309.

371 Părintele Serafim Rose, fostul Eugen Rose, un profund cunoscător al culturii și al gândirii religioase, urmărirea elaborarea unei lucrări de filosofie religioasă privind istoria și

241

patru stadii pe care le-a cunoscut mișcarea nihilistă de-a lungul timpului.

1. LIBERALISMUL

- *Liberalismul este primul pas pe care nihilismul îl face pe calea relativizării adevărului. Este promotorul indiferentismului religios.*

„O derivare directă a umanismului renascentist (...), liberalismul nu este un nihilism fățiș, ci mai degrabă unul pasiv.”³⁷² În faza aceasta, în mod formal, omul nu-L neagă pe Dumnezeu sau credința, însă nici nu mai crede în mesajul evanghelic sau acesta îl lasă indiferent. Credința sau Adevărul Absolut pe care liberalul îl mărturisește este socotit un adevăr printre altele, unul care, la o adică, poate fi exploatat, filosofic sau politic (în discursul populist), însă care nu mai are forța de a motiva o existență cu adevărat creștină³⁷³. Liberalismul face, astfel, primul pas către relativizarea adevărului, ceea ce este același lucru cu a nega existența unui adevăr absolut. În concepția liberală avansată, în interiorul spațiului democratic al ideologiei zilei, nici o realitate sau sistem axiologic nu mai are o valoare absolută.

destinul culturii occidentale, din care prezenta carte constituie doar unul din cele 14 capitole pe care le avea în proiect. Din păcate, din cauza morții sale premature, doar acest capitol a fost definitivat.

372 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul - o filosofie luciferică*, Editura Egumenită, Galați, 2004, p. 54.

373 „Dacă nu este preocupat să găsească acea ordine politică și socială care să corespundă Adevărului dumnezeiesc, dacă este indiferent față de realitatea raiului și a iadului, dacă și-L reprezintă pe Dumnezeu ca pe o simplă idee de putere impersonală, este pentru că liberalul este interesat mai degrabă de finalități lumești imediate (...). Liberalul poate fi interesat de cultură, de studiu, de afaceri sau pur și simplu de confort; dar, în

fiecare din aceste țeluri, dimensiunea absolută este cu totul absentă. (...) La el, setea pentru adevărul absolut a dispărut." în Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 64-65.

242

Dacă însăși existența și prezența lui Dumnezeu sunt relativizate, atunci toate realitățile sau sistemele de valori tradiționale, care se întemeiau pe această credință, devin relative, putând fi negate sau înlocuite și, mai mult, în măsura în care nici Dumnezeu nu mai este perceput ca Adevăr Absolut, nici o altă realitate nu mai poate îndeplini această funcție. într-o asemenea viziune, obiceiurile și credințele, învățăturile sau educația tradițională pe care se întemeia întreaga existență a omului sunt relativizate și trecute în patrimoniul valorilor muzeale, al ciudățeniilor exotice care pot doar stârni curiozitatea cercetătorilor sau a vizitatorilor unui asemenea muzeu - telespectatorul zilelor noastre.

2. REALISMUL

- *Realismul proclamă deja credința într-un nou „dumnezeu” - natura sau știința (darwinismul sau scientismul), materialismul istoric sau științific (marxismul), obsesiile sexuale (freudismul) etc.*

Un aspect important al reformei protestante și al iluminismului francez³⁷⁴, apare ca o reacție la liberalism, adică la afirmarea unei credințe formale, a unui Dumnezeu cu o prezență și o existență doar teoretică; o idee păstrată nu atât din convingere, cât din inerție sau din indiferentism, privind esența adevărului. Realisti naturaliști, umaniști, pozitiviști sau materialști

fac saltul de la indiferența liberalismului, care rezultă din atașamentul exclusiv pentru această lume, către ostilitatea față de Adevăr, față de Dumnezeu³⁷⁵. „Acest nihilist, observă părintele Serafim Rose, este

374 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 54.

375 „Mentalitatea modernă nu poate tolera un asemenea Dumnezeu. El e deopotrivă prea familiar - prea personal, chiar prea uman - și prea absolut, prea intransigent în exigențele Lui față de noi; și Se face cunoscut doar credinței smerite - un fapt menit să alieneze inteligența orgolioasă a omului modern. Omul modern cere, de aceea, un «nou dumne-

243

omul care nu respectă nimic, nu se pleacă în fața nici unei autorități, nu acceptă (așa crede el) nimic pe baza credinței, judecă totul în lumina unei științe pe care o ia drept adevărul absolut și exclusiv, respinge orice idealism și abstracțiune în favoarea a ceea ce este concret și factic. El este cel care crede într-un singur cuvânt, «în nimic afară de», reducând tot ceea ce oamenii au considerat «superior», creațiile minții și ale spiritului, la o dimensiune comună sau «primară»: materie, senzație, aspect fizic»³⁷⁶.

Realistul este, practic, ateistul scientist, acela care crede că adevărul absolut, dacă există, trebuie să fie demonstrabil științific, prin cercetarea lumii materiale, adică a tot ceea ce poate fi perceput prin simțuri.

Marxismul, freudismul și darwinismul sunt teorii tipice pentru această viziune materialistă asupra existenței.

3. VITALISMUL

- *Vitalismul reduce totul la „experiența și senzația subiectivă”. Cultul puterii în nazism și în comunism, experimentul artistic în arta modernă și postmodernă, mișcările spiritualiste, sectele, new age-ul, experiența drogurilor, cultura televizualului, erotismul și violența sunt toate expresii ale trăirii vitaliste. Nu mai există lege, normă sau rânduială care să fie îndreptățită să se opună experienței, senzației sau emoției duse până la extrem (paroxism).*

Starea de lucruri creată de realism nu putea dura prea mult, deoarece omul ca ființă spirituală nu se simte împlinit în orizontul îngust al raționalismului sau al biologicului, al instinctelor la care-1 reduce materialismul. Stârpiciunea teoriilor pozitivistice, a tehnolo-gismului, a ideologiilor materialiste sau naturaliste a fost motorul care l-a propulsat pe omul modern în căutarea realizării sale

zeu», un dumnezeu modelat cât mai fidel după tiparul unui asemenea om al timpurilor noi, preocupat de știință și afaceri". în Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 56-57. 376 *Ibidem*, p. 69.

244

dincolo de lumea ce cade sub simțuri. Noua mișcare, care o neagă pe aceea din care s-a născut, poartă numele de vitalism; nume care indică dorința de întoarcere către viață, către trăirea unei experiențe spirituale.

Din păcate însă, noul curent nihilist, ca și realismul, nu reușește să găsească drumul către o autentică experiență spirituală, cea a unirii cu Dumnezeu Cel Adevărat - Iisus Hristos (pe care-l consideră demodat), ci se

îndreaptă către experiențe care sunt „un stadiu mai avansat al bolii pe care încearcă să o tămăduiască”³⁷⁷.

„În liberalism și în realism, boala nihilistă este încă relativ superficială; rămâne, în principal, o chestiune de filosofie și se limitează la o elită intelectuală. În vitalism, boala nu numai că se dezvoltă calitativ, dar se extinde și cantitativ; pentru prima oară, omul obișnuit începe să prezinte și el semnele nihilismului, care inițial se limitau la câțiva oameni.”³⁷⁸ Experiența vitalistă va deveni temeiul nașterii unor mișcări pseudo-religioase. „Cultul lui Mussolini pentru activism și violență și mai năpraznic al lui Hitler, cultul sângelui și al pământului”³⁷⁹, cultul lui Lenin sau al lui Stalin, al violenței și al puterii sunt coordonatele principale ale experienței vitaliste în istoria politică a secolului al XX-lea.

„Există, constată părintele Serafim Rose, și alte forme ale acestei neliniști a maselor: patima vitezei și a mișcării (...); atracția universală exercitată de televiziune și cinema, a căror funcție predominantă este de a prilejui câteva ore de evadare din realitate, atât prin teme lor eclectice și «excitante», cât și prin efectul hipnotic al mass-mediei în general; caracterul tot mai primitiv și sălbatic al muzicii curente (...); cultul bravurii fizice în sport și venerarea morbidă a «tinereții», legată de acesta; predominanța și

377 *Ibidem*, p. 50.

378 *Ibidem*, p. 81.

379 *Ibidem*, p. 86.

toleranța generală față de promiscuitatea sexuală (...); lipsa de respect față de autoritate, susținută de o atitudine a maselor care nu vede valori decât în ceea ce este «imediat» și «dinamic» și îi conduce pe cei mai «idealiști» dintre tineri la demonstrații împotriva legilor și instituțiilor «represive»³⁸⁰. În sfera religioasă pot fi amintite, în primul rând, „sectele pentru care divinitatea este o «forță» confuză, immanentă; acestea sunt varietăți de «gândire nouă» și de «gândire pozitivă», al căror interes este de a exploata și utiliza această forță, ca și cum ar fi un soi de electricitate. Strâns legate de aceste alternative religioase sunt ocultismul și spiritismul, ca și anumite forme contrafăcute de «înțelepciune orientală», care abandonează orice pretenție a preocupării cu Dumnezeu, invocând explicit «puteri» și «prezențe mai imediate». (...) Toate aceste manifestări vitaliste ale «impulsului religios» împărtășesc o ostilitate comună față de orice doctrină sau instituție stabilă și imuabilă, precum și un interes și o căutare extremă a valorilor imediate: «viața», «vitalitatea», «experiența», «trezirea» sau «extazul»³⁸¹.

„Realismul reduce supranaturalul la natural, ceea ce este revelat la rațional, adevărul la obiectivitate; vitalismul merge mai departe și reduce totul la experiența și senzația subiectivă. (...) Nu există calități mai prețuite astăzi, observă E. Rose, referindu-se la vitalism, decât acelea de a fi «original», «experimental» sau «captivant». Problema adevărului dacă ajunge să fie pusă, este din ce în ce mai marginalizată și înlocuită de criterii subiective: «integritate», «autenticitate»,

«individualitate»"³⁸².

Am insistat asupra acestor texte ale Părintelui Serafim Rose, deoarece ele ilustrează cel mai bine vitalismul, esența acestuia și, după cum ușor se poate constata, și a mesajului televiziunii care, în mod predominant, este unul vitalist.

380 *Ibidem*, p. 85-86.

381 *Ibidem*, p. 87-88.

382 *Ibidem*, p. 89-90.

246

4. NIHILISMUL DISTRUGERII

-Nihilismul distrugerii este forma extremă a nihilismului, în fond, manifestarea deplină a negării ce caracterizează nihilismul în general. Se manifestă în tot ceea ce înseamnă mișcare anarhică, în violență, în dorința de a distruge, fenomene atât de des promovate în muzică și în filme.

„Aici găsim, în sfârșit, un nihilism aproape «pur», o furie împotriva creației și a civilizației care nu se va calma până nu le va reduce la inexistență. Nihilismul distrugerii, ca nici o altă formă de nihilism, este unic pentru epoca modernă.”³⁸³

În analiza pe care o face I. Culianu, în cartea sa *Religie și putere*, arată că orice trecere de la o cultură sau religie la o alta, care tinde să o înlocuiască, se realizează prin apariția unei mișcări nihiliste, de negare a formelor vechi care trebuie înlocuite cu cele noi. După consumarea tranziției către noul mod de existență, revolta sau fenomenul cultural nihilist dispare, intrându-se astfel în normalitate. Ceea ce caracterizează însă

cultura occidentală este faptul că mișcarea de negare sau nihilismul nu mai încetează să acționeze. „Tocmai în aceasta rezidă particularitatea Occidentului, remarcă Culianu, în raport cu alte culturi: că nihilismul pare inevitabil implicat în interpretarea occidentală a realității, că el reprezintă o stare permanentă și nu mai este un instrument de tranziție.”³⁸⁴

Nihilismul ajunge să-și găsească sensul nu într-o altă realitate pe care vrea să o propună, să o instaureze, ci chiar în însuși actul negării. El devine, astfel, fermentul permanent al schimbării, ce nu poate avea ca finalitate decât descompunerea, degradarea tuturor sensurilor, a formelor de existență a omului în lume, practic, un fel de sinucidere culturală sau religioasă.

383 *Ibidem*, p. 95.

384 I. P. Culianu, *Religie și putere...*, p. 218.

247

Nihilismul distrugerii, stadiul final al mișcării nihiliste, dezvăluie adevăratul sens sau rațiunea unei culturi care nu se întemeiază pe Adevărul Absolut - Dumnezeu, ci pe acțiunea de negare a Creatorului și a întregii raționalități sau a rânduiei pe care Cuvântul lui Dumnezeu a pus-o în lume. El constituie stadiul final, consecința ultimă a oricăruia dintre actele de negare cuprinse în programul nihilist, chiar dacă manifestarea acestora este îmbrăcată în haina politicoasă, „civilizată” a argumentelor științifice, a teoriilor filozofice, a retoricii liberale sau democratice.

Mișcările anarhiste, războaiele de exterminare, curentele punk, rap, rock, mișcările sataniste sunt câteva dintre

fenomenele cele mai semnificative care promovează distrugerea totală a umanității. Forme mai puțin evidente ale nihilismului distructiv se întâlnesc și în mișcările feministe, ale homosexualilor și lesbienelelor, în diferite secte și mișcări orientale.

În negarea pe care o operează nihilismul, acesta nu se oprește numai la Adevărul Absolut sau la afirmarea principiului abstract al adevărului relativ, ci esența nihilismului modern, după cum demonstrează I. P. Culianu, o constituie negarea succesivă a tuturor valorilor sau sistemelor de valori, cu afirmarea, în cele din urmă, a unui singur principiu absolut, cel al negației. Consecința era previzibilă deoarece negarea existenței unui adevăr absolut sau relativizarea adevărului contrazice însăși esența sau definiția noțiunii de adevăr conducând, în final, la concluzia că nu există nici un adevăr sau că nu se mai poate pune problema adevărului, ci doar a părerilor individuale, a punctelor de vedere argumentate contextual.

„Fiecare are dreptate, are partea lui de adevăr, încât nimeni nu are dreptul să-i impună celui alt punctul lui de vedere”, se aude tot mai des în societatea modernă. O asemenea viziune asupra realității este deosebit de nocivă deoarece, în contextul acesteia, nimic din ceea ce există și este dat prin natură sau creație, nici una din legile, normele, învățăturile și idealurile pe care omenirea le-a

248

cunoscut de-a lungul existenței sale nu mai poate constitui o certitudine sau un adevăr.

Chiar lucrurile evidente sau cele firești, totul poate fi privit ca o părere sau ca o iluzie, poate fi contestat, fără însă a se mai putea propune o altă ordine, rațională, coerentă sau explicativă privind lumea și existența. Arbitrariul, absurdul, iraționalul devin criteriile de interpretare ale acestei culturi sau principiile ce guvernează lumea, în viziunea nihilistă. Prin urmare, negarea, relativizarea, contestarea sau chiar revolta reprezintă armătura culturii moderne, spiritul său cel mai general care, fără să ne dăm seama, a contaminat deja modul de viață al omului modern.

Trebuie făcută observația că nihilismul nu poate fi considerat cu adevărat o cultură, ci mai curând un spirit, un curent care, odată pătruns într-o cultură, îi schimbă sensurile, îi alterează ființa. Fiind un curent al negației, nihilismul nu poate construi nimic, nu poate zidi, crea sau configura o formă culturală sau un mod de viață.

Dimpotrivă, precum parazitul sau boala gravă care contaminează un organism, el se fixează pe o formă culturală oarecare, pentru ca, în timp, să o transforme atât de mult încât va deveni de nerecunoscut. Precum omul marcat puternic de o boală molipsitoare ce-i afectează în chip definitoriu viața și care pune în pericol comunitatea va fi numit ciumat sau lepros, după boala pe care o are, tot așa cultura contaminată de virusul nihilist va fi numită în timp „cultură nihilistă”.

Stadiile nihilismului prezentate anterior nu reflectă decât gradul în care nihilismul afectează cultura tradițională, în principiu, cea de sorginte creștină.

Liberalismul nu este decât primul pas pe calea

relativizării credinței în Dumnezeu și a așezămintelor tradiționale. Realismul înseamnă deja negarea completă a lui Dumnezeu și negarea parțială a obiceiurilor și tradițiilor. Vitalismul presupune reducerea orizontului de cunoaștere la senzație, emoție și instinct, la experiența puterii trăită în contextul violenței, al sexualității și al

249

magicului, iar nihilismul distrugerii, cel mai sărac în forma de manifestare, dar cel mai reprezentativ pentru acest curent, reflectă esența acestei mișcări nu numai în relativizarea, ci și în negarea tuturor formelor culturale și a valorilor.

Care este locul televiziunii în contextul culturii nihiliste descrise anterior? Sau în ce măsură mesajul TV este marcat de gândirea nihilistă?

NIHILISMUL ÎN LUMEA MICULUI ECRAN

- *Prin însăși natura sa, televiziunea favorizează o percepție sau o experiență nihilistă a realității.*
- *În conținutul programelor TV se regăsesc reprezentate toate cele patru forme de nihilism, având prioritate vitalismul, căci, prin excelență, această experiență presupune senzația, emoția, euforia evadării în imaginar.*

Dacă avem în vedere că televiziunea nu face decât să exprime și, practic, să amplifice curentul cultural dominant în societate, am ajunge la concluzia că nihilismul este caracteristica fundamentală a întregului mesaj televizual. Această afirmație nu are însă o relevanță atât de mare pentru telespectatorul obișnuit, care

nu înțelege cum într-o emisiune obișnuită, o telenovelă, un program de știri sau unul sportiv se poate manifesta acest morb al culturii moderne sau, chiar dacă ar fi așa, în ce constă răul acestui fapt. Vom încerca, prin urmare, să analizăm în ce măsură se poate spune că mesajul TV este marcat de gândirea nihilistă sau care este locul televiziunii în promovarea nihilismului.

Mai întâi trebuie să observăm că vizionarea, prin însăși natura sa, favorizează o percepție sau o experiență nihilistă a realității. Televiziunea neagă lumea reală, cu toate rațiunile și determinările ei, precum și viața firească a omului în această lume, prin substituirea lor cu lumea micului ecran și, respectiv, cu experiența de 250

telespectator. Ea neagă, de asemenea, relația personală, înlocuind-o cu cea televizuală - vederea la distanță sau vederea prin intermediul tehnologiei.

Problema nu rezidă numai în faptul vederii la distanță, ci și în acela că vedem o lume structurată, organizată prin prisma judecății sau a punctului de vedere al redactorului de televiziune. Folosindu-se de materialele furnizate de lumea reală, creată de Dumnezeu - oameni, natură etc. - creatorii programelor TV recreează o lume dedicată exclusiv unei experiențe imaginare. Prin aceasta, înseși puterile mentale cognitive ale telespectatorilor sunt puse în paranteză, sunt manipulate sau devin inutile, deoarece judecățile și sentimentele pe care le trăiește telespectatorul în fața televizorului nu sunt propriile gânduri și sentimente, ci, într-o mare măsură, sunt sugerate sau dirijate de creatorii de

programe. într-o asemenea lume, adevărul nu mai este un dat, ci un construct, un produs al celor care proiectează noua „realitate”. Experiența acestei false realități care nu se supune legilor firești ale existenței - succesiunea temporală, geometria și geografia naturală a spațiului, lumina solară, aerul tare, căldura sau frigul etc. - determină în mod fundamental cadrul eminent nihilist al actului vizionării TV.

Experiența video în sine este una vitalistă, după cum observă și Părintele Serafim, deoarece este hipnotică, intens emoțională, puternic excitantă pentru simțuri și imaginație, o experiență prin care omul fuge de realitate, evadând în lumea imaginară a micului ecran.

Televiziunea nu-l trimite pe telespectator către existența în lume sau nu-l lasă să revină la ea. Televiziunea îl revendică pe om numai pentru ea, convingându-l prin retorică, seducție și fascinație să prelungească vizionarea cât mai mult. Prin toate acestea, devine clar că mesajul mediului televizual ca atare nu poate fi decât unul nihilist, de negare a lumii reale, chiar dacă nu asta ar fi intenția celor care controlează televiziunea.

251

Totodată, televiziunea, ca instrument de comunicare perfect adaptat, prin însăși natura sa, transiterii mesajului nihilist, este foarte puțin probabil să nu fie folosită pentru răspândirea nihilismului de cei în mâinile cărora se află puterea și care se călăuzesc, de altfel, chiar după această ideologie. Inocularea sau cultivarea acestui mesaj în mințile a miliarde de telespectatori devine, în modul cel mai probabil, legea nescrisă sau

scopul fundamental al televiziunii.

Așadar, televiziunea poate fi văzută în societatea modernă drept mijlocul ideal, nu numai pentru transmiterea mesajului nihilist, ci și, așa cum vom observa mai departe, pentru amplificarea, multiplicarea la nesfârșit a tendințelor sau a formelor de negare inerente culturii moderne. Televiziunea grăbește procesul de descompunere prin crearea de noi forme de manifestare a nihilismului.

Un alt aspect al prezenței nihilismului în programele de televiziune se referă la modul în care mesajul TV reflectă stadiile de evoluție ale nihilismului. Vom porni de la observația părintelui Serafim Rose: „Nihilismul se maturizează în măsuri diferite la popoare diferite și la indivizi diferiți; suprapunerea este mai evidentă decât poate sugera schema noastră simplificată, astfel încât reprezentanții fiecărei etape se regăsesc în fiecare perioadă și toți ne sunt contemporani. Ceea ce este adevărat pentru perioadele istorice este adevărat și pentru indivizi; nu există nihilism «pur» în nici un stadiu, orice experiment predominant nihilist fiind o combinație de cel puțin două stadii”³⁸⁵.

În acest context se înțelege de ce pe micul ecran se găsesc reprezentate toate stadiile de evoluție sau de negare ale culturii nihiliste: de la relativismul valoric al liberalismului până la negarea existenței lui Dumnezeu și a metafizicului realizată prin popularizarea darwinismului și a scientismului; de la experiența erotismului

385 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul..*, p. 53. 252

obsesiv, a pornografiei și a magicului până la nihilismul distrugerii promovat prin mesajul violenței, al anarhiei totale prezent în filme, în muzica rock, rap etc. Nu există model de gândire nihilistă care să nu fie exprimat în programele TV, iar acesta este un alt motiv pentru care televizorul este un instrument atât de eficace în cultivarea atitudinii nihiliste.

Unii acceptă să primească un mesaj care cultivă indiferentismul religios, relativizarea Adevărului Absolut (liberalismul), acceptă alte învățături și adevăruri ca folositoare și dezirabile, dar nu admit, cel puțin pe moment, afirmarea ideii că Dumnezeu nu există sau a aceleia că lumea se reduce la materie, la întâmplare sau biologic (realismul nihilist). Alții se învoiesc cu ideea inexistenței lui Dumnezeu, cu faptul că știința este singura care poate da măsura adevărului (experiența realismului), dar vor refuza ca aberante sau absurde experiența violenței, a pornografiei, a drogului etc. (vitalismul).

Mai sunt, de asemenea, aceia (mulți dintre tinerii zilelor noastre) care sunt deschiși către aproape orice experiență vitalistă, dar sunt dezgustați de mesajul nihilismului distrugerii - rock-ul satanic, mișcările anarhiste sau altele care promovează lupta împotriva tuturor, până la ucidere și chiar la sinucidere.

Televiziunea oferă fiecărui ins acea pedagogie ce corespunde nivelului de negație pe care-l poate accepta (corespunzător căderii sau îndepărtării de Dumnezeu). Cu mâna pe telecomandă, alegem ceea ce ne atrage cel mai mult, dar și ceea ce putem accepta la momentul de

față ca nivel de negație. În timp, mentalitatea schimbându-se, va deveni tot mai probabilă alegerea unor atitudini sau modele de viață corespunzătoare unui stadiu superior al negării nihiliste, deoarece odată intrați pe această cale a negării, indiferent de forma în care se manifestă ea, nu se poate decât înainta. Acest fenomen se manifestă cu putere, odată pătrunși în lumea micului ecran, deoarece puțini au puterea de a rezista presiunii seducției și

253

fascinației aproape demonice, care te îndeamnă în mod continuu la însușirea, prin participare empatică, a unei atitudini nihiliste cât mai avansate. Televiziunea este pedagogul ideal al unei gândiri și atitudini nihiliste.

NIHILISMUL CAPITALIST ȘI TELEVIZUALUL

- În contextul nihilismului capitalist, televiziunea transformă întregul univers de valori și de așteptări umane în marfă sau în spectacol, pentru a concesiona în schimbul acesteia o parte din mintea telespectatorilor. Omul însuși sau mintea acestuia, prin actul vizionării, este înscris ca marfă în circuitul comercial creat de televiziune. Este o marfă plătită bine de cei care vor să-și vândă produsele și de politicieni. Astfel, televiziunea participă la un comerț în care omul are impresia că i se oferă spre cumpărare ceva - programele de televiziune - și unde, de fapt, este transformat el însuși în marfă și vândut.

Un alt aspect al nihilismului, pe care I.P. Culianu îl pune în evidență în cartea sa *Religie și Putere*, este cel al epocii moderne - nihilismul capitalist.

„E vorba, arată Culianu, de comerțul în sine, mai presus de figura însăși a comerciantului (...), realitate totalitară ce se substituie oricărei alte realități: viață, om, pasiune, credință, speranță și moarte, pentru a înșira aici câteva dintre cele mai sugestive forte motrice din trecut. (...)

Viața - în lumea nihilismului capitalist - e un pur accident comercial, care servește sau nu, în măsura în care ea reușește mai mult sau mai puțin să dezvolte comerțul. Omul este fie comerciant, care știe cum să-și folosească viața, fie o entitate negociabilă, adică ceva care oricum va servi scopurilor Comerțului, dar de care acest ideal poate să se și lipsească. Pasiunea cuiva pentru ceva folosește numai în măsura în care este corect orientată, adică are bune rezultate comerciale. Credința, în măsura în care poate fi exploatată. Speranța, pentru că îi este subordonată. În această lume care respiră comerț prin toți porii săi, nu e loc de

254

nimic altceva, decât cu riscul distrugerii fizice sau psihice a persoanei. (...) Totul este transformat sau echivalat în marfă, toate lucrurile folosesc schimbului, sunt negociabile. (...) Filantropia, evlavie, bunătatea, cumpătarea, toate acestea sunt excluse din lumea comercială, pentru că sunt în contradicție cu legile schimbului. Nihilismul capitalist, care este reducerea realității la dimensiunea *Comerțului*, are drept efect o rătăcire radicală a omului, respectiv reducerea sa la un obiect al manipulării comerciale. (...) Lumea se transformă într-o uriașă mașină comercială în care comerțul este un scop în sine."³⁸⁶

Cum se înscrie televiziunea în această ecuație a nihilismului capitalist sau în acest uriaș mecanism comercial care guvernează lumea modernă? Rolul acesteia nu este unul neînsemnat. Televiziunea se instituie în societatea noastră ca mijlocul principal prin care se realizează conversiunea tuturor credințelor, idealurilor, speranțelor și telurilor omenirii în marfă. Televizorul este instrumentul pe care puterea îl folosește în mercificarea (transformarea în marfă) întregii vieți și realități a omului contemporan. Afirmția poate părea prea dură sau hazardată, deoarece se cunoaște prea puțin despre modalitatea în care televizorul se înscrie în circuitul comercial mondial sau fiindcă nu se știe ce vinde cu adevărat televiziunea și ce primește în schimb. La prima vedere, televiziunea produce programe pentru a primi, în schimbul lor, banii contribuabilului telespectator și ai producătorului căruia îi face publicitate. Aceasta ar fi partea din afară, cea vizibilă a comerțului. Lucrurile merg ceva mai departe. Banii telespectatorului, chiar dacă nu sunt puțini, sunt nesemnificativi în comparație cu puterea traficată de mediul televizual. Prețul sau marfa pe care televiziunea urmărește să-l obțină în schimbul programelor sale este atenția telespectatorului, alocarea de către

386 I. P. Culianu, *Religie și putere...*, p. 218.

255

acesta a unui spațiu din mintea sa (memorie, imaginație, gândire etc.) mesajului primit de la televizor.

Nu orgoliul sau dorința de a fi luată în seamă determină televiziunea să urmărească a intra în posesia unei

porțiuni din spațiul minții umane, ci imensa valoare, uriașa sursă de bogăție și putere pe care o dețin în mod potențial aceste parcele din interiorul minții umane pentru cei care ajung să le stăpânească. Televiziunea cultivă pe acest teren atitudini (docilitate sau revoltă), dorințe, obiceiuri și idei politice. Astfel organizează, într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcție de suprafața concesionată, orizontul de dorințe, gândire și comportament, în fapt, viața telespectatorului.

Cine este interesat de o asemenea marfă, de bogatele recolte pe care televiziunea le obține prin manipularea comportamentului telespectatorilor? Concernurile internaționale, marii afaceriști care vând, la rândul lor, țigări, băuturi, mașini, alte obiecte și servicii sau partidele politice, observă Centerwall³⁸⁷, sunt cei care plătesc foarte bine pentru concesionarea unor parcele mai mici sau mai mari, pe care să se cultive dorința de a li se cumpăra mărfurile, de a fi votați etc.

Vânzarea de programe TV către telespectatori nu este decât mijlocul sau tertipul pe care cei care manipulează televiziunea îl folosesc pentru a-și atinge scopul comercial: concesionarea sau vinderea unei părți din mintea sau viața oamenilor care se uită la televizor celor care au banii să le-o cumpere. Puțini își dau seama că, pentru mica distracție pe care le-o oferă televizorul - emisiuni de divertisment, filme, știri - plătesc cu însăși libertatea de a gândi și de a alege cu propria minte. Prin televiziune, mintea omului sau omul însuși sunt transformate și înscrise ca marfă în circuitul comercial mondial, o marfă foarte căutată și plătită extrem de bine,

387 B. S. Centerwall, *Television and Violence: The Scale of the Problem and Where to go from Here*, Journal of the American Association, 267 (22), 3059-3063, apud J. P. Murray.

256

nu suficient însă pentru valoarea ei reală, ci pentru cât investește televiziunea ca să intre în posesia ei.

Transformarea omului în marfă constituie ultimul nivel al procesului de mercificare instrumentat de TV - scopul său real. Nu am lămurit însă mecanismul prin care televiziunea reușește să-l atragă sau să-l seducă pe om, așa încât, înșelându-se, să ajungă să cedeze, transformându-se într-o potențială marfă.

Specialiștii în marketing, creatorii de programe au constatat, prin diferite experiențe și observații, că un om este interesat să se uite la o anumită emisiune dacă aceasta răspunde intereselor, nevoilor sau dorințelor sale. Astfel că, în sondajele de piață, aceștia și-au concentrat atenția asupra determinării hărții nevoilor, dorințelor, speranțelor, sentimentelor și emoțiilor care captivează cel mai puternic atenția publicului sau care sunt suficient de atractive pentru a determina concesionarea unei cât mai largi arii de atenție din orizontul de gândire și simțire al telespectatorilor. Odată identificate, acestea sunt transformate în marfă și expuse pe micul ecran sub ochii telespectatorului. Sunt astfel introduse în circuitul comercial proiecte de viață, plăceri imaginare, dorințe, sentimente de dragoste, năzuințe sau idei, o lume pe care omul o dorește sau pe care, în versiunea TV, trebuie să o dorească.

Ce înseamnă oare a mercifica și comercializa, în lumea micului ecran, întregul orizont de valori, așteptări și dorințe umane dacă nu a le transforma pe toate acestea în spectacol? Spectacolul este marfa pe care o vinde televiziunea. Tot ce se întâmplă pe micul ecran are valoare de spectacol, este acolo pentru că produce senzație, captivează sau, pur și simplu, pentru că se vinde bine.

Fotbaliștii care se luptă pentru câștigarea unui meci sunt plătiți nu pentru altceva decât pentru valoarea spectacolului pe care l-au dat. Aproape toți oamenii care apar pe micul ecran sunt răsplătiți pentru aceasta.

Lumea, la rândul ei, plătește cu atenția pe care o acordă, dacă este interesată de acest spectacol. De aceea, tot ce

257

apare la televizor trebuie să aibă o valoare comercială (de schimb), să fie atrăgător, seducător, să se vândă bine, captând atenția cât mai multor oameni, pe o perioadă cât mai lungă. Dacă imaginea unei prostituate se vinde mai bine, atunci aceasta va fi pusă într-o lumină mai puternică decât viața și faptele unui om de cultură, medic sau cercetător, ale unui savant sau ale unui părinte al Bisericii.

În acest context, aproape oricare din mesajele transmise pe micul ecran îmbracă un caracter nihilist, deoarece, chiar dacă realitățile prezentate ar avea o valoare în sine, aceasta este în mod automat negată prin apariția acestora la televizor, adică prin transformarea lor în spectacol sau marfă. Convertirea în marfă nu lasă nealienată nici realitatea mediatizată și nici perceperea

sau însușirea acesteia de către telespectatori.

Apariția pe micul ecran alterează valoarea oricărei realități, oricât de prețioasă ar fi ea în sine. Diamantele nu se vând pe tarabă în târg și nici privighetorile nu cântă pe grămada de murdărie. Chiar dacă nu este vorba de o încadrare nepotrivită, degradantă, apariția pe micul ecran a unui fapt, oricât ar fi acesta de important pentru istorie sau pentru viața oamenilor, înseamnă devalorizarea acestuia, subordonarea sau supunerea sa instanței lumii TV.

Însăși posibilitatea televiziunii de a manipula după propria voie imaginea acelei realități, de a o interpreta sau chiar de a o reconfigura pentru a o vinde mai bine, este mărturia degradării ce o presupune apariția la televizor. Procesul de mercificare a oricărei realități este el însuși un mecanism de alterare, deoarece în transformarea unei realități anume în marfă aceasta suferă o seamă de modificări. Este vorba în primul rând de exploatarea laturii senzaționale, seducătoare a acelui fapt, iar în cazul în care nu ar avea nici una, îi sunt atribuite astfel de calități, chiar cu riscul de a transforma, a denatura complet acel fapt sau sensul pe care ar trebui să-l aibă.

258

În concluzie, televiziunea convertește în spectacol-marfă (fantastică) întregul orizont de valori și așteptări umane, pentru a reuși prin distribuirea acestei mărfi să obțină, în schimb, arii cât mai largi de atenție în spațiul minții telespectatorilor, aceștia devenind astfel, la rândul lor, o marfă pe care televiziunea o vinde mai departe celor

care plătesc mai bine. La capătul acestui lanț, se află omul-telespectator, cel care, sugestionat de TV, cumpără produsele cărora li s-a făcut reclamă, plătind cu banii obținuți din vânzarea propriei inteligențe sau forțe de muncă.

Lucrul cel mai grav însă nu este negarea valorii intrinseci pe care o au realitățile mediatizate pe micul ecran, ci acela că mințile oamenilor ajung, cu timpul, să fie stăpânite tot mai mult de această lume imaginară care se pliază foarte bine pe dorințele, pe așteptările lor, dar care este străină complet de ceea ce poate să însemne o autentică împlinire spirituală sau umană. O lume în care legea e comerțul și care se mișcă pe coordonatele spectacolului, interesului și seducției, o lume în care, pentru a trăi, omul trebuie să-și amaneze însăși libertatea de a gândi și de a alege singur.

Libertatea oamenilor este, în ultimă instanță, marfa care poartă o uriașă miză de câștig și putere pentru cei care intră în posesia ei.

RELATIVIZAREA CA MIJLOC DE CONTESTARE A ADEVĂRULUI

Mesajul fundamental al întregii realități TV, care se insinuează atât de bine în sufletele telespectatorilor, încât cu greu poate fi identificat, este afirmația: „Orice adevăr este relativ” sau cu cuvintele lui Nietzsche: „Nu există adevăr, nu există stare absolută a lucrurilor, nu există lucru în sine”³⁸⁸.

388 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 40.

259

în filme, emisiuni științifice, informative etc. auzim și

vedem argumentându-se învățătura lui Buddha, Darwin, Freud sau Marx; alături de învățătura creștină găsim justificate, în aceeași măsură atât materialismul științific, existența extraterestrilor, cât și fenomenele oculte, spiritismul, magia etc. Toate „adevărurile”, învățăturile sau toate rătăcirile și fantezmele omenirii apar reprezentate în mod democratic, chipurile, pe programele de televiziune, astfel că telespectatorul care, în mod conștient sau inconștient, prin simpla expunere la acest mediu, își ia lumea TV ca reper, își va însuși această viziune relativistă arbitrară privind adevărul și lumea în general.

Fiecare are dreptate, se afirmă în retorica TV (mai cu seamă în filme), are partea lui de adevăr, părerea sau punctul lui de vedere, căci, se sugerează, nu există un adevăr absolut, deplin și universal recunoscut.

Cu toate că televiziunea vrea să apară democratică, echidistantă, fără să nedreptățească nici un punct de vedere, lucrurile nu stau chiar așa. Există un vădit atașament al lumii TV, o alipire a sa de acele elemente care vizează distrugerea ordinii vechi și înlocuirea ei cu una nouă, cea propusă de ideologia nihilistă, de materialism, tehnologism, magie sau de societatea de consum³⁸⁹.

Tradițiile, obiceiurile mai vechi, principiile tradiționale ale educației și creșterii copiilor, ale conviețuirii soților în familie, ale muncii, credința și toate sistemele de valori care tin de ordinea fi-rească a lumii sunt contestate, chiar dacă nu totdeauna pe față, în mod direct. Acest lucru se realizează, în general, printr-o

critică

389 „Primul și cel mai evident scop al programului nihilist este distrugerea Vechii Ordini. Vechea Ordine a fost pământul, hrănit de Adevărul creștin, în care oamenii își aveau rădăcinile. Legile și instituțiile acestei ordini, și chiar obiceiurile ei, se întemeiau pe acest adevăr și aveau menirea de a-l propovădui; (...) chiar și condițiile în general primitive (dar naturale) de viață slujeau (fără intenție) pentru a-i aminti omului de locul smerit pe care îl are pe pământ, de dependența lui față de Dumnezeu" - *Ibidem*, p. 122.

260

subînțeleasă atunci când sunt puse în lumină pozitivă modele contrare sau când sunt pur și simplu scoase din discuție.

În realitate, televiziunea nu este deloc democratică sau echidistantă, ea nu reflectă lumea sau credințele oamenilor așa cum sunt efectiv, ci așa cum forul de putere dorește ca ele să devină. Sistemul moral promovat de televiziune nu numai că este contrar celui creștin, dar diferă extrem de mult și de majoritatea sistemelor etice cunoscute în tradiția popoarelor.

BANII, PLĂCEREA ȘI PUTEREA

În următoarele pagini, ne vom concentra atenția asupra determinării câtorva dintre centrele de forță, valorile de tip nihilist, în jurul cărora gravitează lumea TV și, într-o anumită măsură, toți cei care au transformat această lume în realitatea propriei vieți. Vom porni această analiză de la identificarea coordonatelor generale ale identității eroilor micului ecran, deoarece descifrarea chipului

uman oferă întotdeauna cheia sau codul de interpretare al lumii în care el se reflectă.

D. Kelner, autor de referință în studiul culturii media, arată că identitatea postmodernă construită în relație cu mesajele media (în special televizorul) este „centrată în primul rând în jurul timpului liber, al înfățișării, al imaginii, al sferei consumului și al jocului, în vreme ce identitatea modernă se centra în jurul profesiei, al funcției din sfera publică sau din familie. Identitatea modernă reprezenta o chestiune de importanță deosebită ce implica noțiuni fundamentale care erau definitorii (pentru profesie, familie, orientare politică etc); identitatea postmodernă, în schimb, este o funcție a timpului liber ce-și are baza în joc, în producerea unei imagini (...). Ea tinde, mai degrabă, să fie construită din imagini ale divertismentului și consumatorismului. (...) Spectatorul este determinat să considere

261

comportamentul pronunțat agresiv, viril și adesea chiar sexist ca pe un model dezirabil”³⁹⁰.

Din aceste observații rezultă cu claritate trăsăturile fundamentale ale lumii TV, care contribuie la formarea identității prezentate anterior - omul micului ecran și telespectatorul contemporan. Divertismentul, jocul, imaginea sau spectacolul, distracția sau plăcerea, consumul sau banii care îl condiționează și, evident, puterea sunt valorile centrale ce caracterizează universul TV. La o analiză sumară, se poate constata că doar trei sunt vectorii care circumscriu aceste „valori” și care constituie, de fapt, liniile de forță după care se

călăuzește lumea TV.

Pe micul ecran, totul se învâрте în jurul banilor, al dobândirii plăcerii și al exercitării puterii. Acestea sunt principiile de bază ale lecției pe care televiziunea o dă lumii întregi. Atingerea acestor trei obiective, pe micul ecran estompează toate celelalte idealuri sau valori ale umanității sau toate sunt corelate cu sau puse să slujească satisfacerii celor trei comandamente - banii, plăcerea și puterea³⁹¹. Acestea sunt reperele morale ale lumii TV, acesta este sensul existenței în lumea modernă sau principiile care circumscriu fericirea personajelor micului ecran, din care derivă tot haosul moral al lumii în care trăim.

1. *Banii* sunt garanția confortului sau a standardului de viață pe care-l promovează televiziunea (mașini, lucruri, plăceri). Prima lecție învățată este cum să cheltuim banii, ce să cumpărăm, în ce să investim, cum să ne distrăm mai bine cu ajutorul lor. În filme, se subînțelege că banii provin de undeva și trebuie doar risipiți din

390 Douglas Kelner, *Cultura Media*, Institutul european, Iași, 2001, p. 288-290.

391 Utilitarismul sau hedonismul, ca sistem moral generat de principiile nihiliste prezentate mai sus, a fost pentru prima oară enunțat în epoca modernă în lucrările lui J. S. Mill, un cunoscut filozof liberal englez. El definește un act ca moral dacă acesta este util individului, aducându-i un folos sau dacă duce la satisfacerea plăcerii. Astfel formulat, scopul moral al activității și devenirii indivizilor se reduce la obținerea unei plăceri

maxime și a unei dureri minime. Vezi J. Stewart Mill, *Utilitarismul*, p. 34.

262

belșug pe distracții, pe mașini sau pe diverse aventuri, fără teama că se vor termina. Dacă tot trebuie câștigați cumva, atunci furtul, escrocheria, câștigul din activități ilicite (drog, prostituție) sau, în cel mai bun caz, afacerile sunt soluțiile cele mai frecvente în lumea filmului.

„Te joci, te distrezi și mai și câștigi bani”, ne spune cu subînțeles televiziunea atrăgându-și telespectatorii în urmărirea spectacolului - joc concurs - care poate aduce, cu puțin noroc și multă perseverență, bogăția mult visată. „Este suficient să stai ceasuri întregi urmărind programele TV, să cheltuiești banii pe telefoane, să ghicești răspunsurile corecte și să mai ai și noroc; banii se află la picioarele tale, trebuie doar să te grăbești, să te apleci ca să nu ți-i ia altul înainte.”

Este ușor de constatat că pe micul ecran munca nu este văzută ca o virtute, ci poate doar ca o păcăleală, o corvoadă, atunci când poți pur și simplu doar să te distrezi. Distracție cât mai multă și cât mai puțină muncă, eventual deloc, este mesajul principal al mediului TV.

Cercetările lui G. Gerbner au scos în evidență faptul că la televizor „categoriile sociale ale persoanelor cu profesii liberale sunt supra-reprezentate în defavoarea muncitorilor și a funcționarilor”³⁹². Cel mai adesea sunt prezenți avocații, polițiștii, ziariștii, oamenii de afaceri, bancherii, traficanții etc. și foarte rar, aproape niciodată

țărani care să muncească pământul, un meșter oarecare practicându-și meseria etc. Munca simplă este proiectată undeva, la periferia lumii TV, de parcă ar fi o rușine, iar dacă o exercită cineva într-un film, acela este, cu siguranță, un personaj secundar, șters, lipsit de personalitate, un figurant pe fondul desfășurării acțiunii. Banii și spectacolarul dau valoare, o profesie obișnuită însă nu aduce nici câștiguri mari și nici nu este atât de spectaculoasă încât să fie redată pe micul ecran.

392 Ioan Drăgan, *Paradigme ale...*, p. 216.

263

Care este efectul unui asemenea mesaj³⁹³? Este cultivat disprețul față de munca simplă, pe care, chiar dacă oamenii sunt nevoiți să o practice în lumea reală, o vor face numai pentru bani, constrânși de împrejurări, și nu pentru satisfacția de a face o treabă bună, de a se vedea împliniți prin meșteșugul respectiv sau de a ajuta pe cineva. Munca, o valoare fundamentală în istoria omenirii, în edificarea personalității umane și a societății, este văzută tot mai mult, în mentalitatea creată de televiziune, ca o corvoadă, o constrângere, o sursă de stres și de frustrare. Este greu pentru un om să întreprindă o activitate, să practice o profesiune care-l definește în raport cu ceilalți oameni, când aceasta nu-l investește cu o anumită demnitate (în optica definită de lumea televizualului), aceasta mai cu seamă în situația omului modern, căruia televizorul îi spune permanent că este „cineva”.

Subminarea rolului muncii, desconsiderarea demnității profesionale sau a aceleia de a-ți câștiga pâinea prin

muncă cinstită, îl fac pe omul modern, nevoit să practice o asemenea meserie, să se simtă nedreptățit de societate, frustrat, motivat astfel să-și caute fie o altă muncă, fie să și-o facă pe cea pe care o prestează în prezent cât mai nesperios cu putință, păcălindu-i într-un fel pe cei pentru care trebuie să muncească, doar pentru a le lua banii.

Banii devin sensul oricărei activități, singura măsură a satisfacției și a demnității. Soluția cea mai ușoară pentru câștigarea lor, cel mai des întâlnită în filme, este hoția - cel puțin la nivelul găinăriilor, dacă nu la cel al marilor escrocherii, adesea numite afaceri³⁹⁴. Câștigarea banilor devine motivația centrală, scopul și sensul

393 în legătură cu efectele observate în dezvoltarea abilităților mentale și a cortexului vezi cap. *Reflectarea culturii divertismentului în...*

394 Cu ce oameni să se poată construi sau reconstrui o națiune, când pedagogul societății moderne - televizorul - îi învață de la vârsta copilăriei că nu munca, ci distracția este comportamentul dezirabil sau, mai mult, că munca este ultima soluție pentru câștigarea banilor?

264

omului în lume, iar televiziunea joacă un rol principal în formarea acestei mentalități de tip nihilist.

2. *Căutarea plăcerii* este al doilea vector al orientării existenței în lumea TV și, prin contaminare, în întreaga societate modernă. Marea parte a programelor TV este destinată provocării plăcerii sau condiționării dorinței pentru dobândirea plăcerii. A avea un lucru, a te distra pur și simplu, a te juca, a fi văzut, admirat sau a-i vedea tu pe ceilalți, a te uita la televizor, a te lăsa furat de

acțiunea unui film, a afla ce se întâmplă în toată lumea, a-ți excita simțurile prin incitarea imaginației în timpul vizionării sunt elementele acestui univers dedicat satisfacerii unor plăceri, dar mai cu seamă cultivării unui uriaș câmp de dorințe. În viziunea și exercitiul televizualului plăcerea ocupă locul al doilea după bani, în ierarhia principalelor obiective pe care ar trebui să le urmărească omul în lume. Dintre toate plăcerile, televiziunea îi alocă cea mai mare atenție celei erotice. Ea devine, într-un fel, armătura de bază a seducției televizualului.

3. *Puterea*. În ecuația banilor și a plăcerii intră întotdeauna și puterea. Culianu demonstrează, în cartea sa *Religie și putere*, că puterea a fost dintotdeauna tentația cea mai mare a omului. În societatea tradițională, religia era modalitatea principală prin care se realiza sau se dobândea sentimentul puterii și al împlinirii. Omul, ca ființă spirituală, chiar și când își rata vocația, menirea închinării la Dumnezeu Cel Adevărat, în rămășițele de revelație pe care le mai deținea religia căreia îi aparținea sau chiar numai în imaginație, afla resurse pentru a-și hrăni nevoia de putere. De asemenea, ierarhiile tradiționale dezvoltate în structurile de ordine ale lumii respective, tradițiile sau obiceiurile, toate îl investeau pe om cu o anumită putere sau demnitate, indiferent de locul ocupat de acesta în societate.

În condițiile modernității însă, ale unei culturi nihiliste care contestă sau contribuie la disoluția credințelor, a sistemelor de

valori, a ierarhiilor și a autorității, omul se vede lipsit de posibilitatea de a-și mai exercita puterea sau a mai trăi experiența puterii. În aceste condiții, statul magic, subliniază Culianu, pune la dispoziția mulțimii mijloace compensatoare pentru eliberarea tensiunilor născute: divertismentul, în general, sportul, în special (fotbalul în Europa), evaziunea în spațiul televizualului, curente anarhiste, drogul și violența ținută în limite controlabile sunt modalități prin care omul de rând, pierdut în masa anonimă, stresat, lipsit de sens și finalitate își poate descărca frustrările sau tensiunile acumulate³⁹⁵.

Viața absurdă pe care o trăiește sau sentimentul lipsei de sens care adesea atinge deznădejdea îl face pe omul modern să găsească în televizor o sursă esențială pentru realizarea și exercitarea puterii la nivel imaginar.

Modalitatea comună pentru satisfacerea puterii pe care o sugerează televiziunea, prin publicitate, este consumul.

„Ești «cineva» dacă-ți poți satisface dorințele cumpărând și consumând”, este lozinca nescrisă pe care o pune în circulație televizualul.

O altă invitație la exercitarea puterii pe care ne-o face mediul TV, în special prin filme, este trăirea acesteia prin tot ceea ce este legat de plăcerea sexuală.

Cultivarea unei înfățișări cât mai atrăgătoare, erotice sau plăcerea de a poseda sexual pe cineva ca pe un simplu obiect sunt văzute pe micul ecran ca forme de manifestare a puterii. „Puterea înseamnă să dorești, să ai ce dorești și să fii dorit”, se insinuează în mesajul TV.

Practicile oculte, spiritualismul de orice natură, forța și

eficacitatea magiei sunt alte puteri cu care este amăgit telespectatorul.

Cea mai uzitată modalitate de afirmare a puterii pe micul ecran este însă răzvrătirea - manifestarea mâniei, a violenței, a dominației realizate prin forță și agresivitate. În general, toate experiențele nihiliste de tip realist, vitalist și mai ales nihilismul distrugerii sunt promovate prin televizor, ca modalități eficace pentru exercitarea

395 Ioan Petru Culianu, *Eros și magie...*, p. 149-151.

266

puterii. Nihilismul însuși este, după Culianu, modul în care puterea se realizează, în ultimă instanță, prin însăși posibilitatea negării duse până la ultimele ei consecințe. „Puterea, spune Nietzsche, aparține voinței individului de a răsturna valorile, adică puterea este nihilism.”³⁹⁶

Ultima experiență a dobândirii sentimentului de putere pe care o propune televiziunea se găsește în însuși actul vizionării, în posibilitățile pe care aceasta le pune la îndemâna telespectatorului: puterea de a te afla deasupra lumii micului ecran, de a te simți un mic dumnezeu, prin posibilitatea pe care o ai de a opta, prin schimbarea canalului, pentru oricare dintre universurile de realitate virtuală pe care-1 dorești; puterea de a te bucura de spectacolul pe care-1 dau cei de pe micul ecran cu speranța de a plăcea și de a-și vinde astfel mai eficient imaginea, puterea de a-i umili pe alții prin posibilitatea pe care o ai de a pătrunde în universul intim al vieții lor personale, fără ca ei măcar să te cunoască³⁹⁷; puterea de a vedea trupurile dezgolite ale celor care se prostituează

pe micul ecran pentru bani; puterea ce o conferă experiența violenței în sine, de a te afla dincolo de durere, de viață sau moarte, pe când cei de dincolo de ecran par supuși acestora.

Care este consecința acestei experiențe? Toate aceste modalități de exercitare a puterii, fiind lipsite de un orizont ontologic și, practic, de eficacitate reală, în sensul împlinirii individului, nu pot decât să-l amăgească temporar pe omul societății contemporane. În același timp, tensiunea frustrării va crește tot mai mult, ceea ce-l va face pe acesta să se avânte tot mai mult în spațiul evazionist al lumii TV, spre împărtășirea din iluzoriul sentiment al puterii generat prin excitarea simțurilor, prin invazia minții de către fantasmеle violentei, sexualității sau dorințelor de tot felul.

396 *ibidem*, p. 226.

397 Vezi fenomenul „Big Brother”.

267

Mai există, desigur, cealaltă variantă a propulsării individului înspre realizarea acestei puteri, prin aplicarea lecției pe care i-a dat-o televiziunea.

Cumpărarea de mașini, lucruri, haine, distracția în general sunt cele mai blânde dintre mijloace. Există însă și posibilitatea exercitării puterii prin manifestarea violenței în familie, a răzvrătirilor, a anarhiei sociale, a perversiunilor de tot felul și, nu în ultimul rând, al eșuării în practici magice și oculte.

I. P. Culianu afirmă că incapacitatea societății moderne de a rezolva problema puterii individului va face ca această nevoie să se descarce tot mai mult în violență

socială și în anarhie. Singura soluție, spune el, este întoarcerea către religios. „Dacă cultura noastră este cea a posesiunii, a averii care s-a suprapus ființei, inversarea sensului de mișcare ar cere probabil restabilirea primatului ființei asupra averii, recunoașterea deșertăciunii mitului posesiei. Între marile religii ale lumii se pare că numai creștinismul are în sine forțele, valorile și prestigiul necesar pentru a răspunde acestei îndatoriri”.³⁹⁸

CONTESTAREA AUTORITĂȚII

>

- *Televiziunea cultivă o atitudine răzvrătită. Copiii sunt îndreptățiți să se revolte împotriva părinților, a educatorilor și a școlii, împotriva oricărei norme sau principiu care se impune ca autoritate.*

- *Femeia este îndemnată să lupte pentru afirmarea independenței față de familie și față de soț, în afirmarea dreptului la carieră, la „autodeterminare”, la plăcere și chiar la avort.*

- *Scopul real al propagării unei atitudini anarhice prin televiziune este scoaterea în primul rând a copiilor și a femeii, a oamenilor în general de sub autoritatea și de sub protecția familiei, a Bisericii și a valorilor tradiționale pentru a fi victime ușoare ale propagandei consumismului sau ale manipulării.*

398 I. P. Culianu, *Religie și putere...*, p. 228.

268

O altă trăsătură fundamentală a nihilismului care se reflectă cu putere în majoritatea emisiunilor sau programelor TV este negarea autorității. „Răzvrătirea

nihilistă, observă părintele Serafim, este un război împotriva lui Dumnezeu și împotriva Adevărului; dar puțini nihiliști sunt deplin conștienți de acest lucru. Nihilismul teologic și filosofic explicit este rezervat doar câtorva suflete; pentru cei mai mulți, răzvrătirea ia forma imediată a unui război împotriva autorității. Mulți dintre cei care manifestă atitudini ambigue față de Dumnezeu și Adevăr își trădează în mod evident nihilismul în atitudinea lor față de «principiul blestemat și fatal al autorității»³⁹⁹ -după cum spunea Bakunin. În această declarație de război pe care omul modern o face împotriva ideii de autoritate, televiziunea, în ultimii 50 de ani, nu a jucat un rol minor. În lumea TV - filme, divertisment etc. -, prin modul în care se construiesc situațiile sau se pun problemele, se subminează în mod permanent aproape orice autoritate - cea a Bisericii, cea la care se raportează copiii în familie, la școală sau în lume, și cea pe care se întemeiază înțelegerea și raporturile dintre bărbat și femeie în familie. Nici o autoritate, nici o ascultare sau impunere nu mai este îngăduită sau îndreptățită - acesta este mesajul predominant în cultura TV, nici o ierarhie nu mai are dreptul divin sau natural să se impună. Este evident că excepție de la această lege face numai glasul ce răzbate de dincolo de micul ecran, a cărui autoritate este de la sine înțeleasă prin recunoașterea publică acordată, prin omniprezența lui (în majoritatea caselor), prin forța de persuasiune a retoricii sale, prin caracterul democratic și liberal pe care-l afișează, prin modernism, tehnologism, obiectivism etc.

Despre subminarea autorității pe care o constituie Biserica nici nu mai are rost să vorbim, deoarece manifestarea acestei autorități

399 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 109.

269

nu apare exprimată aproape niciodată pe micul ecran - negarea prin omisiune -, astfel că oamenii care se formează în interiorul mentalității lumii TV nici nu-și mai pun problema ascultării de Biserică. Dacă valorile acesteia sunt prezentate ca anacronice, dacă adevărurile ei sunt văzute ca relative, atunci se subînțelege sau se sugerează că ascultarea poruncilor sau a învățăturii Bisericii devine lipsită de temei.

Răzvrătirea copiilor împotriva părinților și a educatorilor este justificată, mai ales în cadrul filmelor, prin construcția unor situații sau scene în care se pun în evidență abuzurile pe care școala sau părinții le-ar face în educație sau diferența de mentalități între noua și vechea generație, în contextul în care cea a părinților nu este capabilă de mai multă deschidere și înțelegere față de modul „dez-inhibat”, „liber” de gândire și comportament manifestat de tineri.

De fapt, prin posibilitatea pe care o are de a construi pe micul ecran o „realitate” care se revendică sau se impune în conștiința oamenilor ca reală, televiziunea îi pune pe copii sau pe tineri (micii actori), în contextul scenelor din filme, să se manifeste polemic față de părinții lor, promovând acele comportamente răzvrătite, nihiliste pe care tot ideologia TV le consideră ideale. În timp ce aceste comportamente sunt justificate, privite în

latura lor pozitivă (dacă există una), atitudinea „refractară” a părinților (o atitudine antici-pabilă pentru un părinte normal, pus în fața unui comportament nefiresc, chiar aberant al propriului copil) este puternic sancționată și ridiculizată ca învechită. Astfel, prin acest tertip, televiziunea nu numai că-i învață pe copii cum să se comporte, dar le și justifică atitudinea răzvrătită față de părinți și de rânduielile unei bune educații. Părinții ironizați și condamnați, prin sancționarea pe care televiziunea o face „părinților” de pe micul ecran, cu care ei se identifică, sunt nevoiți, treptat, să renunțe la vechea atitudine (mai conservatoare), să accepte tot mai mult inovațiile sau aberațiile

270

comportamentale ale propriilor copii, transformați într-un produs al educației mediatice.

Televiziunea nu numai că propune un program educativ pentru noua generație, dar se și asigură de exclusivitatea ei ca educator, adică de faptul că părinții și școala se vor opune tot mai puțin și mai timid. Aici se vede, încă o dată, intenția manifestată de televiziune, nu numai de a nega autoritatea părinților, ci, mai mult, de a se institui pe sine ca o nouă autoritate.

Întregul limbaj și comportament al copiilor - eroi ai filmelor sau ai programelor TV - respiră atmosfera suficienței și îndreptățirii de sine, a nesupunerii, a lipsei de respect, a autodeterminării, a relativizării tuturor sistemelor de valori. Copiii sau tinerii aceștia se comportă ca și cum ei înșiși s-ar fi născut pe sine și, deodată, au și devenit geniali, atotcunoscători, stăpâni

pe soarta lor; ca și cum părinții și lumea întreagă le sunt datori pentru că le-au făcut cinstea să vină pe lume.

Acest comportament, care nu aduce nici un serviciu copiilor, defavorizându-le chiar dezvoltarea abilităților mentale, este foarte util societății de consum care găsește în micii telespectatori -imitatorii celor de pe micul ecran - victimele ideale pentru manipularea sau modelarea unui comportament consumist⁴⁰⁰.

Acesta este, practic, mijlocul prin care nihilismul luptă mediatic pentru crearea omului nou - un individ lipsit de credință, de cultură și de educație, de însuși sprijinul și căldura unui cămin, ale unei familii, pe care încă de mic este îndemnat să o submineze, prin răzvrătirea împotriva tuturor valorilor acesteia și, mai cu seamă, împotriva propriilor părinți, cu siguranță oamenii care îi vor cel mai mult binele în lumea aceasta.

O altă revoltă pe care o alimentează televiziunea este aceea a femeii împotriva propriului soț și a îndatoririlor vieții de familie.

400 Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism*, W. W. Norton & Company, London, 1992, p. 73-74.

271

Femeia promovată în filme sau în alte emisiuni este una care face carieră, care „știe ce vrea în viață”, iar aceasta înseamnă independența față de bărbat și față de îndatoririle casnice, o autonomie obținută printr-un continuu efort de afirmare a egalității și drepturilor ei. Femeia micului ecran are, de asemenea, „dreptul la propriul pântec”, adică la a face un copil sau a-l avorta, a propune momentul în care să aibă un copil, dacă va vrea

cândva acest lucru. Relația dintre femeie și bărbat este redusă doar la atracția trupească, descrisă prin stereotipii ca: „ne simțim bine împreună” sau: „îmi place cum faci dragoste”, sau în termenii unui contract social. Legea este aceea care intervine întotdeauna pentru a reglementa relațiile dintre bărbat și femeie.

Ca și în cazul copilului, afirmarea drepturilor femeii - egalitatea cu bărbatul, carieră, avort etc. - în fond, confecționarea și promovarea unui comportament autonom, independent, bazat pe lege sau pe interes nu este manifestarea preocupării reale pe care televiziunea sau cultura nihilistă ar avea-o pentru femeie și copil.

Această atitudine nu are menirea de a ridica statutul femeii, demnitatea ei, ci, dimpotrivă, o lipsește atât de posibilitatea de a se împlini ca soție și mamă, cât și de a se bucura de dragostea și de protecția pe care familia tradițională o asigură.

În fond, după cum observa și Christopher Lasch, în cartea *Cultura Narcisismului* - o lucrare de referință privind înțelegerea lumii americane, dar și a societății contemporane -, războiul pe care mass-media sau cultura modernă îl duce împotriva familiei, relevă faptul că prezența acesteia este o piedică în edificarea omului nou, a conștiinței consumatoriste. Odată scoși de sub autoritatea și protecția familiei copiii și femeile, în special, dar și bărbații sunt victimele sigure ale propagandei consumismului sau manipulării de tot felul.

272

TELEVIZIUNEA - PEDAGOGUL ATEISMULUI SAU AL
SINCRETISMULUI NEW-AGE-IST

O altă trăsătură fundamentală a nihilismului, manifestată în peisajul programelor TV, regăsită în toate cele patru stadii ale mișcării nihiliste, alături de relativizarea adevărului și negarea autorității sau a ierarhiilor, este negarea adevărului creștin sau a mesajului evanghelic. Aceasta nu are un caracter atât de evident, pentru a nu stârni dintru început reacția telespectatorilor sau chiar a Bisericii care încă mai are un cuvânt de spus în lume⁴⁰¹. Cel mai bun mijloc prin care televiziunea poate și reușește să facă o educație ateistă, să-L scoată pe Dumnezeu din inimile oamenilor este să creeze pe micul ecran o lume în care nu se simte nevoia de Dumnezeu, în care prezența Sa nu se întrezărește în conștiința oamenilor sau în comportamentele lor.

Lucrul nu este greu de realizat, deoarece experiența religioasă autentică este legată de lumea reală, de durerile, de suferințele și de bucuriile oamenilor, de întâmplările legate de viață și de moarte, pe care noi și cei din jurul nostru le trăim în viața de zi cu zi.

Pentru a vedea un caz tipic de propagandă ateistă, nu vom lua în discuție un program oarecare, ci chiar două dintre canalele cunoscute și vizionate de telespectatorii din toată lumea.

Pe canalele de televiziune *Animal Planet* și *Discovery*, deși nu este negată poate niciodată explicit existența lui Dumnezeu, aproape întregul conținut al acestora demonstrează (în mod implicit) această idee.

Animal Planet anunță încă din titlu programul său ideologic. Folosind imagini dintre cele mai inedite din viața animalelor sau

401 Odată cu trecerea timpului, cu schimbarea mentalităților, televiziunea nu mai are de ce să se teamă și își manifestă tot mai pregnant intențiile.

273

peisaje care uimesc și fascinează prin insolitul lor, acest canal captivează atenția omului modern, atât de îndepărtat de mediul său natural. În același timp însă, construcțiile cadrelor sau comentariile sugerează sau demonstrează că animalele nu sunt deloc inferioare oamenilor, ele reprezentând doar un alt stadiu de evoluție al viului pe Planeta albastră. Cu alte cuvinte, nu se afirmă pe față că Dumnezeu nu există, ci doar, chipurile, se demonstrează că Darwin a avut dreptate când susținea că omul se trage din maimuță. *Planeta animalelor* (o parafrază a titlului filmului *Planeta maimuțelor*) ne sugerează încă din titlu că omul este și el un animal ca toate celelalte, locuitor al acestei planete, produs al hazardului sau al naturii, al unei impersonale legi a evoluției speciilor. *Animal Planet* este o aplicație tipică a nihilismului realist, naturalist de tip darwinist. Aici, omul de știință folosește terminologia de ultimă oră, puterea analizei și a deducției pentru a demonstra în mod „obiectiv” adevărul „științific” că omul nu este fiul lui Dumnezeu, ci creație a naturii sau urmaș al maimuței.

Canalul *Discovery* este mult mai complex în redarea programului nihilist. El combină naturalismul sau scientismul realist cu experiența magicului, cu ocultul de tip vitalist pe fondul relativizării totale a adevărului. Este paradoxal faptul că, pe același canal sau chiar în

același program, poți constata, afirmat explicit sau implicit, că existența se reduce la natură și raționalism, și, totodată, să găsești puțin mai departe demonstrat faptul că există totuși forțe sau energii supranaturale, oculte sau ființe extraterestre. Naturalismul darwinist și scientismul și-au fundamentat dintotdeauna discursul pe afirmația că lumea spirituală, metafizică nu există, că totul se reduce la materie, la experiment sau la cercetare obiectivă. Acum însă vedem că această viziune este pusă alături și considerată tot atât de adevărată ca aceea pe care a negat-o dintotdeauna.

274

Paradoxul nu poate fi înțeles decât în interiorul logicii nihiliste. Ceea ce au comun ambele viziuni, chiar dacă formal apar contradictorii, este faptul că amândouă neagă Adevărul Absolut, credința în Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat.⁴⁰²

În consecință, atât viziunea atee, materialistă, darwinistă sau scientistă, cât și cea a magicului, a supranaturalului impersonal, panteist pot fi puse împreună în interiorul aceluiași discurs nihilist, neslăbind prin aceasta efectul negării, ci chiar amplificându-l, prin oferirea unui spectru mai larg de alternative sau prin mărirea confuziei. Deși, din punct de vedere intelectual, acest discurs nu este logic, lucrul nu mai are nici o relevanță într-o lume în care experiența subiectivă, emoțională a fascinantului și senzaționalului subminează orice demers rațional.

În următoarele capitole, vom analiza prezența pe micul ecran a trei dintre cele mai importante manifestări ale

nihilismului: erotismul dus până la pornografie, violența și magicul. Erotismul exploatează atracția firească dintre bărbat și femeie, relația de dragoste, pe care o reduce la împreunarea trupească, la senzație și la instinct.

Violența este semnul negării, al puterii și al distrugerii până la autodistrugere, iar magicul este cel care seduce, fascinează, mimează și amăgește pentru a-l captiva pe individ în plasa fantasticului, a-l lega și manipula după bunul plac. Magicul este, după părintele Serafim Rose, ultima fază a nihilismului, aflat alături și dincolo chiar de nihilismul distrugerii. Eroticul, violența și magicul aparțin curentului vitalist și sunt, după cum vom vedea, pilonii principali pe care se edifică non-existența lumii televizualului.

402 Chiar dacă undeva pe Discovery se vor găsi și referi la Iisus, asta nu înseamnă că El este și afirmat ca Unicul Dumnezeu.

275

Eroticul

în ultimele decenii, în programele televiziunilor din America sau din lumea occidentală în general s-a putut constata o creștere continuă a ponderii materialelor cu conținut erotic. Cercetările statistice publicate de Fundația Kaiser, în anul 2002, studii care au avut în vedere câteva mii de programe de televiziune, aparținând tuturor genurilor, arată că 64% din programele de televiziune ale unui canal american conțin materiale privind sexualitatea (4,4 scene pe oră), în 61% apar discuții despre sexualitate (3,8 scene pe oră) și în 32% apar prezentate explicit relații sexuale

(2,2 scene pe oră). Dintre genuri, se arată că telenovelele conduc detașat cu 96%, având în medie 5,1 scene pe oră, iar la urmă se află programele cu conținut realist din care, „doar” 28% conțin materiale sexuale (4,5 scene pe oră). O statistică făcută pe programele populare în rândul tineretului arată că în 83% din acestea se face referire la sexualitate, în 80% se vorbește despre această problemă și în 49% apar explicit prezentate comportamente sau relații sexuale. Aceasta indică o atracție a tineretului către genurile și programele ce conțin materiale erotice.

GOLICIUNEA ȘI SEXUALITATEA NEÎNGRĂDITE SE ÎNTIND RAPID ÎN ERA COMUNICĂRII AUDIO-VIDEO

De ce atâta erotism? Care e motivul pentru care televiziunea ajunge să acorde an de an tot mai mult spațiu acestei teme? Este, oare, erotismul un mesaj foarte bine adaptat mediului TV?

McLuhan răspunde afirmativ, sugerând că televiziunea contribuie semnificativ la o hipertrofiere a sensibilității sexuale, a rolului sexualității în viața indivizilor.

„Generația tânără, afirmă cunoscutul savant, este orientată în întregime către o întoarcere la «primitiv», lucru care se reflectă în costumația, muzica, părul lung și comportamentul ei socio-sexual. Adolescentul nostru devine deja parte a unui clan din junglă. Pe măsură ce tinerii pătrund în această lume de clan, toate simțurile lor fiind extinse electric, asistăm și la o amplificare similară a sensibilității lor sexuale. Goliciunea și sexualitatea neîngrădite se întind rapid în era electrică (a comunicării pe calea undelor electro-magnetice),

deoarece televizorul, care își tatuează mesajul direct pe pielea noastră, face din haine un lucru învechit, o barieră, și este normal ca noua importanță a simțului tactil să-i determine pe tineri să se atingă mereu între ei - după cum sugerează și textul de pe insigna vândută în magazinele de obiecte psihedelice: «dacă mișcă, întinde mâna și mângâie». Stimulând simultan toate simțurile, mijloacele electrice (televiziunea, computerul) dau o dimensiune senzuală nouă și multiplă sexualității de zi cu zi, iar stilul de împerechere focoasă al lui Henry Miller pare acum demodat. (...) Vedem, de exemplu, ușurința cu care tinerii trăiesc împreună fără vreun sentiment de vinovăție sau, cum se întâmplă la hippy, în menajuri cuprinzând o întreagă comunitate."⁴⁰³

Dacă lucrurile stau așa cum spune McLuhan, se înțelege ușor de ce televiziunea transmite atâta sexualitate: pentru că efectul acestui mesaj asupra publicului este foarte puternic, pentru că este foarte căutat și pentru că televiziunea se exprimă cel mai eficace, seducător și coerent prin erotism. Înainte de a trage această concluzie, trebuie să vedem în ce măsură afirmația oarecum paradoxală a lui McLuhan este adevărată. Cum se poate ca un mijloc

403 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 244.

277

prin excelență vizual să reușească să reducă experiența la senzual, la o percepție tactilă a realității?

Neuropsihologii oferă un răspuns parțial la această întrebare. Ei arată că experiența vizuală, pe parcursul vizionării, fiind excesiv de frustrantă din punctul de

vedere al atingerii, prin decuplarea telespectatorului de cealaltă dimensiune a experienței umane - implicarea senzorială, tactilă -, creează o anumită tensiune psihică, afectând însuși raportul tactil, fizic al omului cu mediul în care trăiește. Acești tineri sunt mult mai sensibili la atingere, simt nevoia acestei experiențe, însă nu se raportează la ea nici din punct de vedere neurologic și nici psihic, precum cei din generațiile anterioare, care nu au fost privați zilnic, încă din primii ani ai vieții, un număr semnificativ de ore, de percepția senzorială a realității.⁴⁰⁴

Neuropsihologia însă, deși sesizează apariția unei anomalii în raportarea perceptivă a telespectatorului la mediul natural, nu ne spune nimic despre natura acestor transformări calitative. Care este cauza apariției acelei sexualizări sau orientări excesive a publicului către sexualitate, pe care o sesizează McLuhan? Acest lucru ne vom strădui să-l lămurim în paginile următoare, pornind de la cele trei trăsături fundamentale ce caracterizează natura mesajului TV și configurează experiența telespectatorului.

COORDONATELE PRINCIPALE ALE EXPERIENȚEI
VIZIONĂRII SUNT SENZAȚIILE, EMOȚIILE ȘI, ÎN ULTIMĂ
INSTANȚĂ, PLĂCEREA

- *Vizibilitatea, dictatul momentului sau al acțiunii și senzaționalul televizualului îi deprind pe telespectatori cu o percepție senzitivă, emoțională și chiar*

404 Martin Large, *Out of the Box*,

[http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels 2000/
Large.htm](http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels%2000/Large.htm).

senzuală a realității. Astfel, erotismul devine consecința logică a experienței vizionării, un mesaj perfect adaptat mediului vizual.

- Prin manipularea vederii, pe care o presupune vizionarea TV, televiziunea își amplifică efectul erotizant, odată cu exersarea unei vederi deconectate de gândire și racordate direct la afecte, precum și prin obișnuirea telespectatorului de a privi cu nerușinare, de a căuta cu dorință la fețele oamenilor, la lucruri etc.

Care este semnificația acestei experiențe, care este lecția de viață pe care o dă televiziunea prin vizionare, în perspectiva celor trei trăsături care definesc conținutul programelor de televiziune - *vizibilitatea, prezentismul și senzaționalul?*

Vizibilitatea, care în mod obligatoriu trebuie să caracterizeze tot ce apare pe micul ecran, reduce lumea la natura ei fizică, obiectivă, la aparența pe care o dă forma sau suprafața lucrurilor. Ea opacizează realitatea simbolică pe care o ascund lucrurile sau oamenii, raționalitatea lor mai adâncă, sensul spiritual pe care îl pot avea, sub care trebuie cunoscuți.

Prezentismul accentuează acest fenomen, deoarece el impune comandamentul trăirii clipei, adică al implicării și al acțiunii. Acesta elimină pe perioada vizionării posibilitatea detașării reflexive a telespectatorilor ca subiecte personale și raționale. Totul se reduce la a acționa, a trăi intens momentul. Senzaționalul este cel care desăvârșește tendințele observate anterior. El ne învață cum să valorificăm această experiență. În lipsa

rațiunii, care este suspendată într-o măsură mai mică sau mai mare, senzația rămâne principalul criteriu al experienței. Aceste trei coordonate definesc percepția dominantă asupra realității pe care ne-o impune privitul la televizor sau modul în care acesta îi învață pe telespectatori cum să se raporteze la lume, cum să perceapă lumea și modul în care să trăiască.

Pe parcursul vizionării TV, telespectatorul nu este detașat de lume într-un proces reflexiv, ci este proiectat în interiorul acesteia, trăind printre oamenii micului ecran sentimentele sau emoțiile pe care le impune acea realitate. Lumea ajunge să-i fie dată omului, să

279

fie cunoscută de el mai mult prin impresia de moment, prin emoție, senzație, instinct, decât prin cugetare.

Mintea nu mai controlează realitatea cotidiană.

Arbitrariul și absurdul lumii TV - o lume creată în studio - se transferă, treptat, în viața cotidiană a telespectatorilor care sunt tot mai puțin dispuși să se detașeze, pentru a înțelege lumea în care trăiesc, pentru a urmări logica desfășurării evenimentelor, a-și planifica propria existență. Certitudinile oamenilor ajung să fie, într-o măsură tot mai mare, trăirea intensă a clipei (pentru a nu pierde momentul), emoțiile și senzațiile, în ultimă instanță, plăcerea.

Prin urmare, efectul primar al televiziunii este acela de a reconfigura experiența umană, prin mutarea centrului de greutate al acesteia dinspre reflexia personală a omului ca subiect rațional, către trăirea dramatică, emoțională, senzorială a realității. În acest context, erotismul devine

consecința logică a experienței lumii TV și, legat de aceasta, a lumii reale. De ce ? M. Eslin demonstrează că tot ce înseamnă dramatism conține în mod obligatoriu o notă erotică. Dramatismul, emoționalul, senzaționalul înseamnă, în ultimă instanță, trăirea sentimentului de atracție - de plăcere sau de respingere -, de durere. Când rațiunea este exclusă din exercițiul ei, plăcerea și durerea devin coordonatele principale ale experienței umane.

Atâta timp cât televiziunea suspendă rațiunea ca facultate fundamentală a persoanei umane și reduce experiența la dimensiunea sa senzitivă (simțuală), senzuală chiar, conduce, inevitabil, în consecințele sale ultime, la stimularea unei percepții erotice asupra realității. În acest context, mesajul erotic se dovedește perfect adaptat televiziunii, suprapunându-se efectului principal de erotizare a percepției umane pe care-l produce vizionarea TV. Altfel spus, televiziunea adresându-se îndeosebi părții pofitoare a minții umane și, într-o mică măsură, puterii raționale a acesteia, exersează și consacră facultatea poftei pe postul de conducătoare a rațiunii,

280

așezând-o, prin aceasta, în centrul preocupărilor individului. Niciodată în istoria creștină a lumii oamenii nu au fost atât de puternic determinați de satisfacerea poftei, în special a celei sexuale, ca în zilele noastre. În urma acestei prezentări generale a legăturii dintre privitul la televizor și erotism, vom încerca să lămurim modul în care, prin manipularea vederii

telespectatorilor, creatorii programelor de televiziune reușesc să mărească efectul erotizant al televiziunii, să exploateze la maximum posibilitatea acestuia de a amplifica sensibilitatea sexuală a telespectatorilor.

EROTIZAREA PERCEPȚIEI

- Pofta, termenul lipsă din ecuația văz-tactil, cultivată obsesiv prin incitarea imaginației, îl deprinde pe telespectator să lege permanent imaginea lucrurilor văzute de dorința de a le atinge, a le apuca sau a le posedea și, de asemenea, să asocieze întotdeauna la nivel perceptiv lucrurile sau oamenii întâlniți cu satisfacerea unei plăceri sau a unui interes. Prin manipularea vederii, televiziunea îl deprinde pe telespectator să se uite cu dorință și nerușinare la fețele și trupurile oamenilor.

Orice experiență vizuală a mediului înconjurător presupune un anumit control, pe care cugetarea sau rațiunea îl exercită asupra vederii. Căutăm să vedem ceva într-un context reflexiv anume, pentru că gândim că acel lucru ne privește sau ne interesează. Stăruim puțin cu privirea asupra unei realități, suficient cât să apucăm să înțelegem ce vrea să spună, care îi este semnificația. Chiar și atunci când nu ne dăm seama, vederea este puternic asociată cu reflexia, cu intenționalitatea de a cunoaște ceva anume sau, pur și simplu, cu procesul interpretării a ceea ce vedem întâmplător.

Studiile de neuropsihologie constată, de altfel, existența unei relații de interdependență între modalitatea de a privi (mișcarea

ochilor) și gândire.⁴⁰⁵ Reflexia nu coordonează numai vederea, ci controlează sau organizează și emoțiile, sentimentele și senzațiile pe care le provoacă perceperea lumii care ne înconjoară, prin văz. Cu alte cuvinte, gândirea intervine între lucrurile pe care le vedem și acele senzații și emoții pe care acestea le provoacă. Ea trebuie să medieze procesul de reprezentare senzorială, emoțională a lumii sesizate prin simțuri, și aceasta este una din trăsăturile specifice ființei umane⁴⁰⁶. Însă în condițiile în care gândirea sau procesele raționale sunt inhibate puternic, nemaexistând nici un filtru între văz și senzație, atunci simțirea, afectele vor fi excitate, impresionate în mod direct și necontrolat prin intermediul imaginilor ce invadează fără nici o cenzură subconștientul⁴⁰⁷. Exact acest lucru se întâmplă în fața televizorului.

Prin scoaterea minții din lăuntricitatea ei în lumea exterioară a obiectelor, prin viteza uriașă de derulare a imaginilor (lucru care inhibă până la anulare capacitatea de a cugeta la ceea ce vedem), televizionarea creează o conexiune puternică între văz pe de o parte și senzație, emoții și sentimente pe de altă parte. În aceste condiții, se manifestă fenomenul pe care-l observa McLuhan: efectul privitului la televizor este, prin excelență, unul senzorial mergând până la a sugera sentimentul atingerii fizice a lucrurilor văzute.

405 „Există sute de studii care arată că mișcarea ochilor și gândirea sunt direct conectate. Actul căutării informației cu ochii cere celui care privește să fie alert,

activ, să nu accepte pasiv orice i se oferă. Există studii corolare care arată că atunci când ochii nu se mișcă, dar în schimb se holbează ca la momâi, gândirea este diminuată." în Jerry Mander, *Four Argumente...*, p. 201.

406 „Informațiile primite de la stimuli ajung de la organele de simț în talamus și de aici, mai întâi la amigdală și apoi la neocortex. Zona prefrontală a cortexului lucrează însă cu sistemul limbic (inclusiv zona amigdalei) și funcționează ca un fel de «manager al emoțiilor», asigurând gândirea acțiunii înainte de executarea ei propriu-zisă. Acest tip de conexiuni ale cortexului prefrontal cu sistemul limbic realizează legătura dintre emoții și gândire." în Mihaela Roco, *Creativitate...*, p. 137.

407 Acest fenomen se datorează și emoțiilor puternice pe care le produce vizionarea TV. în cazul în care emoțiile sunt foarte intense, arată M. Roco, neocortexul nu-și mai poate îndeplini funcția de control, fiind practic scos din joc. *Ibidem*, p. 137.

282

Fenomenul este accentuat prin faptul că imaginile de la televizor pătrund cu rapiditate direct în subconștient unde, prin forța imaginației, provoacă instantaneu senzația de plăcere sau durere, mintea nemaiajungând să controleze emoția. Această caracteristică a vizionării TV este intens exploatată de creatorii de programe, în contextul funcției de persuasiune și comerciale pe care o îndeplinește televiziunea.

Dacă tehnologia video este un instrument perfect pentru deconectarea vederii de gândire și racordarea acesteia în

mod direct la senzație, atunci ea poate sluji foarte bine cultivării prin imaginație și simțuri a poftei și a dorinței. Lucrurile merg însă și mai departe. Prin vizionarea regulată (un număr semnificativ de ore în fiecare zi), televiziunea se dovedește a fi nu numai un mijloc al cultivării dorințelor, ci chiar unul de antrenare a telespectatorului pentru dobândirea unei atitudini sau a unui comportament neînfrânat.

Privirea nu dă numai măsura gândirii, a reflexiei raționale a unei persoane, ci și a așezării sale lăuntrice, spirituale sau a caracterului său moral. Într-o societate tradițională, buna-cuviință, bu-na-creștere se citeau ușor din privirea omului. La copii și la tinere, predominau mai ales sfiiciunea și timiditatea. La adulți, se putea citi în privire forța, echilibrul, hotărârea, dar și decența. Se puteau observa în relațiile dintre oameni o anumită stinghereală, rușinea de a căuta direct cu insistență la fața sau la trupul cuiva, mai cu seamă când acesta se află foarte aproape. Stânjeneala se datora intuirii faptului (cu siguranță și educației) că privirea apropiată mult persoana celuilalt, naște intimitate și poate provoca dorința. Înfrânând privirea, se înfrâna atât imaginația, cât și simțurile și dorințele. Paza ochilor este lecția de bază a creștinismului sau învățătura celor mai multe din tradițiile religioase ale lumii.⁴⁰⁸

408 în societatea tradițională nu numai privirea trebuia păzită, ci și comportamentul, gesturile etc. ele trebuind să ascundă cumva intimitatea în fața celorlalți, deoarece vina o

Cum intervine televizorul în această gramatică a folosirii privirii pe care o învață creștinismul, societatea tradițională sau conștiința omului?

Uitatul la televizor presupune un compromis:

telespectatorul aflat în fața ecranului este un hoț care fură vederi, fără să răspundă, să se rușineze de fața celui căruia i-a violat intimitatea, de oamenii între care trăiește. Ecranul televizorului se interpune între actori și telespectatori, astfel că unii se eschivează fără rușine, iar ceilalți - mulțimea - se uită, în condițiile în care tehnologia le oferă nenumărate justificări⁴⁰⁹.

Televiziunea profită de posibilitatea pe care o are, prin mișcarea camerei sau prin alte efecte tehnice, de a manipula privirea și, implicit, simțurile telespectatorilor. Uitându-ne la televizor, ne punem privirea în mâinile celor care stau în spatele aparatului de filmat pe care îi delegăm prin aceasta să ne guverneze atitudinile față de oameni și lume, sentimentele și emoțiile personale.

Obiectivul camerei de luat vederi, aflat în prelungirea ochilor noștri, cel prin care vedem lumea de la televizor, pătrunde în cele mai ascunse și intime locuri ale feței, trupului și vieții oamenilor de pe micul ecran. Lucrul nu se rezumă numai la oameni. Camera privește de aproape lucrurile (mai cu seamă în clipurile publicitare, unde acestea sunt sexualizate), se plimbă pe suprafața lor, sugerând atingerea,

poartă nu numai cel care privește cu necuviință, ci mai ales cel care se afișează cu nerușinare și care, prin aceasta, devine cauza sau justificarea principală a alunecării celuilalt. 409 1. Rușinea și toate celelalte ce

țin de relația personală cu un om viu care se află în fața noastră nu se manifestă (ca nejustificată) în fața televizorului - o mașină producătoare de imagini.

2. Cei de pe micul ecran joacă într-un film, sunt chiar actori, iar viețile intime la care avem acces sunt doar ale unor personaje imaginare.

3. Vinovații sunt cei care fac programele sau care apar pe micul ecran. Sunt vinovați pentru că ne seduc atenția și ne incită simțurile. Noi nu facem decât să ne uităm la ceea ce ei sunt dispuși să ne arate.

4. Așezați în fața televizorului, ținem doar ochii deschiși și privim la ecran. Nu căutam ceva anume, ci vedem ceea ce ne arată obiectivul camerei de filmat.

284

mângâierea. Există o adevărată sintaxă a atingerii, prin care tehnica video creează telespectatorului obișnuința de a privi cu nerușinare, cu obrăznicie, de a căuta cu insistență la tot ceea ce poate stârni pofta.

Pe micul ecran, fețele și trupurile oamenilor sunt văzute de aproape. Ne putem uita fix la ele cu obrăznicie și plăcere (o plăcere interzisă, căci, în realitate, nimeni nu ar accepta, în condiții normale, să fie privit ca un obiect), în timp ce comentariul sau contextul situației respective, cadrul, muzica, subiectul sugerează pofta pe care trebuie să o stârnească aceste realități cu care ne înfruptăm prin vedere.

Prin urmare, exercițiul fundamental pe care ni-l propune televiziunea sau obiectivul aparatului de filmat este de a ne educa ochiul să se uite cu necuviință, cu nerușinare și chiar cu desfrânare la fețe și la trupuri, să

pătrundă în intimitatea vieții personale a altor oameni. Televiziunea ne determină, ne condiționează să legăm vederea de poftă, ne învață să privim cu desfrânare, să ne hrănim cu poftă prin vedere din tot ceea ce poate face obiect al dorinței noastre. Legarea vederii de poftă, de dorință, este ea însăși început sau condiție a unei stări pătimase. Adică omul ajunge dependent în judecarea a ceea ce vede în funcție de dorințele pe care le stârnesc lucrurile respective⁴¹⁰.

Omul desfrânat e recunoscut după cum privește la oameni sau la lucruri. Pofta se poate citi ușor în privire, în nerușinarea pe care aceasta o afișează. Astfel că televizorul, exersând o vedere desfrânată a lucrurilor, nu face decât să cultive un comportament pătimas. Acesta este chiar scopul declarat al publicității care ne determină să alegem și să cumpărăm nu prin informare, ci prin cultivarea poftelor, prin creșterea tensiunii dorinței. 410 însuși Mântuitorul Iisus Hristos spune: „Oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui” (Matei 5, 28).

285

Pofta este termenul lipsă din ecuația văz-tactil. Ultima treaptă a văzului, a unei vederi pătimase (în care înțelesurile lucrurilor sunt legate direct, prin însăși construirea situațiilor, de o poftă anume), stăpânite de fantasma dorinței care se întrupează în minte, este atingerea, făptuirea fizică a lucrului dorit.

De ce subliniază McLuhan caracterul tactil și senzorial al experienței vizionării TV? Pentru capacitatea deosebită pe care o dovedește televizorul în a ne induce

pofta; pentru abilitatea pe care o arată în construirea unor scenarii fantastice de satisfacere a plăcerii, în inducerea în minte a unor fantasme capabile să preia inițiativa și să ducă imaginația până la nivelul senzației de atingere, de făptuire reală a lucrului sugerat de imagini. Iată cum descrie F. Brune acest mecanism aplicat în cazul acțiunii publicitare de ero-tizare a lumii obiectelor sau a universului uman:

„Erotizarea universului publicitar nu se limitează, evident, la sexualizarea lucrurilor, ci speculează felul nostru de a le privi, de a le visa, de a le dori.

Dezirabilitatea indistinctă a produselor și a fantasmelor cu care acestea sunt legate prin scenariul publicitar ne este indusă printr-o întreagă muncă de punere în scenă, de moda-lizare muzicală sau vizuală a propriilor pulsioni ale cumpărătorului. Obiectele se mișcă pentru a ne mișca. Se mișcă ritmat și dansează în capetele noastre; un soi de neîncetată trepidație libidinală pare să conducă orice comportament de cumpărare. Rolul esențial e jucat de cameră: înveți să dorești învățând să vezi. Relația cu imaginea pregătește relația cu obiectul și consumarea imaginilor de dragoste pregătește apropierea partenerului sexual ca apropiere a unui simplu obiect, în vrac sau cu bucata. Deplasările camerei sunt *ipso facto* conducătoare ale propriilor noastre priviri, prim-planurile ne fac să atingem (cu ochii, cu degetele) obiectele, zoom-urile studiate ne precipită curiozitatea, înaintările obiectivului pe corpul dezirabil induc dorința însăși, înfățișând mângâieri. Voaierismul instituit prin atâtea identificări conduce la

starea de privațiune, la nerăbdarea de
286

a apuca, a cărei singură calmare constă, provizoriu, în faptul de a devora din ochi. în realitatea vieții sexuale rămân urgența de a consuma dragoste, *obiectul* dragostei ca dragoste-obiect, *fantasma* obiectului iubirii"⁴¹¹.

Legătura dintre vedere și dorință, între apariția fantasmelor și urmarea lor este atât de puternică la noile generații crescute la televizor, încât specialiștii în educație observă cu îngrijorare că acești copii nu-și mai pot controla comportamentul și dorințele. Orice văd le și stârnește dorința, vor să obțină pe loc, fără nici o amânare. Vor să atingă, să apuce, să aibă sau să guste ceva anume, și pentru aceasta încep să protesteze, să strige, ajungând în anumite cazuri până la adevărate crize de isterie. Nici adolescenții nu sunt departe: stăpâniți de dorință sau de plăcere nu mai pot face nici un exercițiu de înfrânare și planificare a activității și comportamentului. Ori sunt relaxați și euforici atunci când gustă plăcerile dorite, ori irascibili și violenți când nu pot obține lucrul dorit.

Tinerii care alternează privitul la televizor cu jocurile pe calculator, cu internetul, cu muzica ascultată la căști sau cu zgomotul locurilor de distracție nu mai au când să deprindă exercițiul reflecției, să se detașeze de realitatea înconjurătoare, pentru a o putea înțelege, pentru a-și da seama ce se întâmplă cu ei. Pur și simplu trăiesc cu intensitate clipa, ritmul, acțiunea, senzația sau plăcerea pe care acestea le-o pot furniza, căci asta au învățat în

urma celei mai frecvente, intense și seducătoare experiențe trăite în viața lor - privitul la televizor (jocurile la calculator și internetul, înrudite ca efect cu televizorul, se arată mult mai captivante și mai distructive).

Sensibilitatea tactilă despre care vorbește McLuhan nu este una normală. Atingerea ca mângâiere este atingerea voluptoasă, erotică, pentru că în minte, în imaginație este construit acest scenariu

411 Francois Brune, *Fericirea ca obligație*, Editura Trei, București, 1993, p. 221.

287

al dorinței. Atingerea nu mai exprimă nevoia omului de a cunoaște mediul înconjurător sau de a întrebuința lucrurile spre un folos anume, ci este orientată prioritar spre dobândirea plăcerii. În contextul unei perspective predominant senzitive și senzuale (simțu-ale), a unei imaginații hrănite cu fantezmele satisfacerii poftei, imaginile lucrurilor sunt legate imediat de dorința de a obține o plăcere prin atingere, gustare, apucare sau posedare. Aceasta este de fapt obișnuința pe care o creează mediul TV, de a lega sau asocia permanent la nivel perceptiv lucrurile sau oamenii întâlniți de împlinirea unei plăceri sau a unui interes material. Lumea ajunge să fie privită din unghiul satisfacerii poftei sau, altfel spus, al distracției⁴¹².

»

PRIN AFECTAREA CORTEXULUI PREFRONTAL,
VIZIONAREA TV POATE DETERMINA EXACERBAREA
COMPORTAMENTULUI SEXUAL

Afecțiunea cortexului prefrontal produsă ca urmare a vizionării excesive, dar și ca efect al culturii nihiliste promovate prin mediul TV poate constitui o cauză importantă a apariției unor dezechilibre la nivelul percepției și al comportamentului sexual. Studiile arată că la persoanele care suferă de afecțiuni ale ariilor prefrontale se manifestă un comportament instinctiv exacerbat: bulimie și pulsivități sexuale.⁴¹³

Faptul este firesc, deoarece atunci când centrul de control al cortexului prefrontal nu mai asigură controlul emoțiilor și al impulsurilor

412 Industria publicitară are o contribuție substanțială în acest sens. Aceasta, prin intermediul televiziunii, acționează în mod expres în sensul erotizării universului produselor de

consum, operând, desigur la nivelul imaginației indivizilor, pentru ca acestea să fie dorite și cumpărate de telespectatorii fideli.

413 Ioan Constantin Stamatoiu, *Sindroame psiho-organice*, Editura Militară, București, 1992, p. 37.

288

instinctuale, acestea se pot manifesta în mod haotic, mai cu seamă când sunt hiperstimulate. Prin urmare, însuși privitul la televizor, ca factor de risc important pentru dezvoltarea și funcționarea ariilor prefrontale, poate genera o sensibilitate sexuală anormală. Pornind de la câteva studii de specialitate, vom încerca, în paginile următoare, să conturăm o imagine de ansamblu asupra repercusiunilor pe care erotismul promovat prin televiziune le are asupra întregii populații și a tinerilor

în special⁴¹⁴.

INFLUENȚEAZĂ TELEVIZIUNEA ATITUDINILE ȘI COMPORTAMENTUL SEXUAL AL TINERILOR?

Două studii realizate între anii 1983-1987 pun în evidență faptul că „televiziunea oferă adolescenților lecțiile de bază sau scenariile comportamentelor sexuale pe care aceștia trebuie să și le însușească și în afara cărora aceștia devin incapabili să mai vadă altceva (...)”. Într-o altă cercetare, „adolescenții spun că televiziunea i-a încurajat tot atât de mult sau chiar mai mult decât cei mai buni prieteni în experiența erotică. Institutul Național de Sănătate Mentală al SUA raportează, în 1982, că aspectul cel mai semnificativ pe care copiii și tinerii îl învață de la televizor despre sex este setul de mesaje privind caracteristicile și atitudinea pe care bărbatul și femeia trebuie să le aibă în relațiile sexuale a unuia cu celălalt”⁴¹⁵. Ce definește această atitudine vom vedea în continuare, nu înainte de a răspunde la întrebarea:

414 Majoritatea studiilor au fost preluate din cartea *Adolescenti and the media*, o lucrare de sinteză, o metaanaliză realizată de Victor Strasburger.

415 Victor C. Strasburger, *Adolescents and the media*, Sage Publications, 1995, p. 45.

289

CARE SUNT TRĂSĂTURILE GENERALE ALE MESAJELOR EROTICE CONȚINUTE ÎN PROGRAMELE TV?

- *Erosul este văzut drept centru obsesional al existenței.*
- *Virginitatea, abstinența și riscul bolilor cu transmitere sexuală (BTS) sunt prezentate ca anacronice, rare sau*

nesemnificative.

- Relațiile sexuale pe micul ecran se manifestă preponderent între persoane necăsătorite.

- Relația de dragoste este foarte puțin personală și este redusă îndeosebi la actul sexual.

„în America, copiii sau tinerii văd anual la televizor în jur de 14000 de referințe la sex - aluzii sau comportamente⁴¹⁶ și mai puțin de 150 de referințe privind tratarea pozitivă a abstenenței și virginității, a riscului contaminării cu o boală cu transmitere sexuală (BTS) sau a responsabilității ce o presupune relația sexuală. (Harrys & Associates, 1998)⁴¹⁷ (...) în cazul telenovelelor, relațiile sexuale între persoane necăsătorite sunt de 24 de ori mai frecvente decât cele între soți (Lowry și Towles, 1989) (...). în 75% din videoclipurile prezentate pe MTV sunt prezente imagini erotice, în mai mult de jumătate, violență, și în 80% din timp pot fi întâlnite amândouă genurile combinate: erotic și violența împotriva femeilor (Sherman & Dominik, 1986).

Cei mai mulți cercetători consideră că telenovelele reprezintă cel mai senzațional, cel mai inexact (fals) și generator de dependență program, prin referințele lui la sexualitate. Relațiile sexuale în afara căsătoriei sunt portretizate a fi de 8 ori mai obișnuite decât
416 14 000 de referințe în cel mai fericit caz. Dacă se ia în considerare faptul că tinerii preferă filmele și divertismentul - programe care conțin numărul maxim de referințe la sex - atunci numărul acestora poate să fie mult mai mare.

417 Deși nu vor fi introduse în bibliografie sursele citate de Strasburger, pentru a exista un minim indiciu al acestora au fost păstrate trimiterile făcute de autorul respectiv.

290

cele între soți. 94% din întâmplările erotice înfățișate în telenovele se desfășoară între persoane care nu sunt căsătorite (Greenberg, Abelman și Neuendorf, 1981) (...). Eroul este frecvent portretizat ca fiind impersonal, emoțional, exploatator față de persoana partenerului sau față de femeie în general (Sprafkin și Silverman, 1982) (...). Aproape niciodată personajele implicate în relații sexuale pe micul ecran nu se îmbolnăvesc de vreo boală cu transmisie sexuală, cu toate că în realitate una din șase persoane riscă să contacteze o astfel de boală (Greenberg, Abelman și Neuendorf, 1981)."⁴¹⁸

Exemplele pot continua, însă credem că este destul de limpede atmosfera generală în care este tratată sexualitatea pe micul ecran. Cele 14 000 de referințe la sexualitate - aluzii sau comportamente sexuale - desemnează erosul drept centru obsesional al existenței, în comparație, cele 150 de referințe la virginitate, la abțință, la responsabilitatea unei vieți sexuale și la riscul unei boli cu transmitere sexuală generează mentalitatea că fecioria sau abțința sunt extrem de rare în zilele noastre și, prin urmare, demodate, relațiile sexuale nu implică o responsabilitate deosebită în afara satisfacerii plăcerii, iar riscul contaminării cu o boală cu transmisiune sexuală este aproape inexistent. De asemenea, faptul că erosul la televizor este de 24 de ori

mai probabil să se manifeste între persoane necăsătorite decât între soți ne sugerează că relațiile sexuale între persoanele necăsătorite, sunt cele mai frecvente și, prin urmare, cele mai obișnuite astăzi.

În general, tot ce apare pe micul ecran legat de sexualitate este îmbrăcat în haina senzaționalului, a emoționalului sentimentalist, însă totodată este foarte puțin personal, reducându-se mai mult la satisfacerea unei dorințe sexuale decât la o relație profundă. Exploatarea celuilalt ca obiect sexual, ca instrument pentru obținerea plăcerii, este un fapt curent în lumea TV.

Dincolo de mișcătoarele

418 Victor C. Strasburger, *Adolescente...*, p. 48.

291

sentimente afișate ca pretext, se ascunde doar dorința de plăcere sexuală, pofta pe care lumea televizualului o cultivă în mod obsesiv.

CUM ESTE PERCEPUTĂ SEXUALITATEA

DE CĂTRE PUBLIC,

PRIN INTERMEDIUL LUMII TV?

- *Ponderea violurilor, divorțurilor, copiilor nelegitimi și a cazurilor de prostituție este supraestimată, față de aceea pe care o au în realitate, de către cei care se uită mai mult la televizor. Tinerii, mai ales, își formează impresia că toată lumea este preocupată până la obsesie de problema sexualității și că toți, în afară de ei, întrețin o viață sexuală,*

„Cei care se uită la televizor cred că relațiile sexuale înaintea sau în afara căsătoriei, violul și prostituția sunt mult mai frecvente sau comune decât sunt ele în

realitate (Greenberg, 1994). (...) în urma vizionării TV tinerii supraestimează numărul celor de vârsta lor care întrețin deja relații sexuale (Zobin, Hirsch, Smith și Hardy, 1984) (...). Vizionarea TV accentuează tinerilor sentimentul că «toată lumea a făcut-o», adică are o viață sexuală, iar aceasta a contribuit, în ultimii 20 de ani, la o scădere gradată, dar constantă, a vârstei la care băieții și fetele au primul act sexual (Braverman și Strasburger, 1993). într-un alt studiu se arată că tinerii de liceu care urmăresc intensiv telenovelele estimează ca fiind mult mai mare numărul persoanelor divorțate sau al celor care au copil nelegitim în lumea reală, decât estimează cei care se uită mai puțin la TV (Buerkel, Rothfuss și Mayer, 1981; Carveth și Alexander, 1985)"⁴¹⁹.

419 *Ibidem*, p. 44.

292

Știind că, potrivit studiilor referitoare la efectul de spirală, oamenii au tendința de a se alinia la opinia publică, la modă, la comportamentul considerat dezirabil în societate la un moment dat, ne putem da seama care va fi efectul acestei false viziuni asupra realității pe care televiziunea o formează în mințile tinerilor și ale adulților. în colectivele tinerilor de astăzi (școli, licee etc), s-a ajuns ca rușinea (de a nu fi precum ceilalți - în rândul lumii) să-i determine pe fete și pe băieți să afirme mai curând că nu sunt virgini, chiar dacă adevărul este altul. Astfel că rușinea de ceilalți, de lume, care înainte îi oprea pe tineri să adopte comportamente imorale, a ajuns în zilele noastre, prin intervenția TV, să devină piedică în afirmarea curăției și chiar instrument

persuasiv al implicării celorlalți în discuții și chiar în relații erotice. Lumea TV ajunge, astfel, prin întrepătrunderea ei cu realitatea, să reconfigureze valorile societății, să redefinească o nouă „normalitate”. Relațiile sexuale înaintea căsătoriei, dar și în afara acesteia (adulterul), divorțul, copiii nelegitimi sunt văzute, prin intermediul televiziunii, drept comportamente sau realități dezirabile, respectiv normale și, ca atare, acestea devin astfel repere sau modele de comportament pentru noile generații.

CARE SUNT CONSECINȚELE IDENTIFICĂRII
TELESPECTATORILOR CU PERSONAJELE DE PE MICUL
ECRAN?

- *Comparându-se cu cei de pe micul ecran, tinerii se simt frustrați că sunt virgini sau nu sunt tot atât de „performanți” în înfățișare și în viața sexuală. Se naște nemulțumirea față de prieten sau prietenă, soț sau soție, pentru că nu sunt asemenea celor de la televizor.*

Frustrările generează tensiune, conflicte, despărțiri, în general fac imposibilă atingerea fericirii într-o relație de iubire dominată de fantasmele unei plăceri niciodată satisfăcute pe deplin.

293

„Când elevii de colegiu au fost puși să identifice câteva persoane pe care ei le consideră model pentru comportamentul personal, ei au selectat în primul rând personaje din lumea TV, care s-au evidențiat printr-o atitudine sexuală extrem de permisivă și cu o foarte mare frecvență a relațiilor sexuale (Fabes și Strausse,

1987) "420

Aceasta se întâmplă pentru că astfel de personaje sunt puse întotdeauna într-o lumină pozitivă pe micul ecran, iar tinerii, în fond, nu fac decât să-și însușească modelele care li se propun.

„Adolescenții care se identifică îndeaproape cu personaje de la televizor mărturisesc că se simt nesatisfăcuți de faptul că sunt virgini sau de experiența sexuală pe care au avut-o (în cazul în care întrețin deja relații sexuale) (Baron, 1976, 1977; Couringht și Baran, 1980). Expunerea regulată la mesajele erotice ale micului ecran afectează imaginea tinerilor despre ei înșiși. Aceștia nu mai sunt satisfăcuți de viața lor sexuală sau au așteptări prea mari de la actualii sau potențialii lor parteneri (Greenberg, 1994).”⁴²¹

Frustrările legate de viața sexuală și nu numai, ca rod al conflictului dintre așteptările formate prin prisma televizorului și realitate, stau la baza numeroaselor afecțiuni psihice ale noilor generații. Lumea TV este una a viselor frumoase sau a coșmarurilor. În cea mai mare parte a filmelor și emisiunilor, lumea reală, cu urcușurile și coborâșurile ei, cu bucuriile și durerile inerente, nu apare pe micul ecran, nefiind senzațională, ci, dimpotrivă, fiind prea discretă sau prea nuanțată ca să poată fi redată la televizor.

Erotismul TV este definit în termenii acestei lumi idealizate în care domină happy end-ul, în care plăcerea biruie până la urmă, unde consecințele libertinajului sexual sau ale iresponsabilității nu există. O lume cu parteneri ideali, puternici, cu un fizic atrăgător,

420 *Ibidem*, p. 44.

421 *Ibidem*, p. 44.

294

plini de șarm și totdeauna siguri pe ei, lipsiți de bolile, de neputințele, de slăbiciunile sau de imperfecțiunile unui om obișnuit. În acest context, telespectatorii, atunci când se vor întoarce din lumea TV la viața obișnuită, rămânând conectați la acea atmosferă ideală, paradisiacă sau afrodisiacă, se vor simți frustrați că partenerul lor de viață sau dragostea lor nu este „perfectă” sau nu corespunde așteptărilor.

Cei mai mulți americani, în special femeile, se simt frustrați de faptul că sunt prea grași (în America, peste 60% din populație este supraponderală), în condițiile în care personajele de pe micul ecran sunt „ca trase prin inel”. Acesta este, de altfel, unul dintre motivele principale pentru care în fiecare an milioane de americani suferă de anorexie.

Niciodată omul nu va putea răspunde perfect așteptărilor erotice ale celuilalt, formulate de „realitatea” TV - o lume a egoismului -, dorinței celuilalt de a-l trata ca pe un obiect, fără a lua în seamă așteptările sale sufletești. Criza este inevitabilă și dimensiunile ei, direct proporționale cu timpul alocat vizionării, deoarece modelul de viață impus de televiziune nu este unul viabil, el nu provine din experiența de viață a oamenilor obișnuiți, ci este doar un construct cu scop seducător, comercial. Imitând comportamentul eroilor micului

ecran - falsul sentimentalism, atitudinea profund egoistă, chiar exploatoare față de persoana celuilalt - reducând dragostea la relația sexuală, tinerii nu pot dobândi iubirea după care tânjește sufletul lor. Pentru eșecul pe care-l au în dragoste aruncă vina ori pe partenerii lor, ori se amăgesc că nu au încercat toate tehnicile de înfrumusețare, că nu au încă banii, hainele, stilul de viață al celor de pe micul ecran, lucruri pe care, dacă nu le vor putea dobândi, se vor simți foarte nefericiți, rămânând doar să viseze în fata televizorului.

Chiar dacă ar avea intenția, televiziunea nu-i poate învăța pe tineri cum să dobândească acea dragoste care să-i facă fericiți,

295

deoarece ea este incapabilă să transmită sau să redea lucruri ce țin de viața interioară a oamenilor, de relația sufletească, personală dintre aceștia - resursele principale ale oricărei iubiri adevărate. Conținutul sau profunzimea unei adevărate relații de dragoste, care prin firea sa nu are vizibilitate, dinamism și senzațional nu poate fi reprodus pe micul ecran. În același timp, aspectul exterior, trupesc, incitant pentru simțuri al relației sexuale, ideal pentru a fi reprezentat la televizor - educația sexuală realizată de acest mediu - nu reprezintă autentică iubire, mai cu seamă când aceasta este redusă doar la atât.

Permanenta frustrare pe care o creează televiziunea în sufletul telespectatorilor nu va putea fi înlăturată atâta timp cât nu va înceta hrănirea imaginației cu fantasmele

televizualului, cât nu vor fi căutate în viața reală modelele și resursele dobândirii împlinirii sufletești, a fericirii în ultimă instanță. Ea va deveni o sursă permanentă de tensiune și de nemulțumire față de persoana celuilalt sau față de propria persoană. Adulterul, divorțul, perversiunile sexuale sau unele afecțiuni psihice vor deveni tot mai probabile.

CARE SUNT MODIFICĂRILE DE ATITUDINE PRIVIND SEXUALITATEA, GENERATE DE TELEVIZIUNE?

- *Acceptarea ca „firești” a infidelității sexuale, a promiscuității și a relațiilor sexuale de dinaintea căsătoriei.*
- *Nemulțumirea față de soț, respectiv soție, privind împlinirea obligațiilor conjugale.*
- *Descresțerea vârstei primului act sexual, proporțional cu timpul alocat vizionării.*
- *Creșterea frecvenței relațiilor sexuale.*

296

„Elevii de liceu cărora li s-au proiectat filme cu conținut sexual explicit acceptă cu o mai mare ușurință infidelitatea sexuală și promiscuitatea decât grupul de control (grup format din tineri provenind din același mediu, cărora nu li s-au proiectat filmele respec-live) (Zillmann, 1994). Adolescenții care au vizionat doar 10 video-clipuri au devenit mult mai deschiși în a privi ca acceptabile relațiile sexuale înainte de căsătorie (...). De asemenea, se arată că expunerea intensă a tinerilor la materialele ce vizează relațiile sexuale dinaintea sau în afara căsătoriei îi desensibilizează, determi-nându-i să le

considerare normale (Bryant și Rockwell, 1994).

În alte două studii, elevii de liceu care dezaproba violul și-au schimbat atitudinea, devenind mai deschiși în a accepta acest comportament, după numai 9 minute de vizionare zilnică, pe o perioadă de 6 săptămâni, a unor filme notate cu R-rated sau după vizionarea a 5 ore de filme cu conținut explicit sexual (Brown, Childers, Waszak, 1990) (...). Băieții și fetele unui colegiu după ce au vizionat zilnic, timp de o oră, pe o perioadă de 6 săptămâni un film cu subiect erotic (*un long nonviolent x rated videos*) au mărturisit că se simt mai puțin satisfăcuți de cei cu care întrețin o relație intimă decât înainte de experiment (Zillmann și Bryant, 1982). Un studiu făcut pe 391 de elevi ai unui liceu din Carolina de Nord a găsit că pentru aceia care au vizionat în mod selectiv mai multă sexualitate la televizor începerea vieții sexuale în anul respectiv a devenit mult mai probabilă (Brown și Newcomer, 1991)."⁴²²

Studiul evidențiază o relație de proporționalitate între probabilitatea ca un tânăr să înceapă viața sexuală și cantitatea de programe cu conținut sexual vizionate la televizor.

„Datele provenite de la National Surveys of Children pun în evidență faptul că bărbații care dedică cel mai mult timp televiziunii au cea mai mare prevalență a relațiilor sexuale, iar tinerii

⁴²² *Ibidem*, p. 50.

297

care se uită la televizor separat de familia lor (având un aparat TV în propria cameră) au o rată a relațiilor

sexuale de 3 până la 6 ori mai mare decât aceia care se uită la televizor împreună cu părinții."423

Televiziunea crește efectiv activitatea sexuală la tineri și la copii. Studiile arată, totodată, o semnificativă descreștere a vârstei primului contact sexual, probabilitatea ca primul act sexual să aibă loc la o vârstă mai timpurie crescând proporțional cu numărul orelor de vizionare TV.

În același timp s-a observat că acei copii care discută împreună cu părinții materialele cu conținut sexual văzute la televizor încep viața sexuală mai târziu decât cei care le interpretează singuri (J.L. Peterson, K.A. Moon și F.F. Furstenberg, 1991)⁴²⁴. Cercetările efectuate de Weaver au arătat că pornografia crește comportamentul sexual dur cu femeile (Weaver, 1994)⁴²⁵. Această duritate include agresivitate crescută asupra femeilor, ca și o insensibilizare la rănilor pe care violența și atacurile sexuale le provoacă.

DEPENDENȚA DE PORNOGRAFIE

- Pornografia sau mesajele erotice, în general, creează dependență, adică necesită un consum sporit, însoțit de toate simptomele ce definesc dependența. Efectele vizionării pornografiei sunt:

- a. scade fidelitatea față de soț sau soție;*
- b. reduce dorința tinerilor de a-și mai întemeia o familie și de a avea copii;*
- c. persoanele expuse la aceste mesaje acceptă mai ușor promiscuitatea sexuală, precum și posibilitatea întreținerii de relații sexuale în afara vieții conjugale.*

423 Ibidem, p. 49.

424 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 49.

425 *Ibidem*.

298

Debutul vieții sexuale la o vârstă timpurie, frustrările și eșecurile determinate de o viață sexuală desfășurată după modelul promovat de televiziune sau o imaginație extrem de erotizată prin vizionarea TV duc adesea la vizionarea materialelor pornografice. De altminteri, în ultimii ani, scenele pornografice au început să capete un accent de normalitate, fiind introduse tot mai des în filmele care nu au acest specific. Cauza se găsește și în faptul că sexualitatea impersonală pe care o promovează televiziunea - sex pentru plăcerea în sine - are drept consecință logică pornografia. Apariția și dezvoltarea acestui gen în mass-media contemporană, mai cu seamă în televiziune, a atras atenția cercetătorilor datorită efectelor semnificative pe care materialele pornografice s-a dovedit că le au asupra psihicului uman.

Larry Hoo din Hong Kong analizează în anul 1986 rezultatele a 35 de cercetări privind efectele expunerii la pornografie. „Din aceste studii, 20 arată că pornografia mărește agresivitatea; în 4 din ele s-a găsit că există o legătură între expunerea la pornografie și cazurile de viol, iar în 11 s-a scos în evidență faptul că bărbații care vizionează pornografie acceptă mai ușor violența îndreptată împotriva femeilor și batjocorirea acestora.”⁴²⁶ După 1990, cazuistica prilejuită de explozia pornografiei TV, video și internet a făcut astfel încât cercetătorii să-și diversifice obiectivele. Unul dintre cele mai grave lucruri descoperite este faptul că

vizionarea de pornografie creează dependență.

Doctorul psihiatru Reed formulează câteva criterii care, în opinia sa, ar indica dependența de pornografie. El arată că parafilii (deviații sexual cu sau fără manifestări violente) utilizează și colectează în mod frecvent materiale pornografice⁴²⁷. El prezintă 13

426 Pavlu Simisi, *Synandisi psyhiatrikis kaipistis*, Ed. Lidia, Tessalonic, 2002, p. 65.

427 M. D. Reed, *Pornography Addiction and Compulsive Sexual Behavior*, apud D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, Children, and the Family: Social Scientific, Psychodynamic, and Clinical Perspectives*, Hillsdale, 1994, p. 249-269.

299

cazuri de parafilii și arată ce legătură au aceștia cu utilizarea pornografiei. „Vaste colecții private de materiale pornografice sunt găsite de autorități în locuințele persoanelor arestate pentru crime sexuale, în special pedofili. Există, de asemenea, dovezi că violatorii și molestatorii de copii utilizează materiale pornografice explicite atât înainte cât și în timpul unor atacuri cu caracter sexual.”⁴²⁸ Toate acestea sugerează, observă Kubey, existența unei legături între utilizarea frecventă a pornografiei și dereglările cu caracter sexual⁴²⁹.

Zillmann și Bryant (1998) demonstrează experimental faptul că expunerea prelungită la pornografie duce la scăderea nivelului satisfacerii sexuale între parteneri (în viața lor intimă).⁴³⁰ „Dar nesa-tisfacerea sexuală, arată Zillmann, conduce la o nouă expunere la pornografie

(...), deoarece consumatorii compară ceea ce au, din punct de vedere al intimității sexuale, cu ceea ce pornografia le spune că ar putea și trebuie să aibă."⁴³¹ Astfel se poate constata apariția unui adevărat cerc vicios. Vizionarea materialelor pornografice nu numai că determină creșterea dorinței sexuale, dar face ca nemulțumirea privind partenerul, insatisfacția sexuală să se adâncească atât de mult, încât persoana este nevoită să recurgă la un consum sporit de pornografie. Cu toate că fenomenul dependenței se manifestă mult mai pregnant în cazul materialelor pornografice, Kubey și Bryant au demonstrat că și materialele „foarte romantice și stimulative sexual”, prin intermediul aceluiași mecanism, pot genera o anumită legătură de dependență. Aceste materiale „prezentate la televiziune sau oriunde în mass-media contemporană pot alimenta nemulțumiri și o înclinație spre comparații individuale la un spectru mult

428 Kubey R., *Tuning in...*, p. 7.

429 *Ibidem*.

430 D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, Children...*, p. 150.

431 *Ibidem*.

300

Hai larg de populație decât era cazul înainte"⁴³². Prin urmare, vizionarea regulată a unei „nevinovate” telenovele cu conținut erotic conduce în timp la un anumit tip de dependență de emisiuni de .icest tip. Legătura este cu atât mai puternică cu cât vizionarea este mai frecventă și cu cât gradul de erotism al

programelor vizionate este mai ridicat.

Plecând de la efectul de dependență, doctorul Cline, tratând sute de persoane cu dereglări sexuale, prezintă un proces în patru pași al implicării în consumul de materiale sexuale, în special cele pornografice. „Primul este «efectul de dependență», în care persoana revine în mod repetat după mai mult material deoarece acesta îi furnizează un foarte puternic stimulent sexual, având un efect afrodisiac (...). Cline continuă cu descrierea unui «efect de creștere», în care este resimțită «o nevoie crescută de mai mult stimulent pentru a obține același efect». În al treilea stadiu, apare «desensibilizarea». Lucrurile care odată păreau șocante sunt din ce în ce mai puțin șocante și, prin urmare, devin legitime cu timpul. În al patrulea stadiu, Cline constată că există «o tendință crescândă de a pune în practică comportamentul văzut în materialele pornografice.»"⁴³³

Cauzele psihologice și fiziologice ale dependenței de materiale cu conținut erotic

Cercetătorii sunt de acord cu faptul că eroticul constituie „un puternic factor de amplificare”, mai cu seamă când el se rezumă doar la satisfacerea plăcerii sexuale sau la incitarea imaginară a

432 Bryant & Rockwell, *Effects of massive exposure to sexually oriented prime-time television programming on adolescent moral judgment* în D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children, and the family: Social scientific, psychodynamic, and clinical perspectives*, Hillsdale, 1994, p. 249-269.

433 V. B. Cline, *Pornography effects: Empirical and*

clinical evidence. în D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children, and the family: Social scientific, psychodynamic, and clinical perspectives*, Hillsdale, 1994, p. 229-247.

301

dorinței. Cu alte cuvinte, materialele erotice, concomitent cu satisfacția sexuală (produsă în planul imaginativ), conduc nu la o stingere, ci la o amplificare a dorinței. Cline adaugă faptul că, datorită emoției puternice pe care o generează materialele erotice, aceste experiențe se fixează cu putere în memorie și astfel oamenii învață cu ușurință sau se obișnuiesc cu un asemenea comportament, cu experiența erotică pe care o vor simți tot mai necesară. Dr. Reed arată că procesul învățării, ca bază a fenomenului de dependență, poate avea ca temei faptul că „neurotransmițătorii stimulați de materialele pornografice activează căi neurale similare celor activate de heroină și cocaină”⁴³⁴. Cu alte cuvinte sistemul nervos devine dependent (precum narcomanul de drog) de acea cantitate de endorfine ce este emisă în organism în urma vizionării materialelor erotice.

Vizionarea materialelor erotice subminează fidelitatea în căsnicie, dorința de a întemeia o familie și de a avea copii

Primele efecte ale vizionării pornografiei, asupra cărora s-au oprit cercetătorii de-a lungul vremii - violența și deviațiile sexuale grave -, deși apar ca foarte puternice și deosebit de grave, afectează un grup mai restrâns de indivizi, pe cei care ajung la un consum obsesiv de pornografie și care trăiesc într-un mediu ce favorizează

comportamentele amintite. Efectul de dependență constituie un stadiu intermediar. Aria de manifestare a acestuia este una semnificativă și este considerat de către cercetători drept un efect puternic al vizionării materialelor erotice și pornografice. În afara acestora, mai există o seamă de alte consecințe ale vizionării materialelor cu conținut erotic și pornografic. Acestea, deși par a fi cu

434 M. D. Reed, *Pornography addiction and compulsive sexual behavior*, apud D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children...*, p. 249-269.

302

mult mai slabe, mai puțin sesizabile pe termen scurt, marchează cu putere viața și mentalitatea omului modern. Proporțional cu gradul de expunere la mesajele erotice ale mass-media, este afectată în-ireaga populație, generându-se, în timp, o nouă percepție, o nouă atitudine privind sexualitatea și viața de familie.

Nu trebuie să ajungi dependent de pornografie sau de un material cu conținut sentimental-erotic, așa cum sunt telenovelele, pentru ca mentalitatea sau percepția privind sexualitatea să se modifice, ci este suficient ca de mic copil, de-a lungul anilor, să fi fost expus la astfel de mesaje. Pentru că este dificilă cercetarea modificărilor de mentalitate produse printr-un efect cumulativ pe o perioadă de câteva zeci de ani, cercetătorii au preferat să investigheze fenomenul prin expuneri scurte, dar intense, pe perioada câtorva săptămâni, la materiale care au un grad ridicat de erotism, ce merge până la pornografie. Iată care au fost,

în lectura lui Kubey, concluziile unui astfel de experiment.

„Zillmann și Bryant sunt interesați de gradul în care «pornografia intră în conflict cu valorile familiale» și ne oferă din nou dovezi experimentale. În aceste studii, un grup experimental de adulți este expus la materiale video pornografice pe o perioadă de câteva săptămâni (de obicei 6). La o săptămână după expunere, răspunsurile grupului la întrebările puse sunt comparate cu cele ale unui grup de control care nu a fost expus.

Studiile arată că expunerea prelungită la pornografie, realizată experimental, duce la o mai mare acceptare a promiscuității atât la bărbați, cât și la femei, iar pe măsură ce promiscuitatea este considerată a fi normală, fidelitatea față de partenerii de viață sexuală se diminuează mult față de cazul adulților din grupul martor (de control). Subiecții participanți raportează, de asemenea, că ar accepta mult mai ușor o intimitate sexuală neexclusivă pentru ei înșiși, respectiv relații sexuale în afara vieții conjugale.

303

În același studiu, la întrebarea: «Credeti că instituția căsătoriei este esențială pentru buna funcționare a societății?», 60% din persoanele din grupul de control au răspuns afirmativ, comparativ cu 38,8% în cazul persoanelor expuse la pornografie. Zillmann și Bryant au arătat că expunerea la pornografie reduce dorința participanților la studiu - bărbați sau femei, studenți și nestudenți - de a avea copii. Zillmann apreciază că această constatare poate susține ideea: consumul

prelungit de pornografie face ca faptul de a avea copii și a întemeia o familie să apară drept inconveniente care nu sunt necesare pentru obținerea plăcerii. Aceasta deoarece pornografia înlesnește accesul facil la satisfacții sexuale «superlative», satisfacții care sunt disponibile fără investiții emoționale, fără îngrădire socială, fără obligații economice, fără sacrificarea timpului și a efortului. Din această perspectivă, satisfacția imediată pe care televiziunea comercială o oferă și o promovează atât de frecvent poate fi, în însăși esența ei, în conflict cu valorile de stabilitate și angajament atât de necesare funcționării sănătoase a vieții de familie.⁴³⁵"

Magia eroticului

Studiile legate de influența pe care magicul o poate avea asupra minții umane ne oferă una din cele mai pertinente explicații privind înmulțirea continuă a materialelor erotice și pornografice în mass-media contemporană. Tehnicile magice, se arată în aceste cercetări, „prezintă o tendință marcată de a se întemeia pe pulsuni sexuale, deoarece li se recunoaște, probabil, acestora puterea proprie și importanța deosebită, dar și pentru că ele sunt, într-adevăr, mai strâns legate de imaginație decât oricare apetit natural.

Tratatele de vrăjitorie deveniseră (în Renaștere) un gen aproape pornografic, iar Giordano Bruno a făcut o tentativă remarcabilă

435 Kubey R., *Tuning in...*, p. 7.

304

de a desprinde o tehnică de control emoțional global,

care este explicit întemeiată pe atracția sexuală"⁴³⁶.

Având în vedere aceste constatări, este lesne de înțeles abundența eroticului în cultura contemporană. Într-o societate care este guvernată de bani, în care nu mai există principii morale, ci doar ideologii hrănite de interesul material, eroticul - mijloc magic de seducție a indivizilor - nu poate decât să prolifereze. Ca mijloace prin excelență magice, materialele erotice și pornografia devin în același timp mijloace de persuasiune și factori de putere. Prin urmare, proliferarea genului erotic este nu numai explicabilă, ci anticipabilă și chiar programatică. Aceasta mai cu seamă în condițiile în care puterea, în societatea modernă, acționează nu atât prin mijloace constrângătoare, prin forță, ca în dictaturile clasice, cât și prin mijloace blânde, seducătoare, de tip magic.

În acest context, creatorii programelor de televiziune, fie că și-au însușit în mod conștient sau inconștient tehnicile magice de manipulare a maselor prin intermediul erosului, fie că au ajuns singuri, prin experiență sau „inspirație” la acest rezultat, folosind sexul ca momeală în „vânarea” atenției generale a publicului, nu fac decât să exercite o acțiune magică asupra minții umane. Odată provocată imaginația - fantasmele sexuale -, aceasta va cere tot mai mult eros pentru a-și satisface nevoile din ce în ce mai mari, luând naștere astfel fenomenul de dependență cu toate consecințele sale. Fenomenul, în Biserică sau în conștiința omului de rând, este numit *împătimitire*. Împătimitul nu-și mai găsește liniștea, fie că patima sa

este băutura, banii sau desfrânarea etc, el liniștindu-se întru câțva numai în timpul făptuirii comportamentului la care îl cheamă patima respectivă.

436 Ioan Petru Culianu, *Eros și magie ...*, p. 154.

305

CONCLUZII

Dacă după numai câteva săptămâni de vizionare a unor materiale cu conținut sexual sau pornografic se pot observa modificări vizibile de atitudine, e limpede care sunt dimensiunile efectului de influență al televiziunii în formarea atitudinilor, în modelarea comportamentului sexual al omului contemporan.

Expus la mesajul preponderent erotic al televiziunii sau pur și simplu trăind în mijlocul unei lumi care-și modelează sistemul de valori și atitudini după cel al lumii micului ecran, omul modern nu se mai poate raporta la relația de dragoste sau la tema sexualității ca acela de dinainte de era televizorului. Sexualitatea devine importantă pentru că industria de consum are nevoie de ea, nihilismul o promovează, iar mesajul erotic însuși este foarte bine adaptat mediului TV, un mediu care, ca și eroticul, are capacitatea de a inhiba reflexia rațională și de a modela o percepție senzitivă (sim-țuală), senzuală și, în ultimă instanță, erotică a realității.

Chiar dacă ne considerăm infailibili prin educația, inteligența sau discernământul nostru, indiferent de vârstă, stare socială sau spirituală, elevi, studenți, muncitori, intelectuali sau clerici, în funcție de frecvența și de timpul acordat vizionării TV, vom deveni tot mai

libertini în concepțiile noastre privind relațiile dintre bărbat și femeie, tot mai îngăduitori față de un comportament sexual nepotrivit unei vârste anume, din ce în ce mai deschiși în a purta o discuție cu caracter erotic (de la aluzii până la afirmarea explicită) și chiar în a ne lăsa prinși într-o relație sexuală oarecare. Ne vom simți tot mai puțin legați de familie sau de ideea de a întemeia o familie, tot mai puțin dispuși să avem un copil sau mai mulți (dat fiind faptul că, proporțional cu numărul copiilor, se micșorează posibilitatea dobândirii plăcerilor, crescând responsabilitățile), tot mai puțin atenți cu soțul, soția sau prietenii, tot mai nemulțumiți de ei, mai nervoși, mai arțăgoși, atâta timp cât nu putem obține ușor

306

plăcerile dorite. Toate acestea se vor întâmpla, chiar dacă așteptările, tendințele și frustrările noastre nu vor fi exprimate la nivelul conștiinței, ci vor rămâne ascunse undeva în zonele de adâncime și de mare intimitate ale sufletului.

Mintea telespectatorilor, hrănită cu fantasmele dorinței, comprimate mai mult sau mai puțin subtil în tot ceea ce înseamnă publicitate, în filme, divertisment etc. a devenit foarte sensibilă la momeala plăcerii, deoarece ea o caută în mod inconștient, are nevoie sau este dependentă de această hrană cu care a crescut de-a lungul anilor prin miile de ore de vizionare TV, cu care s-a îndulcit și s-a obișnuit. În felul acesta, omul modern, cu toate că este mai școlit decât cel din trecut, este mult mai ușor de influențat, de manipulat sau de destabilizat

din așezarea pe care o are, mai frustrat, mai nemulțumit de ceilalți și de el însuși, mai singur și mai nefericit.

Spunem singur și nefericit, pentru că în lumea în care s-a născut televiziunea (lumea occidentală) peste 70% dintre căsnicii eșuează în divorț. Și să nu uităm că tot mai mulți nici măcar nu se mai căsătoresc, trăind într-o perpetuă „căsătorie de probă” (concubinaj)!

În condițiile în care mijloacele video își vor continua și intensifica tirul mesajelor erotice, în care oamenii nu vor înțelege gravitatea acestui fenomen pentru a nu se mai expune bombardamentului cotidian (măcar cât le stă în putință), atunci familia va deveni cu adevărat o raritate în următorii 20 de ani, iar sexualitatea va tinde într-o măsură tot mai mare să se rezume doar la satisfacerea mecanică a plăcerii sexuale - după cum observa McLuhan încă din perioada anilor '70⁴³⁷.

437 „Ne vedem copleșiți cu toții de un val uriaș de atenție acordată sexului. Departe de a elibera libidoul, asemenea atacuri masive par totuși să fi indus atitudini de indiferență și un soi de *Weltschmerz* psihosexual. Sensibilitatea reacției senzuale nu poate supraviețui unui asemenea asalt, care stimulează punctul de vedere mecanic asupra corpului ca instrument capabil să experimenteze fiori specifici, dar nu și implicare sau transcendență sexual-emoțională totală. Aceasta contribuie la schisma dintre plăcerea sexuală și re-

307

în discuțiile privitoare la televiziune, este criticată îndeosebi natura mesajelor acestuia - caracterul erotic, violent, comercial -fără a se lua în seamă posibilitatea ca

însuși mediul TV să predisună, prin natura sa, către transmiterea în mod prioritar a unor mesaje de un anumit tip. Se ignoră cu totul faptul că televiziunea creează în masa publicului un fond perceptiv care-l predispune la primirea unui mesaj cu potențial erotic, prin a cărui vizionare repetată telespectatorii vor fi tot mai puternic atrași de programele cu conținut sexual. Chiar dacă un canal TV nu transmite deloc erotism, aceasta nu înseamnă că experiența vizionării acelor programe nu-l va face pe telespectator să aibă o deschidere tot mai mare către o experiență senzuală de tip vitalist sau, foarte probabil, una de tip erotic. Aceasta mai cu seamă în condițiile în care televiziunea, prin afectarea cortexului prefrontal, favorizează o hipertrofiere a comportamentului instinctual, a pulsionilor sexuale.

Televiziunea este, înainte de toate, o școală a plăcerii, iar dacă erotismul este foarte bine adaptat acestui tip de educație, atunci acesta va domina din ce în ce mai mult programele TV, independent de interesele ideologice sau economice de a transmite sau nu programe cu conținut sexual. Erotismul TV este o consecință ce decurge logic din natura mediului televizual și, prin urmare, atunci când ne uităm la televizor trebuie dintru început să ne asumăm cu bună știință posibilitatea ca acesta să ne influențeze, fără ca noi să ne dăm seama, modul în care ne raportăm la realitate. Pentru copii lucrurile sunt mult mai grave căci, prin vizionare, li se poate modela o sensibilitate sexuală anormală care să-i marcheze toată viața.

producere, atât de răspândită, venind, de asemenea, în sprijinul homosexualității. Proiectând în viitor tendințele actuale, mașina de făcut dragoste va părea curând o etapă normală - și nu este vorba doar de programul computerizat de găsire a unui partener, ci de o mașinărie prin intermediul căreia orgasmul suprem se obține prin stimularea mecanică directă a circuitelor specifice plăcerii din creier." în Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 245.

308

Prin intermediul fantasmelor inoculate de televiziune sau de cultura de consum, eroticul ajunge să dețină un anumit monopol asupra orizontului de conștiință uman. De la vestimentație - care indică ce parte din trup să fie acoperită, și care dezgolită -, gesturi, priviri și comportament, toate ajung să fie imprimate de tot mai mult erotism. F. Brune, J. Baudriard și D. Kelner sau toți marii comentatori ai fenomenului cultural contemporan sesizează această hipertrofiere a erotismului în imaginarul colectiv, în modul de viață al oamenilor. Apare un cerc vicios sau o spirală a erotizării lumii aflate în raza televiziunii sau a mass-mediei.

Cu cât oamenii se expun mai mult la bombardamentul cu erotism, cu atât imaginația, comportamentul și modul lor de viață va fi marcat mai puternic de obsesia sexului, cu atât mai mult erotismul va domina mediul social, spațiul vital al omului modern, iar oamenii vor simți nevoia de a se reîntoarce către consumul materialelor erotice pentru a-și hrăni o imaginație și niște așteptări greu de satisfăcut în lumea reală. Aceste materiale însă

vor trebui să fie tot mai incitante pentru a putea răspunde noilor așteptări. Baudriard⁴³⁸ găsește că finalul acestui efect de cascadă nu este altul decât eliminarea completă a sentimentului, a umanului din relația de dragoste, degenerarea în perversiuni și, în final, în homosexualitate și lesbianism. Tulburările de personalitate, dezagregarea mentală și bolile psihice, în general, devin tot mai probabile pentru omul pe care televiziunea, cultura nihilismului sau societatea de consum l-au înrobuit unei existențe obsedate de fantasmele eroticului.

438 Jean Baudriard, *Strategii fatale*, Polirom, 1998.
309

Violenta

Violența juvenilă nu mai este un lucru nou pentru țările occidentale, însă de la un an situația se agravează tot mai mult. „În Marea Britanie, sindicatul național al profesorilor s-a adresat premierului Tony Blair, plângându-se de violența la adresa educatorilor din partea elevilor. Ca urmare a acestui demers, dar și a scandalului iscat în primăvară de violarea unei profesoare în incinta unei școli de către un elev de 15 ani, s-a cerut o lege care prevede dreptul cadrelor din învățământ de a folosi o «forță rezonabilă» pentru a-i ține în frâu pe elevii recalcitrați.”

Până în urmă cu un an românii erau mai mult spectatori la marele spectacol al violenței din școlile occidentale. În ultima vreme însă, avem din nefericire posibilitatea de a experimenta noi înșine senzațiile tari produse de o adevărată explozie a violenței juvenile.

Iată cum se reflectă în presa românească a ultimului an valul de violență care a cuprins școlile românești, în general tineretul vârstei școlare.

Hunedoara. Reprezentanții inspectoratului școlar din Hunedoara susțin că peste 10 din școlile hunedorene prezintă un risc important în ceea ce privește securitatea elevilor. Un elev reclamă la poliție că i s-a cerut de către un alt elev mai mare 5000 000 lei taxă de protecție.

Galați. Un elev de 15 ani de la grupul școlar Traian Vuia a fost înțepat în spate cu un briceag de către un coleg, incidentul având loc la două zile după unul similar petrecut într-un alt liceu gălățean. La Galați și Tecuci în lista neagră a școlilor cu grad ridicat de risc sunt incluse 39 de școli.

Buzău. În mai multe școli vor fi instalate sisteme de alarmă și camere de supraveghere.

Brașov. Un elev de 13 ani, de la școala numărul 4, a ajuns la spital după ce a fost bătut crunt de un coleg. Când a fost întrebată cine se ocupa de paza școlii, directoarea adjunctă a instituției răspunde că se ocupau elevul și profesorul de serviciu, care mai mâncau uneori câte o bătaie. Și femeia de serviciu care a luat un pumn ieri...

Focșani. O elevă surdomută de 17 ani, de la Centrul de Recuperare și Reabilitare pentru Copiii Școlari cu Deficiențe „Elena Doamna” a fost abuzată de un coleg chiar în incinta școlii.

Vâlcea. O elevă de 14 ani, din comuna Berislavești, și-a tăiat venele la școală.

Constanța. O profesoară de la liceul Energetic a fost amenințată cu bătaia într-o sală de clasă. Aici a fost înființată Poliția școlilor cu comandamentul în sediul poliției oficiale.

Mangalia. Un țigan din municipiu a sechestrat o profesoară din Constanța într-o sală de protocol a unei școli, unde a lovit-o și a violat-o. Femeia a fost eliberată după câteva ore.

București. O elevă de la Școala Centrală a fost înjunghiată de fostul prieten în cabinetul directorului.

Care sunt cauzele violenței din școli? Valentin Matrosenco directorul Colegiului Național „Sfântul Sava” o personalitate a învățământului românesc ne oferă un răspuns: Tot bombardamentul informațional al agresivității de orice fel prin mass-media contribuie la haosul din școli. Dar de ce tocmai astăzi?

Cercetările desfășurate în ultimile decenii în societățile occidentale demonstrează nu numai faptul că domnul Matrosencu are dreptate, ci chiar, mai mult, explică de ce tocmai în acest anul școlar 2004-2005 s-a înregistrat o creștere semnificativă a violenței juvenile în societatea românească.

311

CARE ESTE CONTRIBUȚIA VIOLENTEI TV

LA AMPLIFICAREA VIOLENTEI DIN LUMEA REALĂ ?

- între 5% și 15 % din violența reală este cauzată de efectele pe termen scurt ale violenței de pe micul ecran. Pe termen lung - de la 12 la 15 ani - studiile indică o dublare a actelor de violență, ca urmare a maturizării

unei generații în contact cu mediul violent al lumii TV. Alături de mesajul erotic, violența ocupă unul dintre primele locuri, ca pondere, pe canalele TV din întreaga lume. Deși în ultimii 50 de ani fenomenul violenței pe micul ecran a atras cele mai multe dezbateri publice, critici și sancțiuni, televiziunea continuă să transmită din ce în ce mai multă violență, iar telespectatorii din toată lumea, mai ales tinerii, ca hipnotizați, caută cu aviditate aceste programe.

Faptul că violența din media constituie una dintre cele mai importante cauze ale violenței în lumea reală este dovedit în peste 1 000 de studii și articole.⁴³⁹ Din majoritatea cercetărilor efectuate, rezultă că violența de la televizor are următoarele efecte:

- „(1) Facilitează agresivitatea și comportamentul antisocial;
- (2) Dezvoltă insensibilitatea la violență sau la victimele violenței;
- (3) Intensifică percepția telespectatorilor că trăiesc într-o lume periculoasă în care ei pot deveni victime (Comstock, 1991; Gerber, 1992). (...) în 22 de studii care au în vedere efectele pe termen scurt ale violenței, se stabilește că între 5% și 15% din violența reală este cauzată de influența directă a televiziunii (Comstock, 1986; Comstock și Strasburger, 1990)”⁴⁴⁰. însă înșiși autorii acestei meta-analize subliniază că acest efect nu reprezintă influența totală pe

439 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 20.

440 *Ibidem*, p. 19.

care televiziunea o are în producerea violenței. O imagine completă ne-o oferă studiile pe termen lung. Cercetările întreprinse de Centerwall⁴⁴¹ demonstrează că expunerea pe termen lung la televiziune este un factor care cauzează aproape jumătate din omucideri în SUA; astfel, circa 10 000 de omoruri ar putea fi prevenite anual dacă televiziunea ar transmite emisiuni cu mai puțină violență. Examinând rata omorurilor și a furturilor făptuite de albi în America, Canada și Africa de Sud, Centerwall a descoperit că, după aproximativ 15 ani de la introducerea televiziunii în America și în Canada, se poate constata dublarea ratei omuciderilor și a furturilor. În aceeași perioadă, în Africa de Sud, unde televizorul a fost introdus mult mai târziu (în anul 1973), în rândul populației albe de aceeași condiție socio-culturală și economică, rata s-a menținut aproape constantă. Fenomenul a fost constatat mai târziu și în alte țări din Occident. De ce 15 ani? Atât timp e nevoie să treacă pentru a se maturiza o generație, în cazul nostru cea crescută cu televizorul. Studiile lui Centerwall au mai găsit că:

- a) rata omuciderilor a crescut mai întâi la oraș și mai apoi în comunitățile rurale (televiziunea a fost introdusă pentru prima oară la oraș și mai târziu s-a extins și la sate);
- b) rata omuciderilor a crescut întâi în rândul albilor (minoritățile nu-și permiteau la început să-și cumpere televizor);
- c) rata criminalității a crescut mai întâi în acele regiuni unde televiziunea fusese introdusă cu mai mult timp în

urmă.

Africa de Sud a fost folosită ca termen de comparație, deoarece se asemana mult cu țările occidentale, dar și pentru că aici televizorul a fost introdus abia în anul 1973. Așa cum se anticipa, în urma studiilor lui Centerwall, după aproximativ 15 ani de la

441 Centerwall, autor de referință în cercetările ce vizează efectele pe termen lung ale violenței TV.

313

apariția televizorului, și în Africa de Sud rata criminalității a început să urce în același ritm ca în Occident. Aceleași rezultate s-au constatat și în cazul furtului⁴⁴².

Într-un studiu realizat în anul 1986, Williams a comparat un oraș din Canada (Notei) care nu avea televizor cu un altul apropiat (Unitei) care recepta doar CBS - canalul comercial al guvernului -și cu un altul, Multitel, care recepționa trei canale comerciale americane - ABC, CBS, HBC. Numele cu care au fost identificate, în mod convențional, orașele indicau numărul de canale receptate: Notei - nici unul, Unitei - unul, Multitel - mai multe. Aceste trei localități erau asemănătoare din punct de vedere socio-economic și cultural, exceptând prezența televiziunii. Datele au fost colectate înainte de introducerea televizorului în Notei și doi ani după aceea. În fiecare oraș, cercetătorii au urmărit procesul învățării și determinarea agresivității verbale. Ei au constatat că, deși gradul de agresivitate al copiilor în Notei era inițial mult mai redus, după doi ani de la introducerea televizorului, ei îi ajunseseră din

urmă pe copiii din celelalte două localități⁴⁴³.

EFECTELE VIOLENTEI TV

ASUPRA COPIILOR ȘI ADOLESCENȚILOR

Efectele pe termen scurt ale violenței TV asupra copiilor și adolescenților au fost stabilite prin trei tipuri de studii: corelați-onale, experimentale și de teren⁴⁴⁴.

442 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 20.

443 T. M. Williams în J. L. Wheeler. *Remote Controlled: How TV Affects you and your Family*, Review and Herald Publishing Association, Hagerstown, 1993.

444 Pentru importanța subiectului, am considerat necesară reproducerea unui fragment din studiul realizat de John P. Murray - profesor universitar și director al Centrului de studii asupra educației familiale și a serviciilor umane din cadrul Universității Statului Kansas

314

„Dovezile din *studiile corelaționale* sunt destul de însemnate, vizionarea și preferința pentru televiziunea violentă sunt legate de atitudinile, valorile și comportamentele agresive. Robinson și Liachman (1972) au găsit o relație între numărul orelor în care au fost urmărite programe TV cu conținut violent și declarațiile făcute de adolescenți privind propria implicare în comportamentul agresiv sau antisocial. Atkin, Greenberg, Korzenny și Mc Dermott (1979) au folosit un alt mijloc de măsurare a comportamentului agresiv și le-au propus fetelor și băieților de la 9 până la 13 ani soluționarea următoarei situații: «Se presupune că mergi

cu bicicleta pe o stradă și niște copii vin și îți împing bicicleta. Ce ai face?» Răspunsurile alese au inclus agresiunea fizică și verbală, dar au existat și răspunsuri care au arătat dorința de a reduce și de a evita conflictul. Cercetătorii au ajuns la concluzia că răspunsurile conținând agresivitatea fizică sau verbală au fost alese de 45% dintre cei care vizionau scene extrem de violente și de numai 21% dintre telespectatorii scenelor cu violență redusă. Într-un studiu aprofundat, Sheehan (1983) a urmărit două grupuri de copii din Australia, din clasele I și a III-a, pe o perioadă de 3 ani. El a ajuns la concluzia că pentru grupul de copii de vârste mai mari, acum în clasele a III-a și a V-a, atât numărul scenelor de violență privite, cât și intensitatea cu care au fost urmărite erau strâns legate de nivelul comportamentului agresiv al copilului.

Într-un *studiu experimental* tipic, condus de Bandura (Bandura, Ross, 1963), unui copil i-a fost prezentată, într-un film, o persoană care a lovit și a pedepsit o păpușă gonflabilă. Copilul a fost dus apoi într-un loc de joacă și s-a înregistrat incidența comportamentului agresiv. Rezultatul acestor studii a indicat următorul fapt: copiii

SUA - unul dintre cei mai importanți cercetători din domeniul educației și familiei din Statele Unite.

315

care au văzut filmul au fost mai agresivi în locul de joacă decât copiii care nu au văzut respectivul film.

Un alt studiu (Liebert, Bacon, 1972) a investigat dorința copiilor de a-l deranja pe un alt copil după ce au urmărit

programe TV cu conținut violent. Băieții și fetele erau în două grupe de vârstă: 5-6 și 8-9 ani. După vizionare, copiii au fost duși într-un loc în care fiecare putea facilita sau deranja jocul unui copil aflat într-o cameră alăturată. Concluzia a fost că aceia care au urmărit programul cu conținut violent au manifestat o tendință mai accentuată de a-l deranja pe celălalt copil. Se pune întrebarea dacă același efect îl au și desenele animate. Răspunsul pare să fie pozitiv. Câteva studii au demonstrat că o expunere la un desen animat agresiv duce la o sporire a comportamentului agresiv. Mai mult, Hapkiewitz și Roden (1971) au constatat că băieții care au văzut desene animate violente nu păreau dornici să-și împartă jucăriile cu ceilalți, spre deosebire de cei care nu văzuseră desene animate agresive. Reiese clar din studiile experimentale că se poate produce un comportament agresiv tot mai pronunțat, ca urmare a unei expuneri fie prelungite, fie de scurtă durată la acte de violență televizată.

Un alt studiu corelațional s-a desfășurat în Maryland, unde au fost investigați 2 300 de elevi de liceu. Aceștia au fost puși să enumere programele lor favorite.

Analizând conținutul acestor programe, ca și comportamentul tinerilor, cercetătorii au descoperit că, de fapt, cele mai mari deviații de comportament (agresivitate) se înregistrează la tinerii ale căror programe favorite aveau cel mai mare grad de violență.⁴⁴⁵

S-a constatat anterior fenomenul influenței violenței TV asupra comportamentului și valorilor tinerilor pe o

perioadă scurtă. O seamă de cercetători însă, precum Centerwall, au studiat efectele

445 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 27.

316

acestei influențe pe o perioadă de câteva zeci de ani, adică pe perioada maturizării unei generații.

Efectele pe termen lung ale violenței TV au fost determinate de Lefkowitz și colegii lui (Lefkowitz, 1972) prin urmărirea comportamentului unui grup de copii pe o perioadă de 10 ani. Rezultatele la care s-a ajuns indicau că preferința pentru violența televizată la vârsta de 8 ani era într-o strânsă corelație cauzală cu agresivitatea la vârsta de 18 ani. Așadar, preferința timpurie pentru programele de televiziune și alte mijloace violente e un factor generator al comportamentului agresiv și antisocial când copilul devine matur. O altă echipă de cercetători a continuat acest studiu pentru a determina efectele violenței TV pe o perioadă mult mai lungă - 22 de ani. Concluzia a fost că există o legătură semnificativă între vizionarea scenelor de violență la vârsta de 8 ani și comportamentul interpersonal criminal la vârsta de 30 de ani⁴⁴⁶.

Într-o cercetare ce a avut în vedere 1 565 de elevi care locuiau în Londra, Belson, comparând comportamentul băieților care se impuseseră mai mult la violența de pe micul ecran cu al acelor care se expuseseră mai puțin, a ajuns la concluzia că telespectatorii actelor cu un grad ridicat de violență erau mult mai implicați în comportamente violente grave. De asemenea, Belson

găsește că efectele puternice ale violenței TV asupra comportamentului se înregistrează la tinerii care s-au expus pe o perioadă lungă la următoarele materiale (în ordinea descrescătoare a importanței):

„1. Piese de teatru sau filme în care relațiile personale sunt o temă majoră și care prezintă violență verbală sau fizică;

2. Programe în care violența e introdusă fără nici un motiv, chiar dacă nu este necesară intrigii;

446 Huesmann, Eron, Lefkowitz & Walder, *Stability of aggression over time and generation*. Developmental, Psychology, 20, p. 1120-1134, apud Murray, <http...>

317

3. Programe care prezintă violența ficțională a unei situații realiste;

4. Programe în care violența e prezentată ca fiind o cauză dreaptă.”⁴⁴⁷

Creșterea numărului crimelor comise de copii în SUA, între 1984 și 1992, de la 987 la 2 300, este un fenomen pe care cercetătorii îl găsesc într-o strânsă corelație cu violența de pe micul ecran. Există nenumărate cazuri în care copiiiucid fără un mobil serios sau lipsiți complet de motivație, pur și simplu sub influența unor scenarii mentale preluate de pe micul ecran. Cu toate că presa aruncă, în general, vina asupra sensibilității copiilor sau a instabilității psihice a unora dintre ei, faptul că frecvența acestor cazuri crește de la un an la altul arată că este vorba de ceva mai mult decât atât.

Legătura dintre criminalitate și violența de pe micul ecran a fost dovedită și prin alte studii. Grant Handrick,

în urma unei cercetări întreprinse asupra a 208 de deținuți federali, a constatat că 90% dintre ei învățau trucuri criminale și-și îmbunătățeau tehniciile privind la televizor, iar 40% dintre ei au declarat că au copiat exact crimele pe care le văzuseră mai înainte pe micul ecran⁴⁴⁸.

În privința sinuciderii, există mai multe studii care demonstrează o legătură strânsă între vizionatul TV și actele sinucigașe. Pentru a fi investigate efectele vizionării actelor sinucigașe prezente în telenovelele de pe canalele americane, acestea au fost raportate la rata sinuciderilor din această țară pe o perioadă de 6 ani.

Concluzia? Ori de câte ori un personaj principal dintr-o telenovelă se sinucidea, timp de trei zile exista o creștere semnificativă a sinuciderilor în rândul femeilor din SUA.⁴⁴⁹ Autoritățile federale din America au

447 John P. Murray,

<http://www.ksu.edu/humec/impact.htm>.

448 *Ibidem*.

449 D. P. Philips, *The Impact of Mass Media Violence on U. S. Homicides*, *American Sociological Review*, 48, 1983, p. 560-568.

318

declarat că 28 de persoane s-au sinucis într-o singură săptămână, jucând ruleta rusească, după ce, anterior, urmăriseră la televizor Ulmul *Vânătorul de cerbi*, film care prezenta o lungă, interminabilă și agonizantă scenă a acestui Joc" sinucigaș.

CARE ESTE LECȚIA PE CARE

VIOLENTA TV O DĂ NOILOR GENERAȚII SAU

LUMII ÎNTREGI?

- *Lumea este violentă, iar violența nu poate fi evitată.*
- *Violența constituie un mijloc obișnuit pentru a ne face dreptate sau pentru a ne descurca în viață, atâta timp cât, în viziunea lumii TV, consecințele violenței pe termen lung sunt ne semnificative, iar făptașul este puțin probabil să fie pedepsit.*

Cercetătorii găsesc răspunsul în analiza contextului social sau a modului în care este prezentată violența pe micul ecran. O echipă de cercetători, responsabili media și experți în sănătate mentală din mai multe universități americane au realizat unul dintre cele mai detaliate studii ale violenței ecranizate întreprinse vreodată. Acest studiu a constatat că peste 57% dintre emisiunile difuzate pe televiziunea americană conțineau cel puțin o formă de violență. Pe posturile obișnuite transmise prin cablu, până la 59% din emisiuni conțineau mesaje violente, iar la canalele importante - ca HBO -pondera violenței ajunge la 85%. În același timp însă, doar 13% dintre emisiunile realiste înfățișează alternativa la violență sau cum poate fi evitată și doar 4% dintre emisiuni au o puternică tentă antiviolentă.⁴⁵⁰ Potrivit unor estimări, televiziunea, la ore de vârf, atinge o rată a violenței și a criminalității de 1 000 de ori mai ridicată decât este aceasta în realitate.

450 John P. Murray,

<http://www.ksu.edu/humec/impact.htm>.

319

În studiul amintit anterior, se arată că 47% din actele violente prezentate nu arătau nici un fel de urmare

negativă asupra victimei, 84% din emisiunile violente nu conțineau nici un mesaj cu privire la consecințele negative ale violenței pe termen lung, iar în 73% din toate scenele violente făptașul a rămas nepedepsit. Faptul că în 73% din toate scenele de violență TV făptașul a rămas nepedepsit crește și posibilitatea ca telespectatorii, mai cu seamă cei care au crescut cu televizorul, să adopte comportamente violente în momentul în care întâmpină vreo problemă, când nu li se face pe plac sau nu obțin ceea ce vor. Ei au înțeles, în timp, uitându-se la televizor, că personajele de pe micul ecran se impun prin violență și dobândesc o anumită eficacitate în rezolvarea problemelor. Telespectatorii învață astfel că violența poate fi folosită fără a fi pedepsiți pentru aceasta, iar justificările sunt ușor de găsit când dorești cu ardoare ceva sau când cineva îți stă în calea satisfacerii interesului și a plăcerii. Aceasta mai cu seamă pe fondul unei culturi a individualismului, în fond, a egoismului, unde granițele dincolo de care interesul tău intră în conflict cu al altora, sunt relative. Diminuarea conștiinței că violența poate produce durere și suferință altor oameni sau că violența este un fenomen însoțit în-totdeauna de cele mai grave consecințe este accentuată de absența de pe micul ecran a consecințelor negative pe termen lung ale violenței (acestea apar doar în 16% dintre materialele ce conțin violență). Dacă pe termen scurt consecințele violenței nu sunt atât de mari, iar pe termen lung sunt nesemnificative, dacă, adesea, violența este încadrată într-un context comic și impersonal, atunci treptat, din copilărie și până la

adolescență, telespectatorii se obișnuiesc atât de mult cu acest comportament, încât ajung să-l adopte cu ușurință în anumite conjuncturi.

Violența de pe micul ecran are un caracter impersonal.

Victimele - cei răi - își merită pedeapsa, iar suferința sau durerea lor nu ne

320

spune nimic. Cu alte cuvinte, oamenii sunt îndreptățiți să se comporte violent împotriva altora, atâta timp cât orizontul personal de conștiință al victimelor este estompat de vina care li se atribuie.

Bombardați cu această violență care depersonalizează, tinerii, în special, sau adulții noilor generații nu mai percep cu atâta acuitate durerea altor oameni, așa cum se întâmpla cu cei de acum câteva zeci de ani. Nu numai că experiența violenței TV nu le-a format o conștiință privind suferința produsă de violență, în general, ci chiar le-a desensibilizat și acea intuiție fundamentală inerentă oricărui om, acea conștiință care nu te lasă să faci răul, pentru suferința pe care o poți produce celui alt.

Acești copii, tineri sau adulți care se trezesc în zilele noastre că omoară, lovesc, rănesc cu sânge rece pe cineva sunt, într-un fel, infirmi sufletește. Ei nu au capacitatea de a intui și de a anticipa durerea pe care aproapele lui o suferă în urma unei agresiuni. Această tratare a victimelor violenței într-un context impersonal, ca și cum aceștia și-ar merita pedeapsa și astfel ar fi justificată violența împotriva lor, slăbește capacitatea individului de compătimire și, în consecință, dragostea față de ceilalți oameni. Necompătimind, nu ai cum să

simți durerea celorlalți ca pe propria durere și astfel, încet-încet, se sădește în inima telespectatorilor o anumită insensibilitate sau chiar nesimțire sufletească față de soarta sau suferința semenilor. Televiziunea devine, prin urmare, o școală a individualismului, a egoismului și a agresivității în care celălalt nu este privit ca un posibil prieten, ci ca un potențial dușman.

Care sunt, prin urmare, efectele acestui bombardament cu mesaje violente, ale acestei violențe care, prin vizionare, devine experiența cotidiană a omului modern?

(1) Oamenii ajung să supraestimeze prezența violenței în lumea reală. Sporește sentimentul fricii, al insecurității în fața pericolului văzut ca iminent.

321

(2) Trăind permanent sentimentul unei agresiuni potențiale, oamenii nu numai că devin mai stresați, mai irascibili, dar se și pregătesc să răspundă cu violență, în legitimă apărare, la un eventual atac. Prin aceasta, comportamentul violent se insinuează în imaginația individului care se îndreptățește să-l folosească pentru a preîntâmpina riscul.

(3) Indivizii percep această violență ca pe o componentă legitimă și implicită a instituțiilor sociale. Lumea în care trăim este una violentă. Violența devine deci mijloc și necesitate.

(4) Apare o desensibilizare a oamenilor în fața violenței, durerii și suferinței; violența devine, tot mai mult, un mijloc dezirabil pentru rezolvarea problemelor și impunerea intereselor, pentru dobândirea plăcerii sau

a confortului dorit.

În urma studiilor efectuate, Comstock constată că există patru modalități în care violența televizată îl influențează pe telespectator: **eficacitatea** - efectele sunt mai puternice în momentul în care violența de pe ecran nu este pedepsită, ci, dimpotrivă, răsplătită;

normativitatea - violența de pe ecran este justificată sau nu are nici o consecință; **pertinența** - în condițiile în care violența de pe ecran are similarități cu contextul social al telespectatorului, acesta își va însuși mai ușor comportamentul violent; sugestibilitatea - se referă la factorii care predispun la violență, cum sunt provocarea sau frustrarea. Comstock⁴⁵¹ indică, de asemenea, câteva situații pentru care avem dovezi experimentale privind efectele negative ale filmelor sau ale violenței TV:

„1. Recompensarea sau lipsa pedepsei pentru cei care acționează agresiv⁴⁵²;

451 Comstock & Paik, *Television and the american child*, CA: Academic Press, 1991, p. 254-255.

452 Copiii, în special, dar și adulții își impropriează un comportament prin intermediul personajelor pe care și le iau ca model sau de care se atașează. În condițiile în care personajele principale din film sunt puse într-o lumină pozitivă, pe care le poți simpatiza

322

2. în situația în care comportamentul agresiv este justificat prin construcția contextului;

3. Când în actele de violență de pe micul ecran există replici

care sunt similare cu cele din viața reală;

4. în condițiile în care există similarități între agresor și privitor;

5. Când este sugerată identificarea cu agresorul, cum ar fi imaginarea faptului că se află în locul lui;

6. în momentul în care consecințele violenței sunt diminuate; cum ar fi lipsa durerii, a părerii de rău sau a remușcării;

7. Atunci când violența e prezentată mai realist sau e văzută ca un eveniment real și nu e supusă comentariilor critice⁴⁵³;

8. Dacă prezentările îl mulțumesc pe spectator și nu sunt legate

de alte evenimente;

9. în condițiile în care violența include abuzul fizic adăugat la

agresiunea verbală;

10. Când violența lasă telespectatorul într-o stare de provocare

sau iritare;

11. Când privitorii sunt dispuși să acționeze agresiv;

12. în cazul persoanelor care sunt într-o stare de frustrare după ce au văzut scene violente, fie dintr-o sursă externă sau chiar din vizionarea propriu-zisă."

ușor, admira și îndrăgi este foarte probabil ca, atunci când ele au un caracter sau un comportament violent, publicul să fie îndemnat, prin imitarea modelului, să-și însușească, într-o anumită măsură, acel comportament.

453 Când ne uităm la televizor, chiar dacă știm în mod logic că acele lucruri nu s-au întâmplat cu adevărat,

văzându-le în fața noastră, implicându-ne cu putere, ni le însușim în mod inconștient. Dacă vizionăm o scenă de violență, un om bătut, chinuit și ne implicăm sufletește, dacă simțim o apăsare în piept, tresărim de emoție etc, atunci trebuie să avem certitudinea că sufletul și mintea noastră trăiesc această experiență ca pe una reală.

323

DE CE TOTUȘI VIOLENȚA?

- *Violența este un instrument ideal pentru captivarea atenției, prin activarea mecanismului răspunsului de orientare.*

- *Prin dezvoltarea în telespectator a unei puternice tensiuni emoționale, violența constituie un important mijloc de seducție.*

- *Violența este un instrument al culturii nihiliste și al persuasiunii publicitare.*

- *Prin generarea stresului și instalarea unui regim de teroare, violența favorizează manipularea indivizilor și spălarea creierelor.*

a) W. Setzer observă că nu este întâmplător mariajul dintre televiziune și violență. El demonstrează faptul că „violența este ceea ce televiziunea transmite cel mai bine”⁴⁵⁴.

Profesorul brazilian arată că violența este adecvată mediului te-levizual, deoarece vizionarea însăși necesită pe parcursul ei o permanentă violentare a atenției și a minții umane. În demonstrația sa, el aduce în discuție mecanismul care stă la baza captivării și menținerii atenției de către televizor - răspunsul sau reacția de

orientare sau de apărare de tip pavlovian la mișcările bruște ce apar pe micul ecran, mișcări care sunt percepute de minte ca un potențial pericol.

W. Setzer subliniază faptul că, în cazul în care aceste violentări ale atenției produse de efectele tehnice (schimbări de plan, mișcări bruște ale obiectivului camerei de filmat etc.) nu ar exista, atunci telespectatorii aflați în timpul vizionării în stare de inactivitate (semisomnolență) sau vor tinde să adoarmă sau, plictisindu-se, vor schimba canalul, în cazul în care nu ar întrerupe vizionarea.

În condițiile în care atenția la micul ecran sau vizionarea nu pot fi susținute decât printr-o continuă bruscare, violentare a liniștii și așezării minții, printr-o menținere permanentă a acesteia într-o stare de agitație sau de alarmă, atunci spiritul general al oricărui program de TV îmbracă un caracter violent. Ținând seama de toate
454 W. Setzer, <http://www.ime.usp.br/~vwsetzer> 324
acestea, lesne se poate înțelege de ce scenele de violență se încadrează ușor în atmosfera generală a televizualului, exprimând cel mai bine spiritul acestuia.

b) Nu toată violența de pe micul ecran înseamnă dinamism sau mișcare, care să șocheze prin bruschețea ei (împușcături, urmăriri de mașini în viteză, explozii etc). Există și o violență statică, care se poate derula chiar cu încetinitorul. În acest caz trebuie avută în vedere capacitatea violenței, ca și a sexualismului, de a provoca foarte rapid și puternic emoția. Poate tot ca urmare a unui mecanism instinctiv de apărare, în fața violenței, omul nu stă să se gândească prea mult. Simte

nevoia să facă totuși ceva; se implică, dacă nu fizic, cel puțin emoțional; caută să înțeleagă din desfășurarea acțiunii de partea cui este dreptatea, cu cine trebuie să țină, să se solidarizeze și, astfel, prin identificarea cu personajul ales, și spectatorul participă empatic la actul de violență. Nimic la televizor nu provoacă atât de puternic implicarea emoțională ca violența. Aceasta potențează cel mai mult frica de moarte sau lupta pentru supraviețuire, și, astfel, această experiență este prin excelență una dramatică.

Este cunoscut faptul că femeile sunt atrase mai ales de povești sentimentale, precum cele din telenovele, în timp ce bărbații se implică cel mai mult în scenariile violenței. Aceasta arată că, prin emoțional, prin eros și violență, televiziunea apelează structuri de profunzime, arhetipale, inconștiente ale minții și ființei umane.

Bărbații sunt mult mai sensibili la mesajele violenței, captivați de acestea, deoarece lor le-a revenit dintotdeauna responsabilitatea apărării în războaie sau în conflicte locale nu numai a vieții lor, ci și a familiei sau a neamului. Violența de pe micul ecran exploatează, printre altele, și această dispoziție a firii bărbătești de a lupta, de a răspunde cu dârzenie și forță la violență pentru apărarea împotriva răului. Din păcate, această putere, în loc să fie pusă și în slujba unor idealuri mai înalte, este deturnată de televiziune, fiind con-

325

sumată în interiorul unor scenarii și jocuri imaginare, în care violența nu mai este produsul inevitabil al războiului, suferinței, morții, ci un scop în sine.

Televiziunea oferă posibilitatea de a birui fără a-ți risca în nici un fel viața, de a omorî fără să te umpli de sânge sau de a supraviețui morții personajului cu care te-ai identificat.

c) într-o altă ordine de idei, televiziunea, ca mijloc de comunicare al culturii dominante în societate - nihilismul, în lumea occidentală -, transmite violență pentru că aceasta reprezintă cel mai bine spiritul și esența acestei culturi. Liberalismul, anarhia, experiența vitalistă a puterii sau cea a nihilismului distrugerii, toate conțin în mod gradat tot mai multă violență. Violența devine expresia sau experiența fundamentală a unei culturi care luptă împotriva tuturor valorilor tradiționale, a rânduielilor potrivite naturii⁴⁵⁵, a ierarhiilor și, în ultimă instanță, împotriva lui Dumnezeu.

Cultura occidentală, spune Culianu⁴⁵⁶, nihilistă în esență, privându-l pe om de suportul tuturor ierarhiilor și valorilor tradiționale, de credința în Dumnezeu, răpindu-i tot ceea ce-i putea conferi sentimentul realizării, al împlinirii, al puterii, în definitiv, îl aruncă pe individ în brațele violenței, cea prin care acesta poate experimenta sentimentul puterii, faptul că este „cineva” în lumea aceasta⁴⁵⁷.

455 Promovarea feminismului și a homosexualității este expresia acestui război contra orânduinelor ce țin de firea bărbătească și femeiască, de însăși natura umană.

456 I. P. Culianu, *Religie și putere*, p. 228.

457 Credința creștină, spre exemplu, îi conferă creștinului cea mai înaltă statură sau identitate pe care o

poate avea calitatea de fiu al lui Dumnezeu, care se împărtășește din dreptatea și puterea nemărginită a Tatălui său. În creștinism, înfrânarea înseamnă puterea asupra trupului, a simțurilor, omul nefiind determinat, condiționat de nevoile trupesti. Nepătimirea este expresia puterii în fața ispitelor, a patimilor, iar capacitatea de jertfă este măsura puterii supreme, aceea a biruinței morții. Martirii, observă Călianu, nu se temeau de suferința fizică sau de moarte. Luându-i-se credința, subjugat de patimi, de dorințe iraționale, cu conștiința că este un nimeni, pierdut în masa impersonală de indivizi, strivit de mecanismul social, politic etc, omul modern găsește în violență un instrument de manifestare a nemulțumirii, a dorinței de a arăta că este „cineva”.

326

Violența este arma pe care nihilismul a pus-o în mână omului modern, călăuzindu-l și îndreptându-l pe acesta să o folosească împotriva ordinii tradiționale a lumii. Însă, odată ce acest război arid se încheie, omului modern nu-i mai rămâne decât să folosească violența împotriva semenilor și a lui însuși. Ca instrument nihilist, televiziunea nu face decât să amplifice această tendință, grăbind procesul disoluției.

d) Una dintre funcțiile principale ale televiziunii este cea comercială. Ca mijloc de promovare al industriei de consum, televiziunea nu va renunța niciodată la

violență, subliniază Centerwall, atâta timp cât aceasta îi crește audiența. Violența este folosită pentru a atrage și captiva atenția, pentru a stârni curiozitatea sau dorința de a continua urmărirea unui program anume. Promo-urile redau în câteva zeci de secunde cele mai dinamice, violente sau erotice scene pe care le conține filmul promovat.

e) Nu în ultimul rând, violența este și un instrument politic. Așa cum se va putea constata în cel de-al II-lea volum al cărții, violența mediatizată prin televiziune este instrumentul terorii, iar teroarea este mijlocul prin care poate fi controlată mulțimea. Teroarea crește stresul, mărește sugestibilitatea, masifică, omogenizează punctele de vedere. Teroarea violenței este valul pe care mulțimea poate fi condusă în direcția dorită. Prins în capcana fricii, a stresului, conectat la mass-media, este greu pentru omul contemporan, oricât de mult discernământ ar avea, să nu se arunce în direcția sugerată mediatic, să nu facă ceea ce vede sau i se arată că fac toți. Studiile arată că oamenii apelează cel mai mult la mijloacele de comunicare în masă în perioada în care se află în pericol, deoarece acestea reprezintă autoritatea de care ei au nevoie, instanța care să le trezească încrederea, care să-i apere sau să-i conducă. Acesta este momentul în care oamenii manifestă cea mai mare încredere în mesajul mediatic, i se încredințează cu cea mai mare putere. Astfel că, prin sugerarea pericolului, prin întreținerea

numai audiența, dar și un grad ridicat de credibilitate. Stresul violenței este mijlocul principal de persuasiune al mesajului mediatic⁴⁵⁸. Creșterea nivelului de stres este, practic, poarta deschisă către manipularea conștiinței indivizilor.

Cum se folosește în acest context politicul de violența televizată? În momentul în care vrea să pună în practică o măsură nepopulară nu trebuie decât să întetească bombardamentul mediatic - cu violența reală sau fictivă transmisă sau amplificată pe micile ecrane - până când oamenii, sub imperiul stresului, ajung ei înșiși să ceară măsura respectivă, cu nădejdea că astfel se vor putea elibera de tensiunea stresului. Aceasta, întrucât puterea sugerează că stresul în cauză nu va putea fi eliminat decât odată cu rezolvarea problemei, pe care, de altfel, tot ea a creat-o, iar populația nu poate decât să cedeze, acceptând soluția puterii. Sub presiunea traumatizantă a terorii, capacitatea de decizie slăbește atât de mult, încât oamenii nu mai vor decât să fie lăsați în pace și de aceea vor accepta cu ușurință autoritatea care se impune.

Așadar, fie că este un mijloc de captivare a atenției prin activarea mecanismului răspunsului de orientare, fie este unul de seducție, prin dezvoltarea în telespectatori a unei puternice tensiuni emoționale, fie este un instrument al culturii nihiliste sau al persuasiunii publicitare și ideologice, violența devine indispensabilă televiziunii.

Oricât s-ar demonstra nocivitatea, rolul distructiv pe care aceasta îl joacă în viața societății, televiziunea sau puterea care o instrumentează nu va elimina niciodată

violența de pe micile ecrane, ci

458 Acest efect se bazează pe studiile făcute de Pavlov, care, în urma experiențelor realizate pe animale, a ajuns la concluzia că animalul și, conform experiențelor ulterioare, omul, atunci când stresul depășește un anumit prag, cedează, nemaimanifestând rezistență la sugestie sau poruncă. Această concluzie a stat la baza folosirii violenței ca instrument al tensiunii sau al stresului, ca mijloc al spălării creierului în toate lagărele și sistemele unde s-a experimentat și practicat reeducarea.

328

doar o va amplifica sau nuanța, găsind noi forme care să-i mărească eficacitatea.

în loc de concluzii, vom reda un fragment din cuvântul rostit de Eron - unul dintre cei mai cunoscuți cercetători ai efectelor violentei de pe micul ecran - în cadrul conferinței internaționale privind violența în media, desfășurată în America la începutul anilor '90:

„Nu mai poate exista nici o îndoială că expunerea îndelungată la violența televizată e una dintre cauzele comportamentului agresiv, ale infracțiunilor și ale violenței din societate. Dovezile vin atât din studiile de laborator, cât și din cele din viața de zi cu zi. Violența TV îi afectează pe tinerii de toate vârstele, de ambele sexe, nflați la oricare dintre nivelurile socio-economice și de inteligență. Efectul nu se limitează la copiii care sunt deja dispuși să fie agresivi și nu se restrânge la o singură țară. Nu poate fi ignorat faptul că obținem aceleași concluzii ale relației dintre violența televizată și

agresiunea copiilor în mai multe studii, în diferite țări. Efectul causal al violenței televizate asupra agresiunii nu poate fi negat sau înlăturat. Am demonstrat acest efect causal în afara laboratorului, în viața reală, în cazul multor copii. Am ajuns să credem că există un cerc vicios în care violența televizată îi face pe copii mai agresivi, iar acești copii agresivi ajung să vizioneze mai multă violență pentru a-și justifica comportamentul"⁴⁵⁹.

459 L. Eron, *The Impact of Televised Violence...*, apud Murray, <http://www.ksu.edu/humec/impact.htm>.

329

Magicul

în dezbaterile privind rolul televiziunii în viața societății se vorbește adesea despre posibilitatea ca aceasta să îndeplinească în lumea modernă și funcția de educator religios. Văzând forța pe care televizorul o are în modelarea gândirii și a comportamentului publicului, mulți oameni de bună credință își propun să pună această putere în slujba Bisericii, a misiunii creștine, să-i ajute pe oameni să devină mai buni și mai credincioși. Ei nu înțeleg însă faptul că televiziunea, prin însăși natura ei, este predispusă numai către un anumit tip de educație, iar mesajul creștin nefiind deloc adaptat acestui mediu este puțin probabil că-și va atinge scopul dorit. Mesajul creștin nu este deloc senzațional, nu are nici o vizibilitate deosebită și nici dinamică, astfel încât să poată captiva publicul suficient de puternic.

În contextul discuției privitoare la caracteristicile mediului TV, este ușor de prevăzut sau de observat că,

În cazul în care telespectatorii ar fi să aleagă între vizionarea la televizor a unei slujbe ortodoxe, a unei predici, a unei dezbateri sau a unui film pe temă religioasă, vor fi tentați cel mai probabil sau în ponderea cea mai mare să prefere filmul, ca genul cel mai dramatic și implicativ emoțional; pe urmă, ar fi dezbateră care, cu siguranță, este mai dinamică decât predica și poate chiar dramatică în cazul unei lupte de opinii, a unei teme de actualitate și de senzație (chiar dacă este creștină); următoarea aleasă ar fi predica mai cu seamă dacă este bine ilustrată, iar la urmă s-ar situa ceremonialul unei slujbe. Prin urmare, ordinea preferințelor este inversă față de însemnătatea mesajului respectiv pentru viața unui creștin. Slujba ortodoxă, care ar fi cea mai importantă, este cel mai puțin căutată, în schimb, filmul, un gen total nespecific educației creștine, este primul în ordinea preferințelor.

Pentru că transmite atât imaginea, cât și sunetul, televiziunea a fost văzută ca mijlocul potrivit pentru a aduce în casele credincioșilor atmosfera slujbei ortodoxe, pentru a-i apropia pe unii de Bise-ilcă, iar altora, celor neputincioși, a le oferi posibilitatea ca stând pe un scaun sau în pat să participe la sfintele slujbe. Din păcate înșii, televiziunea este cel mai neindicat mijloc pentru o astfel de misiune. De ce?

Experiența religioasă în creștinism, slujba privită din afară nu este nimic spectaculos, nu are o vizibilitate deosebită. Ceea ce dă semnificație actului respectiv este tocmai capacitatea credinciosului de a se interioriza în rugăciune, de a vedea cu ochii minții sau cu simțul

duhovnicesc realitatea de dincolo de cuvinte și gesturi. De fapt, ceea ce se petrece cu adevărat într-o Biserică, ceea ce atrage și hrănește sufletul creștinului este relația tainică nevăzută a lui cu Dumnezeu, cu lumea de dincolo. Aceste lucruri nu pot apărea pe micul ecran, nu pot fi surprinse tocmai datorită caracterului lor discret, inefabil. Mișcările din Biserică, de asemenea, nu au dinamism suficient de puternic pentru a atrage atenția. În al treilea rând, slujba ortodoxă, ca și învățătura creștină în general, nu urmărește în nici un fel provocarea emoției, incitarea simțurilor. Dimpotrivă, tot ce se întâmplă în Biserică este făcut pentru a proteja așezarea minții în rugăciune, îndepărtarea de tot ceea ce înseamnă act emoțional și imaginativ. Cel puțin pentru aceste trei motive mesajul liturgic nu este adecvat transducerii sale prin televiziune. El nu spune nimic telespectatorilor care, în fața televizorului, așteaptă să vadă ceva care să-i impresioneze.

Pe de altă parte, chiar dacă am accepta faptul că se pot găsi credincioși evlavioși care găsesc răbdarea de a urmări cu atenție două, trei ore o slujbă pe micul ecran, trebuie să ne punem întrebarea: în ce măsură această experiență poate fi socotită una religioasă și, mai precis, una ortodoxă?

331

Prima formă de înstrăinare de ceea ce înseamnă o slujbă autentică televiziunea o impune prin delocalizarea spațio-temporală ce o presupune experiența vizionării. Ne aflăm în alt spațiu și poate alt timp (în cazul transmisiunilor indirecte) decât cel în care are loc

iii *sin* $\wedge$ a _

II

Trebuie ținut cont și de faptul că starea mentală a telespectatorului este complet diferită de aceea a credinciosului care se roagă.

A

Atunci când te uiți la liturghia ce se desfășoară pe micul ecran, mintea este ieșită în afara sa și este risipită de imaginile de pe micul ecran. Este total deconcentrată, incapabilă să facă un efort de a se aduna și concentra în rugăciune. Schimbările planurilor, necesare captivării atenției susțin, de asemenea, mintea într-o stare de ușoară agitație și excitare mentală, stări potrivnice păcii și așezării necesare rugăciunii. Agitația și nerăbdarea pot surveni și ca urmare a unei așteptări înșelate, deoarece în fața televizorului mintea este obișnuită să primească stimuli mai puternici, mai captivanți și, dacă aceștia lipsesc, vizionarea trebuie susținută mai mult de voință sau spirit de datorie decât atrasă realmente de mesajul respectiv.

Să te uiți la televizor și să pălăvrăgești în timpul acesta, să bei o cafea, să mănânci ceva sau să stai întins este foarte posibil, dar să reușești ca în timpul vizionării cu ochii ațintiți la ecran să te poți adânci în rugăciune este un lucru foarte puțin probabil prin totala incompatibilitate a celor două stări. Prin toate acestea, vizionarea unei slujbe la televizor nu are nimic comun cu închinarea lui Dumnezeu cea adusă în timpul unei slujbe în Biserică sau chiar al rugăciunilor personale desfășurate în alt loc.

Nu același lucru se poate spune și despre alte ritualuri, cum ar fi cele ale practicilor oculte magice, care nu sunt defavorizate, ci, dimpotrivă, pot fi înlesnite prin transmiterea la televizor. Odată cu trecerea timpului, an de an, magicul ocupă un loc tot mai important în spațiile de emisie ale televizualului fie că este vorba de televizor, de jocuri video sau de internet. Un procent tot mai mare al **I**

producțiilor de mare succes îl constituie filmele construite pe teme legate de puteri supranaturale, lumi necunoscute, ființe și forțe Oculte. *Războiul Stelelor*, *Harry Potter* și *Stăpânul Inelelor* au adus de-a lungul timpului în fața ecranelor sute de milioane de telespectatori din lumea întreagă. Mediul video este, se pare, foarte prielnic ictului magic, echipat parcă în mod special pentru această funcție. Hipnoza, ședințele de bioterapie întreprinse prin intermediul televiziunii, farmecul seducător al acestei lumi, suspansul filmelor de acțiune, misterul filmelor de groază, întruchipări și dispariții enigmatice și multe altele constituie arsenalul magic al televiziunii.

În ce constă secretul televiziunii, puterile misterioase ale aces-leia, potențialul de care dispune în vrăjirea telespectatorilor, în captivarea mulțimii în fata micilor ecrane? Cu toate că tema va fi abordată pe larg în volumul al doilea, vom enumera aici doar câteva dintre caracteristicile mesajului și experienței televizuale care fac ca mesajul magic să fie foarte bine adaptat mediului TV în opoziție cu cel al ritualului creștin.

1) Vizionarea TV ca experiență delocalizată spațio-

temporal de realitatea pe care o transmite favorizează o experiență de tip magic, întotdeauna vederea la distanță și în timp a fost asociată puterilor supranaturale, fiind, în mentalitatea comună, cu precădere apanajul magicienilor.

2) Televiziunea operează la nivelul imaginației și poate transmite direct în subconștientul publicului mesajul dorit, ocolind în mare măsură reflexia rațională.

3) Efectul televizorului asupra minții poate fi cu ușurință integrat în clasa stărilor alterate de conștiință și chiar a fenomenelor de tip halucinatoriu⁴⁶⁰.

4) Micul ecran este un iluzionist perfect, el poate plăsmui cu ușurință orice realitate. Tot ceea ce mintea omului poate zămisli,

460 Vezi cap. *Vizionarea TV ca stare de conștiință alterată*, din voi. al II-lea.

333

televiziunea este capabilă să întruchipeze. Ea se joacă cu lumea, cu realul, cu timpul, cu viața și cu moartea. La televizor nu are importanță ce este, ci ceea ce se vede, ceea ce poate crea iluzia că este adevărat, ceea ce poate impresiona efectiv și trezi încrederea. Prin această putere extraordinară de a iluziona mulțimile, televiziunea este, practic, cel mai performant mag care a existat vreodată. Ea oferă indivizilor puterea, chiar dacă una iluzorie. Puterea de a te afla deasupra destinului oamenilor micului ecran, a vieții, a suferinței și a morții, de a intra în contact empatic cu spiritul, cu forțele care mișcă din afară sau din interior lumea micului ecran, de a trăi intens plăcerea, senzația însăși de putere de a te

afla în esența lucrurilor, de a depăși limita spațio-temporalității propriiei existențe prin așezarea deasupra lumii și timpului TV.

Toată această putere, o putere demiurgică, în care însă Dumnezeu nu este prezent în nici un fel, este una de natură magică. Este visul dintotdeauna al ocultiștilor, de a pune la dispoziția omului posibilitatea de a fi nemuritor, bogat, fericit, chiar dacă aceasta nu se întâmplă decât în mod iluzoriu.

5) Dinamica foarte puternică poate fi folosită pentru a captiva atenția, lucru necesar în orice act magic.

6) Televiziunea este capabilă să sugereze foarte bine suspansul sau prezența misterului.

7) în fața micului ecran, mintea omului este caracterizată de următoarele stări:

- a. captivată, înlănțuită de realitățile care se derulează prin fața ochilor;
- b. capacitatea de discernământ diminuată;
- c. foarte puternic implicată emoțional până la uitare de sine; spaimă intensă, excitare erotică etc.
- d. în filmele de suspans, de groază, erotice etc, parcă o forță vie, puternică înlănțuie ființa telespectatorului, o prinde în plasa unui fluid, a unei puteri care se degajă din atmosfera misterioasă a

334

micului ecran și-l învăluie pe telespectator, în așa fel încât acesta în urma vizionării se simte ca și cum a trăit cu adevărat în lumea respectivă, în această atmosferă, telespectatorul poate rămâne și după încheierea vizionării, iar în cazul vizionării repetate ea poate

deveni Chiar un mediu de conștiință. Aceasta mai cu seamă la copii sau la linerii care continuă să creadă că pot zbura, că pot mișca obiectele CU privirea sau că forțele misterioase sunt prezente, îi înconjoară, îi ajută sau îi înfricoșează. Toate aceste stări pe care televizorul le poate induce cu succes telespectatorului sunt specifice experienței magice, misterului în religiile idolatre sau ocultului.

Faptul că populația caută magicul cu tot mai mult interes, pe micul ecran sau în viața reală este foarte probabil și efectul cultivării acestei sensibilități de către media video, prin numărul semnificativ de ore petrecute în contact cu acest mediu.

Având în vedere toate acestea, îndrăznim să spunem că mesajul magiei este unul din cele mai bine adaptate la natura TV. Chiar erotismul și violența sunt cunoscute de magicieni drept cele mai eficace mijloace în vrăjirea indivizilor.

Magia, erotismul și violența sunt cele mai potrivite mesaje pentru a fi transmise prin televizor, deoarece însăși natura acestora le favorizează în mod deosebit. Aceasta înseamnă că ele vor domina tot mai mult peisajul micului ecran, în pofida oricăror critici și opoziții.

Oamenii trebuie să fie conștienți că, oricât de mult discernământ ar avea, prin împărtășirea regulată din experiența vizionării TV, treptat, caracteristicile generale ale acestuia se vor imprima adânc în subconștientul lor, în judecată și în comportament, înrânduindu-le în mod definitiv existența. A vrea să

transformi televiziunea într-un educator cultural, moral și religios este ca și cum cineva ar urmări să îmblânzească o lupoaică, astfel încât aceasta să fie capabilă să păzească turma și să alăpteze miei.

335

Televiziunea, favorizând această experiență magică, nu poate decât să contribuie în timp la cultivarea unei gândiri magice, a unei percepții magice a realității. Așadar, în ceea ce privește propunerea de a face o educație religioasă prin mediul video, trebuie să se înțeleagă faptul că televizorul îi poate într-adevăr ajuta pe indivizi în depășirea raționalismului uscat materialist, dezvoltându-le sensibilitatea percepției unei realități „spirituale” a sacrului, însă aceasta nu va fi decât în direcția edificării unei gândiri magice complet diferite de ceea ce înseamnă experiența și gândirea creștină. Micul ecran îi poate apropia pe telespectatori de practicile spiritiste, de credința în extraterestri, de experiențele new-age-iste ale transformării de conștiință și de relația cu duhurile ce străbat văzduhul (filme ca *Harry Potter* și *Stăpânul Inelelor* înlesnesc astfel de experiențe). Totodată însă televiziunea este incapabilă să prilejuiască o autentică experiență creștină, să medieze o relație vie și personală cu Dumnezeu. Acest fenomen decurge logic din natura televizorului. Astfel că aceia care vor să facă misiune creștină prin intermediul micului ecran s-ar putea să ajungă la un rezultat contrar așteptărilor. Adică, prin atragerea credincioșilor în fața micilor ecrane, se va reuși doar cultivarea unei gândiri magice, erotice, violente,

nihiliste și astfel oamenii nu ar fi decât îndepărtați de ceea ce înseamnă o existență autentic creștină. Tehnologia video nu este prielnică transmiterii mesajului creștin. Apariția slujbelor ortodoxe sau a mesajului creștin pe micul ecran nu face altceva decât să transforme realitatea acestora într-un fapt divers, să le demonetizeze prin sărăcirea tainei pe care televizorul este incapabil să o transmită. Astfel se reușește însă înglobarea Bisericii, a mesajului acesteia în panopia ofertelor culturale ale modernității (dezavantajată desigur din start, prin transmiterea ei prin mediul TV), în configurarea noii realități de conștiință și existență în care este absorbită umanitatea - lumea televizualului.

336

Efectele nihilismului asupra dezvoltării creierului uman „Ceea ce face copilul în fiecare zi, modul în care gândește, felul în care comunică, ceea ce învață, stimulii cărora le acordă atenție, toate acestea au puterea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă modul în care creierul este folosit (schimbări funcționale), dar cauzează și modificări structurale în sistemele traseelor neuronale.”⁴⁶¹

Încă din primele capitole ale cărții, a fost arătată importanța mediului pentru dezvoltarea minții umane. Experiența mediului, mai cu seamă în cazul omului, trebuie să îndeplinească anumite condiții, pentru a fi socotită propice structurării corticale. Nu orice mediu sau orice experiență sunt potrivite pentru acest proces. Cercetările au arătat că sunt experiențe care favorizează dezvoltarea cortexului, iar altele care, dimpotrivă, o

inhibă.

Având în vedere aceste lucruri, este firesc să ne întrebăm care sunt efectele nihilismului, care a invadat pur și simplu modul de viață al omului contemporan și care domină mesajele televiziunii, asupra configurării cortexului uman. Faptul că afecțiunile corticale de tip ADHD sau LD se manifestă preponderent, devenind fenomen aproape general în lumea marcată cel mai mult de nihilism, ne-ar putea indica un răspuns la această întrebare. O asemenea concluzie ar putea fi însă întâmpinată cu o anumită reticență, atâta vreme cât nu se cunosc resorturile intime prin care un fenomen cultural, respectiv nihilismul, poate influența dezvoltarea cortexului uman. Acest fenomen vom încerca să îl analizăm în cele ce urmează.

461 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 51.

GÂNDIREA ȘI DIALOGUL - EXPERIENȚE FUNDAMENTALE PENTRU DEZVOLTAREA CORTICALĂ

- între ordinea rațională a creației, a lumii și dezvoltarea minții omului există o strânsă legătură. Procesul structurării corticale este dependent de modul în care copilul cunoaște lumea, în care își întipărește reflexiv, în rețelele sale neuronale, înțelesurile care străbat creația și ordinea în care aceasta este structurată.

Poate cea mai importantă condiție pe care trebuie să o îndeplinească experiența copilului, pentru o dezvoltare normală a minții sale, este reflexivitatea. La om învățarea nu are numai un caracter automat, instinctiv,

ci îndeosebi unul înțelegător, reflexiv. Copilul, încă din primele luni de viață, caută plin de curiozitate în jur, atinge, mișcă lucrurile, le bagă în gură, le lovește de pământ, le desface, încearcă prin orice modalitate să înțeleagă ce se întâmplă și cum se poate raporta la lumea înconjurătoare.

Începând să vorbească, copilul beneficiază, prin limbă, de un alt instrument important în cunoașterea lumii și adaptarea la realitate. Limba, relaționarea dialogală cu părinții și cu ceilalți oameni, întrebările puse de copil, problematizarea, în general, joacă un rol esențial. Prin limbă, copilul învață să numească lucrurile, să le identifice, să le conceptualizeze, pentru a le transfera, prin intermediul simbolurilor, în spațiul gândirii abstracte⁴⁶². Practic, limba devine un mijlocitor între natură, lume și cortexul uman, una din principalele modalități prin care acesta învață de la lume, impropiindu-și în bună măsură raționalitatea acesteia, în cadrul procesului de configurare a rețelelor neuronale⁴⁶³.

462 Vezi cap. *Importanța limbajului*.

463 Când vorbim despre configurarea ariilor corticale, nu ne referim numai la capacitățile cognitive, la cât de deștept sau de cult ajunge cineva, la structurile ce guvernează învățarea sau procesele psihice, ci mai cu seamă, la procesele mentale superioare, cele care, în cazul omului, mediază gândirea, acțiunile, întregul comportament, viața acestuia în

338

O asemenea legătură există între raționalitatea lumii și mintea iimului (conștiința sa), încât încă din primii ani

de viață copilul cîiută să înțeleagă, să pătrundă sensurile lucrurilor și ale universului care îl înconjoară, de acest proces de organizare și reflectare rațională a lumii depinzând însăși organizarea creierului său, viața ia de mai târziu⁴⁶⁴.

Doar ce încep să vorbească, că-i și vedem pe copii pornindu-se să ne asedieze cu întrebările: „De ce soarele luminează așa de tare?”, „De ce se întunecă noaptea și nu mai vedem nimic?”, „De ce cad corpurile?”, „Unde se duc păsările?” ș.a.m.d. Toate aceste întrebări sau „de ce-uri” cu care sunt sâcâiți părinții⁴⁶⁵, întrebări care par absurde adulților, căci privesc însăși firea lucrurilor, modul firesc în care acestea există, nu reflectă decât nevoia copilului de a-și hrăni mintea - cortexul - cu aceste înțelesuri, de a și-o crește, structurând-o în acest dialog dintre raționalitatea lumii și mintea general. Cercetările mai noi din domeniul neuropsihologiei arată că, în paralel cu procesul de cunoaștere și corelat cu acesta, se dezvoltă și structurile corticale (mai cu seamă ariile cortexului prefrontal) ce mediază fenomenele de conștiință, actele reflexive și procesele mentale superioare în ansamblul lor. 464

Copilul caută răspuns la întrebări pentru că intuiește că acest răspuns există, doar că trebuie aflat. Caută să știe de ce un lucru este așa cum este pentru că are nevoie de aceste certitudini pe care să-și ridice eșafodajul minții. Dacă natura, lumea nu ar avea o raționalitate sau dacă mintea copilului, a omului nu ar fi capabilă să primească sau să pătrundă înțelesurile, să reflecte această raționalitate în așezămintele sale interioare, atunci omul

nu ar mai căuta încă din primii ani de viață să înțeleagă, iar mintea sa nu ar fi atât de dependentă pentru dezvoltarea sa structurală și funcțională de procesul înțelegerii. 465 Unii părinți glumesc sau evită cumva să răspundă curiozității micuților. Ei nu știu însă că astfel, prin cunoașterea sau statornicirea unor înțelesuri, a unor reguli sau legi după care se mișcă lumea din jurul copiilor, aceștia încep să-și dezvolte creierul, să-și lărgască ariile corticale ce mediază fenomenele de conștiință. Având în vedere importanța decisivă pe care educația și experiența cognitivă o au pentru dezvoltarea creierului copiilor, nu numai că părinții nu trebuie să le răspundă impulsiv copiilor, ci, dimpotrivă, trebuie să le vorbească, să le stimuleze chiar dorința de a ști, capacitatea de a problematiza, arătându-le „cum să-și pună întrebările, cum să gândească înainte de a întreprinde ceva, cum să interpună limbajul între impuls și comportament” sau, altfel spus, cum să întâmpine o realitate încercând să o organizeze, să o înțeleagă.

339

omului, ca subiect personal, născut pentru a înțelege. În urma acestui dialog, mintea învață de la lume, reproducându-i raționalitatea în însăși ordinea sa internă, în structura rețelelor neuronale.

CULTURA CA MEDIATOR ÎNTRE MINTEA OMULUI ȘI LUME

- Cultura sau stilul de viață joacă un rol esențial în medierea dialogului dintre mintea copilului și lume. Există o interdependență, arată studiile, între cultura în care trăiește un om și structura cortexului său.

- *Rolul culturii este acela de a pune în lumină rațiunile lucrurilor, de a oferi cadrul și a înlesni cunoașterea, de a da reperele sau criteriile după care să fie judecată realitatea. Cultura organizează modul de viață al oamenilor conform rațiunilor proprii (fie că acestea sunt produsul experienței, fie al revelației etc), având scopul de a-i apropia de adevăr.*

Așadar, creierul omului, rețelele sale neuronale se edifică în urma comunicării, a dialogului, atât a celui în care-i răspund oamenii, cât și a aceluia în care rațiunile, înțelesurile lumii înconjurătoare răspund sau hrănesc curiozitatea existențială a copilului, în această comunicare și modelare a minții după rațiunile constitutive ale creației, cultura sau modul de viață joacă un rol central. Studiile mai noi arată chiar o interdependență între cultura în care trăiește un om și structura sau funcțiile cortexului său. Scheibel Arnold, citat de Healy, afirmă că „între mediul cultural și creierul uman care îl generează există totdeauna o relație de interdependență. Cultura, ca mediu propice, modelează creierul, iar mintea, la rândul ei, creează, modelează și intervine dinamic în configurarea mediului cultural”⁴⁶⁶. Astfel, cea mai importantă moștenire lăsată urmașilor nu sunt banii, lucrurile sau un standard de viață ridicat, ci mediul cultural (religia și modul de viață) care pot să avantajeze

466 J. Healy, *Endangered Minds...*, p. 54. 340

sau, dimpotrivă, să dezavantajeze edificarea minții și a orizontului <le conștiință, împlinirea omului sau desăvârșirea persoanei umane. Cultura se dovedește a fi

indispensabilă în societatea umană, în medierea dialogului dintre mintea omului și lume, în punerea în lumină a înțeleșurilor, a principiilor și a legităților după care se guvernează și ființează lumea. Când spunem cultură, înțelegem toate obișnuințele, tradițiile, valorile care definesc viața comunității în care trăiește copilul, modul în care se poartă părinții, obiceiurile casnice, ritualurile comunitare, precum și modalitatea în care părinții sau oamenii care înconjoară copilul înțeleg lumea, căutările, așteptările lor, ritmul vieții cotidiene. Acestea toate constituie, în mod esențial, mediul de experiență sau principalul factor modelator pentru mintea copilului.

UNELE CULTURI FAVORIZEAZĂ EDIFICAREA MINȚII UMANE, IAR ALTELE, PRECUM NIHILISMUL, O FRÂNEAZĂ - *Nihilismul neagă pe rând toate rațiunile, principiile și legitățile. El se dovedește a fi un perete despărțitor între om și lume, un principiu disolutiv, generator de confuzie și haos.*

Rolul central al culturii este de a-l ajuta pe om să se apropie cât mai mult de rațiunile care stau în spatele existenței și, prin aceasta, odată cu înțelegerea, să-și dezvolte și echipamentul cortical necesar mai târziu în viață. Desigur că unele culturi sau religii se apropie mai mult de adevăr, și prin aceasta îl ajută mult mai bine pe om să cunoască lumea așa cum este ea, să se împărtășească din rațiunile ce guvernează existența și astfel să-și dezvolte propriile structuri corticale. Altele, dimpotrivă.

într-o cultură tribală, înapoiată, în care domină magicul,

unde explicațiile, regulile sau ritualurile sunt foarte sărace, unde există

341

un „liberalism” accentuat în privința controlului comportamentului, a instinctului, rămân slab dezvoltate sau complet nedezvoltate anumite abilități mentale, împreună cu structurile corticale care ar trebui să le medieze. Spre exemplu, într-o astfel de cultură oamenii vor fi incapabili să-și controleze emoțiile, să-și înfrâneze mânia sau agresivitatea, instinctul sexual sau cel de hrănire. Mentea lor, se arată în unele studii antropologice⁴⁶⁷, va fi total incapabilă să urmărească un discurs logic deoarece cultura în care trăiesc reflectă într-o măsură foarte redusă acea logică care guvernează fenomenele fizice, natura și creația în general. Un astfel de cortex va avea rețelele emisferei stângi slab dezvoltate, adică acelea care sunt implicate în procesele gândirii logice și analitice.

La polul celălalt se află creștinismul, în sânul căruia s-au dezvoltat atât mistica răsăriteană - viața și gândirea ascetică -, care a ridicat omul pe culmile cunoașterii religioase și ale devenirii umane⁴⁶⁸, cât și cultura occidentală care, în părțile sale pozitive, a reușit să cunoască și să reproducă atât de exact legile sau mecanismele care caracterizează fenomenele fizice, naturale. Creștinismul ajută, se pare, cel mai mult la dezvoltarea armonioasă a cortexului, până la atingerea celor mai înalte performanțe de care este capabilă mintea umană.

Dincolo de aceste diferențe mai mari sau mai mici, care

există între diferite culturi⁴⁶⁹, este important de observat, pentru cercetarea noastră, faptul că, oricât de înapoiate sau avansate erau religiile, culturile sau stilurile de viață cunoscute în istorie, acestea

467 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 153.

468 Creștinul biruie cu puterea lui Dumnezeu - putere de care învățătura și cultura creștină îl ajută să se împărtășească - slăbiciunea firii și reușește să-și controleze nu numai instinctele, ci și mișcările sensibile ale gândurilor și dorințelor. În actul martiric, creștinul dobândește, după cum arată Călianu, cea mai mare putere și eficacitate de care se poate împărtăși ființa umană prin biruința morții.

469 Prin cultură înțelegem modul de viață în general, religia, obiceiurile, tradițiile, limba sau tot ceea ce definește existența unei comunități sau a unui popor.

342

reflectau în modul de viață pe care îl generau câteva adevăruri esențiale pentru dezvoltarea creierului uman. Iată câteva din constantele fundamentale ale celor mai multe dintre culturile cunoscute în istorie: intuiția sau cunoștința faptului că în toate lucrurile există un înțeles și un sens, că între toate se află o legătură sau există o putere rațională care unifică și organizează întreaga lume; faptul că există o rânduială, o ordine, o logică, o ierarhie și o autoritate în tot ceea ce ființează în lumea aceasta, că există un altul care se face pricină dialogului și, mai ales, iubirii ș.a.m.d. Toate acestea constituie cadrul cel mai general, de ordin rațional, alimentația de bază pentru creierul copilului și al adultului de mai

târziu, hrană de care copilul se împărtășește în aproape oricare mediu cultural tradițional⁴⁷⁰. De ce-urile pe care copiii încep să le pună din primii ani de viață izvorăsc din intuiția sau hrănesc conștiința că totul este pătruns de sens și raționalitate, și mărturisesc totodată legătura strânsă dintre ordinea rațională a lumii și organizarea minții omului.

Ce se întâmplă însă în cultura nihilistă? Cum intervine nihilismul ca și curent cultural în acest proces de edificare a minții umane?

Ceea ce neagă nihilismul încă din primele sale mișcări⁴⁷¹ (lucru tot mai evident pe măsură ce acest curent se maturizează în cultura occidentală) este însăși ordinea generală, fundamentală a lumii. El pleacă de la negarea lui Dumnezeu - Rațiunea unificatoare, 470 Toate sunt circumscrise însă de intuiția existenței, nevoia sau căutarea unei rațiuni unice, creatoare, constitutive și guvernatoare a întregii existențe, în căutarea lui Dumnezeu. Dumnezeu ca început și sfârșit, rațiune primă și ultimă a existenței, a constituit centrul preocupărilor, temeiul pe care omul, în toate culturile, până la nihilismul contemporan și-a configurat modul de viață, orizontul de cunoștințe și, prin aceasta, și-a dezvoltat cortexul, creierul și conștiința.

471 în analiza efectului culturii nihiliste asupra cortexului uman, nu ne vom referi la o formă de cultură nihilistă anume - liberalism, vitalism etc. -, ci la esența acestui curent care se manifestă cu mai multă sau mai puțină putere în cultură la un moment dat.

ordonatoare și guvernatoare a lumii; neagă apoi ordinea simbolică a lumii, neagă simbolul prin care mintea se înfruptă din realitățile spirituale, din rațiunile mai adânci ale lucrurilor; în faza următoare, neagă așezămintele vechi ale omenirii, sistemele morale și valorile tradiționale, idealurile și năzuințele care l-au animat pe om dintotdeauna; neagă binele și frumosul, armonia, ideea de virtute, pentru a le amesteca apoi cu contrariile lor, relativizându-le. Neagă în continuare ierarhiile, autoritatea, rânduieșile, pentru a ajunge în cele din urmă să afirme că totul este relativ, că toate nu sunt decât construcții arbitrare ale minții umane⁴⁷².

NIHILISMUL INVADEAZĂ SPAȚIUL VITAL AL OMULUI MODERN ȘI RECONFIGUREAZĂ MEDIUL DE EXPERIENȚĂ UMANĂ

- *Nihilismul a contaminat aproape toate sectoarele vieții omului modern, întregul mod de viață. Spiritul modernist, curente progresiste nu sunt decât expresii ale nihilismului contemporan. Nihilismul constituie, practic, nota definitorie a mediului în care se nasc și cresc copiii astăzi în care trăiește omul zilelor noastre. Ce înseamnă, oare, pentru dezvoltarea corticală, manifestarea vectorului nihilist în modul de viață al oamenilor? Înainte de a răspunde la această întrebare, trebuie să luăm în considerare o atitudine generală care se manifestă în societate față de această problemă. „Ce treabă avem noi, s-ar putea obiecta, cu teoriile nihiliste, susținute de niște smintiți? Noi avem viața noastră, la fel și copiii noștri, așa că toate aceste fantasmagorii nu ne privesc.”*

472 Nihilismul contemporan aproape că nu mai lasă nici unul din sensurile originare fără a-l contesta sau relativiza. El neagă nu numai ordinea veche, ci însăși ideea de ordine, nu numai autoritatea și ierarhiile tradiționale, ci însăși ideea de autoritate și ierarhie, nu numai valorile fundamentale ca binele, frumosul, idealul, ci însăși ideea că există vreo valoare sau vreun sens îndreptățit cu adevărat să aibă sens.

344

Acest punct de vedere putea fi valabil la începutul secolului ;il XX-lea, în societatea tradițională de acum câteva zeci de ani sau în lumea unde încă nu ajunseseră „modernitatea”, moda sau televizorul. Atunci nihilismul îmbrăca mai mult un caracter intelectual, situându-se preponderent la nivelul lumii ideilor. Astăzi nihilismul, cum s-a arătat într-un capitol anterior, a cuprins aproape toată lumea aflată în raza ecranului sau a mass-mediei. Ideile nihiliste au pătruns și în ultimele cătune, deghizate în știri de ultimă oră, stil de viață modern, în noile aspirații și obiective ale societății și ale indivizilor, valori în care se reflectă, în general, necredința în Dumnezeu, contestarea învățăturii creștine sau răzvrătirea în fata tuturor

?■■■-■■ j

a

j

valorilor și așezămintelor tradiționale (cum ar fi familia). Aproape toate ideile și curente la modă, aproape tot ce apare pe micul ecran este pătruns de duhul nihilist. Mai concret, acest spirit al negației și al

contrafacerii se vede începând chiar de la gesturile mărunte ale oamenilor - privire, mișcări - până la ritualurile și comportamentele comunitare și sociale. În viața de familie, spre exemplu, nu mai există nici o ierarhie și nici o rânduială. Nihilismul contemporan sau spiritul modern a slăbit până la dispariție respectul și autoritatea pe care bătrânii o aveau în familia tradițională; de asemenea, este subminată cu putere autoritatea tatălui în calitate de cap de familie, simbol sau expresie a puterii, a protecției și stabilității. Femeia modernă este „eliberată” de responsabilitatea de soție și mamă, fiind „promovată”, totodată, de această cultură, pe postul de concubină sau pe cel de consumatoare a industriei de înfrumusețare. Masa luată împreună în familie, ca și toate celelalte ritualuri sau obișnuințe care ar trebui să definească viața de familie este pe cale de dispariție. Părinții nu mai impun respect și autoritate în fața propriilor copii, iar aceștia îi tiranizează pe toți cu capriciile lor.

Lumea se grăbește, oamenii nu mai găsesc sprijin și nu mai au încredere în cuvântul celorlalți; toată lumea a ajuns să fie obsedată

345

de cum să facă bani, când totul este capitalizat sau transformat în marfă. În vestimentație, în manifestările sau înfățișarea tinerilor se regăsește același spirit nihilist: tinerii poartă cozorocul șepcilor întors invers, sugerând revolta, chiar dacă nu conștientizează aceasta, își agață cercei în urechi, nas, buze, sprâncene etc, bărbații se poartă ca femeile, fetele se masculinizează

ș.a.m.d.

Oamenii petrec în fața televizorului o mare parte a vieții, lipsiți de natură, de comuniunea umană și chiar de intimitatea propriilor gânduri, iar violența, sexul sau magicul cutreieră imaginația indivizilor. Toate îl izolează pe individ într-o lume artificială, lipsită de o minimă raționalitate. Acesta este universul nihilist în care trebuie să se maturizeze copiii astăzi și să trăim noi toți. Astfel că, referitor la obiecția de mai sus, putem spune că lucrurile stau mult mai rău decât, să spunem, cu un secol în urmă, când nihilismul era o problemă care îi preocupa doar pe câțiva intelectuali⁴⁷³.

473 Interesant de observat și oarecum paradoxal este faptul că majoritatea promotorilor nihilismului s-au născut și maturizat într-un mediu liniștit, tradițional, religios chiar, astfel că ei au avut posibilitatea să-și dezvolte creierul, o minte capabilă să exprime mai târziu atât de clar și de virulent programul nihilist. Un Nietzsche, un Cioran, un Marx sau alți mari nihiliști cunoscuți în istorie nu ar fi reușit să se maturizeze sau să-și dezvolte o operă de o asemenea anvergură dacă ar fi crescut în mediul cultural sau ideatic al ideologiei nihiliste pe care o promovau. Ar fi fost, cel mai probabil, niște copii abulici, lipsiți de motivație și voință, incapabili să-și concentreze mintea, să-și organizeze viața sau să înțeleagă această minunată lume și probabil că, încă din adolescență, precum se întâmplă cu mulți dintre tinerii americani, mai ales studenți, negăsind nici un sens în această lume sau frustrați de neputința de a se putea bucura de ceva, de a înțelege și a

crea, s-ar fi sinucis dacă nu cumva ar fi fost marcați de vreo schizofrenie, depresie sau altă boală psihică și neurologică. În fapt, ei s-au hrănit dintr-o ordine sau o lume, au supt la sânul unei mame pe care, pe urmă, s-au luptat cu toată puterea să o distrugă. Problemele au apărut însă mai târziu, când mintea era deja acoperită sau întunecată complet de pâcla ideologiei, dincolo de care nu mai deslușeau nici o raționalitate sau legitate. Deși cortexul lor a fost bine dezvoltat, se pare totuși că nu a suportat până la capăt privarea de hrana atât de necesară existenței sale - rațiunile naturale, constitutive ale lumii -, nu a rezistat tensiunii negației tuturor sensurilor începând și sfârșind cu Dumnezeu, pentru a ajunge să sfârșească, cei mai mulți dintre ei, în nebunie. Nietzsche și-a petrecut ultimii 10 ani din viață în stare de inconștiență, Cioran a sfârșit suferind de demență Alzheimer, iar alții au ajuns până la sinucidere.

346

Astăzi nihilismul nu afectează doar mintea unor intelectuali cu idei ciudate, ci pe toți cei integrați în spațiul societății mediatice al lumii moderne. Paradoxul este că acum chiar aceia care cred în Dumnezeu sau în principiile unei culturi tradiționale sunt afectați într-o anumită măsură de germenul nihilist⁴⁷⁴. Pentru a înțelege mai exact cum acționează nihilismul, vom dezvolta mai în amănunt câteva din principiile sau realitățile fondatoare pentru dezvoltarea cortexului uman.

CERTITUDINILE - STÂLPII DE SUSȚINERE AI EDIFICIULUI
MINTII UMANE

- *Există o seamă de experiențe și realități care joacă un rol fundamental în structurarea corticală, precum pietrele de temelie la fundația unei case.*

- *Relația dialogică și afectivă dintre părinți și copii, autoritatea, credința în Dumnezeu, ierarhiile, conștiința existenței unui sens rațional al tuturor lucrurilor sunt doar câteva din reperele fundamentale în edificarea minții umane, contestate sau subminate de către cultura nihilistă.*

Precum fiecare casă are trebuință de o temelie suficient de solidă pentru a nu se surpa cu vremea, tot așa și mintea omului are nevoie de o seamă de experiențe, pentru a-și putea edifica structurile interioare. Mama, dragostea și grija acesteia, precum și a tatălui, sunt primele certitudini în viața unui copil. Relația armonioasă dintre părinți, un mediu familial liniștit, ordonat, constituie un alt temel al dezvoltării copilului⁴⁷⁵.

474 Credem în Dumnezeu, dar comportamentele, idealurile, așteptările și chiar gesturile noastre cele mai mărunte reflectă un mod de viață străin de Dumnezeu sau de învățătura Acestuia. Astfel credința ajunge să se reducă tot mai mult la un silogism intelectual, deoarece, așa cum s-a arătat anterior, nihilismul a pătruns profund în esența modului de viață al omului modern.

475 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 54.

347

Esențială este și autoritatea părinților, ca una din certitudinile fundamentale pe care se sprijină copilul în edificarea minții și comportamentului, în spatele

autorității, copilul găsește certitudinea, liniștea, forța și siguranța. Autoritatea este, de asemenea, temeiul sau sursa valorii și a semnificației, căci o valoare nu se poate impune în conștiința oamenilor decât sub semnul autorității pe care aceasta o reprezintă.

Pe autoritate se întemeiază ascultarea, aceea care mărturisește despre deschiderea arătată de copil față de cei care îl îndrumă. Conștiința că există o autoritate, că trebuie să ascuți de cineva, să te lași călăuzit îl conduc pe copil sau pe om la înțelesul că există o ierarhie, o autoritate supremă, în ultimă instanță, la conștiința existenței lui Dumnezeu - valoarea supremă, izvorul tuturor lucrurilor și rațiunilor. Credința îndeplinește un rol important în dezvoltarea minții umane, ca una dintre cele mai importante certitudini și forțe motivaționale ce pot anima viața omului.

Plecând de la autoritate, de la experiența ascultării, pentru a ajunge la deslușirea și afirmarea altor principii fondatoare pentru mintea umană - ierarhia, credința și valoarea - nu vrem să se înțeleagă că principiul autorității ar fi anterior celui al ierarhiei sau al credinței, născându-le sau determinându-le, sau că, pentru a intui că există Dumnezeu ori o valoare ca binele și frumosul, trebuie să se treacă neapărat printr-o deducție logică.

Nici unul dintre aceste principii nu este anterior altuia, ci toate sunt intuite simultan, în aceeași măsură, de mintea copilului, și sunt experimentate în același timp, susținându-se unul pe celălalt. Experiența autorității și a ascultării susțin credința și întăresc totodată ascultarea și respectul datorat autorității. Toate se susțin și se hrănesc

reciproc, mărturisind apartenența la aceeași ordine rațională a lumii, toate sunt străbătute ca de un fir roșu de intuiția generală a faptului că există un sens, că lumea are o rațiune și că aceasta poate fi și trebuie pătrunsă, înțeleasă sau gândită.

348

Prin experiența înțelegătoare a lumii, toate rațiunile naturale ale lucrurilor sau ale universului care-l înconjoară pe copil îi hrănesc mintea. Rațiunea faptului că timpul trece și nu se mai întoarce, că soarele se urcă pe cer, că, pentru a ajunge undeva, trebuie să faci un efort, că există sus și jos, bine și rău și, în general, că în tot ceea ce există se manifestă o anumită rațiune și legitate, faptul că binele este bine, că există un adevăr și o dreptate, toate acestea constituie cărămizile de construcție a rețelelor neuronale.

Pentru a înțelege această lume complexă și minunată, copilul are nevoie și de alte repere - pietre de temelie - pe care să le pună la „fundația” minții. Acestea sunt normele, regulile, sistemele de valori și ierarhiile care nu fac altceva decât să organizeze lumea care ne înconjoară, să structureze rațional perceperea și înțelegerea ei.

Prin urmare, părinții și relația dialogică, iubitoare cu aceștia, autoritatea, ascultarea, ierarhiile de valori, explicațiile, normele, experiența lumii etc. sunt reperele sau experiențele fundamentale în raport cu care creierul copilului își structurează rețelele neuronale și, mai ales, își configurează sistemele cortexului prefrontal, cele care guvernează procesele mentale superioare⁴⁷⁶.

Având în vedere cele de mai sus, în privința cortexului copiilor care cresc și se maturizează hrăniți din izvoarele culturii nihiliste descrise anterior⁴⁷⁷, trebuie făcute următoarele observații: Această societate, care nu-1 pune pe om sau interesul pentru el în centrul

476 Cu toate că etapa cea mai importantă în dezvoltarea creierului se desfășoară pe perioada copilăriei și a adolescenței, acest proces se continuă într-o anumită măsură pe parcursul întregii vieți. Este un proces organic, coerent, în care mintea se confruntă permanent cu experiența cunoașterii și a adaptării. În măsura în care se apropie mai mult de adevăr, de pătrunderea mai adâncă a rațiunilor și a însușirilor lucrurilor, a relațiilor, a normelor sau principiilor pe care ea se întemeiază, cu atât acea minte este mai rezistentă în fața solicitărilor, mai capabilă de a depăși provocările sau încercările la care o supune viața.

477 Vezi cap. *Nihilismul*.

349

preocupărilor sale, ci banul sau modalitatea în care să poată fi exploatat cât mai eficient individul uman, prin modul de viață pe care îl configurează, slăbește, încă din primele luni sau ani din viața copiilor, relația acestora cu propriii părinți.

Mama, de pildă, ori este forțată economic sau social să muncească pentru a supraviețui material, ori este atrasă sau sedusă într-o activitate exterioară casei - carieră, distracție -, numai ca să nu stea cu copilul. Mama dedicată familiei, fidelă este un consumator mult mai prost decât femeia independentă și frivolă, un real pe-

ricol pentru industria de consum, de aceea, atunci când nu poate fi evitată maternitatea, se încearcă, pe calea modelării nihiliste a mentalităților, depărtarea mamei de copil și asimilarea acesteia modului de viață al femeii de consum. De altfel, egoismul, individualismul, comoditatea și plăcerile trupești cultivate de nihilism nu fac decât să slăbească relația de dragoste, disponibilitatea mamei și a tatălui de a se jertfi pentru copil, de a nu precupeți nici un efort, mai cu seamă de ordin sufletesc, pentru a-l sprijini. Așadar, în contextul societății contemporane, copilul este lipsit de suportul său cel mai important, prezența mamei, în multe dintre cazuri, chiar din primele luni de viață.

Nihilismul subminează cu putere sau surpă relația dintre părinți, distruge armonia familială și creează, în cele mai multe case, o stare de tensiune permanentă, potrivnică dezvoltării mentale a copilului. Niște părinți care se ceartă, care se contrazic permanent nu pot constitui un bun model de autoritate, un teren suficient de stabil pe care copilul să se sprijine cu încredere în experiența sa de viață. Mai curând această atmosferă hrănește confuzia, îl dezorientează pe copil, haotizează micul univers al acestuia, constituindu-se într-un răspuns negativ la așteptările și căutările copilului, primul „nu” spus de nihilism cunoașterii, înțelegerii și vieții.

Un alt pericol important pentru viața copiilor de astăzi îl constituie îndreptățirea acestora, în contextul aceleiași culturi nihiliste, de

;i se revolta împotriva părinților, de a-și revendica tot felul de drep-i uri, de a reclama satisfacerea dorințelor celor mai nocive. Prin toa-Ic acestea, copilul pierde temeiul și buna călăuză pe care o avea în părinți, în ordinea pe care ei o reprezintă. într-o societate tradițională, părinții sunt pentru copii autoritatea supremă, izvor al iubirii, ic per și temei al ascultării. Familia constituia temeiul siguranței și ,il stabilității.

Revolta se manifestă împotriva tuturor ierarhiilor și valorilor, însuși principiul autorității fiind puternic subminat de nihilism. Copilul este învățat, sub privirile neputincioase ale părinților, de pedagogul nihilist al culturii moderne, să spună „nu” la tot ce este ziditor, constructiv, la tot ce provine de la părinți sau din izvoarele icligiei și ale culturii tradiționale. Este învățat să-și nege chiar propriile aspirații, nevoi și intuiții, tot ce ar însemna un demers cugetător.

în privința principiilor sau a legităților pe care mintea trebuie să le ia ca repere în structurarea sistemelor sale neuronale, vom observa că nihilismul configurează un orizont cultural absolut diso-Intiv. Cum am mai spus, unul dintre principiile fundamentale pe care se întemeiază cunoașterea umană este acela că există un adevăr, o ordine a lucrurilor, o logică, o rațiune, un sens. Nihilismul însă neagă orice adevăr, orice sistem de valori, afirmând, în Cele din urmă, că totul este relativ. în interiorul gândirii nihiliste, adevărul nu mai este adevăr, binele nu mai este bine, răul nu mai poate fi socotit rău. Nihilismul nu devalizează numai credința în Dumnezeu, ci și ideea de absolut, conștiința că totul are

un sens, i aiiunea generală a lucrurilor și valoarea relației personale.

Părinții și societatea tradițională îl călăuzeau pe copil în respec-larea unor norme, a unui program, impunându-i anumite restricții. Nihilismul, dimpotrivă, demontează orice normă și legitate, făcân-dii-1 pe copil să creadă că toate sunt creații omenești. Cu alte cuvinte, toate sunt arbitrarie și anacronice, și de aceea ar fi mai bine să
351

opteze pentru un comportament libertin, orientat spre consum și distracție.

Nu vom continua prezentarea modului în care nihilismul se face prezent în viața omului contemporan, dezavantajând sau chiar inhibând dezvoltarea minții acestuia, deoarece acest subiect ar fi imposibil de epuizat în doar câteva pagini. Nihilismul reconfigu-rează întregul mod de viață al omului modern, redefinește întreaga existență umană, iar consecințele sale, de la creșterea copiilor și alimentație și până la sistemele politice, economice și sociale, sunt extrem de nocive.

Tot ceea ce înseamnă substitut artificial poartă amprenta nihilismului, înlocuirea alimentelor naturale cu cele superchimizate, a modului de viață firesc al omului - viața în natură, între oameni sau în familie - cu petrecerea timpului în fața televizorului, a calculatorului sau în interiorul altui mediu artificial, tot ceea ce presupune reducerea la senzație, la instinct în dauna gândirii sau a unei vieți raționale sunt produsele culturii sau a unei existențe nihiliste. Acțiunea nihilismului este una,

prin excelență, disolutivă. El dizolvă sau distruge oricare sens, rost sau rațiune, impunând în prima fază o ordine convențională, arbitrară și, în final, relativismul, confuzia și haosul.

Toate principiile și realitățile nihiliste pe care copiii sunt îndemnați să le adopte în viața lor, cu și prin care să-și construiască sistemele corticale și înțelegătoare ale minții, nu numai că nu sunt capabile să susțină și să zidească nimic, lăsând, de fapt, un loc gol acolo unde ar fi trebuit ridicat un edificiu înțelegător, o structură de control și de organizare a comportamentului și a vieții, dar vor și inhiba ori submina posibilitatea copilului de a-și dezvolta altcumva cortexul, prin experiența pe care i-o oferă natura, relația cu oamenii etc.

Dacă rațiunile și principiile culturilor tradiționale pot fi socotite o hrană pentru minte, mai mult sau mai puțin nutritivă, în măsura

352

în care se împărtășesc din Adevăr, nihilismul, în mod cert, se comportă ca o otravă sau ca un virus care, odată pătruns în creier, luptă cu toată puterea să stopeze dezvoltarea acestuia, făcându-l pe om să se asemene tot mai mult cu o ființă necuvântătoare.

Dușmanii principali ai nihilismului, pe care acesta încearcă din toate puterile să-i surpe și să-i distrugă, sunt certitudinile, reperele, tot ce este dat prin natură, revelație sau este potrivit firii. Certitudinile sunt însă rădăcinile prin care mintea omului se ancorează în lume sau în real. Copilul și omul, în general, au nevoie de siguranță, de stabilitate, de sprijin, iar această nevoie se

răsfrânge în organizarea minții. Certitudinile dau sentimentul siguranței și al stabilității, și din ele își trage omul puterea, pe ele își edifică mintea și viața. Tot ceea ce am amintit anterior - părinții, autoritatea, legitățile, rânduielile și mai presus de toate credința în Dumnezeu sau conștiința faptului că totul are sens în lume și în viață - sunt certitudinile fundamentale pe care oamenii dintotdeauna le-au așezat la temelia minții lor.

Nihilismul, în primul rând, tocmai aceste certitudini luptă să le surpe, relativizând totul.

Nihilismul contemporan lasă lumea să plutească în haosul lipsei de sens, al nimicului reflectat în divertisment, în comportamentul consumatorist și, în ultimă instanță și în chip esențial, în mediul artificial și iluzoriu al lumii televizualului. O lume în care, după cum observă J. Mander, omul plutește, deoarece nu mai găsește nimic stabil, fix, dat, pe care să-și întemeieze mintea - cortexul, în plan neuropsihologic - și viața.

Ce se va întâmpla, oare, cu mințile copiilor, tinerilor și adulților, cum se vor configura și vor supraviețui acestui orizont, am spune, mai mult non-cultural decât cultural?

Care mai pot fi pietrele de temelie, de edificare a structurilor corticale într-o lume haotică, violentă, absurdă - cum apare aceasta, în special la televizor -, în care omul este învățat de mic să se încreadă doar în el însuși, în

353

senzațiile sale, în plăcerile și în dorințele sale egoiste și, în esență, iluzorii?

EXPERIENȚA NIHILISTĂ A LUMII MICULUI ECRAN, CEL

MAI ȘUBRED TEREN PENTRU ZIDIREA UNEI MINȚI SĂNĂTOASE

Experiența lumii micului ecran, iluzia realității, o realitate schimbătoare, alunecoasă, precum nisipurile mișcătoare, devine astăzi cel mai instabil, mai șubred și mai înșelător teren pentru zidirea unei minți sănătoase. Mentea copiilor care cresc scufundați în lumea TV (nenumărate ore petrecute zilnic în fața micului ecran) își pierde, în unele cazuri, chiar capacitatea de a discerne între un fenomen fizic, real, și unul iluzoriu. În România, un copil se aruncă de la etaj închipuindu-și că va zbura, precum văzuse la televizor. Aici este vorba nu numai de o iluzie, ci și de atrofierea capacității de a percepe lumea reală așa cum este ea.

Este impropriu să spunem că televiziunea, ca mediu cultural, mijlocește dialogul omului cu lumea, deoarece dincolo de fereastra pe care o închipuie micul ecran nu poate fi văzută și cunoscută lumea reală, chiar dacă tindem să credem acest lucru. Reperele fundamentale pe care ni le furnizează cultura nihilistă, promovată pe micul ecran, sunt căutarea cu orice preț a plăcerii, a bogăției și a puterii, necesitatea de a cumpăra sau a consuma, negând, totodată, tot ceea ce poate organiza sau ordona existența. Acestea însă nu reflectă ordinea firească a lumii, a societății sau a existenței. Prin ele se realizează o îngustare a orizontului de percepție, o reducere a complexității lumii, a bogăției de sensuri pe care aceasta le poartă în sine, la câteva aspecte particulare, care nu sunt definitorii nici pentru ordinea creației și nici pentru rostul omului în viață.

în cele ce urmează, ne vom referi îndeosebi la efectele pe care conținutul predominant nihilist al televiziunii îl are asupra minții copiilor. Problema poate fi pusă însă în aceiași termeni și în raport cu comandamentele nihiliste ale culturii sau educației care sunt promovate astăzi în societate. Televiziunea nu este decât reflectorul sau amplificatorul cel mai puternic și mai fidel al nihilismului care macerează cultura modernă și mintea omului contemporan.

CONȚINUTUL NIHILIST AL PROGRAMELOR TV ȘI EMISFERELE CEREBRALE

- Negând reflexivitatea, sensul cunoașterii în general, în contextul afirmării senzației, a afectelor, a emoției și chiar a instinctelor, se modelează un răspuns cortical ce favorizează strategiile de operaționare mediate de ariile emisferei drepte, în special cele ale sistemului limbic - paleocortexul.

Conținutul programelor TV este perfect adaptat naturii acestui mod de comunicare, apreciază cercetătorii⁴⁷⁸. De aici am putea anticipa că mesajele TV stimulează dezvoltarea acelorași strategii de operaționare ale cortexului cu acelea pe care le activează și configurează comunicarea cu mediul televizual (simplul fapt de a te uita la televizor).

Într-adevăr, mesajul nihilist exprimat prin televiziune nu este nici unul logic, nici unul reflexiv. Oamenii micului ecran nu cugetă prea mult, căci acest lucru nu „dă bine” la televizor, ar plictisi. De aceea, se cultivă cu orice preț spontaneitatea, aceasta însemnând, în ultimă instanță, a

acționa fără să gândești, a da glas dorinței sau mâniei. Logica însăși este deficitară în lumea micului ecran. Senzația, sentimentul, emoția fiind mult mai convingătoare și mai bine adaptate acestui mijloc de comunicare, logica promovată nu

478 W. Setzer, <http://www.ime.usp.br/~vwsetzer>
355

este una a deducției, ci, mai curând, a răspunsului intuitiv, emoțional la niște situații construite artificial. Este logica subînțeleasă a construcțiilor justificative⁴⁷⁹. Nu trebuie multă minte și logică pentru a dori să acționezi, să te răzvrățești, să te propui pe tine însuși. Având în vedere acestea, se poate ajunge la concluzia că televiziunea, prin conținutul său nihilist, ce presupune eludarea discursului logic și reflexiv, nu stimulează activitatea emisferei stângi, ci chiar o inhibă. În schimb, cultura evenimentialului, a senzationalului, a emoției, a violenței și a sexualității, care marchează conținutul programelor TV, în special a celor cu cel mai ridicat *rating* (i.e. audiență la public), provoacă preponderent răspunsul ariilor corticale ale emisferei drepte, în special cele aparținând sistemului limbic⁴⁸⁰.

Prin urmare, mesajele televiziunii amplifică tendința tehnologiei video de a configura o strategie de operaționare legată îndeosebi de anumite arii ale emisferei drepte și inhibă concomitent acele procese, activități și comportamente mediate de ariile corticale ale emisferei stângi.

EFECTELE CULTURII NIHILISTE ASUPRA CONFIGURĂRII
CORTEXULUI PREFRONTAL

- Pentru a preîntâmpina apariția sau a vindeca sindromul deficitului de atenție (ADHD), cercetătorii recomandă să fie educate, în special, acele comportamente care sunt influențate negativ de această boală. Altfel spus, operând - prin educație - modificări în comportament, se pot configura acele arii corticale care răspund de comportamentele respective.

479 într-un film sau într-o emisiune informativă, contextul este astfel construit încât, parcurgând imaginile sau acțiunea care se desfășoară, ajungem, cel mai probabil, la concluziile pe care ni le sugerează regizorul sau producătorul emisiunii respective.

480 Vezi mai înainte la cap. *Vizionarea TV* defavorizează...

356

Dacă se observă puțin mai atent tabloul simptomatologie al problemelor apărute în urma vătămării ariilor prefrontale, se poate ușor constata că nota caracteristică a activității acestora este capacitatea de a controla în mod conștient actele psihice și activitățile persoanei umane - dirijarea atenției, controlul comportamentului și al emoțiilor, organizarea și planificarea, controlul motivației, corelarea activităților desfășurate cu gândirea ș.a.m.d.⁴⁸¹

Așadar, cortexul prefrontal răspunde de reflectarea conștientă a existenței omului în lume, a experienței pe care acesta o are, de romenzile și controlul comportamentului și a actelor psihice rezultate în urma procesului de gândire. Ariile prefrontale sunt partea creierului care mediază procesele mentale superioare,

acelea care fac ca omul să fie o ființă rațională și conștientă⁴⁸², care-l deosebesc cel mai mult de animal.

Faptul că această parte a cortexului mediază procesele mentale caracteristice existenței omului ca ființă rațională și, prin urmare, culturală⁴⁸³, face, după cum arată cercetările recente, ca procesul de configurare a prefrontalului să depindă în măsura cea mai mare de existența culturală sau de educația persoanei umane. Procesele ce țin de instinct, de un automatism biologic (reflexele automate) ce vizează supraviețuirea omului, se pot dezvolta, ca

481 Harrison, *Principiile Medicinei Interne*, ediția a XIV-a, Ed. Teora, 2001-2003, p. 155.

482 Și în cazul animalelor există anumite procese similare cu cele procesate în ariile prefrontale la om. Diferența fundamentală este că, în cazul animalelor, toate acestea se desfășoară instinctiv, prin urmarea rațiunilor cuprinse în programul lor genetic, și nu depind, precum în cazul omului, de reflectarea conștientă, de intenționalitățile persoanei, de gândire. Animalele nu știu că sunt atente, nu-și propun asta, ci pur și simplu anumiți stimuli - foamea, pericolul etc. - le fac să urmărească atent un anumit proces. Ele nu conștientizează, nu-și planifică viitorul, nu-și organizează conștient comportamentul, ci pur și simplu, în funcție de anotimp, vreme sau alți factori, în mod instinctiv, întreprind anumite acțiuni care le asigură existența în prezent și pe viitor (albinele strâng polenul, curăță stupul etc).

483 Când spunem „culturală” ne referim la tot ceea ce definește modul de viață al omului, începând de la înțelegerea simbolică a lumii, experiența religioasă, până la creațiile sale materiale, în toate răsfrângându-se natura rațională, subiectivă a persoanei umane.

357

și la animale, pe baza programului genetic, necesitând doar un minimum de stimuli. Pentru dezvoltarea cortexului prefrontal însă, experiența culturală, cum vom vedea mai departe, dialogul, înțelegerea, exersarea unor anumite comportamente sunt esențiale⁴⁸⁴.

Cercetările prilejuite de extinderea sindromului ADHD au arătat că un rol fundamental în apariția sau în preîntâmpinarea problemelor de atenție și hiperactivitate îl are mediul familial și educațional, experiența pe care copilul o dobândește în acest context. *A-i învăța și exersa pe copii cu acele comportamente, atitudini și strategii mentale care sunt procesate în zona prefrontală, arată aceste studii, înseamnă a ajuta la configurarea rețelelor neuronale ale acestor zone corticale.* Astfel, pe viitor, odată cu maturizarea acestor structuri corticale, procesele mentale superioare se vor putea desfășura cu ușurință, ca de la sine.

Există, așadar, un paralelism între formarea deprinderilor și structurarea acestor rețele neuronale.

Dacă acestea nu sunt exersate în perioada optimă - copilărie sau adolescență - atunci va fi posibilă apariția unei nedevelopări sau atrofii a acestor zone corticale atât de sensibile și dependente de experiența de viață. Iată câteva din recomandările pe care cercetătorii din

domeniul dezvoltării corticale le fac pentru a preîntâmpina sau ameliora problemele de atenție și învățare:

484 Intr-un capitol anterior s-a arătat, spre exemplu, că există în cortexul uman un centru al atenției situat în lobii prefrontali și, de asemenea, un altul aflat în sistemul limbic și în creierul primar. Dacă centrii inferiori ai atenției se pot dezvolta prin simplul fapt al existenței în lume - atenție involuntară - centrul superior aflat în ariile prefrontalului -atenția voluntară - nu se dezvoltă decât printr-un exercițiu de durată, în care persoana, în mod conștient, trebuie să-și țină mintea concentrată pe o sarcină anume.

358

DESPRE O EDUCAȚIE FAVORABILĂ CONFIGURĂRII
CORTEXULUI PREFRONTAL

- „*Când adulții le arată copiilor, observă J. Healy, propunându-se pe ei înșiși ca model, cum să gândească înainte de a acționa, cum să amâne răsplata până la ducerea la bun sfârșit a lucrării începute, cum să folosească limbajul ca pe un mijloc ideal în procesul de gândire și planificare oferă cadrul fundamental de exersare a funcțiilor creierului executiv (cortexul prefrontal)*”^{4SS}.

- *Gândirea, alături de controlul conștient al actelor psihice și al comportamentului, după neuropsihologi, joacă un rol fundamental în edificarea cortexului prefrontal.*

- *Copiilor trebuie să li se arate, de asemenea, cum să-și organizeze programul (rutinele zilnice), să fie obișnuiți*

să intre într-un program pe care să-l respecte.

- Cea mai bună metodă, terapie a sindromului ADHD, este de a-i învăța pe copii să-și controleze comportamentul, să rabde, să-și înfrâneze dorințele și impulsurile, să nu fie lăsați să facă doar ceea ce vor.

O anumită armonie și înțelegere între părinți, arată dr. Barkley, un cadru familial liniștit, caracterizat de o viață interioară bogată și intensă - comunicarea între membrii familiei, desfășurarea în comun a unor activități casnice etc. -, un mediu ordonat și organizat ajută extrem de mult la recuperarea deficiențelor ADHD, chiar în cazul în care sunt prezenți unii factori de risc, precum factorul alimentar sau vizionarea TV⁴⁸⁶.

Dimpotrivă, certurile permanente, stresul, amenințările de tot felul suferite de părinți sau copii, lipsa unor norme în viața de familie, a dialogului cu părinții sau haosul ce domnește astăzi în multe cămine sunt factori de risc care pot, dacă nu genera, cel puțin agrava disfuncțiile ariilor prefrontale.

Părinții joacă un rol deosebit de important, alături de toți cei pe care copilul îi are drept model, deoarece el își va însuși, chiar dacă

485 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 183.

486 Barkley R., *What is the role of parent group training in the treatment of ADD children?*, *Journal of Children in Contemporary Society* 19 (1,2), 1986, p.143-151.

359

în prima fază inconștient, modul în care aceștia se relaționează la lume. „Când adulții le arată copiilor,

observă J. Healy, propunându-se pe ei înșiși ca model, cum să gândească înainte de a acționa, cum să amâne răsplata până la ducerea la bun sfârșit a lucrării începute, cum să folosească limbajul ca pe un mijloc ideal în procesul de gândire și planificare oferă cadrul fundamental de exersare a funcțiilor creierului executiv (cortexul prefrontal)"⁴⁸⁷.

Gândirea, alături de controlul conștient al actelor psihice și al comportamentului, după neuropsihologi, joacă un rol fundamental în edificarea cortexului prefrontal. Ei arată cât de important este a-i învăța pe copii „cum să pună întrebările corect, cum să vorbească problematizând, să planifice dinainte, și la modul general, cum să folosească, să interpună limba (și gândirea asociată) între impulsurile pe care le au și comportament (n.tr.: în fond, cum să-și controleze rațional impulsivitatea)"⁴⁸⁸. Altfel spus, copiii trebuie învățați să integreze orice inițiativă, acțiune și comportament într-un context reflexiv; să știe de ce vor să facă un lucru anume, ce efecte poate să aibă, cum ar trebui să procedeze, să-și planifice activitatea, dacă este bine să acționeze, de ce așa, și nu altfel ș.a.m.d.

De asemenea, este necesar să li se arate copiilor cum să-și organizeze programul (rutinele zilnice), să fie obișnuiți să intre într-un program pe care să-l respecte, pentru ca mintea să învețe astfel să încline întotdeauna a cultiva în viața insului respectiv un mediu ordonat, favorabil desfășurării activităților urmărite. Organizarea, respectarea și planificarea programului pun ordine în viața și în mintea copiilor. Aceasta este modalitatea prin

care putem să le structurăm și să le ordonăm existența, făcându-i să dobândească o anumită independență față de stimulii haotici sau dorințele

487 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p.183.

488 *Ibidem*, p. 179 și D. Meichenbau, *Cognitive-Behavior Modification: An Integrative Approach*, New York, 1977.

360

inconștiente care pot să le distragă atenția de la realizarea obiectivelor propuse⁴⁸⁹.

Pentru a li se educa atenția, copiii trebuie atrași în diferite naivități - „ajutor în bucătărie, în grădină, în atelier etc.”⁴⁹⁰. Este necesar să fie învățați să se implice de mici, în mod responsabil, preluând, după puterea lor, din sarcinile părinților sau ale altora. Aceasta nu pentru că ar fi atât de necesar ajutorul lor, ci pentru că numai așa ei vor învăța să muncească, să se descurce singuri, să lupte pentru atingerea unui scop viitor, în felul acesta își vor conecta rețelele neuronale ce răspund de aceste procese. Ei trebuie susținuți sau chiar constrânși într-o formă anume să urmărească lucrarea începută până la finalizarea ei⁴⁹¹.

Studiile desfășurate asupra tinerilor cu probleme de atenție și învățare au arătat că aceștia întâmpină mari dificultăți în asumarea unei responsabilități, în realizarea unei lucrări sau în rezolvarea unei situații sau probleme. Acest lucru este legat, arată aceste studii, „de incapacitatea găsirii unei strategii de rezolvare a unor noi și dificile tipuri de învățare sau situații de viață”⁴⁹². Se pare, constată .). Healy, că acești tineri nu și-au

exersat de-a lungul timpului abilitatea asumării unei responsabilități și nu au fost puși în situația rezolvării unor probleme ori le-au eludat întotdeauna, dându-li-se acest prilej. Ei nu au avut ocazia „de a persista cu tenacitate în rezolvarea unei probleme sau situații”, sau în mediul cultural căruia aparțin nu au trăit ca pozitivă experiența „cum este să duci la

A89 Este interesant de remarcat că organizarea, ordonarea mediului ce înconjoară copilul și a comportamentului acestuia sunt factori care ajută la configurarea ariilor prefrontale, la învățarea unor strategii de operaționare care vor favoriza reproducerea mai târziu în viața individului a comportamentelor deprinse sau vor organiza rațional viața omului respectiv.

490 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 187.

491 *Ibidem*, p. 186.

492 *Ibidem*, p. 188.

361

îndeplinire sarcina încredințată, ce simți atunci când ai dus la bun sfârșit cu succes lucrul început (educarea motivației)"⁴⁹³.

Îi vedem pe mulți dintre copiii de astăzi nerăbdători să obțină ceva, nervoși, permanent nemulțumiți de ceea ce au, irascibili și, ca părinți, le căutăm scuze, le facem pe plac, îi batem, le dăm calmante sau răbdăm cu stoicism situația, gândindu-ne că este o problemă a vârstei care o să treacă de la sine. S-ar putea ca, într-adevăr, mai târziu, acest comportament să nu se mai manifeste, dar asta nu înseamnă că prejudiciile pe care acesta le-a adus

dezvoltării cortexului prefrontal nu o să se reflecte în apariția altor deficiențe, cum ar fi problemele de motivație, atenție etc. Intervenția trebuie făcută în momentul în care începe să se manifeste acest comportament, să fie căutate cauzele și înlăturate sau, oricum, să se încerce remedierea problemei prin educație.

Cercetările arată că cea mai bună terapie este de a-i învăța pe copii de mici să-și controleze comportamentul, să rabde, să-și înfrâneze dorințele și impulsurile, să nu fie lăsați să facă numai ce vor⁴⁹⁴. Controlul comportamentului nu poate fi posibil decât corelat cu cel al emoțiilor și al dorințelor. Este necesar să ne educăm copiii să nu-și dea frâu liber impulsurilor sau unor manifestări care pot să le facă rău lor sau celorlalți, să devină stăpâni, astfel, pe propriile reacții, sentimente și comportamente. De asemenea, aceștia trebuie deprinși să se gândească înainte de a vorbi și de a făptui, să-și înfrâneze dorințele sau impulsurile nocive pentru propriul organism sau pentru viața socială și spirituală înainte ca acestea să ajungă să se manifeste în fapte și în comportament⁴⁹⁵.

493 *Ibidem*, p. 186.

494 Wells, „*What do we know about the use and effect of behavior therapies in the treatment of ADD children?*”, *Journal of Children in Contemporary Society* 19 (1-2), 1986.

495 Controlul comportamentului este un fapt deosebit de important pentru viața și libertatea omului. Un om care știe să se controleze, mult mai ușor se va descurca

în viață, fiind mult mai greu de influențat sau manipulat de mediu. Acești oameni sunt mai stabili, mai siguri, mai puțin expuși gesturilor necugetate manifestate sub imperiul mâniei,

362

Copilul idolatrizat de părinți, care-i tiranizează cu poftele sau capriciile sale, își este cel mai mare dușman. Acest comportament bolnav dacă nu este remediat la timp, mai cu seamă în contextul locietății moderne, poate duce la adevărate handicapuri mentale sau comportamentale, la incapacitatea de a face anumite lucruri iau, chiar, pe fondul frustrării și îngustării orizontului de conștiință pe care acești copii nu au apucat să și-1 dezvolte, la anumite acte reprobabile.

MODELUL NIHILIST AL STILULUI DE VIATĂ MODERN
SUBMINEAZĂ DEZVOLTAREA CORTEXULUI PREFRONTAL

- Problema principală a copiilor de astăzi constă înfăptui că stilul de viață, în special experiența televiziunii și a culturii pe care aceasta o emană în societate, îl defavorizează sau îl lipsește cu totul pe copil de modelele și experiența unei existențe reflexive, a încercărilor, a ordonării raționale a vieții, a planificării și, în ultimă instanță, a unor virtuți fundamentale, ca înfrânarea, răbdarea, stăruința, a controlului rațional al comportamentului ce rezultă din acestea.

- Toate comportamentele cultivate de nihilism vin în conflict flagrant cu cele recomandate de cercetători pentru preîntâmpinarea sau vindecarea problemelor de atenție și învățare sau a afecțiunilor prefrontalului.

- *Programul nihilist, cultivând comportamentul liberal, anarhic, neascultarea, neînfrânarea, exhibiționismul, lăcomia, dorința nestăvilită de lucruri și plăceri, distracția, îndreptățirea de sine, trufia, desconsiderarea celorlalți, egoismul, lipsa respectului și a generozității, individualismul, utilitarismul, goana după bani, violența, mânia, sexualitatea obsesivă etc. contribuie în mod direct la inhibarea configurării ariilor neuronale ale cortexului prefrontal.*

irascibilității sau dorințelor inconștiente. Cu toate că această abilitate este atât de importantă, mulți din copiii sau tinerii de astăzi nu o au dezvoltată suficient. Ei nu și-au exersat-o îndeajuns și astfel nu au izbutit să-și dezvolte normal ariile corticale ce răspund de acest proces.

363

Am reprodus recomandările de mai sus, pentru a se putea observa care este raportul dintre acestea și comandamentele educaționale promovate în societatea contemporană, în contextul culturii nihiliste, în special prin televiziune. Comportamentul libertin, anarhic, neascultarea, neînfrânarea, exhibiționismul, cultivarea lăcomiei, a dorinței nestăvilite de lucruri și plăceri, goana după bani, cultura divertismentului - totul rezidă în distracție - răzvrătirea, îndreptățirea de sine, trufia, desconsiderarea celorlalți, egoismul, lipsa respectului și a generozității, individualismul, utilitarismul, violența, mânia, sexualitatea obsesivă, negarea tuturor tradițiilor, a obiceiurilor vechi, a moralei sau a reflexiei raționale etc. sunt doar câteva dintre caracteristicile culturii

nihiliste promovate prin televizor.

Nihilismul surpă, după cum s-a putut constata anterior, relația de familie, îi îndepărtează pe părinți de copii, cultivând egoismul, și consumă timpul care ar fi trebuit dedicat educației celor mici. Și în cazul în care părinții știu cum și chiar constituie un bun model educațional pentru copiii lor, cultura TV intervine ca să-i separe pe unii de alții, subminând autoritatea părintească și, totodată, impunând în conștiința copiilor alte modele, cele ale eroilor micului ecran. Comportamentul sau atitudinea acestora, pe care și-o însușesc micii telespectatori, imitând-o, este însă total potrivnică recomandărilor anterioare. Cei de la televizor acționează întotdeauna sub impulsul de moment, nu reflectează aproape niciodată înainte de a face ceva, aceasta atât pentru că ei nu fac decât să interpreteze un rol, cât și pentru că atitudinea reflexivă nu are vizibilitate pe micul ecran și, de asemenea, nici nu dă bine, nu este provocatoare, atractivă.

Mesajul nihilist al culturii TV intră în conflict flagrant cu orice demers cugetător, cu gândirea, problematizarea, planificarea, cu tot ceea ce înseamnă control rațional și conștient al comportamentului și al activității umane.

Limbajul folosit în filme sau în emisiuni de

364

divertisment - genurile predilecte ale copiilor și tinerilor - este mai curând unul provocator, ce incită emoția, senzația, dorința sau comportamentul impulsiv, decât unul care să tempereze, să îndemne la reflecție, la gândire. Imperativele nihilismului - satisfacerea fără

amânare a plăcerii, a acționa impulsiv, a desconsidera și eluda oricare normă și valoare, a te revolta permanent împotriva tuturor etc. - sunt construite parcă în mod polemic prin negarea principiilor fundamentale ale unei educații sănătoase.

Pentru cine a urmărit cu atenție principiile de bază în dezvoltarea cortexului uman, ca și recomandările expuse anterior, este evident că toate trăsăturile programului nihilist intră în conflict flagrant cu acestea. Ele constituie exact acele comportamente care ar irebui cultivate pentru a inhiba configurarea ariilor neuronale ale cortexului prefrontal.

Programul educativ recomandat de cercetători pentru o dezvoltare normală a cortexului urmărește, în principiu, organizarea, structurarea constructivă, coerentă și rațională a percepției, a gândirii și a comportamentului copilului, dar și a mediului ce-l înconjoară, a programului său de viață. Însă programul nihilist, ce caracterizează în mod esențial mesajele televizualului și ale culturii moderne cultivă, dimpotrivă, haosul, dezordinea, dezorganizarea comportamentelor, a puterilor mentale și sufletești, inhibarea proceselor reflexive.

Construcția cortexului are trebuință de o experiență pozitivă, ziditoare, pe când nihilismul îl introduce pe individ într-o experiență ce pleacă de la negație, de la o deconstrucție, propunând, practic, o non experiență. Prin urmare, împărtășirea din mesajele nihilismului conținute în programele de televiziune constituie un important factor de risc pentru dezvoltarea și

funcționarea ariilor prefrontale.

365

MESAJUL NIHILIST

ȘI SISTEMELE MOTIVAȚIONALE

- Atâta timp cât nihilismul surpă orice autoritate (părintească, bisericească, educativă), neagă orice sistem de valori, cultivând relativismul, contribuie direct la atrofierea centrilor motivaționali din ariile corticale ale cortexului prefrontal.

Studiile privind sindromul deficitului de atenție și hiperactivitate, ADHD, întreprinse de cercetători ca Diane McGuinness și Russel Barkley, au arătat că tinerii la care este prezentă această afecțiune au nedevelopat suficient sistemul motivational care mediază abilitatea de a munci sau a lucra motivat de ceva anume, sau, pur și simplu, de a asculta un îndemn, o poruncă sau o normă oarecare.

Copiii și tinerii de astăzi întâmpină dificultăți în a-și ține mintea concentrată pentru îndeplinirea unei sarcini, dacă nu sunt stimulați din afară în mod continuu. Ei așteaptă pentru orice lucru săvârșit o răsplată consistentă și imediată (acest lucru devine tot mai evident și la mulți dintre adulții noilor generații). Această incapacitate se datorează, după cum s-a putut constata, unei dezvoltări insuficiente a ariilor prefrontale ale sistemului motivational, fenomen cauzat de nedeveloparea obișnuinței de a munci, găsind un sens dincolo de răsplata imediată.

Corectarea acestei afecțiuni corticale și comportamentale, spun cercetătorii⁴⁹⁶, nu se poate face

decât prin educație. Din păcate însă, mesajele culturii video, ale culturii nihiliste în care se scaldă omul modern sunt complet contrare acestei recomandări. A munci nu este o virtute în cultura media. Nu numai în filme, ci și în celelalte emisiuni TV predomină divertismentul. Sensul este distracția sau, cel mult, lupta pentru satisfacerea unor interese sau plăceri. Copii citind, lucrând, învățând, oameni muncind nu apar aproape niciodată pe micul ecran. În morala hedonistă, eficiența înseamnă

496 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 160.

366

< a printr-un efort minim să reușești să obții un folos sau o plăcere maximă. A lucra pentru alții - părinți, frați, prieteni - cu tenacitate și cu responsabilitate nu este un lucru firesc într-o cultură în care egoismul și individualismul sunt dominante.

Urmarea unor norme, întreprinderea unui efort conștient și tenace având un scop viitor nu înseamnă numai a fi obișnuit să lucrezi cu responsabilitate și perseverență, ci și recunoașterea autorității, a ascultării și a respectului pe care-1 datorăm acesteia (părinți, profesori etc.) și acceptarea unui sistem de valori, a unor reguli, legi sau porunci, repere ale orientării în activitatea cotidiană și în viață. Pe scurt, sunt necesare recunoașterea ierarhiei și a unui sistem de valori. Nu poți asculta de cineva și să-i urmezi rugămintea sau porunca dacă nu-i recunoști autoritatea. Nu poți urma niște norme sau legi dacă nu ai învățat că trebuie să existe o rânduială, un rost în tot ce se întâmplă în societate sau în lume.

Doctorul Barkley demonstrează importanța pe care o are educarea răbdării și a stăruinței în desfășurarea și finalizarea unei lucrări. Trebuie educată voința, tenacitatea, generozitatea de a te implica din dragoste sau din compasiune în ajutorarea cuiva. Credința în Dumnezeu, lărgirea universului de valori - a crede în bine, a aprecia frumosul și armonia - îl ajută pe om să-și găsească sensul în lume, în viață, dându-i totodată puterea interioară de a lupta pentru realizarea lui. Astfel, se vor pune bazele configurării sistemului motivational, fapt de o importanță crucială pentru existența omului. La noua generație, arată Barkley⁴⁹⁷, se poate ușor sesiza incapacitatea mentală de a asculta de o autoritate sau lege. Nu se poate spune că acești tineri, pur și simplu, nu vor să asculte, ci, mai curând, că ei nu au dobândit deprinderea de a face acest lucru, învățați de cultura nihilistă să facă numai ce vor, să nu asculte de

497 *Ibidem*, p. 157.

367

nimeni, să nu se încreadă în nici o autoritate și în nici o valoare, copiii nu și-au putut însuși acele comportamente pe care se fundamentează dezvoltarea sistemului motivational. Mentea lor, ariile corticale ce mediază aceste comportamente nu pot răspunde coerent și stabil la o astfel de comandă. Autoritatea sau valori ca binele, frumosul (un ideal anume) nu mai sunt suficiente pentru a le motiva o acțiune. Este nevoie de bani, lucruri sau plăceri, adică exact ceea ce nihilismul învață că este esențial în viață, demn de dorit și avut. Astfel este modelat de cultura modernă (nihilistă), concentrată în

mesajele micului ecran, sistemul motivational al acestor copii, suferinzi de ADHD sau LD (probleme de atenție și învățare).

Atâta timp cât această cultură neagă orice autoritate - părinții, Dumnezeu, școala -, cât surpă orice sistem de valori, cultivând relativismul, ea contribuie direct la atrofierea centrilor motivationali din ariile corticale ale lobului prefrontal. Singurele mobile validate, de cultura nihilistă rămân dorința de plăcere sau interesul material care, până la urmă, tot la plăcerea egoistă se rezumă.

REFLECTAREA CULTURII DIVERTISMENTULUI ÎN DEZVOLTAREA CORTEXULUI PREFRONTAL

- *Divertismul ca mijloc de distracție, ce își găsește rațiunea în însăși distragerea atenției, slăbește capacitatea telespectatorilor de a ține mintea concentrată și atentă asupra unei sarcini anume.*
- *Cultivarea acestui comportament - distracția - aduce serioase prejudicii dezvoltării sistemului motivational al lobului prefrontal.*
- *Divertismul conduce la reducerea capacității de control al comportamentului și al emoțiilor.*
- *Divertismul subminează cu putere capacitatea copilului ori a adultului de a-și organiza programul sau viața în raport cu o autoritate sau un sistem de valori.*

368

- *Reflexia, dialogul, vorbirea cumpănită ca și condiții ale învățării, disocierii dintre vorbire și urmărirea gândului sunt defavorizate de cultura divertismentului.*
- *Violența și erotismul ca ramuri principale ale divertismentului TV slăbesc capacitatea de concentrare,*

atenția în general, inhibă controlul comportamentelor și al emoțiilor, îngustează câmpul de conștiință și posibilitatea persoanei umane de a experimenta reflexiv realitatea, de a-și construi sistemul motivational.

Divertismul, ca principalul mijloc de propagare a nihilismului, contribuie direct la acutizarea tuturor componentelor tabloului simptomatologie ce caracterizează afecțiunea ariilor prefrontale. În societatea modernă, divertismul nu are un caracter episodic sau extraordinar, precum în cea tradițională. Ca instrument persuasiv, promotor al culturii de consum, el devine mod sau mediu de existență pentru omul modern⁴⁹⁸.

Televiziunea, în special, trăiește din divertism, respiră sau se exprimă prin intermediul acestuia.

Aproape toate programele sunt marcate de ideea de distracție, pentru a le face mai accesibile, mai seducătoare și, astfel, această prostituție instituționalizată pe care o impune factorul economic sau cultura de consum ajunge să domine lumea televizualului. Efectele?

Divertismul, ca mijloc de distracție, care își găsește rațiunea în însăși distragerea atenției slăbește capacitatea telespectatorilor de a-și ține mintea concentrată și atentă asupra unei sarcini anume. Din moment ce, pentru cultura divertismului, sensul existenței este acela de a te distra, satisfacerea plăcerii, munca sau efortul devin indezirabile sau, în cel mai bun caz, sunt acceptate ca un „rău necesar” pentru obținerea unor cât mai grabnice și mai consistente recompense -

plăcerea sau distracția.

Aceasta duce la o diminuare sau chiar la o reprimare a dorinței de a desfășura o lucrare, la condiționarea oricărui efort de distracția

498 Mihaela Constantinescu, *Post/postmodernismul: Cultura divertismentului*, Univers Enciclopedic, București, 2001.

369

obținută imediat, ceea ce înseamnă, de fapt, o slăbire a motivației. Așadar, pe termen lung, *prin cultivarea acestui comportament -distracția - este foarte probabil să se aducă serioase prejudicii dezvoltării sistemului motivațional al lobului prefrontal.*

Cultivând sau dezinhibând toate acele comportamente care pot distra, indiferent de valoarea lor morală, *divertismentul conduce la reducerea capacității de control a comportamentului.* Același lucru se poate spune și despre răspunsul emoțional al telespectatorilor care se expun frecvent bombardamentului cu mesaje excesiv de dramatice sau emoționale. *Labilitatea emoțională și incapacitatea de control a emoției care astăzi constituie unul dintre simptomele caracteristice multora dintre telespectatori, în trecut erau prezente, îndeosebi, la persoanele cu vătămări ale cortexului executiv.*

Distracția eludează sau amână permanent programarea sau planificarea programului. Alături de comportamentul nihilist, anarhic, libertin, neînfrânat (dorințele nesățioase de lucruri și plăceri), pe ca-re-l cultivă televiziunea, divertismentul subminează cu

putere capacitatea copilului sau a adultului de a-și organiza programul sau viața în raport cu o autoritate sau cu un sistem de valori.

În contextul mentalității cultivate de televiziune sau în mediul educațional contemporan, copilul, de mic, este lăsat sau învățat că poate face tot ce vrea sau îi place, în ideea eronată că astfel își poate manifesta originalitatea sau individualitatea și își poate forma personalitatea. Orice normă sau impunere sunt sancționate, în acest context, ca expresie a ordinii vechi și, prin urmare, ele ar trebui, chipurile, abolite. Nici o autoritate sau valoare nu poate fi îndreptățită, în contextul gândirii anarhice de sorginte nihilistă. Scopurile cele mai dezirabile, în lumea micului ecran, sunt legate de manifestarea neînfrânată a dorințelor și a impulsurilor. Într-o asemenea viziune, nu mai există dorințe sau comportamente care să merite a fi inhibate.

370

De asemenea, în orizontul gândirii nihiliste, munca sau altă activitate constructivă nu sunt justificate sau sunt socotite ca nedrepte; , căci nimeni nu este îndreptățit să-ți spună ce să faci și nici o valoare pozitivă nu poate menține sau motiva acest efort. Copilul este îndreptățit prin această ideologie să ceară permanent să i se satisfacă diverse dorințe sau plăceri, ca și cum aceasta i s-ar cuveni, fără să considere însă că este dator să dea ceva în schimb. Nihilismul anarhic sau liberal caracteristic culturii TV invită la acțiune prin încredințarea copilului sau a omului că nu trebuie să se supună nici unei rânduieli, ci este nevoie ca el să-și

construiască prin forță propria ordine. Toate acestea subminează cu putere *reflexia, dialogul, vorbirea cumpănită ca și condiții ale învățării, disocierii dintre vorbire și urmărirea gândului.*

Violența și sexualismul, ramurile esențiale ale divertismentului, care asediază prin televiziune, și nu numai, mintea omului contemporan, sunt alți doi factori importanți în influențarea negativă a dezvoltării cortexului prefrontal. Violența generează irascibilitate, hiperactivitate, crește mânia și justifică astfel comportamentele agresive. Prin aceasta, se slăbește capacitatea de concentrare, susținerea atenției și a motivației. De asemenea, prin cultivarea unui model de reacție violent, necontrolat la provocările realității, se slăbește capacitatea de control a reacțiilor și a comportamentului. Oamenii irascibili, mânioși sau violenți nu mai sunt capabili să facă acea disociație între vorbire, faptuire și urmărirea gândului sau reflecția interioară, fenomen caracteristic persoanelor cu lobul prefrontal vătămat.

Sexualismul obsesiv cu care este bombardat telespectatorul, ca și violența, îi limitează acestuia libertatea de a-și guverna în mod rațional emoțiile, actele și dorințele, de a se motiva de altceva decât de plăcere sau de dorința sexuală. Dorința cere o rapidă satisfacere a ei, deci o răsplată imediată. Munca sau alte idealuri care se interpun între om și satisfacerea dorinței devin indezirabile. Hipertrofierea

culturală nihilistă, dincolo de efectele ei imorale sau magice, conduce la o îngustare a posibilității persoanei umane de a mai experimenta reflexiv realitatea, de a-și construi sistemul motivațional călăuzit de alte idealuri sau valori. Prin toate acestea, mesajele sexualiste sărăcesc posibilitățile de configurare a ariilor neuronale ale cortexului pre-frontal.

Niciodată în istorie tinerii sau oamenii nu au fost atât de puternic motivați sau mai curând seduși sau atrași de plăcere sau sexualitate ca astăzi. În aceste condiții, operațiile intelective superioare vor rămâne nedezvoltate suficient, înlocuite însă de activarea exagerată a centrilor plăcerii care incită la satisfacerea acelei plăceri sexuale ce guvernează tot mai mult imaginația indivizilor.

ȘTIINȚA INDICĂ PRINCIPIILE EDUCAȚIEI TRADIȚIONALE CA FIIND IDEALE PENTRU DEZVOLTAREA NORMALĂ A MINTII COPIILOR

Am insistat asupra metodelor prin care copiii normali sau cei cu probleme pot fi ajutați să-și dezvolte abilitățile noetice superioare (controlul comportamentului, planificare, motivație, atenție etc.) și, în paralel, ariile corespunzătoare din cortexul prefrontal, pentru a forma o imagine cât mai fidelă asupra a ceea ce înseamnă o bună stimulare a minții copiilor, modul ideal în care ei își pot însuși abilitățile citate anterior și dezvolta în mod corespunzător creierul. Nu sunt lucruri extraordinare nici experiențele pe care copilul trebuie să le aibă de-a lungul copilăriei și nici comportamentele pe care acesta trebuie să și le cultive.

în mod paradoxal, cercetările și studiile făcute au ajuns la concluzia că mijloacele tradiționale pe care părinții le-au folosit dintotdeauna ca să-și crească copiii sunt cele mai potrivite desfășurării acestui proces. Minte copilului este

372

făcută în așa fel încât să se stimuleze pe sine însăși în explorarea lumii înconjurătoare, în a se întreba, a căuta răspuns interogându-i pe adulți, a vorbi cu ea însăși, a se amesteca pe cât se poate în treburile celor mari, învățând de la ei, imitându-i, confruntându-se ea însăși cu anumite situații sau cu problemele pe care trebuie să le rezolve singură, și astfel să învețe și să se dezvolte. De asemenea, cercetătorii constată că aptitudinile pe care trebuie să le exerseze copiii pentru a-și dezvolta în mod normal cortexul prefrontal și funcțiile acestuia nu sunt deosebite. În orice familie normală tradițională copiii erau învățați să-și organizeze, să-și rânduiască lucrurile, programul, micul univers care-i înconjura. Erau îndemnați să-și controleze comportamentul, să învețe să se poarte acasă sau în lume, să se gândească înainte de a întreprinde ceva, să nu-și dea frâu liber impulsurilor. Mai ales la țară, li se dădea o mică sarcină după puterea lor, pe care trebuiau să o ducă la îndeplinire. Erau învățați să-și asume o responsabilitate și erau certați sau chiar pedepsiți dacă dovedeau neglijență sau nepricepere. Erau lăudați și încurajați pentru micile succese, susținuți astfel și motivați să persevereze în micile lor îndeletniciri. Răsplata primită se găsea chiar în aprecierile și laudele părinților, în grija

și dragostea lor. Copiii nu lucrau pentru bani sau lucruri, ci ca un răspuns la afecțiunea părinților, doreau să arate și ei de ce sunt în stare, să facă, așadar, ceva folositor. Răbdarea, stăruința, ascultarea cu atenție erau mai greu de stăpânit de la început. Acestea însă erau solicitate permanent de-a lungul copilăriei prin experiența pe care copiii o aveau, prin activitățile pe care le susțineau sau de către părinții sau profesorii care-i înconjurau. Astfel, ele se sădeau în mod firesc în sufletul și în mintea copilului.

Astăzi, din păcate, mediul societății moderne nici nu înlesnește experiența normală pe care o avea copilul în trecut (uneori, nici părinții nu mai știu cum să se poarte) și nici aceste aptitudini nu mai sunt recunoscute și cultivate ca virtuți necesare în viață.

373

CONCLUZII

Chiar dacă această prezentare a trăsăturilor unui nihilism dezbrăcat de haina strălucitoare, seducătoare și inofensivă în care se manifestă în viața cotidiană a oamenilor de astăzi poate părea exagerată sau neverosimilă, din păcate, acesta este fondul ideologic pe care se desfășoară astăzi viața majorității familiilor sau indivizilor. Ascunse sub chipul diferitelor teorii privind educația, a unor filosofii de viață sau mecanisme psihologice justificative, coordonatele principale ale ideologiei nihiliste ne marchează tuturor viața.

Nu rareori îi putem vedea astăzi pe micii telespectatori că abordează anumite comportamente demonstrative, se răzvrătesc încontinuu împotriva rugăminților sau a

indicațiilor părinților, săvârșind, nu întâmplător, ci deliberat tot ce li se spune să nu facă, strigând, urlând, plângând până la a se da cu capul de pereți sau a se lovi cu pumnii în cap dacă nu li se face voia. Îi putem vedea tiranizându-și părinții sau mai ales bunicii cu împlinirea tuturor poftelor sau dorințelor stârnite contextual, incapabili să înțeleagă sau să se poată înfrâna atunci când acestea sunt greu sau imposibil de realizat. Ii vedem, de asemenea, pe bieții părinți că acceptă obosiți această stare de fapt, neconștientizând că nu este produsul firesc al înclinațiilor propriilor copii, ci rodul educației nihiliste realizate prin televiziune sau prin contactul cu mediul în care trăiesc⁴⁹⁹.

Ei nu știu că prin cultivarea unui asemenea comportament tiranic și neînfrânat la copii, încă din primii ani de viață, se pune în pericol dezvoltarea lor mentală, edificarea structurilor neuronale ale cortexului prefrontal, defavorizând prin aceasta dezvoltarea abilităților superioare de procesare ale creierului. Efectele nu sunt atât de vizibile la vârsta preșcolară. Ele încep să se vădească mai

499 Uneori chiar părinții sau mai des bunicii sunt cauza acestor comportamente, ei înșiși fiind influențați în mentalitate de cultura nihilistă, ceea ce îi face să cultive la propriii copii înclinările anarhice sau liberale, fără să bănuiască urmările de mai târziu.

374

puternic abia după clasa a III-a, a IV-a, ca mai târziu să fie constatate ca o stare de fapt, ca o incapacitate ce vizează slăbirea atenției, motivației, controlului

comportamentului și al emoțiilor etc.

Când să-și fi putut dezvolta atenția și motivația copiii care nu au fost puși de mici să-și exercite aceste abilități sau cei care au refuzat, în principiu, să urmeze voia celor mari atunci când erau îndemnați să lucreze ceva? Cum să-și dezvolte copiii ariile corticale care vizează controlul comportamentului, când învață de la televizor că părinții trebuie să le satisfacă orice dorință sau impuls, când nu știu ce este aceea înfrânare, în condițiile în care fac doar ceea ce vor sau traduc, fără discernământ, în viață scenariile pe care și le-au însușit de la televizor?

Acest sistem neuronal complex care răspunde de controlul comportamentului guvernează capacitatea minții omului de a evalua orice impuls interior, scenariu mental, context social înainte de a fi comandate comportamentele cerute de acestea. În cazul în care aceste comportamente nu sunt potrivite, sunt imorale sau nocive pentru viața insului sau a comunității, ele sunt inhibate, anulate sau e amânată punerea lor în practică. Nenumărate lucruri sau impulsuri asaltează mintea fiecărui om: să răspundem mai dur sau necuviincios, să ne certăm, să strigăm, să lovim etc; însă aceia care și-au exersat și dezvoltat sistemul de control al comportamentului vor fi capabili să-și reprime aceste impulsuri datorate irascibilității sau altor influențe și provocări.

La tot mai mulți dintre tinerii noilor generații, arată cercetările, acest prag sau barieră de potențial, această forță de control este atât de joasă sau slabă, încât

impulsurile care urcă din subconștient sau sugestiile venite din exterior sunt materializate în fapte înainte ca aceștia să înțeleagă ce s-a întâmplat de fapt. într-o societate a hipertrofierii mijloacelor de manipulare persuasivă - mass-media în general - când mintea oamenilor este bombardată permanent cu mesaje care îndeamnă la diferite fapte sau acte, când sunt petrecute

375

mii de ore cu mințile conectate la fabrica de imagini și sugestii a televiziunii, incapacitatea oamenilor de a-și controla comportamentul constituie un fapt cu consecințe deosebit de grave.

Cumpărarea unor lucruri de care nu avem o reală nevoie, sub presiunea impulsului de moment, violențe verbale, fizice sau alte fapte, până la violuri, crime sau sinucideri sunt acte care se produc astăzi tot mai adesea sub imperiul unor impulsuri iraționale și de moment, care scapă de sub controlul individului și care ulterior sunt regretate.

Având în vedere cele prezentate anterior, nu credem că este exagerat să afirmăm că principiul nihilist, ca generator al unei educații specifice (contraeducații), cu greu ar putea fi înlocuit de un altul mai eficace în inhibarea dezvoltării cortexului uman. Nihilismul, ca fenomen cultural, nu mai poate fi socotit un mediator al procesului de cunoaștere, al organizării sau structurării raționale a experienței copilului, ci un perete despărțitor așezat între mintea omului și lume, un factor generator de confuzie și haos.

Dintotdeauna culturile au oferit o explicație, au construit

un sistem, au organizat datele realității într-o anumită logică și au ordonat, structurat cumva întreaga experiență umană. Nihilismul însă descurajează intenția de a cunoaște, creează confuzie, dezorganizează orizontul de experiență, cunoștințe și modul de viață. El nu pune în lumină înțeleșurile, ci, dimpotrivă, alienează percepția, cultivă confuzia și întunecă înțelegerea, legând-o de senzație și instinct. Practic, nihilismul opacizează întreaga raționalitate a creației, suspendând omenirea în haosul sau în vidul lipsei de sens al nimicului. Cu cât este mai pregnantă prezența morbului nihilist într-o cultură sau mod de viață, cu atât mai dezavantajat este procesul de dezvoltare al cortexului uman.

Gândirea sau modul de viață nihilist marchează puternic experiența omului contemporan, însă acestea nu ar fi putut să se răspândească atât de mult, în toate ungherele lumii reale, fără

376

miervenția mass-mediei și, îndeosebi, a televiziunii.

Chiar și în contextul unei culturi nihiliste, oamenii de pe tot cuprinsul globului, în mediul în care trăiesc - relațiile cu oamenii din comunitatea căreia îi aparțin, obiceiurile tradiționale, natura, credința - ar găsi o experiență suficient de bogată pentru dezvoltarea normală a minții. Aceasta dacă nu ar fi influențați puternic de vizionarea TV, obicei Care ocupă o parte semnificativă a timpului și deci a experienței Copiilor, tinerilor și adulților din întreaga lume.

Cultura TV este prin excelență una nihilistă, căci

televiziunea este un amplificator ideal al tuturor tendințelor nihiliste prezente în cultură. Aceasta pentru că vizionarea însăși, ca act, neagă prin substituție viața reală: lumea fantastică a micului ecran este suficientă sîeși și ne revendică numai pentru ea; divertismentul este rațiunea de a fi a televiziunii, iar violența, anarhia, sexualitatea, magicul, egoismul, individualismul, consumismul și mercantilismul sunt notele definitorii ale acesteia. Astfel că, atât prin natura tehnologiei și comunicării pe care ne-o propune televiziunea, dar și prin mesajele perfect adaptate acestei naturi și culturii nihiliste, obiceiul uitatului la televizor ridică un mare semn de întrebare asupra lănatății mentale a viitoarelor generații, crescute în fața micului ecran.

Pe negația programului nihilist sau pe imperativul dobândirii plăcerii, nu se poate construi reflexiv cortexul uman. Astfel că mintea tinerilor după ani de astfel de experiențe nu mai reușește să se regăsească, să se autodefinească sau să deslușească o rațiune, un sens al existenței, puterea sau energia de a desfășura o acțiune coe-rentă pe termen lung. Să nu ne mirăm astfel, când îi vom vedea pe copii sau pe tineri că nu știu ce vor, că nu-i interesează nimic, că nu pot să se angajeze cu tenacitate într-o lucrare. Să nu ne surprindă labilitatea, slăbiciunea, incapacitatea de a răbda, de a se înfrâna, de ;i rezolva problemele întâmpinate.

377

Nervozitatea, irascibilitatea, agresivitatea care îi caracterizează uneori, alteori apatia, descurajarea până la deznădejde nu sunt decât produse ale frustrării pe care

o resimt acești tineri care nu dispun de echipamentul neuronal, cortical pentru a se putea descurca singuri în viață, pentru a-și satisface oceanul de dorințe pe care îl cultivă mass-media. Haosul mediului culturii nihiliste care-l împresoară pe omul contemporan ajunge să se reflecte și în structurile corticale, lipsa de sens sau de repere fundamentale, pe care o trăiește cultura modernă, de asemenea. Minteă acestor copii nu a izbutit să-și construiască structurile de care are nevoie pentru se confrunta cu lumea reală, pentru a străbate marea acestei existențe. Există o seamă de principii educaționale care sunt surprinse în general în cultura tradițională sau în creștinism și care s-au cristalizat în urma a mii de ani de experiență umană sau care sunt primite prin revelație dumnezeiască. A le desconsidera, înlocuindu-le cu produsele culturale ale societății de consum sau cu cele ale ideologiei nihiliste este o eroare cu consecințe incalculabile pentru viața și mintea omului.

Așa-zisa civilizație, teoriile „științifice” sau curențele la modă care vin astăzi să-l îndemne și să-l îndreptățească pe omul contemporan să lepede întregul mod de viață tradițional nu fac decât să mascheze ura sau rățăcirea nihilismului și să-l introducă pe om pe o pistă existențială falsă. Din ultimele cercetări în domeniul neuropsihologia rezultă că revolta împotriva autorității, inversarea tuturor sensurilor, chiar a comportamentelor specifice fiecărui gen -femeia își însușește cele ale bărbatului, iar acesta se feminizează -negarea oricărei ordini, dezinhibarea tuturor comportamentelor, fuga de muncă, alergarea după plăceri, bani sau transformarea

sexului într-un obiect de idolatrie înseamnă angajarea omului într-un aprig și distrugător război îndreptat împotriva propriei ființe, propriei minți, împotriva ființei umane în general. Copiii care sunt învățați să conteste orice autoritate, să-și disprețuiască și să-și tiranizeze

378

părinții cu capriciile cultivate de cultura de consum, de fapt ajung |l și fie lor înșiși cei mai mari dușmani, luptând cu propria fire, li.iijocorind-o, disprețuind propriile nevoi și intenționalități firești dezvoltării minții și împlinirii umane.

Tinerii care fug de orice efort, muncă sau responsabilitate, pen-i u i a sorbi cu lăcomie din cupa plăcerilor, pentru a trăi într-o per-petuuă distracție, se păcălesc în primul rând pe ei înșiși, își .nnputează de bunăvoie mintea, lipsind-o de posibilitățile unei ilc/.voltări normale a tuturor capacităților sale. Omul, se pare, nu l H tate ieși decât învins din acest război dus împotriva rațiunilor na-i ui ale, a ceea ce poartă înscris profund în ființa sa.

Având în vedere cele prezentate până acum, este ușor de anticipat că omul viitorului, omul societății nihiliste, nu va fi în nici un Caz precum își imaginau evoluționiștii, mai evoluat decât cel de Istăzi sau decât cel din trecut. Mai degrabă, proporțional cu înaintarea nihilismului, cu conformarea mentalităților și a vieții oamenilor spiritului acestei ideologii, oamenii vor fi tot mai infirmi din punct de vedere mental, biologic și sufletesc. Această cultură inhibă CU putere dezvoltarea corticală,

îngustează câmpul de conștiință și conduce în mod foarte probabil la apariția unor sindroame ca ADHD și LD, la boală psihică sau neurologică. O criză mult mai gravă decât aceea a petrolului, care poate fi preconizată în acest context, poate fi socotită criza sănătății mentale sau a creierelor⁵⁰⁰. În America, spre exemplu, dacă rata creșterii numărului celor suferinzi de boli mentale se păstrează la cota actuală - 1% pe an -înseamnă că în câteva zeci de ani o mare parte a populației Americii va suferi de o boală psihică sau neurologică.

Deși nihilismul - cultura consumatorismului și a divertismentului - promite totul, el, în fond, îl lipsește pe om de înseși puterile

fiOO America se confruntă încă de pe acum cu acest fenomen, lucru ce explică importul masiv de „creiere” și forță de muncă calificată din spațiul Europei de Est și din cel asiatic.

379

sale mentale, îi strică mintea, îi îngustează orizontul de conștiință, făcându-l să se asemene mai degrabă cu maimuța (necuvântătoarele), din care această cultură susține și încearcă să ne demonstreze că ne tragem.

După cum se prezintă lucrurile, este greu de crezut că lumea va mai putea fi purificată de morbul nihilismului.

Mai probabil este ca acest mod de viață, această ideologie să se întindă ca o ciumă peste întreaga suprafață a pământului, având în televizor sau internet mijloace ideale de propagare.

În acest context, soluția poate fi căutată și aplicată doar la nivelul personal sau la cel al micilor comunități, lucru

deja observabil în lumea occidentală. în America, Germania, Spania etc. multe familii care alcătuiesc în unele cazuri chiar microcomunități au renunțat complet la televizor, căutând totodată să se întoarcă la modul de viață tradițional, la natură, la tot ceea ce este simplu și firesc. în cazul lumii occidentale, drumul de întoarcere nu este atât de simplu de parcurs deoarece, față de țările din estul Europei, legătura cu trecutul, cu viața tradițională s-a pierdut aproape complet. Pentru poporul român lucrurile ar fi cu mult mai simple, căci filonul tradițional este încă destul de viguros. Ar trebui să ne gândim mai bine înainte de a ne lepăda de întreaga bogăție a obiceiurilor și tradițiilor pe care se întemeia educația, viața de familie și cea comunitară, înainte de a părăsi credința sau tot ce a constituit temeiul desăvârșirii omului în spațiul românesc, deoarece este cu mult mai ușor să strici, să distrugi decât să zidești, să pui ceva bun în loc. Ar trebui poate ca măcar acum, în ceasul al XH-lea, când încep și occidentalii să înțeleagă faptul că au apucat-o pe un drum greșit, să învățăm și noi din greșelile lor, înainte de a ne arunca fascinați și hipnotizați în brațele unei culturi sinucigașe.

380

Partea a III-a

Cu sau fără televizor

Viața de familie și televizorul

Influența negativă a televiziunii în viața familiei contemporane se exercită sub mai multe forme. Forța disolutivă a televiziunii se manifestă atât direct, prin promovarea avortului, a libertinajului sexual, prin

limitarea înțelegerii relației de dragoste la satisfacerea mecanică a plăcerii sexuale, cât și indirect, prin promovarea unei vieți lipsite de griji, comode, cu mult confort și multă distracție, pentru care familia sau copiii ar putea constitui un serios impediment, în general, întreaga atmosferă a lumii micului ecran este potrivnică unei vieți normale de familie. Să urmărim însă ceva mai sistematizat care ar fi principalele probleme pe care televiziunea le creează familiei din zilele noastre.

1. Timpul petrecut de membrii familiei în jurul televizorului este un timp mort pentru existența acesteia. În loc să se sprijine reciproc, să se completeze unul pe celălalt în treburile casei, membrii familiei se uită la televizor. Nu numai că activitățile casnice în-tră în criză - femeia nu pregătește la timp mâncarea, bărbatul nu repară ceva sau nu face cumpărăturile -, dar membrii familiei nu mai au nici răgazul de a comunica spre a-și împărtăși problemele, grijile sau împlinirile, de a se sfătui unul cu celălalt, de a găsi sprijin și mângâiere. Masa în familie, eveniment central în existența cotidiană a acesteia, un moment al împăcării, al comuniunii, al comunicării și al mulțumirii, a fost înlocuită cu luatul mesei în fața televizorului. Chiar și atunci când întreaga familie este prezentă, uitându-se la aceeași emisiune, fiecare se află departe de celălalt, cu mintea plecată în lumea de pe micul ecran. Nu mai este deplină nici bucuria femeii că mâncarea pentru care s-a ostenit cu dragoste a plăcut soțului și copiilor, nici a bărbatului că se află în mijlocul familiei sale, avându-i pe toți împrejur, nici a copiilor că se află

alături de părinți. Masa în fața televizorului este cel puțin un motiv de indiferență sau de lipsă de respect pentru celălalt, dacă nu chiar o pricină de irascibilitate, de dezbinare și ceartă pe marginea emisiunilor urmărite.

2. Starea de fericire este o realitate subiectivă. Oamenii pot să năibă bani, bucurii, succes, să fie chiar iubiți, și totuși să se considere nefericiți. Totodată, există oameni săraci, cu probleme, cu griji și chiar lipsiți de o afecțiune deosebită care se consideră fericiți sau, oricum, mai fericiți decât primii. Nu vom aborda aici dimensiunea religioasă a problemei, ci vom lua în discuție doar unul dintre cele mai importante aspecte privind sentimentul de fericire sau nefericire pe care-l trăiesc oamenii.

Omului nu-i este de ajuns că trăiește bine, că se simte mulțumit de situația în care se află sau de oamenii din jurul său pentru a se considera fericit. El are nevoie de confirmarea că într-adevăr situația pe care o trăiește este una fericită, demnă de râvnit. De aceea el compară permanent ceea ce i se întâmplă cu modelul pe care-l are în minte sau cu ceea ce vede în jur. În acest context, televiziunea joacă un rol nefast în viața oamenilor. Ea devine termenul de comparație pentru cei mai mulți telespectatori, deoarece pe micul ecran se configurează modelul de om fericit. Aici începe drama omului contemporan. Orice ar face, el nu poate realiza în chip desăvârșit prototipul lumii TV. Și, chiar dacă se presupune că reușește acest lucru, constată cu amărăciune că încă nu a ajuns la fericire. Aceasta nu înseamnă însă că va conștientiza faptul că modelul

prezentat la televizor sau cel furnizat de nihilismul culturii de consum nu este viabil. Care este oare rezultatul acestei permanente raportări a telespectatorului la modelul propus de televiziune, care sunt consecințele acestui fapt pentru viața familiei contemporane?

Viața de familie apare arareori pe micul ecran, cu toate că, în realitate, în jurul acesteia se configurează în chip firesc existența

383

majorității oamenilor. Familia și întâmplări legate de viața acesteia, prin însăși natura lor, sunt socotite subiecte foarte puțin potrivite pentru a fi mediatizate. În emisiunile de divertisment, sportive, de știri, în talk-show-uri sau în programele politice, familia nu-și găsește locul sau, chiar dacă este amintită, apare într-o ipostază senzațională, electorală sau, oricum, maladivă. Prezența familiei devine sesizabilă, mai cu seamă, în filme, în special în seriale sau telenovele. Din păcate, nici aici telespectatorilor nu li se oferă posibilitatea de a cunoaște o viață normală de familie. Familia obișnuită, simplă, nu are nimic spectaculos, pentru a putea atrage atenția telespectatorilor. Astfel, chiar și atunci când familia apare într-un anumit context pe micul ecran, aceasta nu va avea decât puține elemente care să o identifice cu o familie normală.

3. În familia de pe micul ecran, oamenii au mai mult timp liber și mai mulți bani, și se distrează aproape tot timpul. Trăiesc întâmplări senzaționale, fascinante povești de dragoste, emoții puternice. Trăiesc mult mai

intens, nu au timp să se plictisească și să se uite la televizor, căci trebuie să acționeze. Telespectatorii care au această lume drept model când revin la atmosfera propriei case vor constata izbitoarea diferență care există între cele două lumi. Propria viață de familie pare cenușie, apăsătoare, plictisitoare, cu probleme, griji, lipsuri și chiar cu neînțelegerile inerente unei vieți normale, în comparație cu întâmplările extraordinare, cu viața deosebită pe care telespectatorii își închipuie, prin prisma televiziunii, că o duc alții. Apare astfel un cerc vicios: problemele se acutizează tot mai mult, proporțional cu timpul dedicat vizionării căci viața de familie devine tot mai săracă, iar oamenii se vor simți din ce în ce mai mult îndreptățiți să caute cu jind la ideala lume ficțională. Comparația vieții personale de familie cu cea strălucitoare, trăită pe micul ecran, devine astfel o sursă permanentă de nemulțumire și frustrare, cadru prielnic pentru apariția tensiunii și neînțelegerilor familiale.

384

4. Membrii familiilor de pe micul ecran sunt independenți unul ată de celălalt. Activitatea filmului este centrată aproape întot-

/

deauna pe ceea ce îi individualizează pe aceștia - interesele, cariera, aventurile fiecăruia. De aici telespectatorul, femeie sau bărbat, învață sau își însușește acea mentalitate în care obiectivele și interesele individuale sunt separate de cele ale familiei. Această atitudine prin care telespectatorul începe să

acorde mai multă importanță nevoilor, intereselor și satisfacțiilor individuale, decât celor comune, ale familiei, este una dintre principale cauze ale divorțului în lumea modernă. Fiecare cu cariera lui, cu banii lui, cu preferințele, cu programul, cu prietenii lui, cu propriul ego, încât până la urmă soții se trezesc că au mai multe lucruri care îi separă decât îi apropie.

5. O altă frustrare pe care o naște televiziunea este produsă de comparația, uneori chiar inconștientă, pe care telespectatorii o fac între propriii soți și eroii micului ecran. Bărbați sau femei, drăguți, șarmanți, fermecători, aproape întotdeauna foarte sexi, bogați și puternici, gata să satisfacă plăcerile partenerului, îi pun în stare de inferioritate pe bieții soți sau pe soțiile care, în chip firesc, nu pot concura cu un personaj ficțional, interpretat de un actor tânăr, bine machiat și retușat cu ajutorul tehnologiei video, care trăiește și se pregătește numai pentru a întruchipa idealul, a forma o imagine cât mai perfectă. Acest erou ficțional care pătrunde și ia proporții în imaginația telespectatorilor este cel mai mare dușman al vieții de familie. Cu el se săvârșește prima oară adulterul și, adesea, tot el este cel care împinge în viața cotidiană persoana respectivă către adulter.⁵⁰¹

6. Dorințele inoculate de televiziune, în special prin publicitate, se transformă în mintea telespectatorilor în zid despărțitor între bărbat și femeie sau în pricină de tensiune și scandal. Dorința de

501 Vezi cap. *Efectul magic al televiziunii*, c\m voi. al H-lea.

lucruri, bani și plăceri cultivă în special instinctul posesiunii, egoismul și individualismul, și prin aceasta slăbește relația cu celălalt. Omul își transferă treptat orizontul de împlinire de la comuniune, iubire față de cel de lângă el, de la bucuria de a fi împreună cu soțul sau cu copilul, la universul obiectelor și al plăcerilor egoiste, o realitate care - în versiunea TV - este vrednică de dorit. Mașinile, hainele scumpe, distracția, confortul, luxul de la televizor nu sunt la îndemâna oricui. De aici încep să apară nemulțumirile și reproșurile.

7. Televiziunea joacă un rol principal în normalizarea relațiilor sexuale în afara căsătoriei, a adulterului, a perversiunilor sexuale și a divorțului. În telenovele, spre exemplu, relațiile sexuale sunt de 24 de ori mai frecvente în afara căsătoriei decât cele între soți sau 94% dintre întâmplările erotice se desfășoară între persoanele necăsătorite. De asemenea, adulterul și divorțurile abundă, depășind cu mult rata celor din realitate. „De ce să te mai străduiești să-ți păstrezi fidelitatea față de soț sau soție când plăcerea o poți obține și în altă parte sau când toată lumea procedează la fel?” sugerează televiziunea prin falsa realitate pe care o promovează.

8. În condițiile în care soțul sau soția își vor hrăni simțurile și imaginația prin vizionarea materialelor erotice sau pornografice, criza familială se va acutiza extrem de rapid. S-a putut constata anterior că vizionarea acestora generează, după numai câteva săptămâni, mutații vizibile în mentalitatea indivizilor.

Nemulțumirile sau frustrările privind persoana celuilalt și chiar propria persoană, slăbirea fidelității, a dorinței de a avea copii sau de a întemeia și a susține o familie sunt consecințele directe ale vizionării materialelor erotice și pornografice. Plăcerea devine personajul principal în viața oamenilor dependenți de astfel de mesaje. Dacă pentru o asemenea persoană plăcerea va putea fi găsită și în afara căsniciei, o plăcere lipsită de responsabilități, facilă și seducătoare, atunci această alegere devine foarte probabilă.

386

Televizorul, după cum demonstrează Măria Winn, este un străin care pătrunde în casele noastre și care, insinuându-se în viața fiecărui membru al familiei, reușește să-i îndepărteze pe unul de celălalt.

Televiziunea este mai mult decât o persoană: este o lume cu care ne împrietenim, împreună cu care petrecem adesea mai mult timp, în care investim mai multă afectivitate decât în cei apropiați. Lumea TV ne revendică numai pentru ea și permanent ne șoptește, ne sugerează cu subînțeles că există o altă viață care merită să fie trăită decât cea a monotoniei familiale, iar noi merităm această fericire.

Procesul de transformare a omului așezat zilnic câteva ceasuri în fața televizorului este unul de natură cvasistatică. Adică suficient de încet pentru ca în fiecare zi oamenii să apară ca și neschimbați, identici cu ei înșiși. Efectele mici, cumulate pe parcursul timpului, fac ca după câțiva ani să se ajungă ca oamenii să nu se mai poată înțelege, să nu se mai recunoască unul pe celălalt.

Ei nu mai sunt ei înșiși cei din trecut, ci un produs al formării sau al alienării mediatice. Astfel, încet-încet, această voce, care prin toate imaginile ce ne pătrund în minte devine din ce în ce mai convingătoare, ne va face să ne simțim tot mai îndreptățiți să ne revendicăm o viață mai comodă, cu mai multe plăceri și mai puțin efort. Celălalt, soțul sau soția, în măsura în care nu ne poate oferi această viață sau care constituie o piedică în dobândirea „libertății” sau a plăcerilor va fi receptat, chiar dacă numai la nivelul inconștientului, ca un potențial dușman. Dacă despărțirea nu este posibilă din cauza copiilor, a mediului social sau din alte cauze, atunci individul se va simți îndreptățit în sufletul său să se poarte urât și violent cu cel de lângă el (soțul sau soția), să se răzbune pe el pentru eșecul, starea de nefericire indusă, de altfel, prin mass-media. Chiar dacă nu vor divorța, viața familiei ajunge adesea să fie un adevărat coșmar. Fantasmele plăcerilor neîmplinite sădite de televiziune în mințile telespectatorilor fideli devin astfel cei mai mari dușmani ai vieții de

387

familie și, în ultimă instanță, ai oamenilor pe care îi stăpânesc și îi neliniștesc permanent.

Având în vedere toate acestea, reproșurile, cearta, violențele verbale și fizice vor deveni tot mai frecvente și mai grave în viața familiei configurate în jurul televizorului și a valorilor acestuia, mai cu seamă pe fondul irascibilității și nervozității generate de viața stresantă a omului contemporan. Acest comportament se încadrează, de altfel, în atmosfera generală a dramei TV.

Prin acest comportament, telespectatorii au șansa să-și transforme propria viață într-o scenă, să se simtă pentru câteva clipe eroii propriei telenovele. În astfel de condiții, despărțirea poate deveni iminentă, în special în contextul unei mentalități induse tot de televizor, al unor stereotipii de genul: „Dacă relația nu merge, ne despărțim civilizat și ne refacem fiecare viața”.

Există o mulțime de aspecte privind forța disolutivă pe care televiziunea, ca experiență prin excelență nihilistă, o are asupra familiei. Aceasta preia copilul sau omul matur de la nivelul mentalității pe care o are, pentru ca printr-o succesiune de pași, printr-o serie de metode, argumente și justificări - construcția și manipularea situațiilor de viață, a contextelor, a replicilor și atitudinilor personajelor de pe micul ecran - să-l conducă pe telespectator către o mentalitate egocentristă, străină sau chiar polemică vieții de familie. Familia fiind principalul dușman al societății de consum, este normal ca aceasta, prin instrumentul ei principal - televiziunea - să lupte împotriva familiei. Cine își asumă riscurile de a deține un televizor în propria casă trebuie să conștientizeze toate cele prezentate anterior, căci depinde în primul rând de noi soarta acestui război.

388

Copiii, tinerii și televizorul, în contextul culturii nihiliste

Cele mai multe studii referitoare la efectele vizionării TV îi au în vedere pe copii și pe tineri, pentru că la aceste vârste experiența poate fi definitorie pentru

dezvoltarea minții, atât din punct de vedere neurologic, cât și psihologic. Este perioada când se configurează rețelele neuronale, se dezvoltă echipamentul cortical necesar în viață și se formează deprinderile și comportamentele.

Ce se întâmplă cu mintea copiilor pentru care televiziunea a fost *baby sitter*, părinte și educator am arătat în mai multe din capitolele acestei cărți. În cele ce urmează, vom încerca să rezumăm aceste efecte, conturând într-o imagine unitară portretul tânărului care și-a petrecut o mare parte din copilărie și adolescență în fața ecranului.

În primul rând, vizionarea inhibă dezvoltarea strategiilor de operare ale emisferei stângi, lucru care aduce grave prejudicii abilității de a folosi și stăpâni limba, gândirea logică și analitică. Problemele de limbă pot fi sesizate la acești tineri în incapacitatea exprimării cu claritate a ideilor, în folosirea defectuoasă a gramaticii, în prezența din abundență a stereotipiilor verbale, a expresiilor de jargon și a exagerărilor. Toate vădesc sărăcia limbajului, a gândirii și a orizontului de preocupări intelectuale.

Nedezvoltarea rețelelor emisferei stângi pune în criză raționamentul logico-matematic, creează dificultăți în abordarea unor discipline ca fizica, matematica, chimia, a metodei și a raționamentului științific. Capacitatea de a citi și a scrie, memoria de scurtă durată, procesul de învățare sunt defavorizate, de asemenea, prin vizionarea TV.

Învățarea și procesele mentale superioare în general sunt

influențate semnificativ de televizor, prin vătămarea pe care comunicarea

389

audio-video o produce cortexului prefrontal. Această afecțiune a ariilor prefrontale se răsfrânge cu putere în comportament, în gândire și în întregul mod de viață al tinerilor care au acumulat prea multe ore de vizionare de-a lungul copilăriei. Tinerii aceștia sunt incapabili să se concentreze cu atenție pe o perioadă mai lungă și să se motiveze în urmărirea unei acțiuni până la finalizarea ei. Nu pot să-și planifice și să-și organizeze programul și viața, sunt delăsători și neglijenți, irascibili și hiperactivi, nu-și pot controla emoțiile și pot avea un comportament instinctiv exacerbat - bulimie sau pulsuni sexuale. Prin inhibarea comunicării intra- și interemis-ferice, vizionarea TV pasivizează procesele intelectuale, reacțiile și comportamentul indivizilor, pune în pericol dezvoltarea inteligenței.

În prezentarea de până acum am luat în discuție doar problemele pe care le creează expunerea îndelungată la mediul audio-video, fără a ține cont de natura programelor TV. Conținutul mediului televizual nu numai că agravează simptomatologia descrisă anterior, dar și adaugă noi trăsături la întregirea portretului omului mediatic. Dinamismul excesiv, dictatul acțiunii, accentul pus numai pe ceea ce are vizibilitate și creează senzație contribuie la formarea unui individ puțin reflexiv, nerăbdător în tot ceea ce face și agitat, cu toate că în realitate este extrem de pasiv. Obișnuiți cu lucrurile neraționale și cu emoțiile puternice, acești

copii învățați să stea în fața televizorului se angajează cu greu într-o activitate, în tot ceea ce presupune efort, se plictisesc repede și renunță ușor la ce au de făcut.

Când nu sunt telespectatori, devin ei înșiși actori, începând să interpreteze rolurile învățate de la televizor. De fapt, în societatea televizualului, autorii postmoderni găsesc că ideea de spectacol a pătruns profund în viața tinerilor care ajung să-și construiască identitatea prin însușirea unuia dintre rolurile puse în circulație în lumea TV, prin imitarea uneia dintre vedetele sau vip-urile acestei

390

pseudo-realități. Lumea devine o scenă, pe care fiecare își asumă un rol și încearcă să-și promoveze sau să-și vândă cât mai bine imaginea.

NIHILISMUL ESTE SPIRITUL ÎN CARE, PRIN TELEVIZOR, SE EDIFICĂ ȘINELE ȘI IDENTITATEA „OMULUI NOU”

Nihilismul, trăsătura caracteristică a programelor TV și, de altfel, a culturii moderne, este spiritul în care se edifică șinele și identitatea „omului nou”. Unul dintre principalii viruși de care se contaminează mintea micilor telespectatori este relativizarea adevărului. O boală ciudată, de neînțeles pentru cei din vechile generații, este manifestarea la tinerii de astăzi a indiferenței față de credință, față de orice ideal, față de adevăr în general. Lecția pe care o primesc copiii de la televizor poate fi sintetizată în sentința prin care Nietzsche surprinde esența nihilismului: „Nu mai există adevăr absolut, nu mai este stare absolută a lucrurilor”⁵⁰².

Îi vedem pe tinerii de astăzi că nu se mai interesează de

nimic; nu mai au putere să lupte pentru un ideal sau o credință, deoarece nu-i mai motivează decât interesul material și plăcerea. De fapt, aceștia sunt și vectorii care trebuie (în versiunea consumatoris-mului) să-l mobilizeze pe omul societății de consum. Prin televiziune și, în special, prin publicitate, copiilor le sunt condiționate dorințele și nevoile, obiceiul de a cumpăra sau conștiința de a fi prin a avea. Vizionarea TV îi introduce pe copii în atmosfera mercificării, a transformării tuturor valorilor și idealurilor în marfă. Pe toate se pune un preț, toate sunt echivalate în bani.

Banul este

502 I. P. Culianu, *Religie și putere...*, p. 220.

391

personajul principal pe micul ecran, criteriu al puterii și eficienței, mijloc al dobândirii plăcerii și confortului.

O altă consecință a expunerii la mesajele programelor de televiziune este formarea unei atitudini nihiliste, răzvrătite. Spiritul negației sau al revoltei se insinuează și ajunge să pună stăpânire pe conștiința telespectatorilor. El te învață să te opui, să refuzi tot ce este dat ca atare prin revelație, prin credință și tradiție sau tot ce este primit printr-o relație personală.

Televiziunea îi îndeamnă pe copii să se opună autorității părinților, Bisericii, celor mai vârstnici în general, să manifeste reticență sau să conteste credința, obiceiurile și valorile tradiționale.

Totodată, ideologia mediatică îl învață pe copil sau pe tânăr să se încreadă în el însuși, în părerile, în senzațiile și dorințele lui individualiste și egoiste, care sunt, în

principal, modelate prin vizionarea TV. Se subînțelege, desigur, că numai instanța care se exprimă prin televizor este autorizată, prin persuasiunea mesajelor TV, să primească încrederea noastră deplină, căci aceasta exprimă glasul celor care-1 „iubesc” pe om, îi „apără” drepturile și libertățile de toți cei care ar atenta la acestea (părinți, bunici, preoți sau prieteni), în realitate, copilul sau tânărul este învățat să spună „nu” la tot ce poate însemna un sprijin sau un reper real în viața sa și să se încreadă în aceia care au interes să-i manipuleze gândurile, să-i exploateze potențialul de consumator. Criteriile principale pe care este îndemnat omul modern să-și întemeieze punctul de vedere sunt obiectivitatea „științifică” și opinia publică.

Realismul nihilist, exprimat implicit și explicit în programele de televiziune, adaugă și alte câteva trăsături orizontului de valori și de gândire al omului crescut la școala televiziunii. El este cel care definește acea mentalitate scientistă sau pozitivistă, în care omul își fundamentează sistemul de valori, convingerile sau, în ultimă instanță, credința, pe obiectivitatea demersului „științific”. Să nu ne imaginăm că prin aceasta se va edifica personalitatea unui posibil 392

Om de știință. Aceasta se putea întâmpla în secolul trecut, când tinerii nu-și slăbeau, prin vizionarea TV, puterile cognitive sau motivația de a cunoaște. Așadar, să nu ne închipuim că un astfel de uni va fi capabil să-și construiască raționamentul sau valorile pe un demers logic sau rațional.

Ceea ce realismul nihilist modelează este personalitatea

unui individ care-și întemeiază suficiența de sine pe o cultură pseudo-științifică, pe pseudoargumentele culturii de popularizare. El disprețuiește tot ceea ce este legat de revelație, de credință, de tradițiile și experiența înaintașilor, și chiar de adevărata știință. Acest om, foarte probabil, va crede că se trage din maimuță, căci această ideologie (darwinismul) este bine reprezentată pe micul ecran⁵⁰³, chiar dacă științific această ipoteză a fost respinsă definitiv. Un astfel de om, hrănindu-și orgoliul cu o mulțime de curiozități și nimicuri mediatice, găsește un răspuns „științific” la toate, deși în realitate nu și-a dezvoltat capacitatea de a urmări sau construi un raționament logic.

Reticent la tot ce este moștenit de la înaintași, la tot ce este dat prin credință sau prin experiență, omul destinat de familie și de societate să fie telespectator este foarte încrezător în tot ce poartă ambalajul de științific, în ceea ce este complicat și savant, deși mai târziu se dovedește stupid și nociv. În ciuda tuturor deziluziilor, a problemelor și chiar a bolilor pe care i le va produce aplicarea „teoriilor științifice” în propria viață, telespectatorul nu va deznădăjdui, continuând să creadă în glasul „științei”. Aceasta este de fapt credința pe care i-a format-o televiziunea sau ideologia nihilistă. Acest om este un cetățean sau un consumator ideal, deoarece este foarte ușor de manipulat prin aplicarea etichetei de „științific” sau „obiectiv” pe orice măsură sau ideologie popularizată de cei care construiesc astăzi mentalitățile.

503 Vezi numele canalelor: *Animal Planet* și *Discovery*.

Vitalismul este curentul nihilist cel mai bine reprezentat atât în mass-media, cât și în identitatea tânărului de astăzi. Mesajul erotic, mesajul violenței și al magicului sunt dimensiunile principale ale acestui curent atât de bine adaptat mediului televizual. De-a lungul miilor de ore de vizionare, televiziunea dezvoltă tinerilor o sensibilitate sexuală anormală, un comportament și un orizont erotic bolnav. O vestimentație care atrage atenția asupra trupului și a formelor sale, mișcări sau gesturi lascive, priviri aprinse de dorință care promit cu subînțele plăcerea sunt doar câteva dintre elementele erotice ale mediului TV, în coordonatele căruia publicitatea imprimă amprenta eroticului asupra întregii lumi, a obiectelor de consum, a situațiilor, a evenimentelor sau a oamenilor care apar pe micul ecran. De la divertisment până la programele de știri, eroticul este prezent și chiar dominant.

În spiritul acestei atmosfere, televiziunea educă o percepție erotică și simțuală care îl învață pe om încă din primii ani ai vieții să asocieze la nivel perceptiv lucrurile sau oamenii întâlniți de satisfacerea unei plăceri sau a unui interes, să atingă, să apuce și să po-sede cu neînfrânare. Televiziunea ne obișnuiește de mici să căutăm cu dorință, necuviință și nerușinare la fețele și la trupurile oamenilor, în contextul lecției care ni se ține în majoritatea emisiunilor TV, viața sexuală ajunge principala preocupare a oamenilor, mijloc al dobândirii plăcerii și scop în sine, virginitatea este demodată și ru-șinoasă, fidelitatea devine de circumstanță, perversiunile, desfrâna-rea în general, adulterul și

divorțul - scuzabile și chiar recomandabile.

Nu sunt deloc ne semnificative transformările în structura și funcționarea cortexului produse de educația sexuală pe care televiziunea, ca amplificator al tendințelor mediului cultural contemporan, o face copiilor și tinerilor. Mai mult decât în cazul altor comportamente, deviațiile produse în comportamentul sexual se răsfrâng cu putere în funcționarea ariilor prefrontale. Transformarea

394

sexului în centru obsesiv al preocupărilor individului, cultivarea emoțiilor intense sunt factori care subminează o atitudine reflexivă privind existența și posibilitatea copilului sau tânărului de a-și lărgi orizontul experienței.

O asemenea preocupare maladivă în ceea ce privește erosul micșorează capacitatea de concentrare și motivația implicării în alte activități, îl pasivizează pe individ și, de asemenea, îi slăbește controlul comportamentului și al emoțiilor prin dezinhibarea tuturor comportamentelor ce vizează dobândirea plăcerii. Prin toate acestea, este afectată funcționarea și, practic, dezvoltarea normală a ariilor prefrontale.

Legătura care există între o funcționare corectă a cortexului prefrontal și comportamentul sexual se vede și din faptul că vătămarea celui dintâi are ca urmare exacerbarea pulsionii sexuale.

Potrivit studiilor mai recente, un alt efect al vizionării materialelor erotice este apariția fenomenului de dependență. S-a dovedit că materialele erotice, ca și

comportamentul erotic obsesiv, creează dependență, și anume cer un consum sporit, iar în lipsă provoacă irascibilitate, angoasă sau o stare de nervozitate excesivă. Se pare că plăcerea produsă de vizionarea materialelor erotice se reflectă la nivel cortical în emisia de endorfină - un hormon cu structură opioidă - care acționează asupra centrilor plăcerii și care, produsă în cantitate mare și regulat, poate crea dependență de comportamentul care îl produce.

Ultimul aspect privind transformările fiziologice generate de cultura eroticului mediatizată prin televizor este cel legat de activitatea hormonală. Cultivarea dorinței sexuale, a unei imaginații marcate de fantasmele erosului poate juca un rol important în secreția hormonilor sexuali care, la rândul lor, pot accelera maturizarea unei sensibilități și a unui comportament sexual nepotrivit vârstei. Dependenți de materialele erotice vizionate la televizor, de un comportament sexual pătimaș, acești tineri care încep să fie

395

preocupați de problema sexuală din primii ani de școală și care ajung să întrețină relații sexuale încă înaintea terminării gimnaziului ajung foarte repede la epuizare sufletească și trupească, la frustrări și perversiuni, căci fantasmele erosului le agită încontinuu imaginația, în timp ce fericirea promisă se arată a fi una iluzorie.

Violența TV, poate cel mai frecvent mesaj în perimetrul programelor de televiziune, joacă un rol deosebit de important în modelarea comportamentului copiilor și al

tinereilor. Copiii de astăzi, care se uită mult la televizor, sunt mult mai agresivi decât cei din generațiile anterioare. Pe termen scurt, efectele înregistrate evoluează de la simpla manifestare a dorinței de a-l deranja sau supăra pe celălalt, până la violențe verbale și fizice. Pe o perioadă lungă, 10 - 20 de ani, violența TV se dovedește a fi un factor semnificativ în determinarea comportamentului infracțional și chiar criminal. O consecință la fel de semnificativă a violenței TV o constituie forma-rea unui comportament egoist, individualist, lipsit de altruism și, în ultimă instanță, de dragoste. Vizionarea TV dezvoltă insensibilitatea la durerea celuilalt, contribuie la crearea unei atitudini nemiloase, neomenoase, de indiferență față de suferința aproapelui, o adevărată infirmitate sufletească.

În privința aspectului religios, educația pe care o formează televiziunea în timp este una liberală (în sens nihilist) și sincretică. Ideile darwiniste sunt amestecate cu credința în extraterestri, în puteri și fenomene supranaturale. De la credințele orientale până la creștinism, de la mistica răsăriteană până la pietismul apusean, toate sunt amestecate în creuzetul emisiunilor de televiziune.

În climatul de toleranță al micului ecran, toate religiile sau mișcările spiritualiste sunt la fel de adevărate, de interesante și de folositoare, în toate, ni se sugerează, se găsește același Dumnezeu și de aceea este important doar să crezi în ceva, indiferent în ce. Calitatea cea mai importantă a credinciosului în optica TV este aceea de a fi tolerant. Adică a accepta că și celălalt poate avea

dreptate, că,

396

în fond, și el se roagă în felul său la Dumnezeu. Această atitudine „democratică”, „tolerantă”, de „deschidere” și „imparțialitate” este însă contrară aproape oricărei mărturisiri de credință. Ea nu face decât să submineze credința, în general, și pe cea creștină, în special. A spune că toate credințele sunt la fel de adevărate este același lucru cu a afirma că toate sunt mincinoase, deoarece aproape fiecare credință le contestă, prin mărturisirea pe care o face, pe toate celelalte. Dumnezeu nu poate fi în același timp și Iisus Hristos, dar și Buddha, Brahma, un extraterestru sau pietrele și copacii cunoscute ca dumnezei în religiile idolatre.

Ceea ce cultivă televiziunea este o credință sincretistă, bazată pe o pseudocultură religioasă - curiozități, senzațional sau chiar șarlatanii. Orizontul de cultură și percepție dezvoltat prin vizionarea TV este unul de tip magic. Prin vizionare, mintea tinerilor devine foarte pasivă, deschisă sugestiilor televizualului și influențelor venite din subconștient. Este o minte care caută cu aviditate plăcerea, care simte că trăiește plenar mai cu seamă sau exclusiv pe parcursul experiențelor evazioniste (în imaginar).

Prin aceasta, televiziunea pregătește un adolescent deschis către experiența drogurilor, a stărilor alterate de conștiință obținute prin diferite practici orientale sau configurează un orizont perceptiv de tip schizofrenic în care imaginile de la televizor și cele din minte ajung să contrazică realitatea. În aceste condiții, un fapt editorial

cel puțin ciudat pentru cititorul începutului de secol XX, romanul *Harry Potter*, ia o amploare de neimaginat în rândul școlarilor contemporani, într-o epocă definită tocmai prin absența lecturii din programul adolescenților, se constată brusc că un roman ce descrie atmosfera magică din jurul unei școli de vrăjitorie este citit din scoară în scoară de sute de milioane de puști. Poate majoritatea dintre ei se află acum în fața primei cărți parcurse până la sfârșit⁵⁰⁴.

504 Cartea tradusă deja în 47 de limbi a depășit toate recordurile de vânzare, cu mult peste 200 de milioane de exemplare vândute în toată lumea.

397

Până nu demult, părinții i-ar fi oprit pe copii să citească anumite cărți considerate periculoase pentru educația acestora. Cărțile care conțineau învățături mincinoase sau erotice erau primele în fruntea listei lecturilor interzise. Astăzi însă, *Harry Potter* este scrisă de o membră a bisericii sataniste - după cum declară însăși autoarea cărții⁵⁰⁵, iar acțiunea se învâрте în jurul unei școli de vrăjitorie, urmărind, în fond, deprinderea de către copii a unor practici magice, familiarizarea cu lucrarea forțelor demonice. Motivele, simbolurile, metodele, întregul peisaj este inspirat nu atât de fantezia autoarei, cât de practicile vrăjitorești deja consacrate. Cum poate fi elucidat acest mister, uriașul interes manifestat de copii pentru citirea acestei cărți, atitudinea deschisă a părinților care le cumpără cărțile și a profesorilor de școală care, în multe cazuri, le recomandă pentru lectura obligatorie? Cum poate fi

explicat entuziasmul general, întrerupt pe alocuri de câteva voci răzlețe, pentru un mesaj care, în mod vădit, îi îndrumă pe copii pe calea dezagregării mentale și sufletești? Este cunoscut deja sindromul Harry Potter: puternice dureri de cap suferite de copii în urma citirii cărții. Fenomenele „supranaturale” sau problemele psihice nu lipsesc din repertoriul consecințelor produse de lectura cărții. însuși interpretul rolului principal al filmului a fost internat pentru un interval de timp într-un spital de boli psihice. Modelarea prin vizionarea TV a unei conștiințe deschise, pregătite să primească experiența magiciului este poate cea mai plauzibilă explicație a acestui fenomen. Mintea copiilor și a omului contemporan în general a ajuns nu numai extrem de sensibilă, ci chiar foarte dependentă de o astfel de experiență.

Cu toate că nu-și dau seama, atracția pe care o simt oamenii astăzi față de stările alterate de conștiință produse de băutură,

505 J. Kathleen Rowling, născută în Bristol, Anglia (1965), declară într-un interviu publicat în *Times Magazine* că este membră a „bisericii” lui Satan, căreia i-a donat mai mult de jumătate din veniturile sale. Vezi www.the.times.co.uk.

398

drog, practici orientale, medicamente euforizante gen Prozac, față de superstiții, zodiac, vrăjitorie, spiritism, credință în paranormal, în extraterestri etc. nu constituie decât nevoia de a suplini lipsa unei existențe religioase autentice de care cultura nihilismului i-a îndepărtat prin

toate aceste practici, credințe sau experiențe magice, aflate în spiritul și prelungirea experienței vizionării TV.

UN POSIBIL PORTRET

AL COPILULUI TELEVIZORULUI

Au fost prezentate în acest capitol câteva dintre efectele pe care vizionarea TV le are în dezvoltarea și funcționarea cortexului, precum și în definirea comportamentului, a caracterului și personalității indivizilor. Mai mulți factori sunt însă responsabili de manifestarea în viața copiilor noștri a uneia sau a mai multora dintre problemele sau trăsăturile enumerate anterior. Timpul alocat zilnic vizionării TV (aici intră și jocurile pe calculator, internet), genul de programe vizionate, sensibilitatea psihică sau nervoasă a copilului, educația și atenția pe care i-o acordă părinții, mediul în care crește, activitățile, prietenii, contactul cu natura sau exercițiile fizice, toate acestea contribuie esențial la agravarea sau atenuarea simptomatologiei prezentate anterior.

În condițiile în care, din primii ani de viață, copilul este lăsat zilnic un număr semnificativ de ore în fața televizorului sau a calculatorului (4-5 ore), când o mare parte a factorilor agravanți sunt prezenți, lipsind în schimb cei care ar putea să amelioreze efectele televiziunii, atunci trăsăturile prezentate mai înainte vor marca în mod foarte probabil identitatea și mintea copilului. Având în vedere studiile prezentate pe parcursul acestei cărți, devine posibilă schițarea portretului în care se încadrează copiii sau tinerii pentru care televizionarea și cultura nihilistă au jucat rolul cel

mai

399

important în educație. Iată cum ar arăta individul pe care televiziunea îl pregătește pentru lumea de mâine:

Egoist și individualist, ghidat numai de propriile interese și plăceri, tânărul crescut în fața micului ecran este incapabil să se descurce singur în viață. Tiranic cu propriii părinți, îndrăzneț până la obrăznicie cu cei mai mari decât el, ca și cum i s-ar cuveni totul, își arogă toate drepturile și libertățile, fără a considera că are vreo datorie sau responsabilitate. De fapt, cercetările arată că, neexer-sându-și acest comportament - asumarea unor responsabilități -, nu și-a dezvoltat ariile corticale care procesează această abilitate. Astfel că și atunci când în viață va vrea cu tot dinadinsul să-și asume o anumită responsabilitate, din punct de vedere mental, va întâmpina mari dificultăți.

Acest tânăr care lasă impresia că știe totul, că are răspuns la toate, maschează de fapt în spatele pseudoculturii afișate cu suficiență o incultură crasă. Crescut într-o cameră de bloc, cunoscând lumea prin sticla micului ecran, nu are cunoștințe elementare privind natura, animalele, plantele sau fenomenele fizice cele mai obișnuite. Nu se pricepe la nici un meșteșug și nu știe să se descurce într-o situație oarecare. Tânărul care și-a format prin televizor o percepție falsă despre lume și despre sine este, practic, lipsit de orizontul de înțelegere și cunoștințe pe care oricare copil de la țară sau din trecut îl avea în mod normal.

Cu toate că face pe „durul”, arătându-se sigur pe sine,

precum i-a văzut pe cei de la televizor, acest copil, datorită nede dezvoltării normale a ariilor prefrontale este foarte impulsiv, este labil emoțional, incapabil să-și controleze comportamentul și să-și înfrâneze dorințele. învățat să facă numai ce vrea, să nu asculte de nimeni, mai cu seamă de părinți sau profesori, tânărul plămădit de televiziune în duhul culturii nihiliste se supune însă cu docilitate comandamentelor impuse de modă, este deschis superstițiilor, reclamelor

400

publicitare și urmează cu fidelitate modelul eroilor de pe micul ecran.

Acest tânăr, gata oricând să se distreze, să cheltuiască banii pe diferite lucruri, este incapabil să-și asume o activitate ce presupune un anumit efort, să se concentreze cu atenție asupra unei lucrări oarecare.

Pasiv, delăsător și neglijent, îi este greu să se obișnuiască cu munca și să facă un lucru de care să fie mulțumit și el, și ceilalți. Deși caută permanent colectivitatea, vorbește despre prieteni și prietenie, tânărului obișnuit cu comportamentul pasiv și comod al telespectatorului, egoist și individualist, îi este greu să dezvolte o profundă comunicare interpersonală, o prietenie de durată care să presupună fidelitate și seriozitate.

În privința relației de dragoste, lucrurile stau cu mult mai rău. Cu toate că-și cheltuiește o mare parte a tinereții cu această problemă, nu știe mai nimic despre ce înseamnă cu adevărat dragostea. Nu știe practic să iubească pentru că nu a învățat să rabde, să ierte, să se

jertfească, să-1 compătimească pe celălalt, să-i asume neputințele și să-1 sprijine. Crezând că dragostea se reduce la povestea sentimentală încheiată cu o relație sexuală, la distracție și plăcere, acest tânăr este permanent deziluzionat de persoana celuilalt și de propria persoană. De fapt, aceasta este drama cea mare a copilului sau a tânărului culturii mediatice: discrepanța uriașă dintre pretențiile sau drepturile pe care televiziunea l-a învățat să și le revendice și capacitățile mentale, disponibilitățile emoționale, afective și abilitățile practice pe care tot televiziunea i le-a modelat. Acest handicap îl resimte în tot ceea ce face. Astfel, chiar dacă pe ceilalți reușește să-i păcălească într-o anumită măsură, deși chiar pe el însuși se minte încontinuu, folosindu-se de mijloacele euforizante, amnezice și anestezice puse la dispoziție de cultura divertismentului, în adâncul sufletului se simte complexat de slăbiciunile pe care le are, nemulțumit și frustrat de propriile neputințe. Acest

401

tânăr, care aparține prin creștere mai mult televiziunii, culturii mediatice sau nihiliste decât părinților și lumii reale, nu a apucat să-și formeze și să-și dezvolte forul de conștiință. Raportul său cu lumea reală este redus, orizontul de înțelegere - foarte îngust. Nu este capabil să se descurce în viață, să-și evalueze acțiunile, să-și planifice viitorul. Trăiește doar clipa de față prin senzațiile pe care aceasta i le furnizează, incapabil să se detașeze reflexiv pentru a-și da seama ce se întâmplă cu el. Gândurile, sentimentele, emoțiile și acțiunile îi sunt

dictate și dirijate de altcineva. Este, așadar, un om bolnav, neputincios, care, mai mult sau mai puțin conștient, poate să facă rău celorlalți, el însuși suferind pentru infirmitățile pe care le are, pentru faptul că nu se poate realiza în mod desăvârșit ca om.

CÂTEVA OBSERVAȚII PRIVIND DIMINUAREA SAU ELIMINAREA EFECTELOR NOCIVE ALE TELEVIZORULUI

Având în vedere efectele negative ale televiziunii pentru educația și viața copiilor, atât ca tehnologie audio-video, cât și prin mesajele transmise, studiile de specialitate au început a da anumite soluții, a face o serie de recomandări. Inițial, existând convingerea că numai mesajele conținute în programele TV pot fi nocive - cum ar fi violența - s-a sugerat creatorilor de programe să elimine aceste mesaje, iar părinților să-i oprească pe copii de la vizionarea unor astfel de emisiuni. În acest context, filmelor li s-a conferit un anumit calificativ, pentru ca părinții să fie astfel preveniți asupra emisiunilor cu un grad ridicat de nocivitate. Rezultatele acestor recomandări nu au fost pe măsura așteptărilor. Violența a devenit treptat elementul central sau fondul pe care se desfășoară acțiunea majorității filmelor difuzate. Înseși programele de desene animate au început să conțină tot mai multă violență, ajungând s-o

402

depășească pe cea din filmele artistice. Violența, mai cu seamă dacă este cultivată imaginativ, are o mare

capacitate de seducție, de aceea copiii și tinerii se simt atrași irezistibil către acest gen. Astfel că aceștia au ajuns să fie cel mai reprezentativ, sigur și fidel public al filmelor interzise copiilor.

Observându-se că efectele dăunătoare ale televiziunii sunt diminuate semnificativ când părinții se află alături de copii pe parcursul vizionării, explicându-le sau comentând emisiunile urmărite, mulți specialiști au optat pentru această soluție. Lucrul s-a dovedit dificil de realizat sau nerealist, deoarece părinții au foarte puțin timp liber pentru a-1 dedica vizionării împreună cu copilul, iar acesta preferă, în general, alte programe decât părinții.

Atras irezistibil către televizor, cu un sentiment al răzvrătirii bine dezvoltat de cultura nihilistă, în momentul în care părintele îl supune unui program restrictiv, copilul ajunge să desfășoare adevărate strategii de luptă, de la cicăleală până la șantaj, presiuni la care majoritatea părinților cedează. Aceasta mai cu seamă când în preajmă se află și bunicii, pensionari care petrec o mare parte din timp în fața televizorului sau când părinții înșiși sunt adepți ai micului ecran.

Având în vedere că studiile privind efectele comunicării video asupra dezvoltării și activității cortexului uman au dovedit că, indiferent de programul urmărit, vizionarea excesivă afectează creierul, recomandările au început să fie restrictive nu numai în ceea ce privește mesajele vizionate, dar și a timpului petrecut zilnic de copil în fața televizorului sau a monitorului computerului⁵⁰⁶, mai cu seamă dacă vizionarea se desfășoară între 2 și 12 ani

- perioada critică a dezvoltării corticale.

506 Telespectatorii înrăiți sunt considerați cei care vizionează peste 4 ore zilnic, iar micii consumatori - cei care se rezumă „doar” la 2 ore de vizionare în fiecare zi. La aceștia din urmă, efectele sunt semnificativ mai reduse.

403

În Germania, spre exemplu, există deja un puternic curent de opinie privind interzicerea completă a televizorului, măcar până când copiii depășesc vârsta de 5 ani, pentru a fi evitate măcar efectele cele mai grave. Nici această măsură nu s-a dovedit eficientă.

Restricționarea timpului de vizionare se arată mai dificilă chiar decât selectarea programelor destinate copiilor. Pe de o parte, deoarece părinții lipsesc mult timp de acasă, când copilul nu poate fi controlat, pe de altă parte, pentru că vizionarea, fiind o activitate distractivă și extrem de seducătoare, creează dependență, captivează cu putere și cere o creștere a consumului.

În condițiile în care copiii nu au un spațiu liber în care să se joace, parteneri de joacă, posibilitatea de a-și exersa imaginația și sunt izolați într-o cameră de bloc, este foarte greu să fie limitat timpul vizionării. Aceasta mai cu seamă în condițiile în care în majoritatea caselor televizorul stă deschis între 3 și 4 ore zilnic.

În acest context, tot mai mulți dintre cercetători optează pentru eliminarea completă a televizorului din universul vieții de familie. S-a observat că, în casele unde nu există televizor, părinții au mult mai puțin de furcă cu

copiii, referitor la această problemă. Este mult mai ușor de susținut această atitudine, de rezistat în fața dorinței copilului de a avea televizor, decât a face față presiunilor cotidiene - de a urmări un anumit program sau altul, sau de a prelungi vizionarea cu mult peste orice limită.

Există câteva argumente care se opun însă acestei atitudini, dar, după cum vom vedea, acestea, în esență, au un caracter sofistic sau ideologic. Sunt promovate ca opinie publică de cei interesați de existența acestui mijloc de propagandă în interiorul fiecărei case sau, pur și simplu, sunt îmbrățișate ca argumente justificative de cei care nu pot renunța ei înșiși la televizor. Cele mai importante argumente invocate sunt: libertatea de alegere care trebuie lăsată copilului, riscurile presupuse de tentația fructului oprit și ideea socializării ulterioare.

404

LIBERTATEA ALEGERII

Libertatea pe care cultura nihilistă i-a convins pe părinți că trebuie să o ofere copiilor, chipurile, spre a-și putea defini personalitatea, nu este decât un tertip prin care aceștia sunt îndemnați să-și lase copiii pe mâna mijloacelor seductive. Prin această așa-zisă libertate, părinții sunt constrânși să renunțe parțial sau, în final, total la autoritatea lor de principali educatori ai propriilor copii. De fapt, pe baza acestei libertăți, cultura de consum sau mijloacele de manipulare se pot strecura în mintea copilului, pentru a-și construi propriile edificii, aceasta înainte chiar ca micuții să înțeleagă ce se întâmplă cu ei.

Libertatea funcționează doar când există putere de înțelegere și decizie, când există discernământ. Chibriturile nu sunt lăsate la îndemâna copiilor pentru a le fi îngăduită libertatea de a decide singuri dacă să dea sau nu foc casei, jucându-se cu ele. Chibriturile sunt însă cu mult mai puțin periculoase decât televizorul. Care om ar îngădui sau nu ar lua măsuri, dacă, întorcându-se de la serviciu, ar găsi acasă un criminal sau un pervers care i-ar învăța copilul să facă cine știe ce, să se desfrâneze, să ucidă sau chiar să se sinucidă? Oare nu ar trebui aplicat și aici principiul libertății de alegere, lăsându-l pe copil să decidă singur dacă este bine sau nu să asculte de acel individ? Totodată însă, în virtutea acestui principiu al libertății, li se îngăduie copiilor să se uite la televizor, unde întotdeauna există cineva care, chiar prin modelul personal, îi învață toate relele cu putință. Cum va putea oare copilul, aflat în fața televizorului cu o telecomandă în mână, să-și înfrâneze curiozitatea sau să nu se lase sedus de magia unor imagini construite în special pentru acest scop?

405

SOFISMUL FRUCTULUI OPRIT

Un alt argument, adus adesea în discuție, când se pune problema eliminării televizorului din casă, este cel al fructului oprit. „Dacă nu-l obișnuiești cu televizorul, se susține, și nu-l are la îndemână, dacă nu se învață singur să se păzească, atunci copilul, când va scăpa de sub control, se va duce, cu siguranță, în altă parte, la vecini sau la prieteni, și se va uita acolo la televizor, văzând cine știe ce prostii.”

Aria de valabilitate a acestui argument este foarte redusă, depinzând în primul rând de atitudinea părinților și de viața de familie. Dacă părinții petrec o mare parte a timpului lor liber în fața micului ecran și, în același timp, interzic copilului accesul la televizor, atunci desigur că va funcționa paradigma fructului oprit. În aceste condiții, copiii vor fi într-adevăr puternic atrași de fascinanta fereastră magică. Se știe, de altfel, că a fuma și a spune copiilor să nu fumeze, căci aceasta o fac doar oamenii mari, nu este cea mai bună soluție, deoarece copiii tind întotdeauna să-și imite părinții, considerând că tot ce fac aceștia este bun și de aceea este vrednic de urmat. Dacă însă părinții nu se uită la televizor și îi atrag copilului atenția către alte activități, atunci, cu siguranță, acesta nu va simți nevoia de televizor, nevoie pe care nu a apucat să și-o cultive. În privința fructului oprit trebuie observat că această expresie are deja o anumită istorie în perimetrul societății nihiliste, de consum. Spre exemplu, în America, în cadrul campaniei de promovare propagandistică ce a precedat legalizarea avorturilor, se susținea, pentru a-i convinge pe cetățeni, că, de fapt, tentația fructului oprit le face pe femei să facă mai multe avorturi pe fondul prohibit al legii decât dacă actul ar fi legal. În realitate, după legalizare, numărul avorturilor a crescut de câteva ori în numai câțiva ani. Unul din artizanii acestei campanii, regretând după mai mulți ani ceea ce făcuse, a mărturisit în mod public că întreaga campanie

pro-avort fusese instrumentată, iar atunci când invocau argumentul cu fructul oprit știau că acesta este fals, că lucrurile stau cu totul invers.

Un alt exemplu memorabil l-a constituit legalizarea prostituției în Olanda, unde se susținea, de asemenea, că legalizarea va însemna reducerea și ținerea sub control a fenomenului. „Atâta timp cât fructul este oprit, tinerii vor fi tentați mai mult decât dacă ar fi ceva obișnuit și legal", se susținea persuasiv în campania pro-bordel. Din nou faptele au arătat că fenomenul prostituției în urma legalizării, în loc să fie limitat și controlat mai bine, s-a răspândit cu repeziciune, dezvoltându-se traficul de femei.

Argumentul fructului oprit a fost aplicat și în cazul consumului de droguri. „Când drogurile vor fi legalizate, se susținea propagandistic, tinerii nu vor mai fi atât de curioși și astfel mult mai puțini vor cădea pradă consumului." Tot Olanda a fost țara care a pus în practică acest principiu, legalizând vânzarea drogurilor ușoare -marijuana și hașișul. Rezultatul poate fi constatat de oricare turist al Amsterdamului.

Nenumărați tineri pot fi întâlniți, chiar și în timpul zilei, luându-și doza la colț de stradă. Sute de asociații se ocupă de resocializarea consumatorilor de droguri, în timp ce Olanda a devenit un important centru european al traficului de stupefiante.

Se pare, așadar, că *fructul oprit* nu este decât un argument propagandistic, un sofism nihilist destul de convingător pentru mulțime, în realitate, se arată că, mai cu seamă în cazul actelor seductive, practica nu face

decât să cultive obiceiul, să slăbească discernământul și să dea dependență. Având posibilitatea legală să meargă la bordel, tinerii o vor face mult mai probabil decât în condițiile în care bordelul nu ar fi o prezență oficializată în spațiul public al orașului. Apelând la serviciile prostituției, tinerii nu vor deveni mai rezervați privind astfel de experiențe, ci cu mult mai sensibili, mai dependenți și chiar obsedați de sex. De asemenea,

407

începând cu un drog ușor, este foarte probabil ca, în timp, odată cu instalarea dependenței, să se treacă la un narcotic mai puternic.

În aceiași termeni poate fi pusă problema și în cazul televizorului, un mijloc prin excelență seducător care dă dependență. Oare pot copiii să-și înfrâneze curiozitatea, să discearnă ce este bine și ce este rău, să se oprească la timp din vizionare? Pot oare aceștia să se detașeze de atmosfera hipnotică, fascinantă a micului ecran, să spună „nu” unor mesaje construite pe baza ultimelor tehnici sau studii de persuasiune, în scopul captivării atenției, al înlănțuirii minții, al slăbirii voinței și înșelării discernământului? Faptele arată în mod clar că, la fel ca în cazul drogului, consumul cere un consum și mai mare. Prin vizionare, copiii nu dobândesc imunitate la acest obicei, ci, dimpotrivă, se creează deprinderea, se produce intoxicarea, apare dependența.

Referitor la obiecția că acei copii care nu au televizor în casă, când vor merge la vecini sau prieteni, vor fi tentați să se uite la cine știe ce lucruri, fără a putea fi controlați, trebuie făcute următoarele observații: Pe de o parte

copiii, care nu au televizor în casă, odată ajunși în fața televizorului unui prieten, este mai puțin probabil să vadă dintr-odată numai murdării, nefiind familiarizați cu cultura TV, precum sunt cei care se uită zilnic la televizor. Și chiar dacă s-ar întâmpla acest lucru, ar fi doar o excepție, în condițiile în care părinții, aflând, ar putea preveni repetarea faptului. Pe de altă parte, în cazul copiilor care au televizor, cine garantează că în absența părinților aceștia nu vor fi tentați să se uite și la emisiuni violente sau erotice, sau că nu se vor duce la prieteni pentru a vedea ceva mai „tare”?

408

ESTE TELEVIZORUL UN MIJLOC RECOMANDAT SOCIALIZĂRII?

O altă justificare a îngăduirii vizionării TV este aceea că astfel copiii se vor putea socializa mai ușor, se vor integra în comunitatea celorlalți copii și astfel vor putea să se adapteze mai repede societății în care vor trebui să trăiască. Cei care susțin acest lucru nu știu sau eludează faptul că, proporțional cu timpul dedicat vizionării, copiii devin pasivi, mai hiperactivi și mai irascibili, mai orgolioși, mai egoiști și mai individualiști.

Televiziunea nu dezvoltă abilitatea de a comunica personal, ci o subminează, nu cultivă personalitatea, ci o dezorganizează și o uniformizează. Copiii care petrec mult timp în fața micului ecran nu sunt capabili să fie ei înșiși decât ținând, revendicându-și un drept, o întâietate, o plăcere, nu sunt inventivi în joacă, ci, foarte probabil, reproduc scenariile de la televizor, mai cu seamă pe cele ale violenței, reclamele sau

comportamentele vip-urilor care le-au atras atenția. Toate acestea îi vor face pe cei crescuți cu televizorul să fie foarte dificili în relaționarea cu ceilalți, în multe cazuri, incapabili de a fi generoși sau de a se implica în jocuri și acțiuni comunitare. Mai cu seamă în Occident, specialiștii în educație observă că tinerii, care de mici au petrecut mult timp în fața televizorului, se confruntă puternic, uneori până la patologic, cu problema comunicării interpersonale și a socializării. Prin urmare, lucrurile stau complet invers decât se crede sau se insinuează în interiorul opiniei publice.

Un copil care nu și-a intoxicat mintea și nu și-a slăbit puterile mentale cu ajutorul televizorului, care a reușit să-și dezvolte personalitatea, care este viu la minte, inventiv și generos (așa cum este firea nealterată a majorității copiilor) va fi cu mult mai capabil să se integreze comunitar, va fi căutat și apreciat de ceilalți. Cel puțin din punctul de vedere al inteligenței și al caracterului, acest copil

409

va fi mai plăcut, mai dispus să lase de la el, poate fi un mai bun partener de joacă sau prieten.

Am trecut în revistă câteva dintre contraargumentele eliminării televizorului din casă sau din educația copiilor, demonstrând că, în principiu, acestea sunt false sau nefondate, bazându-se, în general, pe neștiința oamenilor privind efectele nocive ale televizorului sau pe slăbiciunea multora dintre părinții sau bunicii care nu-și pot refuza lor înșiși plăcerea de a se uita la televizor sau care nu vor să recunoască deschis

caracterul distructiv al televiziunii. Copiii însă ce vină au pentru a fi lăsați pe mâna unei mașinării ce le strică mintea și viața?

Chiar dacă toate argumentele prezentate anterior (pro-televizor) ar fi reale, ne întrebăm: cine oare preferă să aibă mai degrabă un copil cu probleme mentale - psihice și nervoase -, bine adaptat și integrat unei lumi de bolnavi, decât un urmaș sănătos, care să aibă puterea de a se lupta și descurca singur în viață, un om capabil să discearnă, să se detașeze, să se ridice deasupra mlaștinii prostiei, violenței și a erotismului obsesiv?

ADEVĂRATA FATĂ

A RECOMANDĂRILOR NIHILISMULUI

În vremurile noastre, pătrunși într-o anumită măsură de mentalitatea nihilistă, oamenii au în mod vădit tendința de a nega și desconsidera orice recomandare, sugestie sau sfat care contrazice și condamnă imperativele distructive ale culturii moderne. Acest reflex a fost format în timp prin inocularea disprețului pentru tot ce înseamnă trecut și a admirației, deschiderii pentru tot ce are aplicat eticheta de progres, drepturile omului, libertate, obiectiv și știin-

410

țific. Acesta este unul dintre mecanismele⁵⁰⁷ prin care nihilismul își asigură terenul propice înșămânțării ideilor sale, succesul pe termen lung. Având în vedere acestea, am socotit că este potrivit să dăm și o lectură negativă a procesului educativ realizat prin televizor și prin comandamentele nihiliste ale culturii moderne.

Apelând la aceleași mecanisme ale negației, care s-au

fixat într-o măsură mai mare sau mai mică în sufletele oamenilor de astăzi, nădăjduim să se ajungă în final la un rezultat pozitiv. Pentru aceasta trebuie povestit un fapt care s-a petrecut să spunem nu demult, în lumea în care trăim⁵⁰⁸.

Niște tineri și-au lăsat pentru o vreme copilul spre îngrijirea unui cunoscut de-al lor, ei plecând să lucreze în străinătate. Între timp, omul aflând că aceștia i-au făcut cândva un mare rău și-a pus în gând să se răzbune pe ei, făcând tot posibilul să le distrugă copilul. Nevrând însă să folosească o metodă agresivă, deoarece îi era frică de părinții copilului și de lege, cere sfatul unui prieten, o prezență deloc benefică pentru societatea în care trăiește, dar foarte priceput în probleme de educație, un bun cunoscător al sufletului omenesc⁵⁰⁹.

Acesta răspunde:

„Rezolvarea acestei probleme este mai simplă astăzi decât oricând în istorie. Fă-1 pe copil să stea în fața televizorului 4-5 ore zilnic încă din primii ani de viață și poți fi sigur că această metodă va da rezultatele așteptate. Chiar dacă trebuie să aștepti ceva vreme, deoarece efectele sunt evidente mai ales pe termen lung, merită

507 Cultivarea orgoliului, a părerii de sine și a slavei deșarte, a invidiei și egoismului sunt alte câteva modalități importante prin care omul este complet dezarmat și dat pe mâna mijloacelor de manipulare. Omul orgolios înclină să se încreadă în tot ceea ce-i hrănește orgoliul. Invidia îi determină pe oameni să-i imite pe ceilalți, indiferent de atitudinea lor, iar

egoismul îl lipsește pe individ de sprijinul familiei și al comunității, încrezându-se numai în mintea și în poftele sale inconștiente, hrănit din plin de cultura nihilistă, omul modern este astfel ușor de sedus și de înșelat.

508 Este vorba de folosirea unei metafore pentru a fi mai ușor înțeles pericolul pe care îl constituie televiziunea și cultura nihilistă, în general, pentru viața mentală a copiilor de astăzi.

509 Prietenul nu este altul decât nihilismul.

411

efortul, căci stricăciunea produsă minții copilului va fi durabilă. Începe cu desenele animate, deoarece acestea ating cifre record în numărul de violențe pe oră, incită agresivitatea, anihilează imaginația creativă, subordonând-o scenariilor fantastice desfășurate pe micul ecran.

Mai apoi copilul se poate uita la orice altceva, cu condiția să stea cât mai mult cu ochii ațintiți la ecran. Cu cât va petrece mai mult în această stare semi-hipnotică, de hipo-stimulare senzorială, de inhibiție a activității emisferei cerebrale stângi, a activității cortexului prefrontal și a comunicării interemisferice, cu atât va fi mai probabilă o afecțiune a acestor zone corticale sau procese mentale care nu au fost stimulate normal. Dacă vrei să grăbești procesul disoluției, oferă-i copilului posibilitatea să-și petreacă o parte din timpul vizionării urmărind filme de groază sau pe cele care pot excita puternic imaginația și simțurile.

Mai eficace decât vizionarea TV se vădesc a fi astăzi jocurile pe calculator și navigarea pe internet. Viteza de

schimbare a planurilor, caracterul fantastic și violent al acestor jocuri le fac să se situeze pe primul loc între mijloacele de distrugere a minții umane. Jocurile condiționează cel mai repede și mai eficace reacția instinctuală, agresivitatea, ca reflex automat, și scot, mai degrabă decât oricare alt mijloc, rațiunea din exercițiul ei, făcându-l pe om rob impulsului de moment sau afectelor. Cei mai mulți copii criminali s-au format, în ultimii zece ani, cu ajutorul jocurilor pe calculator. Acestea fac imposibilă dezvoltarea normală a proceselor mentale superioare, a funcțiilor de control ale prefrontalului, îngustează câmpul de conștiință și îl conduc pe individ la handicap mental mult mai repede decât televizorul.

Am lăsat la urmă internetul nu pentru că el ar fi mai puțin periculos decât televizorul sau jocurile pe calculator, ci pentru că acesta înglobează, în realitatea pe care o configurează, atât lumea

412

TV, cât și jocurile pe calculator, filmele sau orice ține de hiper-realul fantastic al lumii virtuale.

Ceea ce aduce în plus internetul față de televizor este posibilitatea de a intra în contact cu indivizi necunoscuți, aflați oriunde pe planetă. Pe lângă faptul că acest tip de comunicare dă dependență, subminează relația personală normală, ea poate să-l aducă pe copil în contact cu un bolnav psihic, cu un obsedat sexual sau un criminal. Astfel, prin internet, există posibilitatea deloc neglijabilă ca adolescentul să intre în contact cu un astfel de psihopat, care-și poate desfășura nevăzut

tactica plină de seducție, călăuzindu-l pe copil și înnebunindu-l cu ideile lui sau cu imaginile pe care i le trimite. Pe această cale, mulți copii ajung astăzi, încă din perioada gimnaziului, să fie posedați de fantezmele erotice, să alunece în tot felul de practici. Unii devin victimele homosexualilor sau ale perversilor, iar alții își însușesc comportamente criminale.

Nu-ți fie teamă, copilul n-o să se folosească prea mult de internet, deoarece nu are încă discernământul necesar pentru a se păzi de atacurile pe care le va primi în această junglă virtuală. Mediul însuși este foarte seducător și deconcertant, curiozitatea copilului este totdeauna suficient de mare, astfel încât posibilitatea ca internetul să-l introducă pe o pistă a autodistrugerii mentale și spirituale este mai mare decât aceea de a-i aduce vreun folos.

Pentru ca efectele vătămătoare ale televiziunii să se manifeste din plin și succesul „educației” tale să fie desăvârșit, s-ar mai putea adăuga câteva recomandări: să nu discuți prea mult cu copilul, deoarece dialogul ajută foarte mult la dezvoltarea minții sale. Cel mai bine este să-l lași să stea cât mai mult timp singur, însă nu pentru a se juca în liniște, căci aceasta iarăși îi poate folosi în dezvoltarea abilităților mentale.

Este recomandabilă folosirea muzicii ca zgomot de fond. Cu cât mai multă, cu atât mai bine. Ultimele genuri muzicale de la rock până la hip-hop și techno sunt tot atât de dăunătoare pentru creier,

413

pe cât sunt de seducătoare și de hipnotice. Zgomotul

permanent ce bombardează mintea copilului nu îi va lăsa posibilitatea reflecției, a investigării lumii în care trăiește, a dezvoltării limbajului intern și, prin urmare vor inhiba acele experiențe care sunt esențiale dezvoltării cortexului prefrontal.

Urmărind să defavorizezi copilului configurarea ariilor neuronale ce mediază controlul comportamentelor, al emoției și al motivației, va trebui să-i faci toate plăcerile, să-l răsfeți cât se poate de mult, să nu-i impui nici o restricție, făcându-l să creadă că totul i se cuvine. Dacă, într-adevăr, dorești ca acest copil să nu fie bun de nimic în viață, să nu poată să se descurce singur, să nu-l pui niciodată, nici când este mai mic și nici când este mai mare, să facă ceva în casă sau în familie, să-și asume vreo responsabilitate.

Avantajul pe care îl ai, folosind aceste metode pentru distrugerea vieții și a minții copilului pe care îl ai în grijă, este că nimeni n-o să te poată condamna vreodată pentru această faptă. Statul nu te va putea acuza, căci el însuși promovează aceste mijloace ca fiind ideale pentru controlul mentalităților, pentru dresajul publicitar și pentru manipularea politică.

Prietenii sau cei din comunitatea în care trăiești nu te vor acuza deoarece ei înșiși își lasă sau își îndeamnă copiii să-și petreacă timpul în lumea virtuală, de dincolo de micul ecran. Și ei au folosit de-a lungul timpului televizorul ca *baby sitter* sau calmant, ca mijloc de petrecere a timpului liber sau de divertisment pentru propriii copii.

Răspuns nu ai de dat decât în fața conștiinței, întrucât

ceilalți oameni din neștiință, naivitate sau slăbiciune își lasă copiii sau îi pun în fața televizorului, însă tu, conștient fiind de răul pe care acesta poate să-l producă minții copilului sau din indiferență pentru viața lui, l-ai lăsat să-și distrugă mintea".

414

CÂTEVA REPERE PE DRUMUL UNEI EDUCAȚII SĂNĂTOASE SAU A RECUPERĂRII HANDICAPULUI PRODUS TINERILOR DE CULTURA TV

Deși afecțiunile rezultate în urma miilor de ore de vizionare sau a unei educații făcute în spirit nihilist pot fi deosebit de grave, trebuie știut că totuși cea mai mare capcană este aceea de a crede că infirmitățile nu mai pot fi recuperate sau că s-a pierdut startul și este oricum prea târziu ca să se mai poată întreprinde ceva.

S-a dovedit de-a lungul timpului că, și în cazurile în care o parte din creier fusese distrusă ca urmare a unui accident sau operații, cealaltă parte a creierului a preluat cele mai multe dintre funcțiile mediate de centrii neuronali afectați.

Cu alte cuvinte, într-un mod uimitor, de neînțeles pentru știință, într-un anumit timp partea neafectată a creierului și-a configurat rețelele neuronale necesare preluării unor funcții care, în mod normal, nu îi erau specifice. Este adevărat însă că performanțele pe care omul le-ar putea atinge ar fi mult mai mari dacă nu ar exista vizionarea TV și nihilismul ca factori de risc pentru dezvoltarea corticală.

Așadar, o educație sănătoasă din care au fost excluse vizionarea TV, care beneficiază și de o bună receptivitate din partea copilului poate conduce, cu un oarecare efort, la dobândirea unor abilități deosebite, la succes profesional, la întemeierea unei familii sănătoase, la desăvârșirea persoanei umane. Sunt nenumărate cazurile în care se dovedește că oamenii care aveau o infirmitate anume, o neputință sau o boală au reușit să ajungă la performanțe mai mari decât cei care dispuneau de potențialități deosebite⁵¹⁰.

510 Profetul Moise era „neîndemânatic la vorbă, vorbea cu anevoie fiind gângav” (Ieșire 4, 10) și totuși prin el Dumnezeu scoate poporul lui Israel din Egipt. Blaise Pascal din tinerețe era foarte bolnav suferind de dureri de cap, Dostoievski era epileptic, iar în timpurile noastre Steven Hawking, unul dintre cei mai mari fizicieni, suferă de o boală ce i-a paralizat toți mușchii, inclusiv cei ce răspund de vorbire.

415

Deziluziile, frustrările, complexul de inferioritate, deznădejdea sau ideea că oricum nu mai există altă cale decât cea a narcozei, a distrugerii și a autodistrugerii sunt ele însele produsele înșelătoare ale nihilismului, ale morbului sinucigaș sădit de acestea în sufletele oamenilor. Cu cât tinerii se vor hrăni mai mult din roadele acestei culturi a nimicului, cu atât vor avea mai puțină putere de a scoate moartea care prin acestea li s-a strecurat în minte și în suflet.⁵¹¹

Dat fiind faptul că de-a lungul lucrării de față ne-am oprit în mai multe rânduri asupra mijloacelor ce

favorizează o bună educație sau recuperarea deficiențelor produse de vizionare, în cele ce urmează nu vom face decât o rezumativă trecere în revistă a acestora.

Pentru vindecarea de oricare boală, după ce a fost conștientizată mai întâi afecțiunea respectivă, sunt necesare voința sau motivația de a lupta pentru însănătoșire, iar cele mai puternice forțe care le pot mobiliza sunt credința și dragostea. Dar și pe acestea nihilismul mediatizat prin televiziune le subminează cu putere.

Credința este dizolvată în creuzetul sincretismului sau este alterată de spiritul scientist, iar dragostea este redusă la atracția trupească, la plăcerea sexuală.

Dragostea curată, care îl potențează pe om până la jertfa de sine, este absentă din oferta programului nihilist.

Așadar, până când nu este conștientizat faptul că nihilismul este autorul moral al răului, până când omul nu se va elibera pe cât se poate de lanțurile acestei culturi disolutive, este greu de crezut că el va putea porni pe drumul renașterii spre o viață normală. Comuniunea familială și susținerea celorlalți este esențială.

Un rol important îl joacă și anturajul. Dacă toți cei apropiați sunt ei înșiși bolnavi de nihilism, lipsiți de voință, pasivi, oameni ai plăcerii și ai

511 Fenomenul este evident în cazul consumatorilor de droguri, care, deși la un moment dat devin perfect conștienți că drogul o să le distrugă sănătatea și o să îi omoare, nu mai găsesc puterea (voința) de a se elibera de tirania acestuia.

distracției, orgolioși și individualiști, lupta este dintru început sortită eșecului.

Studiile demonstrează că, pentru copil sau adolescent, mijloacele cele mai eficiente pentru vindecarea sindroamelor LD și ADHD de - problemele de învățare și deficiențele de atenție - sunt cultivarea tocmai a comportamentelor care sunt afectate. Asumarea responsabilității, munca în general, un program sănătos și stabil de viață, controlul comportamentelor și al emoțiilor, deprinderea de a asculta de o anumită autoritate, de a respecta anumite norme și valori sunt esențiale. Activitățile practice, mai cu seamă cele desfășurate în natură, efortul fizic și liniștea sunt, de asemenea, necesare.

Mai importante decât toate sunt însă dialogul, dezvoltarea limbajului intern și actele reflexive. A gândi, a conștientiza ce se întâmplă în jur, a lupta pentru dezvoltarea forului interior sunt trăsăturile fundamentale ale experienței și ființei umane, ce sunt esențiale pentru dezvoltarea creierului.

Pentru omul societății urbanizate, lectura poate constitui o însemnată sursă de experiență, un important mijloc pentru lărgirea ariilor neuronale (*brain lateralization*). Trebuie păzită mintea de acele lecturi sau experiențe care stimulează reveriile, evaziunile în imaginar, căci acestea îl pot readuce pe individ pe drumul disoluției mentale.

În general, activitățile și viața simplă pe care le propunea societatea și educația tradițională sunt ideale

pentru recuperarea deficiențelor datorate experienței nihilismului, fie că este vorba de vizionarea TV, fie de folosirea mijloacelor evazioniste. Ceea ce trebuie să caracterizeze însă educația de astăzi sau această terapie comportamentală este conștientizarea procesului, asumarea cu seriozitate a acestui mod de viață și o luptă permanentă cu inerția, cu toate mijloacele disolutive ale culturii de consum care ne invadează viața. Într-o societate tradițională, lucrurile evoluau aproape de la 417

sine într-o direcție pozitivă, căci lumea era întemeiată pe baza unei morale sănătoase. În zilele noastre însă, aproape întregul mod de viață promovat prin cultura oficială se opune dezvoltării normale a minții umane, astfel că este absolut obligatoriu să fie conștientizat și contracarat în mod lucid atacul la care suntem expuși prin viața în lumea contemporană.

Desigur, procesul normalizării nu va fi nici scurt și nici ușor, deoarece, după cum observă neuropsihologii, „structurarea inhibă restructurarea corticală”, iar o minte intoxicată de-a lungul anilor cu fantasmеle culturii de consum, cu minciuna și înșelătoria ideologiei nihiliste nu se poate dezintoxica fără durere și luptă.

La început, trebuie plecat de la puțin, pentru ca mai apoi să se avanseze progresiv, deoarece, treptat, mintea și trupul, punându-și în lucrare potențialitățile naturale, vor dobândi tot mai multă putere. Voința se hrănește cu voință, motivația cu motivație, răbdarea cu răbdare etc. Toate abilitățile mentale și procesele psihice sau fiziologice se întăresc numai dacă sunt cultivate

permanent, dacă cerem progresiv tot mai mult. De aceea trebuie să renunțăm cât se poate de mult la comoditățile, la protezele inutile pe care ni le oferă în prezent societatea de consum. Fiecare proteză poate constitui cauza dobândirii unei infirmități și a amputării uneia dintre puterile naturale ale minții și ale trupului uman. Prin urmare, pentru tinerii sau adulții care conștientizează că au fost victimele culturii audio-video, ale nihilismului în esență, șansa vindecării și dezvoltării acelor abilități de care această cultură i-a văduvit este ca ei să pornească un război cu vechile deprinderi pentru a elimina mărturiile și obiceiurile nihiliste din propria viață, înlocuindu-le cu ceea ce a fost validat de creștinism și de experiența societății tradiționale.

1

7

418

Cum ne putem lăsa de televizor și ce înseamnă acest lucru

Vizionarea TV dăunează proceselor mentale superioare, comunicării inter și intraemisferice, subminează disponibilitatea și capacitatea de reflexie și hipertrofiază comportamentele instinctive: bulimia, agresivitatea și erotismul. Asediul la care este supus omul contemporan prin televiziune sau mass-media îl lipsește de posibilitatea alegerii libere, condiționează comportamente și atitudini, spală creierul și îngustează câmpul de conștiință. Cumularea din primii ani de viață și până la maturitate a unui număr semnificativ de ore de vizionare are ca efect *pasivizarea voinței, slăbirea resorturilor subiective și personale ale acesteia, apariția unei*

labilități emoționale, a unei sensibilități patologice pentru evaziunea în imaginar. Mintea este tot mai mult expusă atât atacurilor nălucirilor care urcă din subconștient, cât și bolilor psihice și neurologice. Nu în ultimul rând, televiziunea slăbește relațiile personale, sărăcește până la disoluție viața de familie și cea comunitară, îi izolează și îi însingurează pe indivizi, le slăbește dorința și bucuria de a mai trăi altfel decât consumând, distrându-se sau uitându-se la televizor. Pentru dependentul de televizor, viața și lumea reală devin tot mai plictisitoare, lipsite de sens și chiar deprimante.

Prin toate acestea, televiziunea îi reduce omului dimensiunea rațională și spirituală a existenței, definitorie ființei umane, și îi creează o mulțime de frustrări și complexe ca urmare a neîmplinirilor și infirmităților generate de vizionarea TV. Acestea sunt câteva din motivele pentru care tot mai mulți oameni resimt astăzi cu putere influența negativă pe care televizorul o are în viața lor. Mulți caută soluții sau un ajutor pentru a scăpa de televizor, însă lucrul nu este chiar atât de simplu, după cum vom vedea în continuare.

Din cercetările privind efectele televiziunii, îndeosebi a celor ce vizează eficientizarea propagandei și manipulării prin televizor, pot fi desprinse trei principii sau mijloace prin care oamenii pot micșora influența pe care televiziunea o are asupra lor și chiar pot scăpa de tirania acesteia: 1. întărirea legăturilor interpersonale; 2. coeziunea grupurilor; 3. configurarea vieții și

mentalităților în jurul simbolului sau credinței mărturisite de comunitatea căreia persoana respectivă aparține (familia și parohia).⁵¹²

1. Relația personală îmbogățește viața oamenilor, le lărgeste orizontul de preocupări și înțelegere, activează inițiativa, implică, dă sens, satisface nevoia ontologică de comunicare, dă sentimentul împlinirii, certitudinea sau confirmarea faptului că existăm. Puține lucruri le simțim mai importante în viață decât faptul că are cineva nevoie de noi, ne apreciază sau ne iubește, și aceasta este poate cea mai bună hrană pentru sufletul omului.

Prin relațiile personale, oamenii se ancorează și își dovedesc existența în lume. Chiar și neînțelegerea sau cearta, cu toate că sunt semne ale deteriorării relației personale, sunt preferate indiferenței celorlalți.

Înconjurați de indiferență, oamenii se simt singuri, iar această singurătate nu poate fi suportată multă vreme de către cei lipsiți de credință, fără a apela la un mijloc evazionist (televizor, divertisment, băutură etc).

Televiziunea se află în opoziție cu relația personală, astfel încât, cu cât oamenii întrețin relații personale mai puternice, cu atât se simt mai puțin dependenți de televizor, și cu cât se uită mai mult la televizor, cu atât simt mai puțin dispoziția și nevoia implicării într-o relație personală.⁵¹³

512 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 172.

513 Studiile privind efectul de cultivare demonstrează că factorul principal în contracararea influenței TV „îl

constituie legăturile interpersonale, coeziunea grupurilor
cărora

420

2. Familia și grupul. Cercetările inițiate de Hovland, Katz și Lazerfeld și continuate în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea de mulți alții au arătat că grupul căruia aparțin indivizii ocupă rolul esențial în filtrarea și interpretarea mesajelor primite prin mass-media.

Familia și prietenii sunt implicați în măsura cea mai mare în adoptarea unor concepții și comportamente rezultate din expunerea la media.⁵¹⁴

Acestea însă, printre altele, mijlocesc accesul individului la viața și valorile grupului. Oamenii nu pot trăi singuri, izolați, fără confirmarea și validarea de către ceilalți, de către comunitate, a concepțiilor despre lume și atitudinilor pe care le adoptă. Atât de însemnată este existența grupului pentru viața oamenilor, încât „ceea ce constituie realitate pentru individ este în mare măsură determinat de ceea ce este acceptat ca realitate din punct de vedere social (...). Realitatea (percepută) nu este ceva absolut, ci diferă de la un grup de apartenență la altul”⁵¹⁵. Se poate spune astfel că lumea este pentru individ percepută sau cunoscută prin intermediul grupului sau, mai concret, grupul este lumea cotidiană a fiecărui om.⁵¹⁶ Grupul, ca și familia, este acea realitate la care omul participă în mod personal sau este modalitatea prin care lumea și existența omului în lume sunt structurate într-un mod personal.

Televiziunea însă opune realității grupului o altă lume, o realitate globală și impersonală, chiar dacă pe micul

ecran tot oamenii sunt actorii principali. Cei care aparțin unui grup puternic pot ignora respectiva persoană le aparține. De pildă, dacă adolescenții trăiesc într-o familie unită, cu puternice legături intra-familiale, rezistența la influența televiziunii este mai mare" -*Ibidem*, p. 172.

514 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 131.

515 S. A. Lawery, M. DeFleur, Milestones, *Mass Communication Research. Media Effects*, p. 194, apud *Ibidem*, p. 121.

516 Comunitatea tradițională, precum era înainte, pe alocuri și astăzi, satul sau parohia care avea o viață proprie, deschisă către cer prin credință și către cele din lume prin normele, obiceiurile sau ritualurile care organizau viața cotidiană, era universul necesar și suficient desfășurării existenței și împlinirii umane.

421

lumea TV, deoarece acesta reprezintă reperul valorilor și opiniilor după care sunt judecați și apreciați, după care se împlinesc sau se pierd. În condițiile în care grupul și familia nu mai înseamnă nimic pentru om, atunci lumea TV devine mediul indispensabil împlinirii nevoii de comunicare și comuniune, marea familie (globală) în care individul aspiră să ocupe un loc chiar și numai în mod virtual prin participarea empatică.

Grupul, arată Ellul, este principalul obstacol în calea propagandei și a manipulării. „Grupul manifestă rezistență în fața actului de persuasiune. Când este puternic și are o coeziune internă, grupul oferă chiar și

un tip de protecție membrilor săi (...), el menține un control asupra indivizilor, îi împiedică să se integreze societății tehnologice. De aceea, fragmentarea sau dezagregarea lui devine o țintă. Numai când grupurile foarte mici sunt astfel anihilate, când indivizii nu mai găsesc apărători și nici o protecție din partea grupului cărora aparțin, de-abia atunci acțiunea totală prin intermediul propagandei devine posibilă."⁵¹⁷

Devine astfel explicabil motivul pentru care propaganda realizată prin mijloacele de comunicare în masă luptă, după cum observa Lasch⁵¹⁸, cu atâta perseverență pentru dezagregarea tuturor comunităților și mai ales a familiei. Televiziunea este, după Serge Moscovici⁵¹⁹, unul dintre cele mai importante instrumente ale masificării. Ea este cea prin care oamenii sunt scoși din grupurile sau familiile cărora le aparțin și sunt inițiați sau însingurați în marea familie globală - masa de indivizi. Prin conectarea la lumea TV, într-o măsură tot mai mare indivizii își însușesc mentalitatea masei pentru a fi transformați prin aceasta în „obiecte predilecte ale propagandei”⁵²⁰.

517 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p 45.

518 Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism*, W W Norton & Company, London, 1992, p. 73-74.

519 Serge Moscovici, *Vage des foules*, Paris, Fayard, 1981.

520 *Ibidem*, p. 45.

422

3. *Credința*. Simbolul sau crezul mărturisit de

comunitatea căreia îi aparțin indivizii joacă, de asemenea, un rol esențial în neutralizarea propagandei mediatice sau în menținerea oamenilor în afara sferei de influență a mass-mediei.

În cercetările privind locul ocupat de mijloacele de comunicare în masă în formarea „opinie publice”, Lippmann constată că simbolul este cel care favorizează percepții și interpretări comune, raportări similare și reacții identice, unifică prin estomparea sau ștergerea deosebirilor dintre idei, judecăți și evaluări”⁵²¹. Într-o societate tradițională, acest simbol nu era altul decât credința sau religia, aceea care anima viața comunității, dădea un sens superior vieții oamenilor, precum și criteriul percepției și înțelegerii realității. Pentru omul societății masificate, remarcă Lippmann, pentru care credința nu mai constituie reperul central în jurul căruia oamenii să-și organizeze viața, mass-media definește și pune în circulație alte simboluri capabile să structureze și să unifice percepția și acțiunea indivizilor.⁵²²

Nu trebuie să ne închipuim că trecerea de la o societate religioasă la una care se autoproclamă „a rațiunii” va face ca simbolul de credință (în creștinism, *Crezul*) să fie înlocuit pe cale rațională cu niște principii obiective și științifice. Dimpotrivă, simbolurile lumii moderne pătrund în conștiința maselor pe aceeași cale, a ritualizării, a apelului la arhetipurile religioase și, mai cu seamă, a iraționalului ce definește psihologia mulțimii, iar la nivelul individual, lumea inconștientului.

Noile simboluri nu fac decât să structureze într-un mod pseudoreligios orizontul omului modern, configurându-i

noi ținte

521 *Ibidem*, p. 35.

522 Simbolul, pentru a fi eficient, observă mai târziu J. Ellul, în formarea opiniei publice și practic în manipularea masei, pentru a unifica punctele de vedere și „a favoriza o abordare comună”, trebuie să fie „suficient de abstract pentru a putea fi folosit de către membrii comunității globale în descifrarea și interpretarea diferitelor probleme care preocupă o comunitate”. în Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 43.

423

de acțiune și realizare, noi criterii de interpretare a realității. Ele unifică punctele de vedere individuale, coagulându-le în jurul opiniei publice. Democrația, banul (capitalul), omul ca dumnezeu (antropocentrismul), ideea de libertate (libertinismul, în fond), plăcerea erotică și, mai nou, terorismul sunt doar câteva dintre simbolurile sau credințele răspândite prin mass-media.

Prin urmare, simbolul sau credința în jurul căreia gravitează comunitatea, căci trebuie să fie o comunitate care să împărtășească aceeași credință, este aceea care poate asigura celor care o mărturisesc și o trăiesc independența și chiar invulnerabilitatea în fața atacurilor ideologiei mediatice. Părăsirea credinței și însușirea simbolurilor lumii media înseamnă, dimpotrivă, pierderea parțială a legăturii cu grupul de apartenență și pășirea pe drumul masificării, al dependenței de mass-media, de televiziune ca de o nouă și, într-o măsură tot

mai mare, unică sursă a înțelegerii și realizării umane. Relația personală, grupul și credința pe de o parte și televiziunea pe de altă parte sunt realități total antagonice. Pe măsură ce una se întărește, cealaltă este pusă în criză. Proporțional cu timpul alocat vizionării slăbesc relațiile personale, slăbește până la disoluție viața de grup și se diluează până la dispariție oricare credință și crez al indivizilor dacă acestea sunt contrare culturii TV. Acest lucru este valabil însă doar în cazul comunităților tradiționale care se bazează pe relația personală, și mai cu seamă în cazul celor care mărturisesc credința creștină, care este total opusă simbolurilor lumii TV, dar nu și în cazul grupurilor financiare, a mafiilor, a societăților secrete sau a tuturor grupurilor care împărtășesc aceleași valori cu cele ale lumii TV, în care relațiile au la bază interesul, plăcerea sau magicul. Aceste grupuri, prin faptul că se află în spiritul culturii generate de televiziune, uneori fiind chiar generatoare ale acesteia, pot coexista împreună cu lumea TV, deși chiar și

424

membrii lor vor fi prinși în ecuația disoluției mediatice și a masificării de opinie.

CÂTEVA PRINCIPII CARE ÎNLESNESC

ELIBERAREA DE TELEVIZOR

Din cele prezentate anterior, rezultă un principiu foarte simplu privind mijloacele care ne pot asigura independența față de televizor: Cultivarea aceluiași realități sau activități care sunt subminate sau substituite prin vizionarea TV constituie cel mai bun antidot în

eliberarea de tirania televiziunii. Relațiile personale, o bogată viață de familie, contactul cu natura, activitățile practice, în casă și pe lângă casă, munca în general, exercițiile fizice, lectura și, în mod esențial, credința și faptele acesteia sunt doar câteva elemente ale unei vieți normale, libere de fascinația micului ecran.

Orice activitate practică, precum și munca fizică, joacă un rol esențial în eliberarea minții de stăpânirea imaginilor, de tensiunea evaziunii în imaginar. Ele contrabalansează sau estompează privarea senzorială ce o presupune viața în societatea modernă - asfalt, beton, un mediu artificial în general - și dau minții o întemeiere, o ancorare în real. Lectura, credința și faptele acesteia (viața creștină autentică) pun ordine în gânduri, organizează procesul imaginativ și îi dau un sens pozitiv, bineînțeles atunci când respectivele cărți nu cultivă evaziunea în imaginar. În caz contrar, există posibilitatea înrăutățirii situației, adică alimentarea dorinței de a te uita la televizor.

De asemenea, acele atitudini, mentalități și comportamente, care sunt cel mai puternic afectate sau subminate de cultura TV vor frâna cel mai mult influența negativă a televizorului. Cercetările demonstrează că atitudinea conservatoare defavorizează în mod deosebit acțiunea televiziunii. Oamenii conservatori sunt mai critici,

425

nu îmbrățișează atât de ușor noile teorii, precum inovațiile culturale și comportamentale.

Respectul autorității joacă un rol esențial în protecția

indivizilor. Acesta este și motivul pentru care mesajele TV sădesc în mintea telespectatorilor un spirit al revoltei. Când vorbim de autoritate, nu ne referim la cea politică sau ideologică, deoarece, în cele mai multe dintre cazuri, aceasta este una contrară intereselor poporului, ci la respectul copiilor față de părinți, la buna înțelegere a soților în familie, înțelegere ce este fundamentată pe o preeminență a cuvântului bărbatului în contextul dragostei și responsabilității acestuia pentru soție și copii. Totodată, este esențial respectul față de oamenii mai în vârstă, față de Biserică și așezămintele tradiționale. Din punct de vedere sociologic și psihologic, raporturile de autoritate sunt esențiale în structurarea și existența oricărei comunități.

Viața cât mai simplă, în care oamenii se dispensează de nenumăratele înlesniri ale epocii, de confortul excesiv sau de tendința de a se ține permanent în pas cu moda și cu mentalitățile timpului, este o importantă pavăză în fața invaziei culturii TV în viața noastră. Aceasta, deoarece cultura de consum sau noile „cuceriri” ale civilizației materiale presupun un preț pe care oamenii cu greu își permit să-l plătească. Nu este vorba numai de banii pe care-i necesită permanenta aliniere la noile standarde ale industriei de consum, ci de permanenta neliniște care este sădită în sufletul consumatorilor.

Toate falsele nevoi pe care societatea de consum le creează oamenilor constituie legături puternice prin care aceștia sunt târâți către vârtoarea mediatică, către televizor. Neliniștea că alții ți-au luat-o înainte, că nu mai ești în pas cu moda, că nu mai ești în rândul lumii

sunt produsul mentalității consumatoriste, al propagandei la care individul este supus încă din primii ani de viață. În cadrele modului de viață consumist televiziunea devine necesară, deoarece prin ea se validează acest stil de viață, oamenii se liniștesc că se află pe calea cea „bună” și tot prin televiziune se

426

propun noile modele de viațuire. În societatea contemporană, televiziunea constituie principalul mijlocitor între om și viața modernă a lumii, între individ și industria de consum.

PRIZONIERII UNEI CULTURI BOLNAVE

Deși aceste repere pe drumul vindecării oamenilor de sindromul televizionării sunt foarte simple, clare și eficiente, în urma discuțiilor purtate în ultimii ani pe această temă, s-a putut constata că oamenilor nu le sunt suficiente aceste soluții sau adesea nu găsesc puterea de a le pune în practică.

În multe cazuri se comportă ca și cum nu ar fi auzit nimic din ceea ce li s-a spus, repetând invariabil întrebarea:

- Da, înțelegem că televizorul ne face rău, dar totuși ce să facem ca să scăpăm de el, ce soluții ne dați?
- Faceți ceea ce este firesc, le răspundem. Scoateți televizorul din casă, protejați-vă sau adăpostiți-vă din fața tirului mediatic care vă fărâmițează, vă înstrăinează și vă epuizează mintea, fără să vă aducă nici un folos. Reveniți la o viață normală de familie, în care să petreceți mai mult timp cu cei dragi, la comunicarea comunitară, la micile îndeletniciri de acasă, liniștiți-vă

mai mult și o să scăpați de televizor, întărindu-vi-se concomitent sănătatea mentală și trupească.

- Acestea nu se mai pot face astăzi, ni se răspunde din nou. S-au schimbat vremurile. Nu vedeți? Toată lumea se uită la televizor. Trebuie să afli ce se mai întâmplă în lume, nu poți să ieși din rândul oamenilor, să te izolezi. Este greu să renunți la televizor.

Odată cu înaintarea cercetării, am început să înțelegem din ce în ce mai bine care este, de fapt, problema; de ce oamenii cu care vorbim nu pot să accepte soluțiile simple: renunțarea efectivă la acest mijloc de comunicare ce, de altfel, nu a pătruns în viața lor decât, în cel mai rău caz, de câteva zeci de ani. Pe de o parte vor să

427

scape de televizor, pe de altă parte nu văd cum și caută o soluție oarecum miraculoasă la care, după cum evoluează lucrurile, se așteaptă din ce în ce mai puțin.

Se pare că nu televiziunea este principalul vinovat pentru dependența pe care oamenii o resimt față de acest mijloc de comunicare. Este adevărat, posibilitatea pe care o oferă televizorul, de a privi lumea întreagă de la fereastra micului ecran, conferă televiziunii un uriaș potențial de atracție. Dacă însă ar fi vorba numai de această pricină, oamenii ar putea renunța mult mai ușor la această tehnologie miraculoasă, văzându-și de viața lor. Problema tocmai aici se ivește: însuși modul de viață contemporan constituie forța care-i împinge pe indivizi, îi aruncă în brațele televizorului.

Fiecare cultură are legile ei, liniile sale de câmp care-i

conduc pe oameni către anumite ținte sau obiective. După cât se pare, în modernitate televizionarea este o astfel de țintă. Altfel spus, cultura este ca un joc în care, odată intrat, nu mai poți să faci tot ce vrei, ci trebuie să respecti regulile. Într-un joc de fotbal, spre exemplu, nu te poți opri să te așezi pe marginea terenului cugetând la problemele personale și nici nu poți purta o discuție amiabilă cu cineva din echipa adversă. Trebuie să alergi după minge, să înaintezi către poarta adversarului și să dai gol. În cultura modernă, mingea ar putea fi socotită banii după care oamenii sunt îndemnați și determinați să alerge permanent, iar plăcerea egoistă, interesul sau confortul ar putea fi văzute ca porți în care indivizii trebuie să înscrie de cât mai multe ori. În contextul unui asemenea joc, este greu pentru omul contemporan să mai găsească răgazul și dispoziția să cugete, să-și dezvolte și să întrețină o relație personală, să cultive o viață comunitară și să-și păstreze credința. Legile jocului îi impun un alt tip de comportament, îl fac mai egoist, mai individualist, avid de plăceri, lipsit de un orizont de împlinire spirituală și, prin urmare, mai dependent de un mijloc evazionist de tipul televizorului.

428

Altă problemă pe care o ridică mediul cultural contemporan este apropierea maximă, sufocantă la care acesta vine să-l împresoare pe individ. Cu toate că se autoproclamă cultura libertății, se pare că niciodată în istorie oamenii nu au fost atât de mult constrânși la un anumit mod de viață ca în societatea modernă. În oricare cultură tradițională sau religie exista o anumită distanță

între mărturiile sau preceptele acesteia și viața oamenilor. În societatea modernă însă, deși nimeni nu te constrânge ca să faci ceva anume, prin faptul că este reconfigurat însuși modul de viață, opțiunea nu mai este decât o lozincă propagandistică inaplicabilă în realitate. Nimeni nu te întreabă dacă vrei sau nu să trăiești în această lume, ci doar ți se spune că aceasta este lumea ideală în care ești chemat să trăiești. Dacă nu-ți convine, ieși în afara jocului, lucru de care se tem cei mai mulți. În acest proces de transformare continuă a modului de viață contemporan, mass-media a jucat un rol central, în condițiile în care întreaga lume modernă se scufundă tot mai adânc în mediul generat de mijloacele de comunicare în masă. Imaginile TV, vocea radioului, evenimentele ziaristice îi încercuiesc tot mai mult pe oameni, nu le mai lasă spații libere prin care să vadă lumea direct, așa cum este ea, nealterată perceptiv de acești paraziți. Inundând spațiul vital al omului modern, mintea acestuia, „media maselor” l-a separat pe om de aproapele lui, de cultura în care s-a născut, de obiceiurile și valorile moștenite de la părinți și bunici, de întregul mod de viață tradițional, de religie și chiar de propriile gânduri, de propriul for de conștiință. Scufundați în acest mediu care-i înconjoară din toate părțile și în care aproape că nu mai poate fi întrezărit nici un punct fix, nici un reper, oamenii pot ajunge să creadă că, de fapt, aceasta este realitatea și, prin urmare, nu mai

repede regulile jocului.⁵²³

Alții însă, care constată că lucrurile nu merg bine în viața lor, caută cumva să se elibereze de acest curent care-i îndreaptă în direcția definită de coordonatele principale ale culturii moderne. Drama apare atunci când trebuie să hotărască încotro să-și îndrepte corabia sau care este vântul în care trebuie să-și întindă pânzele pentru a-și direcționa viața către centrul ei firesc. Altfel spus, oamenii nu mai știu care este cultura, modul de viață, autoritatea sau instanța căreia să i se încredințeze și prin care să aibă siguranța că vor contracara efectele disolutive ale modului de viață bolnav care li se impune.

*

VIZIONAREA TV - SIMPTOM AL MODULUI DE VIATĂ IMPUS DE NIHILISM

Cu toate că nu pentru mulți este evident, vectorul director în cultura modernă sau regulile de bază ale jocului nu sunt nici capitalismul, nici hedonismul, nici divertismentul și nici materialismul, ci curentul nihilist. Nihilismul este coordonata principală pe care se mișcă astăzi lumea, el este cel care degradează aproape toate valorile și credințele tradiționale, înlocuindu-le cu cele contrare lor.

Nihilismului i se datorează dependența omului de televizor, căci lucrarea de bază a nihilismului este acțiunea de amputare a puterilor și facultăților naturale ale omului, iar televiziunea este una din principalele proteze oferite individului spre compensare. Numai astfel poate fi înțeleasă legătura de dependență pe care cultura modernă o creează între indivizi și televiziune.

Cu cât omul

523 „Ca să consemneze un succes, afirmă Ellul, propaganda ar trebui să încercuiască persoana sau grupul. Ea este interesată să le ocupe existența, să nu lase - sau să lase cât mai puține - puncte de referință în afara sistemului de valori propuse de actul de persuasiune respectiv.” în Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 45.

430

modern este mai neputincios, cu atât el este mai dependent de televizor. Lucrul este firesc, căci acela care vede slab este dependent de ochelari, dar se și poate dispensa într-o anumită măsură de ei. Pentru nevăzător însă, este foarte dificil, în unele situații chiar imposibil, să se descurce fără călăuzirea altui om. La fel șchiopul se sprijină într-o cârjă, însă cel fără picioare este complet dependent de un cărucior.

Astfel lucrează și nihilismul: slăbind relația personală și comunitară până la disoluție, îl face pe om dependent de televizor sau de mass-media, mijloace prin care acesta își va satisface măcar în parte nevoia de comunicare, prin care se va putea integra în marea „familie”

mondială. Înstrăinarea de eul propriu și subminarea prin nihilism a reflexiei raționale, a capacității de a alege liber și a motivației creează dependență de lumea TV, unde alții gândesc pentru noi și ne sugerează „cele mai bune soluții”, unde publicitatea alege în locul nostru și ne motivează către o opțiune sau alta.

Cea mai gravă infirmitate pe care o creează nihilismul omului modern se datorează amputării - în contextul

acestei culturi - a dimensiunii religioase a existenței, lipsirea omului contemporan de legătura vie cu Dumnezeu. Știind însă, în același timp, că omul nu poate trăi fără să aibă o împlinire religioasă, fără a avea un sens mai profund al existenței, fără nădejdea că totul nu se sfârșește aici, aceeași cultură oferă cu generozitate o multitudine de „religii surogat” sau de narcotice care să-1 facă să uite de problemele lui existențiale, de moarte și de ce va fi după moartea sa.

În acest context, televizorul este simultan atât un seducător și comod înlocuitor de religie, dar și un euforizant suficient de puternic încât să ostoiască setea de religios a omului modern. De aici se naște una dintre cele mai puternice legături de dependență care-1 marchează pe omul contemporan. Fără micul ecran, această fereastră magică cu deschidere către o lume mistică și extraordinară, viața omului lipsit de perspectiva și experiența transcendentului

431

devine foarte uscată și mohorâtă. Televiziunea este, prin urmare, cel mai „nevinovat” drog din cele ce oferă eliberarea euforică în lumea visului și, totodată, „religia de serviciu” a omului care nu trăiește o autentică viață religioasă.

Fără să-și dea seama, omul zilelor noastre, hrănindu-se de la cea mai fragedă vârstă din izvoarele nihilismului, a fost înfășurat cu o mulțime de fire invizibile prin care este atras către televizor sau, mai general, către mass-media. Televiziunea devine soluția pentru societatea nihilistă, masificată. Este prietenul celor lipsiți de prie-

teni, sfătuitorul copiilor, familia celor singuri, tinerețea celor bătrâni, puterea celor slabi, bogăția celor săraci, fereastra către lume a celor izolați în locuințele-celulă ale marilor orașe. Televiziunea este, de asemenea, povestea de dragoste a tuturor celor care caută iubirea ideală în imaginar sau în simțurile trupești, dar care au ajuns incapabili să iubească pur și simplu persoana concretă care se află lângă ei, trecând peste neputințele celuilalt și chiar sacri-ficându-se. Televiziunea este puterea celor care nu mai au puterea a se birui și stăpâni nici pe ei înșiși, războiul celor pentru care și satisfacerea stagiului militar a ajuns o dramă și, în mod esențial, lumea TV a ajuns visul din care se hrănește o mare parte a omenirii sau religia celor lipsiți de credință.

Vârtejul amețitor al culturii nihiliste îl atrage pe omul contemporan și-l conduce prin labirintul întunecat al lipsei de sens și a nimicului către lumea „minunată” a visului televizual. Liniile acestui curent conduc inevitabil la televizor sau la un alt mijloc evazionist.

Astfel că, ori părăsim vârtejul, prinzându-ne de ceva ca să ieșim la suprafață, ori ne îndreptăm către telecomanda televizorului.

Prin urmare, vizionarea TV nu este decât un simptom al nihilismului, boala care a contaminat aproape întregul mod de viață al omului modern. A-l vindeca pe om de televizor este un pas important care s-ar face pe calea însănătoșirii. Dar atâta timp cât nihilismul nu a fost eradicat, vindecarea nu este completă și este foarte

432

posibilă revenirea bolii. Divertismentul, desfrânarea,

sincretismul religios, violența, practicile magice și celelalte semne ale descompunerii nihiliste nu aparțin numai lumii TV, deși televiziunea este cel mai bun mediu de propagare a lor. Chiar dacă oamenii ar renunța într-o mare măsură la vizionare, boala ar putea avansa în continuare, prin consumarea unuia sau mai multora dintre drogurile oferite de nihilism, ca soluții ale uitării de sine sau ca proteze ale infirmității la care a fost adus omul contemporan.

DE CE TREBUIE SĂ NE VINDECĂM DE NIHILISM?

Trăind vremurile celor mai absurde întrebări, complet contrare naturii sau ordinii firești a lucrurilor, apărătorii culturii nihiliste -conducători politici, ideologii acestei culturi, cei care dețin banii, puterea și mijloacele mediatice astăzi - ar putea să riposteze: „De ce ar trebui eradicat nihilismul, adică consumatorismul, cultura divertismentului, a desfrâului, a violenței, a magicului, a televiziunii și a globalizării, atâta timp cât omul modern este fericit prin toate acestea, se distrează bine?" O astfel de întrebare ar fi putut avea un ecou pozitiv acum câteva zeci de ani, când efectele nihilismului nu erau chiar atât de evidente - uriașa criză spirituală prin care trece lumea occidentală astăzi - sau când cercetările încă nu dovediseră consecințele negative pe care comportamentele cultivate de această cultură le are asupra dezvoltării și funcționării creierului uman. Pentru a putea răspunde la această întrebare, vom porni de la o observație simplă: dacă omul ar fi fost făcut pentru modul de viață nihilist, atunci lucrurile în viața omului modern s-ar fi derulat în modul următor: abia

ajungând să facă ochi, copilul ar fi fost pus în fața televizorului și ar fi fost lăsat să-și petreacă astfel timpul ani de zile, până când ar fi fost capabil să experimenteze nu numai imaginar, ci și fizic fiorii plăcerii, alternând vizionarea cu erotismul,

433

violența cu magicul (vezi subiectul *Harry Potter*) sau cu celelalte oferte ale culturii divertismentului. Între timp, trupul și mintea acestui copil s-ar fi dezvoltat armonios, iar omul plin de viață, sănătate și bucurie ar fi trăit sentimentul împlinirii, s-ar fi simțit fericit. Într-o asemenea situație, s-ar fi putut comenta cu îndreptățire: iată că știința sau civilizația modernă l-a făcut pe om fericit, în realitate însă, întregul mod de viață nihilist se dovedește a fi distructiv pentru mintea și chiar pentru trupul omului.

Lipsit de putere fizică, bolnăvicios, dependent de medicamente sau droguri (vezi cazul Ritalinului), din primii ani de viață, copilul sau tânărul, marcat puternic de nihilism, nu reușește să-și dezvolte normal cortexul. Prin urmare, el nu poate să urmărească sau să facă bine ceva, nu se poate motiva, concentra cu atenție, nu-și poate asuma o responsabilitate, nu este capabil de a rezolva o problemă minoră și de a se descurca în viață, iar dincolo de zgomotul euforic al mediului audio-video sau al divertismentului, în adâncul sufletului, el se simte singur, frustrat și nefericit. Gesturile, căutările, irascibilitatea și violența sunt, după cum sublinia Culianu, mărturii ale neîmplinirii omului în modul de viață nihilist⁵²⁴.

Cel mai evident semn al faptului că nihilismul este complet contrar naturii umane îl constituie înmulțirea bolilor mentale. Atât de fericit îl face această cultură pe adeptul sau victima sa, încât în societatea în care acesta s-a dezvoltat cel mai puternic, aproape o pătrime din populație (peste 22%) se tratează anual de o boală psihică și neurologică. Faptul că nu toți cei bolnavi se tratează sau că în fiecare an alții intră pe listele terapeuților, fără ca aceasta să însemne că aceia care nu s-au mai prezentat la doctor sunt definitiv vindecați, ne poate face să credem că, în realitate, ponderea celor afectați de o boală mentală este mult mai mare.

Statisticile indică, de asemenea, că, pe măsură ce o țară se aliniază mai bine la standardele nihiliste ale culturii moderne - vezi cazul țărilor din estul

524 I. P. Culianu, *Religie și putere*, p. 230.

434

Europei, inclusiv al României -, cu atât se mărește ponderea bolnavilor mental.

MODUL DE VIAȚĂ CREȘTIN ȘI NIHILISMUL ÎN

DEZVOLTAREA ȘI FUNCȚIONAREA CREIERULUI UMAN

În căutarea soluției culturale pentru a ne vindeca de nihilism, trebuie să plecăm de la observația că această mișcare nu s-a născut în interiorul unei culturi oarecare, plecând de la elementele ei componente. Spre exemplu, nihilismul nu se naște în lumea Orientului îndepărtat unde religia - brahmanismul sau hinduismul - prezenta mai multe concepții nihiliste decât oricare altă religie, unde realitatea este declarată iluzorie, iar viața omului pe pământ este văzută ca lipsită de sens. Nihilismul nu

apare nici în spațiul religiilor în care erosul este un zeu, iar agresivitatea - o virtute. El se naște însă în lumea creștină ca o mișcare sau ca o revoluție sută la sută religioasă, care nu numai că nu are nimic comun cu creștinismul, ci chiar se definește prin negarea a tot ceea ce afirmă învățătura sau viața creștină. Nietzsche, Marx, Bakunin și toți marii nihiști ai secolului al XIX-lea, în programul lor ideologic se pronunță fățiș împotriva creștinismului, a lui Hristos, însuși Fiul lui Dumnezeu. Nihilismul opune trufia smereniei, egoismul altruismului, ura și violența iubirii, revolta ascultării, cultul trupului și desfrânarea vieții duhovnicești și înfrânării, acțiunea reflexiei, răzbunarea iertării, războiul păcii, hula rugăciunii, blestemul binecuvântării⁵²⁵.

Însăși ființa nihilismului, principiul generativ al acestei mișcări este această luptă cu Dumnezeu, război care se desfășoară pe toate fronturile, de la cel al învățaturii creștine, până la modul de viață creștin. Pentru cine va analiza programul nihilist va putea constata

525 Nietzsche, F., *Așa grăit-a Zarathustra*, Humanitas, București, 1996.

435

că nu există principiu de viață creștină care să nu fie negat sau reflectat în mod negativ într-un principiu al gândirii nihiliste. Practic, nihilismul, la nivelul gândirii teoretice sau al modului de viață ca-re-1 promovează, nu este altceva decât negativul învățaturii creștine.

Al doilea lucru important de observat este acela că nihilismul, chiar dacă se naște în spațiul societății

creștine pentru a se lupta fățiș împotriva modului de viață definit de creștinism, afectează astăzi nu numai lumea creștină, ci toate popoarele și toate religiile, întregul mod de viață al societății umane. Motivul? Se pare că o parte dintre principiile fundamentale ale învățaturii și modului de viață creștin, împotriva cărora luptă nihilismul, se regăsesc într-o măsură mai mare sau mai mică în modul de viață al tuturor popoarelor lumii. Iar la o analiză mai atentă se poate constata faptul că acest lucru este valabil pentru creștinism mai mult decât pentru oricare altă religie. Astfel că o mișcare nihilistă, de negare a învățaturii și modului de viață al unei alte religii, nu ar fi putut avea un asemenea ecou în viața întregii lumi, precum a avut negarea valorilor creștine. Spre exemplu, într-un trib african unde domnește un liberalism dus până la extrem în ceea ce privește relațiile sexuale, negarea acestui mod de viață ar fi însemnat afirmarea familiei și a mo-nogamiei. Într-o religie orientală, cea hindusă spre exemplu, unde lumea este văzută ca iluzorie, iar oamenii sunt îndemnați de practica acelei religii să experimenteze oniricul sau halucinatoriul ca pe o lume la fel de reală sau ireală ca aceea în care trăim, o religie în care omul nu are un sens personal, nașterea unei mișcări nihiliste ar fi însemnat afirmarea valorii realului, interzicerea evaziunilor în imaginar și configurarea unei învățături în care să se pună accent pe persoană, pe modul de raportare personal al omului la lume sau la ceilalți oameni. Un astfel de nihilism care să afirme familia monogamă, relația personală, sensul omului în lume nu ar fi fost nociv

pentru celelalte culturi. Exemplele pot continua atâta timp cât majoritatea religiilor conțin măcar mici elemente ce pot fi regăsite și în nihilism.

Având în vedere toate acestea, putem ajunge la concluzia că efectele dezastruoase ale răspândirii nihilismului pentru viața omenirii se datorează faptului că modul de viață creștin pe care această mișcare îl contestă este, mai mult decât în oricare altă religie și cultură, conform firii umane, propice dezvoltării omului și împlinirii sale în lume. Acest lucru ar putea fi demonstrat analizându-se performanțele la care a ajuns omul în creștinism, atât din punctul de vedere al culturii spirituale, cât și al civilizației materiale (știință, tehnologie), comparativ cu cele atinse în celelalte culturi. Pentru lucrarea de față această demonstrație nu ar avea relevanță, de aceea vom apela la cercetările din domeniul dezvoltării corticale, de unde rezultă că, într-adevăr, principiile modului de viață creștin sunt cele mai potrivite dezvoltării cortexului uman.

Trebuie să pornim de la observația că există anumite experiențe care se dovedesc a fi fundamentale pentru dezvoltarea normală a minții. Știința descoperă că există niște daturi naturale, constitutive ale ființei umane, pe care nimeni nu le poate contesta fără a periclita edificarea armonioasă a creierului copiilor. Experiența cuvântului, a limbii, experiența reflexivă, cea de subiect personal aflat în relație interactivă cu părinții și cu lumea, dragostea sau afectivitatea cu care este

înconjurat copilul sunt constantele principale ale mediului ideal dezvoltării corticale.

Toate acestea pot fi regăsite ca elemente importante ale educației la cele mai multe dintre culturile tradiționale și este firesc să fie așa, căci aceste experiențe sunt cele mai potrivite firii omului, dar numai creștinismul le reflectă în teologia, învățătura și în modul său de viață.⁵²⁶

526 în creștinism, însuși Iisus Hristos este numit Logos, adică Cuvântul și Rațiunea, deoarece, arată Sfânta Scriptură, toate au fost făcute prin Cuvântul lui Dumnezeu, rânduite cu

437

învățătura creștină se fundamentează pe lucrarea Cuvântului, pe folosirea cuvântului și a limbii. De la cuvântul Evangheliei, al rugăciunii până la cuvântul rostit către aproapele, totul se mișcă în jurul Cuvântului. De asemenea, cunoașterea, contemplarea, pătrunderea rațiunilor ascunse din lucruri și din creație este una dintre poruncile creștinismului. Aceste lucruri se văd în aceea că dezvoltarea fără precedent a culturii cărții, a învățăturii și cunoașterii s-a produs în spațiul lumii creștine. În mănăstiri se copiau manuscrisele și tot acolo s-au înființat primele tipografii. În cele mai multe din țările unde s-a răspândit creștinismul, mănăstirile au constituit centrele de răspândire a învățăturii și culturii, școlile și universitățile timpului. Ierarhii, preoții și monahii au fost preocupați și implicați în cea mai mare măsură în iluminarea poporului prin cuvânt și învățătură, iar acest lucru deosebește creștinismul de toate celelalte culturi, unde învățătura era rezervată

îndeosebi unei clase anume.

Totodată, ca religie a persoanei și a iubirii, creștinismul a întărit mult relațiile personale dintre oameni, viața de familie și cea comunitară în general. În nici o altă religie persoana celuilalt nu este privită cu mai multă deschidere, îngăduință și dragoste, ca în creștinism, dragoste care, prin poruncă dumnezeiască, trebuie să meargă până la jertfă. Astfel că mediul social și comportamental generat de această învățătură a iubirii este prielnic dezvoltării armonioase a minții omului. Din punctul de vedere al dezvoltării emisferelor cerebrale, a strategiilor de operaționare corticală, creștinismul a oferit, prin promovarea atât a gândirii logice a rațiunilor naturale (fapt dus la extrem în Occident), cât și a gândirii metafizice, simbolice și mitice, atât a culturii cuvântului scris, a alfabetului, cât și a celei orale, atât un anumit înțeles și rațiune, rațiune care-și găsește izvorul și finalitatea în însuși Fiul lui Dumnezeu. De asemenea, persoana și dragostea sunt fundamentate, în creștinism, pe relația personală iubitoare care se află între Persoana Tatălui, Cea a Fiului și Cea a Sfântului Duh, și desigur pe modul în care Dumnezeu însuși, prin Fiul Său și nu numai S-a raportat și Se raportează personal la lume.

438

a gândirii și lucrării practice, cât și a celei teoretice, cadrul propice unei dezvoltări echilibrate și armonioase a ambelor emisfere cerebrale și a comunicării dintre ele. În privința dezvoltării cortexului prefrontal, se poate

constata că mijloacele cele mai potrivite edificării acestuia, așa cum au fost ele determinate în studiile de neuropsihologie, pot fi regăsite în modul de viață creștin, în etica și chiar în viața ascetică a creștinismului. De exemplu, la configurarea sistemului motivațional un rol important îl are credința, convingerea că totul are un sens, că omul are o chemare, că există o susținere din partea lui Dumnezeu în tot ceea ce facem (evident, în bine). La aceasta se adaugă educarea răbdării, a stăruinței, a nădejdi, a capacității de a lucra pe termen lung, fără a aștepta o răsplată materială și imediată. Toate aceste virtuți creștine reprezintă, practic, stâlpii pe care se poate edifica sistemul motivațional al unui om volitiv, capabil să-și asume cu ușurință orice responsabilitate și să lupte cu tenacitate până la atingerea rezultatului dorit, fără să fie dependent de vreo răsplată ca mijloc de activare a motivației.

Un rol important în configurarea ariilor corticale ce mediază controlul comportamentului și al emoțiilor îl joacă, în societatea creștină, recunoașterea autorității sau ascultarea, înfrânarea și postul. Ascultarea îi dezvoltă omului capacitatea de a-și organiza comportamentul în cadrele descrise de alții, de norme și mediul în care trăiește. Înfrânarea și postul ce pun frâu manifestării mâniei, dorințelor necontrolate sunt practic cei mai buni educatori ai controlului intern asupra comportamentului și emoțiilor.

În ceea ce privește concentrarea și atenția, aproape întreaga viață creștină menține sau cultivă aceste

facultăți. Biserica cere atenție și trezvie în tot ceea ce face creștinul, iar practica rugăciunii necesită în mod deosebit dezvoltarea atenției și a concentrării. Faptul că rugăciunea necesită o bună dezvoltare a acestor abilități, mai mult decât oricare altă activitate, este constatat de oricare creștin

439

care se roagă. Este lesne de observat că lucrul cel mai greu pentru om este să-și țină mintea adunată la rugăciune. Astfel că, pentru cei care de mici au învățat să se roage sau care s-au deprins cu această practică mai târziu, vor avea întotdeauna un ascendent sau o ușurință în concentrarea cu atenție a minții în realizarea oricărei lucrări. Rugăciunea ca vorbire în șoaptă este un cadru ideal al dezvoltării limbajului intern, al dobândirii celui mai important instrument pentru dezvoltarea cortexului prefrontal.

Exemplele ar putea continua, deoarece majoritatea principiilor vieții și învățăturii creștine configurează un mediu de experiență ideal dezvoltării armonioase a creierului uman. Nu același lucru se poate spune despre nihilism, unde este greu sau imposibil de determinat o singură normă care să nu fie vătămătoare pentru configurarea rețelelor neuronale.

Dacă privim în general, vizionarea TV, divertismentul, eroticul, violența, ludicul, magicul sincretismului religios, toate acestea subminează cu putere atât lectura, experiența cuvântului, a limbii, gândirea, cât și relaționarea personală și dragostea curată.

În ceea ce privește emisferele cerebrale, cum s-a putut

constata anterior, în contextul culturii nihilismului procesul de configurare a ariilor emisferei stângi este inhibat cu putere, în timp ce este favorizată activitatea sistemului limbic al emisferei drepte, cel care mediază procesele emoționale.

Natura complet irațională a nihilismului își vădește efectele distrugătoare în modul cel mai clar în procesul de configurare a cortexului prefrontal, a centrilor de control al tuturor proceselor mentale superioare. Cu alte cuvinte, nihilismul lovește exact în ceea ce îl deosebește din punct de vedere neurologic pe om de animal, în partea cortexului care asigură gândirea, activitatea conștientă, controlul comportamentului și al emoțiilor, motivația, planificarea și multe alte procese care asigură ceea ce numim conștiință, adică tot ce-l definește pe om ca ființă rațională. În același timp, cultura

440

nihilistă activează cu putere și într-un mod total necontrolat partea creierului care mediază procesele instinctuale și emoționale.

Instinctele de supraviețuire, hrănire, reproducere și apărare nu sunt rele în sine, după cum nu sunt rele nici emoțiile, însă problema pe care o creează nihilismul este scoaterea acestora de sub controlul rațiunii, control care este specific omului. Hipertrofierea acestor instincte, transformarea comportamentelor pe care le guvernează în scopuri în sine îl introduc pe om în sfera patologicului și a anormalului. Această inversiune pe care nihilismul o produce în ființa umană prin suprapunerea instinctelor rațiunii sau hipertrofierea

instinctualului concomitent cu atrofierea puterilor raționale, pe lângă consecințele grave pe care le are în viața personală și comunitară a oamenilor, fiind contrară naturii umane, va afecta decisiv sănătatea mentală și trupească a acestora.

VIAȚA CREȘTINĂ

ESTE ANTIDOTUL CEL MAI PUTERNIC

PENTRU NEUTRALIZAREA VIRUSULUI NIHILIST

Având în vedere, așadar, că nihilismul apare în contextul lumii creștine, că esența și lucrarea acestuia sunt negarea sau lupta pentru disoluția tuturor formelor de viață creștină, prin aceasta explicându-se și nocivitatea extremă a acestei mișcări, soluția nu poate fi alta decât întoarcerea, în mod conștient, la creștinism și, subliniem, mai ales la tot ceea ce înseamnă credință, învățătură și mod de viață creștin. Nu includem aici creștinismul intelectual sau pe cel pietist.

Războiul prin care trece omul modern este mai mult decât unul cultural, este un război religios. Nietzsche, ca și alți mari nihiliști ai secolului al XIX-lea, afirma acest lucru, învinovățindu-l pe Hristos Fiul lui Dumnezeu că a propovăduit această religie a smereniei, a

441

dragostei, a iertării, a fidelității, și nu pe aceea care ar fi trebuit, după mintea lor, să fie adevărata religie, cea a supraomului, o religie a trufiei, a puterii și violenței, a urii, a răzbunării și a desfrânării.

Cei care l-au continuat pe Nietzsche, din precauție sau pentru eficientizarea propagandei, nu au mai afirmat deschis, pe față necredința sau ura față de Dumnezeu

creștinilor, însă, folosindu-se de știință și tehnologie sau de alte teorii la modă ca de niște arme, în numele progresului, au invadat lumea creștină cu o mulțime de idei, atitudini și mijloace ce promovează nihilismul. Mass-media și în special televiziunea au accelerat mult procesul de substituie a vechilor valori creștine, de înlăturare a ierarhiilor, de transformare a întregului mod de viață creștin sau de desfigurare al acestuia, deși nu a cerut oamenilor să-și lase credința decât doar în rare cazuri, în mod explicit.

Astfel, treptat, omul modern se vede tot mai singur, mai bolnav și neputincios, mai infirm sufletește și trupestă într-o lume în care i s-a promis totul, chiar că va fi propriul dumnezeu (vezi antropocentrismul)⁵²⁷, dacă se va lăsa de trecut, de tradiții, de valori sau ierarhii, de tot ce ține de ordinea creștină a lumii, și unde s-a trezit că nu-i mai rămâne, în fond, decât să viseze în fața televizorului, să se predea consumului de droguri, erotismului sau altei experiențe evazioniste, ca să uite de propria neîmplinire și să nu înnebunească.

Într-un astfel de context, scufundat într-un mediu care își pierde din ce în ce mai mult orice urmă de normalitate, lipsind criteriile și călăuza, singura soluție care poate fi găsită este întoarcerea la credință și lupta cu toată puterea împotriva ofensivei nimicului.

Faptul că rezolvarea la criza prin care trece omul modern poate fi găsită doar în creștinism, și nu într-o altă religie, cultură sau teo-

527 Tematica deschiderii ultimei olimpiade (Atena 2004) a urmărit să pună în lumină chiar ideea

darwinistă. într-o reprezentare alegorică, se sugerează apariția omului în urma unui proces evolutiv și înaintarea lui în istorie sub semnul eroticului (zeul Eros patronează istoria).

442

rie rezultă cu claritate din observația făcută anterior, și anume că viața creștină este modul de viață potrivit firii sau că în acest mod de viață omul se poate desăvârși, putând valorifica la maximum potențialitățile cu care este înzestrată ființa umană. Cum ar fi posibilă, de exemplu, vindecarea de nihilism printr-o practică sau într-o învățătură orientală, care-l face pe adept să se simtă în timpul meditației ca în transa produsă de drogul psihedelic (LSD) sau ca în fața televizorului, și care-i cultivă acestuia o stare ușor recognosci-bilă în practicile nihiliste? Ar fi capabilă o astfel de religie să-i configureze un sistem motivațional normal, să-i dea omului sens în lume, puterea să lupte în viață pentru atingerea obiectivului propus, când doctrina acesteia învață că tot ce se întâmplă în lume este lipsit de sens, iluzoriu și că idealul este să fii pasiv și să-ți sfârșești viața meditând la nimic (nirvana) și cerșind?

Rezultatele acestei educații aplicate pe mulți dintre copiii televizorului sau ai generației anilor '70 din America, deși sunt cunoscute, sunt foarte puțin popularizate. Mulți, îmbrățișând această religie au ajuns să sfârșească în mizerie și degradare ori cerșind pe străzile Occidentului, ori în îndepărtata Indie. Ce eficacitate ar avea, de asemenea, improprierea unei

religii africane sau din altă parte a globului, în care libertinajul erotic și magicul sunt considerate experiențe religioase? Nici cultele mai apropiate de creștinism nu l-ar putea ajuta prea mult pe omul contemporan să se vindece de rănilile și de sechelele nihilismului.

Mahomedanismul, spre exemplu, nu-l poate vindeca pe om de ură sau de violența pe care i le-a hrănit nihilismul, atâta timp cât nu propovăduiește iubirea față de toți oamenii sau nu-l poate înfrâna pe individ de la libertinajul erotic.

În trecut, când boala nihilismului era încă la început, anumite corecții culturale bazate pe bunul-simț mai puteau poate face ceva, astăzi însă, haosul este atât de mare, încât cu greu mai pot fi legate coerent lucrurile.

443

Credința este o problemă de libertate și aceasta mai cu seamă în creștinism. Dumnezeu nu-l forțează pe om să facă binele, să facă numai cele ce-i sunt de folos în viață. Astfel, a arăta cu degetul către creștinism ca unica soluție pentru omul contemporan poate să pară o constrângere deloc potrivită acestei credințe, o semnificativă violentare a libertății. Trebuie însă observat un paradox. Într-o societate tradițională, modul de viață al oamenilor era suficient de sănătos (aceasta mai cu seamă în lumea creștină, unde stilul de viață era pătruns de normele învățaturii lui Hristos), încât să permită alegerea liberă a unei alte religii fără ca prin aceasta să fie puse în pericol, într-un grad atât de mare, sănătatea mentală și biologică a ființei umane. Odată însă cu ofensiva nihilismului, cu extinderea și

împuternicirea acestuia în întregul mod de viață al lumii moderne, se îngustează tot mai mult posibilitatea de opțiuni a indivizilor. Boala a avansat atât de mult, criza în care se află omul contemporan este atât de gravă, încât acesta nu-și mai poate permite să greșească.

Paradoxul constă în aceea că tocmai nihilismul, cel care luptă, de fapt, să-l îndepărteze pe om de Dumnezeu, acutizând criza religioasă și existențială a omului modern, nu îi mai permite acestuia să fie căldicel, adică să-și limiteze credința numai la nivelul convingerilor, poate doar intelectuale, ci-l obligă la o alegere fermă și rapidă. Prin urmare, consecințele nihilismului, cultura libertinismului îi reduc omului libertatea de a alege în sensul că, în mod paradoxal, îl constrâng ori să aleagă antidotul cel mai puternic pentru neutralizarea virusului nihilist - credința și viața creștină -, ori să se lase pradă degradării continue și bolii ce ajunge adesea până la moarte.

Efectele televiziunii asupra vieții religioase a oamenilor, ca și mijloacele duhovnicești pe care le avem la îndemână pentru a ne curăța de reziduurile culturii nihiliste și a ne elibera de tirania televizorului vor fi tratate în următoarele două volume ale cărții: *Revrăjirea lumii prin televizor* și *Convorbire cu părinții atoniți*.

444

Anexai. Obezitatea și televizorul

Deoarece obezitatea a ajuns în America una dintre primele cauze ale mortalității⁵²⁸, în condițiile în care peste 30% din populație suferă în această țară de obezitate⁵²⁹, aceasta manifestându-se încă de la vârsta

copilăriei, s-au desfășurat numeroase studii pentru a descoperi cauzele și metodele de eliminare a factorilor de risc.

Cercetările efectuate au demonstrat că una dintre cele mai importante cauze ale supraponderalității și obezității o constituie excesiva vizionare TV. Faptul că uitatul la televizor presupune un stil de viață sedentar și că, vizionând, mulți dintre telespectatori obișnuiesc să mănânce sau să ronțăie ceva (chipsuri, floricele, dulciuri) au constituit multă vreme motivele principale pentru care se credea că televiziunea favorizează îngrășarea și obezitatea.

Cercetări mai noi arată însă că principalul motiv pentru care vizionarea TV constituie un important factor de risc în apariția obezității o constituie diminuarea ritmului metabolic⁵³⁰. În raportul intitulat „Efectele televiziunii asupra ratei metabolice”, publicat în revista *Pediatrics*, se arată că vizionarea TV micșorează ritmul metabolic mai mult decât atunci când aceeași persoană s-ar odihni⁵³¹. Se pare că pe fondul unei stări mentale pasive, de semisomnolență (activitate corti-cală n) induse pe parcursul vizionării, se produce această diminuare a ritmului metabolic.

Doctorul Gheorghe Panotopulos, cunoscut nutriționist grec, în urma studiilor întreprinse constată că, într-adevăr, creșterea timpului dedicat vizionării TV cu două ore zilnic mărește probabilitatea apariției obezității cu 23% și a diabetului cu 14%⁵³².

528 în SUA statisticile pun în evidență faptul că anual peste 300 000 de decese se datorează obezității. Vezi în

Physical Activity and Good Nutrition, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, 2000.

529 National Center for Health, *Statistics*, 2000.

530 Wes Moore, *Television...*, p. 3.

531 *Effects of Television on Metabolic Rate: Potential Implications for Childhood Obesity*, în rev. *Pediatrics*, 1993, Feb. 91(2), p. 281-286.

532 ADaaanODDDn, 15 aprilie 2005, p. 11.

445

Anexa 2. Calculatorul - internetul și jocurile video
Mulți dintre cei cu care am discutat în ultimii ani, preocupați și chiar speriați, într-o anumită măsură, de consecințele pe care computerul le-ar putea avea asupra minții și educației propriilor copii, au insistat să adăugăm la conținutul acestei cărți și un capitol privind internetul, jocurile pe calculator și utilizarea computerului în procesul de educație. Însă este de-a dreptul imposibil să fie tratat în doar câteva pagini un fenomen care a luat o asemenea amploare. Totuși, având în vedere actualitatea temei și înrudirea tehnologică existentă între calculator și televizor, în final, am decis să subliniem unele aspecte referitoare la computer, citând, pentru o mai precisă informare, câteva fragmente dintr-unul din studiile realizate de Valdemar Setzer, profesor și cercetător în cadrul Departamentului de Științe Informatice al Universității din Sao Paulo, Brazilia.

Dintru început trebuie făcută observația că totuși cea mai mare parte a afirmațiilor privind efectele

televiziunii asupra minții umane sunt valabile și în cazul calculatorului. Și imaginea de pe ecranul monitorului, printr-o acțiune de natură hipnotică, împinge creierul într-o stare electrică de tip alfa, subminând, concomitent, ritmul cerebral beta ce caracterizează procesele gândirii logice și analitice sau, în general, gândirea activă. Din această cauză, în momentul în care utilizăm calculatorul pentru un proces ce solicită gândirea, creierul trebuie să facă un efort mult mai mare decât în mod obișnuit pentru a putea birui inerția hipnotică în care îl introduc imaginile de pe ecran. Pe de o parte vizionarea generează unde alfa și pe de altă parte activitatea solicită unde beta. Aceasta face ca, atunci când ne aflăm cu ochii lipiți de ecran, procesul gândirii să fie mult îngreunat, desfășurându-se cu un consum mult mai mare de energie nervoasă și cu riscul epuizării mult mai rapide a creierului. Prin urmare, calculatorul, ca și televizorul, indiferent de utilizarea sa, constituie un important factor de stres pentru creierul uman.

Pe parcursul folosirii computerului, ecranul acestuia, ca și cel al televizorului, inhibă activitatea emisferei stângi și a cortexului prefrontal și slăbește comunicarea interemisferică realizată prin puntea corpului calos. În schimb, favorizează deschiderea porților subconștientului și înscrierea cu putere a imaginilor transmise în adâncurile acestuia. Aceste fenomene pot avea o intensitate mai

calculatorul este folosit, spre exemplu, pentru tehnoredactare sau pot fi mult mai proeminente când sunt apelate jocurile video sau anumite locații pe internet. De fapt, factorii agravanți sunt schimbarea rapidă a cadrelor și suscitarea cu putere a emoțiilor și instinctelor.

Efectele tehnice (schimbări rapide de cadru etc.) surprind, stresează și copleșesc mintea prin mulțimea informațiilor pe care acesta trebuie să le proceseze într-un timp foarte scurt și, ca atare, contribuie la inhibarea activității cerebrale în rețelele neuronale amintite anterior și, prin urmare, la generarea unor disfuncții corticale.

Emoțiile puternice, fie că este vorba de cele produse de materialele erotice care abundă în lumea internetului, fie de cele suscitade de violența ficțională a jocurilor video, constituie un alt factor de agravare, căci și acestea subminează activitatea emisferei stângi și blochează implicarea cortexului prefrontal.

În multe studii se constată că forța hipnotică și apariția dependenței în cazul internetului și a jocurilor video sunt mult mai puternice decât în cel al vizionării TV. Dependența de internet este comparabilă cu cea generată de droguri. Mulți, în special studenții și tinerii, ajung să petreacă nopți și zile întregi pe internet, renunțând la orice altă activitate, chiar și să-și mai procure hrana și să mai mănânce. Cu cât mintea este mai puternic captivată în această lume ficțională, cu atât oamenii se simt mai puțin dispuși și capabili să ducă o viață normală. Starea de plăcere și de putere pe care o induce lumea

internetului, îndeosebi în cazul celor deja dependenți, este ușor identificabilă de psihologi cu stările experimentate de consumatorii de droguri.

Pentru o mai bună înțelegere a efectului pe care calculatorul, internetul și jocurile video îl au asupra educației tinerilor, vom reda în continuare un fragment din studiul *Media prin mijloacele electronice și educația - Televiziunea, jocurile video și computerul*⁵³³, realizat de Valdemar W. Setzer.

533 *Media prin mijloace electronice și educația, o viziune alternativă*, Editura Escrituras, Sao Paulo, 2001. 447

MEDIA PRIN MIJLOACELE ELECTRONICE ȘI EDUCAȚIA
Valdemar W. Setzer

Spre deosebire de televiziune, sistemul aparat de joc - jucător este un circuit închis: ce este afișat pe ecran, adică operațiunile executate de mașină depind de acțiunile jucătorului. Prin urmare, jucătorul nu este pasiv. Dar acțiunile sale sunt foarte limitate. Utilizând o tastatură, practic, numai degetele se mișcă, destul de repede, dar mâinile rămân nemișcate; cu un joystick, în general, numai una din mâini realizează mișcări de mică amplitudine, mecanice. Ca și în cazul televizorului, vederea și auzul (dacă există sunete) sunt parțial active, dar la jocurile electronice există și o mică activitate a simțului tactil. (...)

Mai există o asemănare cu televizorul: gândirea nu este activă. Într-un joc tipic, punctele pe care le câștigă jucătorul depind de viteza sa de reacție. Gândirea conștientă fiind un proces foarte lent, jucătorul trebuie

să reacționeze fără să gândească; în cazul jocurilor electronice, jucătorul este activ într-un mod foarte limitat, dar de asemenea fără să gândească. Cu alte cuvinte, jocurile determină reacții automate. Aceasta explică motivul pentru care copiii joacă mult mai ușor și cu mult mai mult succes aceste jocuri: ei nu au încă formată gândirea proprie și conștiința, tot atât de dezvoltate ca la oamenii maturi; această dezvoltare face ca eliminarea gândirii să fie mult mai dificilă atunci când trebuie executată o acțiune reflexă.

În final, ca și televizorul, sentimentele sunt active, restrânse la ceea ce se cheamă „sentimentele provocării”⁵³⁴. Aceste sentimente constituie sursa principală de atracție a jucătorului către joc. În ambele cazuri sentimentele sunt artificiale, adică nu au legătură cu realitatea din natură și sunt motivate din exterior.

Comparativ cu sentimentele pe care ni le trezește citirea unui roman: acestea sunt bazate pe o creație interioară (imaginea personajelor sau a situației) sau sunt corelate cu imaginea unei persoane care se bucură sau care suferă: în acest caz, bucuria sau suferința celuilalt este o realitate observabilă. În cazul jocurilor, principalele sentimente implică depășirea unui obstacol, să învingi mașina. Cunoscând că în jucători sentimentele sunt cele mai active, producătorii de jocuri electronice procedează ca și cei din televiziune: prezintă

534 În original, *feeling of challenge* - aproximativ „simțul competiției, al întrecerii” (n. tr.) 448

situații în care sunt suscitade sentimente puternice,

invariabil urmate de violentă și provocări. Ca și la televizor, conținutul jocurilor este o consecință a caracteristicilor aparatului și a stării mintale induse jucătorului.

Este interesant de reținut că reacțiile automate sunt caracteristice animalelor, și nu ființelor umane adulte. În general, adulții gândesc înainte să facă ceva, cercetând cu ajutorul reprezentărilor mentale urmările acțiunilor lor. De exemplu, să presupunem un bărbat care vede pe stradă o femeie foarte frumoasă și simte dorința să o sărute. În mod normal, nu ar face asta, deoarece anticipează faptul că ea nu îl place, că ar putea să țipe, creând în final o situație jenantă și așa mai departe. Ca o consecință a acestor reprezentări interioare, bărbatul se controlează și nu acționează după impulsuri. Acest lucru nu se întâmplă în cazul animalelor: ele acționează numaidecât în funcție de impulsuri și condițiile de mediu. Un animal nu se gândește la consecințele acțiunilor lui. Se poate spune deci că jocurile electronice îi „animalizează” pe jucători.

Pe de altă parte, deoarece jocul impune acțiuni motorii de mică amplitudine și automate, iar acțiunile acestea sunt mecanice, se poate spune că jocurile îi „robotizează” pe jucători. Este ușor de imaginat că, dacă în locul jucătorului am pune o mașină, o cameră de luat vederi pentru detectat mișcările de pe ecran și un computer programat să răspundă la aceste mișcări, în consecință, ar juca mult mai bine decât orice ființă umană. Cu alte cuvinte, se poate spune că jucătorul este redus la o mașină care detectează mici impulsuri vizuale

limitate și efectuează mișcări mici și limitate cu degetele.

JOCURILE ELECTRONICE ȘI EDUCAȚIA

Unul dintre cele mai importante obiective ale educației este să dezvolte capacitatea de luare a unor decizii conștiente corecte. După cum s-a văzut, animalele acționează după instincte și situație, dar oamenii nu.

Jocurile electronice se împotrivesc acestui obiectiv și produc o „animalizare” a omului; este contrar unuia din obiectivele supreme ale educației, să facă din copii și tineri ființe mai umane și mai puțin animale.

Ca și în cazul televizorului, jocul electronic nu depinde de context. Toți jucătorii sunt tratați identic. În acest mod, jocurile sunt contradictorii cu idealul educației vestice de a „produce” indivizi cât mai diferiți din punct de vedere personal. Pe de altă parte jocurile îi condiționează pe jucători să execute mișcări limitate, mecanice, ca să câștige cât mai multe puncte. Unul dintre idealurile supreme ale educației este să formeze oameni care acționează liber și

449

care încearcă să își atingă scopurile stabilite de ei înșiși, nu să acționeze condiționat.

Un alt punct important este competiția față în față cu cooperarea. În mod tradițional, educația la școală și acasă a avut ca unul din obiective să-i pregătească pe copii și pe tineri să facă față unei lumi aflate în competiție, din punct de vedere profesional. Găsesc aceasta ca fiind o teribilă greșeală. Cred cu tărie că educația trebuie să-i pregătească pe oameni pentru

cooperare, nu pentru competiție. Este singurul mod prin care se pot reduce problemele psihologice și sociale care sunt în creștere în lume, deoarece competiția este egoistă (în termeni individuali sau de grup) și antisocială. Dacă privești lumea naturală, adică plantele și animalele, găsești competiție peste tot, urmărind supraviețuirea indivizilor și a speciilor. Nu-i consider pe oameni ca fiind întru totul conform acestei legi a competiției. Oamenii au sentimente și simt compasiune și dragoste altruistă care nu există în lumea naturală. Cred că singura cale pentru a opri tendința actuală de creștere a problemelor din lume este dezvoltarea acestor capacități, iar educația în familie și la școală ar trebui să contribuie în mod esențial la acest proces. Jocurile electronice (mai ales cele de tip combativ) fac exact opusul: antrenează pentru competiție, pentru comportament violent, rece, antisocial. Mulți oameni consideră logic faptul că societatea este (din păcate, cred eu) plină de competiție, și antrenarea i-ar ajuta pe copii în viață mai târziu. Acestora eu le spun că în educație există momentul potrivit pentru toate lucrurile. Copiii mei nu au fost educați în familie și la școală să fie competitivi, ci cooperativi, nu să urască, ci să iubească; când au crescut, s-au adaptat rapid la situația socială actuală - extrem de complexă - și au o viață profesională plină de succes - care a implicat foarte multă competiție. Dar copiii mei au păstrat o adâncă sensibilitate pentru suferința umană - și animală - sunt responsabili din punct de vedere social, încercând mereu să-i ajute pe alții. Și niciodată, absolut niciodată, nu s-au

uitat la televizor și nu au jucat jocuri electronice acasă (pentru simplul motiv că nu le-au avut niciodată și sunt foarte bucuroși să vadă că fiicele mele fac același lucru cu nepoții mei).

Jucătorul jocurilor electronice învață cum să execute activități foarte specializate. Dar ceea ce învață nu poate fi aplicat decât la jocul respectiv, și nu poate fi utilizat în viața reală. Totuși, în situații de urgență, de stres sau de conștiință confuză, jucătorul s-ar putea să reacționeze ca în joc, dar manevrând ceea ce

450

este real drept ceva artificial. În acest sens, jocurile sunt mult mai rele decât televizorul.

Televizorul înregistrează în conștiința spectatorului imaginile văzute și situațiile; jocurile electronice, pe lângă aceeași înregistrare, îl antrenează pe jucător să execute anumite acțiuni. În recenta sa carte, John Naisbitt, menționează tragedii petrecute în unele școli americane, în care condiționarea și antrenamentul realizate de jocurile electronice au provocat acțiuni violente tragice întreprinse de tineri utilizatori. Un caz impresionant este cel din orașul Paducah, Kentucky, petrecut în 1998: un tânăr de 14 ani a intrat într-o clasă și a tras 8 focuri de armă în capul și în toracele victimelor, câte un foc de persoană, nimerind toate țintele. Naisbitt menționează o analiză a cazului în care se spune că un bun polițist sau soldat nimereste în general 20% din ținte, nu trage niciodată câte un foc pentru fiecare victimă etc. Dar faptul incredibil este că tânărul nu a mai folosit niciodată o armă înainte: s-a

antrenat în utilizarea armei într-un joc electronic. În această analiză se observă că un polițist utilizează rareori arma; pe de altă parte, în jocul electronic, imediat după pornirea jocului este necesar să începi să tragi și să nu te oprești, altfel, punctele sunt pierdute. În exemplele menționate de Naisbitt, ucigașii au acționat ca animalele sau, mai rău chiar, ca mașinile, cu fantastică precizie și sânge rece, fără nici un fel de compasiune. Așadar, jocurile electronice nu au nici un efect educațional. Din contră, sunt dăunătoare educației și educă greșit⁵³⁵.

COMPUTERUL

Ca și în cazul jocurilor electronice, computerul și utilizatorul formează un circuit închis. Utilizatorul privește, de asemenea, ecranul și își mișcă puțin degetele - poate un pic mai mult decât în cazul jocurilor, dar totuși mișcări foarte limitate, mecanice. Când este utilizat mouse-ul, puțină coordonare motorie adițională, simțul tactil și al mișcării sunt necesare, dar, de asemenea, sunt foarte puțin folosite față de alte activități cum ar fi de exemplu: prinderea unei mingi, cântatul la un instrument, desenarea cu o pensulă fină etc. Spre deosebire de jocurile electronice, nu este nevoie de obicei de mișcări bruște și rapide. Dar se poate observa că utilizatorul este, de asemenea, într-un anumit fel, pri-

535 Un grup de cercetători germani au descoperit la începutul anului 2005 că activitatea corticală a persoanelor care-și petrec timpul captivați în lumea virtuală a jocurilor pe calculator - este vorba de jocurile ce incită la acte violente - este identică cu a acelora

implicați în acte de violență în lumea reală.

451

zonier al mașinii, de multe ori într-o stare pe care eu o numesc „starea obsesivă a utilizatorului”. Această obsesie îl ține pe utilizator în fața computerului ore întregi, deseori acesta uită de viața personală, de obligațiile și nevoile sale.

Este important să accentuez problema gândirii. Pentru a utiliza un computer, este absolut necesar să îi furnizăm comenzi, în orice program. După cum s-a văzut, aceste comenzi activează funcții matematice (pentru calcule sau manipulări de simboluri), în interiorul mașinii. Când computerul primește comenzi sub formă de text - ca și la selectarea unei pictograme - utilizatorul este forțat să se gândească în mod conștient la ele. Cu alte cuvinte, computerul îl forțează pe utilizator să formuleze gânduri într-un formalism asemănător celui din matematică, care poate fi introdus în mașină și interpretat de aceasta; eu le numesc „gânduri mașinale”. Unul din efectele acestui scenariu este că utilizatorul este influențat să lucreze fără disciplină. De fapt, din moment ce spațiul de lucru este pur mental, tot ceea ce face nu are consecințe directe asupra lumii reale. Aceasta nu se întâmplă când cineva conduce o mașină sau lucrează la strung.

COMPUTERELE ȘI EDUCAȚIA

Să luăm în considerație faptul că utilizatorul unui computer trebuie să exerseze gândirea logico-simbolică și algoritmică și să comunice el însuși cu mașina în limbajul formal. Următoarea întrebare, care de obicei nu este pusă, trebuie neapărat formulată de cei care

argumentează pentru sau împotriva utilizării computerelor în educație: care este vârsta potrivită pentru un copil sau un tânăr pentru a începe să utilizeze acest tip de limbaj și gândire? Neil Postman a atras atenția că mediile de transmitere a informației accelerează inadecvat dezvoltarea copiilor și adolescenților, transmițând experiențele și ideile adulților și făcându-i pe copii și tineri să se poarte ca adulții. Computerele fac exact acest lucru, dar la nivelul celei mai importante capacități, gândirea.

Astăzi, educatorii, psihologii și doctorii devin tot mai conștienți că premergătoarele nu sunt bune pentru copii. Oare ce are în cap un părinte care vrea să grăbească învățarea mersului de către copiii săi? Nu există nici un copil sănătos care să nu fi învățat să meargă, și asta ar trebui să se întâmple într-o perioadă individuală, când mușchii, coordonarea motorie și impulsurile venite de la adulții care merg sunt maturizate. Eu numesc calculatorul „premergător mintal”. Cât timp va trece până ce părinții și educatorii vor înțelege că a forța gândirea abstractă, intelectuală este în defavoarea copiilor și tinerilor?

452

Computerele favorizează lipsa de disciplină. Copiii nu au destul autocontrol pentru a se stăpâni, direcționând și limitând utilizarea computerului. Chiar mai mult, favorizarea lipsei de disciplină este exact opusul unuia dintre obiectivele principale ale educației. Aceasta ne duce la următorul punct.

Din punct de vedere educațional, este foarte important

de evidențiat că, de fapt, calculatoarele forțează utilizarea unor gânduri și raționamente formale de un tip special: cele care pot fi introduse în mașină sub formă de comenzi și instrucțiuni. Nu este posibilă utilizarea oricărui fel de program, fără să i se dea comenzi (scrisul italic al cuvântului „oricărui” a fost obținut cu ajutorul comenzii CTRL+I; utilizarea pictogramei corespunzătoare ar însemna același lucru pentru utilizator). Așadar, în această acțiune, gândirea utilizatorului este redusă la ceea ce poate fi interpretat de mașină. Educația ar trebui să aibă ca unul din cele mai înalte obiective ale sale dezvoltarea înceată a capacității de gândire logică și obiectivă, astfel încât să devină liberă și creativă la vârsta adultă. Aceasta nu se poate întâmpla dacă gândirea este încadrată prea de vreme în forme rigide și moarte, precum cele cerute de orice mașină, și mult mai mult de computere, care lucrează la un nivel mental strict formal.

Datorită tipurilor de gândire și limbaj formal impuse de utilizarea calculatoarelor și datorită autocontrolului enorm pe care îl cer, și bazat pe experiența mea personală cu elevii de liceu, am ajuns la concluzia că vârsta ideală a tinerilor pentru a începe să utilizeze un calculator este 16 ani, preferabil 17.

INTERNETUL

Un copil care utilizează internetul nu are nici o restricție, în afara cazului când părinții utilizează așa-numitele „filtre” care împiedică accesul la anumite locații și/sau permit accesul numai la anumite locații (pun pariu că internetul devine astfel foarte plictisitor).

Dar dacă părinții în general nu încearcă sau nu reușesc să limiteze utilizarea televizorului, cum ne putem aștepta că vor reuși în cazul calculatorului? Cea mai multă informație accesată prin internet nu are un context în ceea ce privește copilul, internetul reprezintă ceea ce se poate numi „educație libertină”: copilul face ce vrea și când vrea. Este exact contrariul a ceea ce educația ar trebui să fie (din moment ce nu există nici un adult care să aprecieze ce este mai bun pentru ei). Copiii și tinerii au nevoie de o orientare constantă spre ce ar trebui să citească, să învețe etc!

Evident, întotdeauna trebuie lăsat puțin loc și pentru libertate în activitățile programate, altfel creativitatea este omorâtă. Intuitiv, copiii așteaptă un ghid în dezvoltarea lor și o lipsă de orientare poate provoca serioase dereglări în com-

453

portament. Prin tradiție, părinții aleg, de exemplu, cărțile pe care le citesc copiii lor; profesorii, ce trebuie să li se predea și sub ce formă, potrivit cunoștințelor, dezvoltării și mediului elevilor. Aceasta nu se întâmplă în cazul internetului. Un instrument pentru adulți, complet de-contextualizat, oferit copiilor și adolescenților, provoacă un efect de maturizare precoce, permițându-le să intre în contact cu o informație care nu este potrivită pentru maturitatea și mediul lor.

Orice grăbire a maturizării fizice și psihice a copiilor și adolescenților este foarte dăunătoare pentru ei: în educație și în dezvoltarea personală nu este posibil saltul peste etape fără efecte negative ulterioare.

CONCLUZII

Cred că nu există loc pentru televiziune publică și jocuri electronice în educație. Eșecul predării audio-vizuale a fost arătat foarte clar în cazul televizorului. În Brazilia, milioane de dolari sunt cheltuiți pentru producerea de programe TV educaționale. Niciodată nu am găsit vreo statistică din care să rezulte ce și cât s-a învățat prin intermediul acestor programe. După cum s-a văzut, televiziunea nu este un mediu educațional, nici măcar unul informativ, ci unul de condiționare. Admit utilizarea materialelor video, în licee, pentru a arăta scurte demonstrații, însoțite de discuții.

În cazul calculatoarelor, trebuie să recunoaștem că sunt mașini folositoare pentru anumite activități. De exemplu, originalul acestui articol a fost scris de mână și mai târziu redactat la calculator pentru revizie, paginare și trimitere prin internet la San Salvador, pentru publicare în *Lucrările Simpozionului Idriart*, în februarie 1998.

De aceea părerea mea este că e necesar să se introducă în licee computerele, dar învățând cum sunt utilizate și principalele lor aplicații și, foarte important, învățând ce sunt computerele. Totuși, din moment ce aceasta cere o anumită maturitate, propun ca prezentarea să înceapă cu studiul părții electronice, în laboratoare de circuite electronice (începând cu tranzistorul). Circuitele electronice sunt o realitate fizică, deci pot fi prezentate înaintea programelor, care sunt pur abstracte. După ce bazele funcționării fizice sunt înțelese, se pot prezenta, în ultimii doi ani de studiu, programele și internetul.

întotdeauna predarea trebuie să se facă dintr-o perspectivă critică, după cum se și recomandă în excelentul raport al Alianței pentru Copilărie. De exemplu, se poate arăta că în internet creșterea gunoiului informațional este exponențială și devine din ce în ce mai greu să găsești ceva cu adevărat folositor fără să știi dinainte locația. Sau că în poșta electronică nu trebuie să cazi în 454 extrema trimiterii de mesaje telegrafice, fără formulă de adresare, tratându-i pe destinatari ca pe niște mașini, și nu ca pe ființe umane.

Este interesant de comparat cele trei mijloace electronice de difuzare a informației în modul următor: jocul electronic dă iluzia acțiunii (exercitarea voinței), dar este o mișcare mecanică. Televizorul dă iluzia simțirii, dar este un sentiment ireal, întotdeauna stimulat într-un mediu virtual, și nu datorită imaginației personale ca în cazul cititului sau realității unei persoane prezente fizic care se bucură sau suferă. Computerele dau iluzia activității de gândire, dar este un tip de gândire care poate fi introdus într-o mașină prin comenzi și instrucțiuni, și este o caricatură a ceea ce ar trebui să fie gândirea umană. Așadar, cele trei tipuri de difuzare a informației atacă cele trei facultăți ale sufletului uman, reducându-le la un nivel non-uman. Acest nivel este, în cazul televizorului, reducerea ființei umane la condiția de animal semiconștient. în cazul calculatoarelor, este reducerea la o mașină, specializată într-un anumit tip de gânduri care pot fi introduse în acea mașină, în cazul jocurilor electronice, este

reducerea, pe de o parte, a ființei umane la un animal care reacționează fără să gândească și fără moralitate și, pe de altă parte, la un robot care reacționează în mod mecanic, standard.

	Gândire a	Simțirea	Voința (acțiunile)
TV	reduce	stimulează, dar din exterior, nereală	automatizează, mecanicizează
Jocuri elec- tronice	elimină	stimulează, dar sen- timentele de compe- tiție și provocare	stimulează , dar voința de depășire a unei provocări
Calcul atorul	stimulează, dar gândire a logi- co- simboli- că, tip mașină	stimulează, dar sen- timentul unei provocări	mecanicizează mișcările, concentrare pe gândirea tip mașină

Școala viitorului nu trebuie să fie una mai tehnică, ci una mai umană. Ar trebui să-i învețe pe copii la timpul potrivit (liceu) să înțeleagă mașinile și să le stăpânească. Ar trebui să predea utilizarea tehnologiei acolo unde este folositor, să ridice ființa umană, plasând-o deci la

locul potrivit ei și nu să o degradeze. Numai prin educație putem răsturna prezenta dominație a mașinilor asupra ființelor umane, care devin sclavii lor, în loc de stăpânii lor.

455

Bibliografie selectivă

American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental*

Disorders, 4th edition, Washington, 1994. Anderson, D. și P. Collins, *The Impact on Children's Education: Television's Influence*

on Cognitive Development, Office of Educational Research and Improvement,

Department of Education, 1988. Barkley, R., „What is the Role of Parent Group Training in the Treatment of ADD

Children?", în *Journal of Children in Contemporary Society* 19 (1,2), 1986. Baudriard, Jean, *Strategii fatale*,

Polirom, 1998. Berger, Arthur Asa, *Narratives in Popular Culture, Media and Everyday Life*,

Thousand Oaks: Sage Publications, Sage London, 1997.

Berger, Arthur Asa, *Television as an Instrument of Terror. Essays on Media, Popular*

Culture and Everyday Life, Transaction Books, New Brunswick, 1980. Berger, Arthur Asa, *Media USA: Process and Effect*, Longman, New York, 1991. Brune,

Francois, *Fericirea ca obligație*, Editura Trei, București, 1993. Centerwell, B. S., „Television and Violence: The Scale of the Problem and where to

go from here", în *Journal of the American Association*,

267 (22). Comstock & Paik, *Television and the American Child*, Academic Press, 1991. Constantinescu, Mihaela, *Post/postmodernismul: Cultura divertismentului*, Univers Enciclopedic, București, 2001. Culianu, Ioan Petru, *Eros și magie în Renaștere 1484*, Nemira, București, 1999. Culianu, Ioan Petru, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Nemira, București, 1995. Culianu, Ioan Petru, *Religie și putere*, Nemira, 1996. Daley, E. A., *Father Feelings*, New York, 1978. DeFleur, Melvin L., Sandra Ball-Rokeach, *Teorii ale comunicării de masă*, Polirom, Iași, 1999. Diamond, M., *Enriching Heredity*, Free Press, New York, 1988. Dobrescu, Paul și Alina Bârgăoanu, *Mass-media și societatea*, Editura SNSPA - Facultatea de Comunicare și Relații Publice, București, 2001. Drăgan, Ioan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996. „Effects of Television on Metabolic Rate: Potential Implications for Childhood Obesity”, în *Pediatrics*, 1993, feb. 91(2). Eliade, Mircea, *Sacru și profanul*, Humanitas, București, 1992. Emery, Fred and Merrelyn, *A Choice of Futures - To Enlighten or Inform*, Centre for Continuing Education, Australian National University, 1975. Emery, Merrelyn, *The Social and Neurophysiological Effects of Television and Their Implications for Marketing Practice*. Doctoral dissertation. Australian National

University. Canberra, 1985. Guinness, D. Mc, *When Children Don't Learn*, Basic Books, 1985. Harrison, *Principiile Medicinii Interne*, ediția a XCV-a, Ed. Teora, 2001-2003. Healy, Jane M., *Endangered Minds*, Touchstone, New York, 1990. Holdevici, Irina, *Sugestiologie și psihoterapie sugestivă*, Ed. Victor, București, 1995. Huxley, Aldous, *Minunata lume nouă*, Univers, București. James, Lull, *Mass-media, comunicare culturală*, 1999. Kean, John, *Mass-media și modernitatea*, Polirom, Iași, 2000. Kelner, Douglas, *Cultura Media*, Institutul european, Iași, 2001. Krugman, Herbert E., „Brain Wave Measures of Media Involvement", în *Journal of Advertising Research* 11.1 (1971): 3-9. Krugman, Herbert R, *Electroencephalographic Aspects of Low Involvement: Implications for the McLuhan Hypothesis*, American Association for Public Opinion Research, New York, 1970. Krugman, Herbert E., „Memory Without Recall, Exposure Without Perception", în *Journal of Advertising Research* 17.4 (1977): 7-12. Kubey, R. W. și M. Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life: How Viewing Shapes Everyday Experience*, Hillsdale, 1990. Kubey, R., *Tuning in to Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996. Large, Martin, *OutoftheBox*, <http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Largehtm>. Large, Martin, *Who's Bringing Them*

Up? How to Kick the T.V. Habit, Hawthorn Press, Stroud, 1992. Lasch, Christopher, *The Culture of Narcissism*, W. W. Norton & Company, London, 1992. Levinson, H. N., *A Scientific Watergate*, Dyslexia Stonebridge Publishing Ltd, Lake Success, New York, 1994. Luria, Alexander Romanovich, *Language and Cognition*, John Wiley and Sons, New York, 1981. Mander, Jeny, *Four Arguments for the Elimination of Television*, Quill, New York 1978. Maxim Mărturisitorul, *Filocalia II*, Harisma, 1993. McLuhan, Marshall, *Mass-media sau mediul invizibil*, Nemira, București, 1997. Moody, K., *Growing up on Television*, Times Books, New York, 1980. Moore, Thomas, *The Re-Enchantment of Everyday Life* Hodder, London 1996. Moore, Wes, *Televiziunea: Opiul popoarelor*, The Journal of Cognitive Liberties, Voi. 2, 2001. Moscovici, Serge, *L'age des foules*, Paris, Fayard, 1981.

457

Mulholland, Thomas, and Erik Peper, *Occipital Alpha and Accomodative Vergence, Pursuit Tracking, and Fast Eye Movements*, Psychophysiology, 1971. Nietzsche, F., *Așa grăit-a Zarathustra*, Humanitas, București, 1996. Postman, Neil, *Amusing Ourselves to Death*, Penguin Books, New York, 1986. Ramonet, Ignacio, *Tirania comunicării*, Doina, București, 2000. Rice, M., P. Haight, *Motherese of Mr. Rogers: A description of the dialogue of educational*

television programs, Journal of Speech and Hearing Disorders, nr. 51, 1986. Roco, Mihaela, *Creativitate și inteligență emoțională*, Polirom, Iași, 2001. Rose, Eugen (Pr. Serafim), *Nihilismul - o filosofie luciferică*, Editura Egumenită, Galați, 2004. Sandy MacGregor Calm Research Centre, *Our Subconscious Mind is to Key*, <http://www.calm.com.au/pages/02sales.shtml>. Sartori, Giovanni, *Homo Vicens*, Humanitas, București, 2005. Setzer, Valdemar W., *Media prin mijloace electronice și educația, o viziune alternativă*, Editura Escrituras, Sao Paulo, 2001. Setzer, Valdemar W., <http://www.ime.usp.br/~vwsetzer>. Simisi, Pavlu, *Synandisi psyhiatrikis kai pistis*, Ed. Lidia, Tessalonic, 2002. Soesman, A., *The Twelve Senses*, Hawthorn Press, Stroud 1996. Springer, S. și G. Deutch, *LeftBrain, RightBrain*, New York, V. H. Freeman, 1985. Stamatoiu, Ioan C-tin, *Sindroame psihopatologice*, Ed. Militară, București, 1992. Steiner, J., *The People look at Television*, New York, 1963. Strasburger, Victor C, *Adolescent and the media*, Sage Publications, 1995. Thompson, John B., *Media și modernitatea - o teorie socială a mass-media*, Antet, București, 2000. Tudor, Dana, *Manipularea opiniei publice în conflicte armate*, Dacia, Cluj, 2001. Valkenburg, P. M. și T. H. Voort, „Influence of TV on Daydreaming and Creative Imagination: a Review of Research", în *Psychol Bull*, sep., 116(2), 1994. Velasco, J. Martin, *Introducere în fenomenologia religiei*, Polirom, Iași, 1997. Williams,

T. M. în J. L. Wheeler, *Remote Controlled: How TV Affects you and your Family*, Review and Herald Publishing Association, Hagerstown, 1993. Williams, T. M., *The Impact of Television: A Natural Experiment in Three Communities*, New York, 1986. Winick, C, *The Function of Television: Life Without Big Box*, Newbury Park, 1988. Winn, Măria, *TrjXsopaoi] svag &voq mo amn*, Atena, 1996. Zillmann, D., J. Bryant & A. C. Huston, *Media, Children, and the Family: Social, Scientific, Psychodynamic and Clinical Perspectives*, Hillsdale, 1994. Zingrone, Frank, *Chaos and the Meaning of Electric Culture*,
http://www.chass.utoronto.ca/mcluhan-studies/v1_iss3/1_3art3.htm.

458

Cuprins

Prefață.....
 5

Notă la a doua ediție.....Error!

Bookmark not defined.

**Cuvânt înainte la a treia
 ediție**..... 12

Introducere.....
 15

**Partea I Efectele comunicării audio-video asupra
 dezvoltării și
 funcționării
 creierului**..... 21

Caracteristicile activității corticale pe parcursul vizionării TV.....22

Poate vizionarea TV afecta structural dezvoltarea creierului?.....28

Rolul mediului în dezvoltarea structurală a creierului
31

a. Perioada optimă pentru dezvoltarea cortexului uman
34

b. Caracterul reflexiv al experienței
37

c. Experiența cuvântului - dialogul cu propriii părinți
37

d. Experiența trebuie să fie interactivă
37 Lumea TV ca mediu de experiență

38

Deficiente de învățare -

LD.....44

Incapacitatea de a asculta cu atenție
46

Cititul, într-o societate în care copiii preferă să se uite la

televizor.....49

învățarea și

televizorul.....55

Efectele experimentului *Sesame Street*

60

Memoria

62

Imaginația

62

Prin televiziune, informația este furnizată direct în subconștientul maselor.....	
.....64	
Probleme de atenție.....	72
Televizorul sau atenția orientată	
77	
Primul efect al televiziunii este crearea unei atitudini mentale pasive.....	82
Vizionarea TV, factor determinant în apariția hiperactivității, a irascibilității și a insomniei.....	86
Epilepsia TV	
91	
Limba.....	
.....93	
Importanța limbajului	
99	
Învățarea limbii și televizorul	
101	

„Este posibil ca tinerii care petrec zilnic un timp îndelungat în fața televizorului să aibă creierul dezvoltat diferit față de al celor care s' implică în activități fizice, interpersonale și cognitive?”
Răspunsul la această întrebare, primit din partea unor cercetători c dr. Richard M. Lerner, profesor la Universitatea de Stat din Pennsylvania, specialist

În dezvoltarea mentală a copiilor și tinerilor, est. unul afirmativ: „**Din moment ce tinerii sunt atrași de un alt tip de activitate (privitul la TV) decât cei aparținând altor generații, atunci și funcția, și structura creierului lor vorfi alterate.**”

a puterii de judecată și a motivației sunt probleme care se află de câteva zeci de ani în atenția cercetătorilor din lumea v. ă. În ultima vremecc .lsuniauîr>

itre copiii

ii din țara ne i -se a avea o l?

Cartea de față este primul semnal de alarmă, prima an; neinică a fenomenului în cauză. Ea oferă un prețios material formativ atât părinților sau celor care se ocupă de educația tinerilor, ¹ și tuturor celor care vor să înțeleagă pericolul pe care îi reprezintă nnologia audio-video și cultura d lui pentru sănătatea enîală, pentru viața fiecăruia dintre noi.

Înțelegerea mec; , -ix ce stau în spatele procesului disolutiv la

care este supusa mintea omului în se i modernă poate fi un prim

pas pe calea reîntoarcerii la normalitate sau a menținerii în afara sferei de Influență a modulul de viață bolnav propus de televiziune, divertisment și, în ultimă instanță, de cultura nihilismului.

Prof. Ilie Bădescu

în cadrul programului „Cartea profesorului”, desfășurat

de *Asociația pentru Apărarea Familiei și Copilului* în colaborare cu *Asociația pentru Prevenirea și Combaterea Bolilor Mentale*, lucrarea de față va putea fi achiziționată la un preț redus de către oricare cadru didactic. Telefoanele de contact sunt: 0742.952.451, 0720.972.963 și 021.224.64.28. De asemenea, la aceste telefoane poate fi comandată cartea de către oricare alt cititor.